

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (TASAVVUF) ANABİLİM DALI

SON DEVİR SUFİLERİNDEN MUSTAFA ERBİL(ö. 1972),
HAYATI, ŞİİRLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
A. Ü. İlahiyat Fakültesi
Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı
Başkanı

Hazırlayan

Lokman HELVACI

ANKARA – 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ (TASAVVUF) ANABİLİM DALI

SON DEVİR SUFİLERİNDEN MUSTAFA ERBİL(ö. 1972),
HAYATI, ŞİİRLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM

Prof. Dr. Necdet TOSUN

İmzası

Tez Sınav Tarihi 17/04/2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...17...../04...../2012..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Kokman HELVACI

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	10
A. TEZİN KONUSU	15
B. KAPSAMI	15
C. ÖNEMİ	15
D. AMACI	15
E. YÖNTEM	15
F. KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR	15

1. BÖLÜM

A. HAYATI	15
1. ÇOCUKLUĞU	12
2. GENÇLİĞİ	15
3. İŞ HAYATI	20
4. EVLİLİĞİ ve ÖZEL HAYATI	22
Bazı Meziyetleri	23
Kitap Dostuydu	23
Torunu Selman'ı Çok Severdi	23
Hediye Vermeyi Çok Severdi	24
5. SOSYAL HAYATI	25
Hanımları Hoş Tutmayı Sık Sık Hatırlatırdı	26
Çocuklara Sevgiden Öte Saygı da Gösterirdi	27
Saygı Merkezli Bir İnsandı	28
Çok Merhametliydi	28

Çok Şefkatliydi	28
Misafiri Çok Severdi	28
Okuyan Öğrencilere Yardım Ederdi	29
Mahlukata Karşı Merhametliydi	29
Vefakardı	30
Gençlere Kıyamazdı	30
İkramdaki Hassasiyeti	30
Hacda Herkesi Kendisine Hayran Bırakmıştı	32
Hal Ehline Saygısı Sonsuzdu	32
6. NAKŞİLİĞE İNTİSABI, TASAVVUF YOLUNDAKİ FAALİYETLERİ.	33
M. Erbil'in Es'ad-ı Erbilî'nin Erbil'deki Kâdirî Tekkesi'ni Ziyareti	34
Üstadına Vefası	36
Şahsı İçin Azimetini Tercih Ederdi	37
Sohbet Usulü	37
Sohbetlerini İrticalen Yapardı	38
Mensub Olduğu Nakşî Silsilesini Okurken Herkes Etkilenirdi	38
Sohbetinde Bayılanlar Olurdu	38
Her Eve Sohbeti Gitmezdi	39
Her Gelene Göğsünüzü Açmayın Derdi	39
Mânevîyat Yoluna Zorla Adam Alınmasını Tasvip Etmezdi	40
İslam'ı Anlatırken Çok Hassasiyet Gösterirdi	40
Tedbire Riâyete Titizlik Gösterirdi	41
Hatme Yaptırırdı	41
Sohbetlerinde Cem Sırrı His olunurdu	41
Sohbetlerinde Dünya Kelamı Konuşulmazdı	42
O Zamanlar Her Gün Sohbet Olurdu	43
Sohbetin Kurallarına Uyuma Konusunda Çok Titizdi	43
Sohbete Besmeleyle Başlardı	44
Sahv Ehliydi	44

Meclislerde Hafızları Yüksek Yere Oturturdu	44
İhvanın Çoğunluğu İlmiye Sınıfındandı	45
İlim Sohbetlerine Olan Merak Ve İştiyakı	45
İlim Adamlarına Hürmeti Olan Bir Veliydi	47
Vaazları Derin Bir Murakabe İle Dinlerdi	48
Kur'an Tilaveti	49
Çocukların Kur'an Öğretimine Önem Verirdi	49
Namazlarını Huşu ile ve Cemaatle Kılardı	49
Namaza Kaldırırken de Nezaketi Elden Bırakmazdı	51
Vakit Disiplinine Riayetkardı	51
Kandilleri ve Ramazan'ı değerlendirmeyi Teşvik Ederdi	51
Medine ve Hz. Peygamber Aşkı	52
İslam'ın İstikbalinden Hep Ümitvardı	52
Vatan Sevgisi Had Safhadaydı	52
7. VEFATI	53
Vasiyeti	53

2. BÖLÜM

MUSTAFA ERBİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI

1. SEYR U SÜLÛK	55
2. RIZA	63
3. ZİKİR	67
4. KUTB VE GAVS	75
5. NEFS-İ EMMÂRE VE NEFS-İ LEVVÂME	82
6. HİMMET	99
7. TEFEKKÜR-İ MEVT	111
8. TEVBE	128
9. ÇİLE	135
10. BÜKÂ	149

11. MURAKABE-İ MAİYYET	157
12. BAYRAM	164
13. FENA	170
14. VAHDET VE KESRET	181
15. VUSLAT	184
16. BAZI KUR'AN ÂYETLERİNE GETİRDİĞİ YORUMLAR	189
A- NAHL SURESİ'NİN 90. ÂYETİ ve YORUMU	190
1- Adalet	195
2- İhsan.....	207
3- Atâ (Vermek).....	220
4- Fuhuş	229
B- MAİDE SURESİ'NİN 90. ÂYETİ VE YORUMU	242
1- Hamr	247
2- Meysir	251
3- Ensab	252
4- Ezlam	257
5- Rics	258
C- İsrâf, Dünyanın değersizliği, nimet, insanın yaratılışı, fizyonomisi, sur, ruh, Allah'ın sıfatlarından Kudret ve İlim'e dair yorumları	264
SONUÇ.....	302
BİBLİYOGRAFYA	306
EK-1 Mustafa Erbil'in şiirlerinin tamamı, bazı mektupları ve bayram tebrikleri..	315-536

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'nın kâinattaki kudret kitabını okumayı başaran mutasavvıflardan bazıları gördükleri manzara karşısında lal olurken bazılarında da taşkınlık hali olur, kesafetten letafete doğru mânevî tekâmül basamaklarından geçerken dilleri çözülür.

Sâlikin iradesi olmaksızın ve kendi katkısı bulunmadan, kalbine gelen ilahi nağmeler, o vâridatın sahiplerince bazen nazm, bazen nesir olarak faş edilmiştir.

Şiirsel dil, anlatılmak istenen şeyleri ifade için daha fazla imkân sağlaması sebebiyle sufi şairler ve âşıklar tarafından her zaman tercih edilmiştir.

Zaten tasavvuf, birçok tariften birine göre; akıl ve nakille beraber ilham, keşf ve sezgiye dayalı bir bilgi kaynağının mahsulüdür. Yani irfan ehlinin sözleri kuru bir taklit olmayıp, hakikate dayanan kelam-ı haktır, belki de tercüman-ı Kur'an'dır.

İşte bizim de tezimize konu olan Mustafa Erbil, Osmanlı'nın son döneminde dünyaya gelen ve Cumhuriyet döneminde de en zor yılları yaşayan, çilekeş, hassas ve narin tabiatlı şair bir mutasavvıftır. O da şair tabiatlı diğer mutasavvıflar gibi coşan gönül pınarından diline dökülenleri bizlerle paylaşarak rahatlayanlardandır.

Dilimize Arapçadan geçen şiir kelimesi, "Şuur" kelimesiyle aynı köktendir. Manası, "anlama, hissetme, bilme" demektir. Şiir, kalpten geçen bir hadisenin lisan halinde tecelli edişidir. **Düşündüklerimizi vezinle ve lisanla ifade edişimiz ise şiir değildir.** Yani şiir, her şeyden önce hislere dayanmalıdır. Çünkü şiir, hissin birdenbire lisan oluşudur... O bir nağmedir. Vezin ve lisan ise sadece bu nağmeyi ifade edebilmek için kullanılan bir alet mesabesindedir.¹

Kaynağı ilham-ı Rabbânî olan şiir hikmet taşır. Kaynağı nefsanî olan şiirde sihir özelliği vardır, insanların gözlerini boyar, zihinlerine tesir eder ama hakikate götürmez.

¹ Beyatlı, Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, s.48, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1997

Çünkü karşılığı yoktur.² Necip Fazıl Kısakürek de şiir için “Allah’ı arama sanatıdır” demiştir.

Hemen hemen bütün sanat tarihçilerinin üzerinde ittifak ettikleri konulardan birisi de tüm sanatların gerek ontolojik temelinde gerekse tarihsel tezahürünün arkasında “din” ve “mâneviyat” yatmasıdır. Sanatçı, doğmuş olduğu bu dünya sınırları dâhilinde faaliyet gösteren bir kişidir. Sanatı ise kendisine yapışık olarak verilen bir yetenektir.³

Türkler arasında 13. yüzyıldan itibaren Moğol istilasının sebep olduğu kargaşa döneminde tasavvufî düşünce hızla yayılmıştır. Türkler arasında tasavvufun sevilmesindeki en büyük vesilelerden biri, **Ahmed Yesevî** ile başlayan tasavvufî Türk şiiri geleneğinin önemli şahsiyetleri **Yunus Emre**, **Mevlânâ** vb. mutasavvıfların şiirleridir. Bunlar vasıtasıyla tasavvuf, geniş halk kitlelerine ulaşırken tasavvufî şiir de, halk zevkinde asırlar boyu terk etmeyeceği sağlam bir yer edinmiştir.⁴

Tasavvufî kozmogenide varlığın bir aşk neticesinde peyda olduğuna inanılır. Ariflere göre varoluşun aslı aşktır. Bu yüzden sûfi şairler kendilerini şiir söylemeye iten asıl sebebin “aşk” olduğunu her zaman vurgulamışlardır.⁵ İşte bu sebepten ötürü mutasavvıf şairler, kendilerine şair denilmesinden ziyade “âşık” denilmesini tercih ederler.⁶

Mevlana’nın oğlu Sultan Veled’in tasavvufî şiirin ne olduğuna dair söyledikleri, konuyu hulasa edici bir mahiyet arz eder:

“Evliyanın şiiri tamamen Kur’ân’ın tefsiridir. Zira evliya, kendilerinde yok olup Hak ile var olmuşlardır. Şairlerin şiiri ise onun tersine fikir ve hayal mahsulüdür. Öbür şairler, evliyanın şiirlerini de kendi şiirleri gibi zannederler... Bilmezler ki, hakikatte evliyanın fiilleri ve sözleri Yaratıcıdandır, yaratılmışın onda yeri yoktur... Aşığın şiirinden Hak kokusu gelir, çünkü aşığın şiiri Kur’an’ın tefsiridir, ruhun huzurudur,

² Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s.6, Akçağ Yayınevi, İstanbul, 2001

³ Kılıç, Mahmut Erol, *Sufi ve Şiir*, s.19, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004

⁴ Ömür, Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, s.42, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007

⁵ Kılıç, Mahmut Erol, *age*, s.98

⁶ Tatçı, Mustafa, *Hayreti’nin Dini-Tasavvufî Dünyası*, s.8, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006

*imanın nurudur. Hatta ondan da öte, herkesi Allah’a ulaştırır. Bu şiirleri herkesin şiiri gibi okuma, her ikisinin şiirini bir tutma.”*⁷

Veliliğe ulaşan şairler zahiren şiir veya musiki parçaları gibi görünen, gerçekte ise ayrı bir planın deyişleri olan eserler vermişlerdir. Bu durumun bizi yanıltmamasını tavsiye eden son devir Türk şairi Sezai Karakoç, “*Mesnevi’de, ya da Muhyiddin-i Arabî’nin şiirlerinde şiirden başka bir şey görmemek, insanı yanıltır. Bu ruh öncüleri, şiirden öteye geçmişlerdir, ama şiiri de kendileriyle beraber geçirmişlerdir.*”⁸ demektedir.

Şair mutasavvıf Mustafa Erbil’i konu edinen tezimiz ele alındığında da görülecektir ki, o da bazen öteleri hissetmiş, bizce anlaşılması güç olan şeyler de söylemiştir. Hak, hakikat, Kur’an, hadis, siyer kokan şiirleri bizleri tenvir eden satırlar olmuştur. Onu anlayabildiğimiz kadarıyla asrımızın insanıyla buluşturmaya çalıştık. Ne derecede muvaffak olduğumuzun takdiri sizlere aittir.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan müteşekkil olan bu çalışmada, son devir sufilerinden Mustafa Erbil’in hayatı, şahsiyeti ve tasavvufî yönü ele alınmıştır.

Birinci bölümde çocukluk dönemi ve yetişmesinde çevresel faktörler yaşadığı dönem, tasavvufî yönü, bağlı bulunduğu tarikat ve yaşamı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Erbil’in hayatı hakkındaki malzemenin mahdut olması sebebiyle aile efradıyla yapılan röportajlar ve kendi yazdığı şiirler esas alınarak, bir kurgulama yöntemiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Erbil’in hayatı ile ilgili olarak Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu’nun şahsi arşivi ve Mustafa Erbil Efendi’ye tahsis ettiği “Allah Dostları” kitap silsilesinin altıncısı bize büyük bir ışık tutmuştur.

İkinci Bölümde Şiirlerindeki tasavvuf çizgisi, kullandığı tasavvufî kavramlar, bu doğrultuda yazmış olduğu şiirler ve tasavvufî görüşleri, bakış açısı, istinad ettiği âyet-i

⁷ Kılıç, Mahmut Erol, *age*, ss.76-77

⁸ Karakoç, Sezai, *Makamda*, s.71, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2005

kerimler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde bize ulaşan şiirleri, mektupları ve tebriklerinden istifade edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ek -1’de ise hadis-i şerif, siyer-i nebi, ashâb-ı kiramdan bazılarının nazımla anlatımı ve yaptığı tahmis çalışmaları da dâhil olmak üzere bütün şiirleri ilave edilmiştir.

Öncelikle beni bugünlere kadar getiren, maddî ve mânevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen muhterem ebeveyn ve öğretmenlerime teşekkürü bir borç biliyorum.

Bu tezin yalnızca benim ferdî bir çalışmanın mahsulü olmadığını belirtmeliyim. Çalışmam esnasında birçok değerli bilim adamının emeğinden ve bilgilerinden istifade edilmiştir.

Özellikle, Bana olan güven ve desteğini on beş yıl yurt dışında bulunduğum sürede dahi ilgi ve alâkasını kesmeyerek, belki de her gün bir mesajla dahi olsa bu bağı daha da güçlendirerek, her zaman yanımda olduğunu hissettiren, aynı zamanda tez danışmanım olan Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Bey’e teşekkür ederim.

Çünkü bir taraftan çalışma alanının belirlenmesinde, tez konum olan Mustafa Erbil’le alâkalı şahsi kütüphanesine ait bilgi, belge, doküman ve röportajları sonuna kadar paylaşarak kaynakların incelenmesinde, tezin teşekkül seyrinin kontrol edilmesinde sürekli bana destek olurken, diğer taraftan aksamalar ve problemler karşısında engin bir anlayış sergilemiştir. Tezimin tamamlanmasındaki en büyük pay, eşsiz bilgi ve tecrübesini her zaman ve zeminde benimle paylaşan Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Bey’e aittir.

Ankara Üniversitesi İlâhîyat Fakültesi Tasavvuf Bölümündeki hocalarım, Prof. Dr. Mustafa Aşkar’a, tashih aşamasındaki yardımlarından dolayı Doç. Dr. Vahit Göktaş ve Ar. Gör. Öncel Demirdaş’a da teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu çalışmanın hazırlanmasında şahsıma sağladığı kütüphane desteği ve alanla ilgili birikimini paylaşması sebebiyle İSTAM sekreteri kıymetli Yusuf Ünal’a ve tezin son halini düzenlerken emeğini esirgemeyen Ali Kaya’ya da teşekkür ederim.

Lokman Helvacı / 2012

KISALTMALAR

a. mlf.	: aynı müellif
age.	: Adı geçen eser.
Agm.	: Adı geçen makale
agt	: Adı geçen Tez
a. s.	: Aleyhisselâm
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
ayr. bkz.	: Ayrıca bakınız.
b.	: İbn, bin
bkz:	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
ed.	: Editör.
k. v.	: Kerremallahü vecheh
haz.	: Hazırlayan.
H.z.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi.
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
ö.	: Ölümü.
r. a.	: Radiyallahu Anh
r. h.	: Rahmetullahi Aleyh
s.	: Sayfa.
(s. a.)	: Sallâllahu aleyhi ve sellem
sad.	: Sadeleştiren.
ss.	: Sayfalar arası.
sy.	: sayı
thk.	: Tahkik.
trc.	: tercüme eden
trz.	: Tarihsiz.
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak.
Yay.	: Yayınları.
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

A. TEZİN KONUSU

Tezimizin konusu, son devir sufilerinden Mustafa Erbil'i, bir mutasavvıf ve şair olarak biyografik açıdan ele almak, ortaya koyduğu eserleri, özellikle şiirlerini ve tasavvufî görüşlerini irdeleyerek değerlendirmesini yapmaktır.

Tezin konu başlığından da anlaşıldığı üzere, amacımız mutasavvıf şair Mustafa Erbil'in biyografisini ele almak ve şiirlerini irdeleyerek tasavvufî görüşlerini bir araya toplamak oldu. Ayrıca bu vesileyle, sosyal alana yaptığı katkıları bilimsel bir hale getirmek suretiyle bilgi sunmaya ve bu yönlerini de Tasavvufî açıdan değerlendirmeye çalıştık. Bu bilgilere ulaşmaya çalışırken Mustafa Erbil'in başlıca şiirlerinden, hatıratından ve Mustafa Erbil'in görüşlerinden faydalanmaya çalıştık. Burada ana amaç bakımından ise, şair kişiliği olan bir şahsiyeti dervişlik, zikir ile ilim arasındaki duruşunu tasavvufî yönüyle araştırarak, bir eser halinde ortaya koymaktır.

B. KAPSAMI

Aynı zamanda şair olan, son devir mutasavvıflarından Mustafa Erbil'in biyografisini ele alıp, şiirlerini irdelerken tasavvufî görüşlerini bir araya toplayarak yaşadığı muhit ve döneme yaptığı katkıyı tespit etmeye gayret ettik.

C. ÖNEMİ

Tasavvufun, seyr u sülûk, rıza, vird, zikir, nefis, himmet, tefekkür-i mevt, tevbe, çile, büka, dünya hayatı, bayram, fenâ, vahdet, kesret, kutb, gavs, maiyyet, murakabe, şariat, tarîkat ve hakikat (marifet), vuslat, sohbet, edeb vb. gibi birçok tasavvufî kavramın Mustafa Erbil'in hayatındaki yansımaları ve bunlarla ilgili onun hayatındaki örnekleri yakalamaya çalıştık. Mustafa Erbil'in sohbetlerindeki parıldayan Rûhânîyeti ele alarak bir mutasavvıf şahsiyet olarak kendisinin yansıttığı mümtaz vasfına şahit oldum.

D. AMACI

Mustafa Erbil'in hayatında, fikirlerinde ve şiirlerinde geçen başlıca kavramlara değinerek, bunlara farklı anlamlar yükleyip yüklenmediğini ortaya çıkarmaya çalıştım.

E. YÖNTEM

Şiirlerin tamamını detaylı olarak inceledikten sonra, lâfzen ve manen geçen âyet-i kerimeleri, Hadis-i şerifleri, Siyer niteliğindeki bölümleri, ashâb-ı kirâma dair olanları, ictimai-siyasi fikir içerenleri ve yaptığı tahmis çalışmalarını tasnif etmeye çalıştım.

F. KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Mustafa Erbil ile ilgili bu tezimizde, tez danışmanım Ethem Cebecioğlu Bey'den temin ettiğim hayat serüveni, hatırat ve ahbabı ve yaranıyla yapılmış söyleşiler sayesinde karşılaştığım zorlukları aşabildim. Erbil'in şair kişiliği de bulunduğundan dolayı, gerek biyografisini sunarken gerekse konuyu derinleştirirken zenginlik katması için kendi şiirleriyle süslemeye ve istişhad etmeye çalıştım.

Mustafa Erbil'in tezimize konu olan yönünü tespit ederken bilgiye gidiş ve bilgiyi açığa çıkartışında dayanak noktam, onun şiirleri, mektupları, sohbetleri ve hakkında yapılan söyleşiler olmuştur.

Sonuç olarak bu tezde, babadan yetim kalarak çocukluk dönemi 1. Cihan Harbine rastlayan, olgunluk döneminde toplumla birlikte dini baskılara maruz kalan ve çilelerle dolu bir hayatın yoğurarak oluşturduğu şair ve mutasavvıf kişiliği ile, **Mustafa Erbil**'i tanımaya ve günümüz insanına tanıtmaya çalıştım.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. HAYATI

1- ÇOCUKLUĞU

Mustafa Erbil Efendi, 1908 tarihinde Kayseri'nin İncesu ilçesinde doğmuştur. Hicrî olarak 1323 doğumludur. Vefat tarihi ise Miladî 1972'dir. Babası Osman (1286-1935), annesi Fatma Mehdiye (1296-1935)'dir.

Kendi eli ile çizdiği soy kütüğüne göre dedesi Mehmet Efendi (1253-1295), dedesinin babası Ahmed Efendi (Doğumu: 1220), onun babası yani Mustafa Erbil Efendi'nin dedesinin dedesi de Mustafa Efendidir.⁹

Kardeşleri doğum sırasına göre Havva (1316/1938), Fatma (Doğumu: 1319), Kiraz (Doğumu: 1326), ve Mehmed (Doğumu: 1326)'dir

Ailenin ortanca evladı olan Mustafa Erbil Efendi'nin Üç kız kardeşi ve bir erkek kardeşi vardır. Dedesi Mehmed Efendi Osmanlı döneminde zaptiye çavuşluğu yapmış, henüz 43 yaşındayken vefat etmiştir. Dedesinin babası Ahmed Efendi ise İstanbul'da manavlık yapan, orta boylu, kumral ve sakallı bir zattır.

Kendi dilinden, babası Osman Efendi ise şöyle bir zattır:

"Hafif esmer, kumral ve siyah gözlü, uzun boylu, güçlü kuvvetli, hoş sohbetli. Bağ bahçe işleri işe uğraşırdı. Birinci Cihan Harbi'nde zatürre hastalığına tutuldu ve 45 yaşında öldü. Çalışkan ve mert idi."¹⁰

Mustafa Erbil'in İki kızı vardır: Münevver Hanımefendi (Doğum: 1932) ve Medhiyye (Doğum: 1936). İkisi de el'an hayattadır.

Mustafa Erbil Efendi aile şeceresinde kendisini şu şekilde takdîm eder:

⁹ Cebecioğlu, *Kayserili Mustafa Erbil Efendi* (k.s), s.9, Erkam Matbaası, İstanbul, 2011

¹⁰ Mustafa Erbil'in "Aile Şeceresi", Ethem Cebecioğlu özel kütüphanesinde.

"Muhtelif işlerde bulundu. En son 1935 yılında Maliye Bakanlığı memuru oldu.

Milli Emlak Müdürlüğü Evrak ve Dosya Bürosu Şefliğinden emekli oldu. Uzun boylu, beyaz benizli, siyah gözlü, kumral saçlıydı."

Mustafa'nın dünyaya gelişi ile ilgili olarak ilginç bir olay yaşanmıştır. Annesi üçüncü çocuğuna hamileyken rüyada bir muhterem zat gelir ve:

"Bu doğacak çocuğun kız olacak. Ancak bir sene sonra ölecek. Ondan sonra bir oğlun olacak, onun adını Mustafa koyunuz" der.

Gerçekten de Fatma Medhiyye Hanımefendi bir kız çocuğu doğurmuş ve tam bir yıl sonra kızcağız vefat etmiştir. Fatma Hanım tekrar hamile kalır ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Adı, Mustafa konur.

Annesi; *"Bana müjdeyi veren zatla sonradan tanışma şerefine erdim. İşte o zat, Muhammed Es'ad-ı Erbilî Hazretleriydi"* diye anlatmıştır.

Mustafa Erbil, kendisini bu hayatta bekleyen zorlukları anlattığı şiirinde¹¹ daha dünyaya gelirken ağlamaya başladım derken sıkıntılı bir istikbalin de haberini vermektedir.

Haberim yok getirdiler dünyaya

Geldiğim an başladım ağlamaya

Tatlı idi gerçi anne kucağı

Pek rahattı bana baba ocağı

Nazım geçer ninnilerle uyurdum

Sürünerek yavaş yavaş büyüdüm

Annem, babam, kardeşlerim nazıma

Katlanırdı, bakmamışlar yazgıma

Beni ağlatmaz türlü eğlence

Yaparlar, keyfime uygun bir nice

¹¹ "Habersiz geldim habersiz giderim" ünvanlı şiiri 13.3.1946 M. tarihini taşır.

Biraz biraz yürümeye başladım
Yaramazlık, tavukları taşıdım
Bütün hilkat râm olmuştu emrime
Yalan sanıp, böyle olur mu deme
Türlü oyuncaklar odamda dolu
O zaman bilmezdim mangırı pulu
Böylece gelmiştim okul çağına
Derken dâhil oldum hayat bağına
Titrerdi üstüme babam şefkatle
Annem bakar gece gündüz dikkatle
Ne ki arzu etsem gelir karşıma
Bilmezdim gelecek nedir başıma
Tepinir çırpınır verirdim emri
Emrime itiraz etmezdi biri
Geçiyordu böyle tatlı bir hayat
Rahmetli babama erişti memat
Dokuzdu sanırım yaşıım o zaman
Kaçmıştı annemin neş'esi heman
Müteessir oldum düşünce sardı beni
Annemin başında dört kardaş vardı
Bigâneye demem, âşinâ bilmez
Yaraya merhemi kimse sürmez
Basîr'dir, Habîr'dir, görür, bilir
Böyle kalmaz elbet, devâyı verir
Sabre delim gönül feryadı bırak
Kâmiller ne çekmiş, târihe bir bak

*İşte böylelikle geçiyor hayat
Hayatın sonunda var bize memnat
Yine habersizce, içeriz bir gün
Ecel şerbetini, Âdemî'yiz çün
Ölüme inandım haşr ü neşre hem
Fırsatı kaçırma bulunmaz bu dem
Çekecek hesaba Yaratan bizi
Müstesnası yoktur bilcümlemizi
Kul hakkından korktum endişem budur
Lâ mevcûde illallah, tembihim budur
Kurtar Rabbim cümlemizi şu borçtan
Kıvranıp durmasın, içimde vicdan
Hastayım, Lokman'ım Sen değil misin?
Özlerim rızanı, zıkr u fikrimsin
Erbil'i bağışla, lütfet recâsın
Dertlilere dermansın mültecâsın
Şu fânî hayata taptırma beni
Ya Rab, çalgınca dâim seveyim Seni*

2- GENÇLİĞİ

Mustafa Erbil Efendi sekiz yaşındayken, babası Osman Efendi vefat etmiştir. O yıllar Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. 1916'da babasının ölümü ile yetim kalan Mustafa, eğitimine bir sene kadar daha devam eder, üçüncü sınıfa kadar İncesu'da okur. İbtidâî (ilkokul) üçüncü sınıfta eğitimine ara verir. Ama O, çok sonraları azmederek diplomasını almıştır.

Babasız kalan aile için çok zorlu bir hayat başlar. Bir şiirinde ¹² babasının ölümüyle başlayan hayatını şöyle anlatır:

*Seferberlik harbinin ikinci yılındaydı
Yaşım sekizdi henüz, felek aldı babamı
Bir anne dört kardaşla ne çare yetim kaldık
Gözyaşından su katıp hamurumuz oğurduk
Ateşimiz figândır bu hamuru pişirdik
Mahrumiyet öksüzlük ne yapalım şaşırdık
Zavallı müşfik annem gece gündüz koşuyor
Talihin cilvesine ağlıyor ve şaşıyor
Bulursa bir lokma nân (ekmek) yetiştirip bizlere
Kapışırken etmeli atf-ı nazar gözlere
Geceler uykusu yok bahanedir kardaşı
Gah ah, çeker çok ağlar akibetinde naşı
Zamanıdır gayretin durmadan çalışmalı
Yemeğimiz derd ü gam çâre yok alışmalı*

Annesi Fatma Medhiyye Hanımefendi beş çocuğuyla birlikte geçim derdiyle boğuşmak zorunda kalmış, hayatın bütün yükünü, tek başına üslenmek zorunda kalmıştır.

Küçük Mustafa da boş durmuyor, ailenin geçimine katkı için elinden geleni yapmaya gayret ediyordu; Her yerde yokluk ve fakirliğin hüküm sürdüğü savaş yıllarında ayakkabısız, elbisesiz erken saatlerde evden çıkar, sağdan soldan ne bulursa eve getirirdi. Onun bu halini resmeden satırları ise şöyledir:

*Yalın ayak baş açık, sabah çık erken evden
Velez az velev ki çok, bul getir dağdan taştan*

¹² "Neler çektim neler" ünvanlı şiiridir.

Ekinlerin hasad edildiği yaz aylarında köylüler âşâr dağıtırken küçük Mustafa sırtında heybesiyle tarla tarla, harman harman dolaşarak buğday toplamaya çıkardı. Eve dönüşünde dizlerinde derman kalmayışını ve getirdiği birkaç avuç buğday için ne kadar da sevinçli olduğunu şöyle anlatır:

*Aşar zamanı idi şahne derler ölçene
Omzumda bir heybe aşk olsun yetişene
İncesu 'dan üç kuyu, üç kuyudan Karibşe
Talim koşmak imiş nerede kalır neşe
Karibşe 'den Örenşar, oradan Tozluyurda
Annem bilir bu hâli kalır bin dürlü derde
Tozluyurt 'tan say harman, oradan Çayır Harman
Takat kalmaz dizlerde bilmem olur mu derman
Döner gelirim eve, heybemde birkaç avuç
Buğdayım var, bulup da yemeli biraz havuç*

Önce büyük ablasına talip çıkar. Havva ablasını evlendirirler. Daha sonra ikinci ablası Fatma da evlenir. Annesi Fatma Medhiyye hanımın yaralı yüreği daha da yaralanır...¹³

*Böylelikle seneler fırladı geçti gitti
Fatma 'nın da akıbet gelinlik çağı yetti
Çıktı bir gün kısmeti sattık onu da ucuz
Hem fakir, hem hakiriz hatta zaifu 'l-gücüz
Mehmet biraz büyüdü Kiraz gâyetle küçük
Mustafa da Mehmet'ten üç yaş büyükçe çocuk*

Zamanla küçük yetimler büyür. Mustafa da 16-17 yaşlarında genç bir delikanlı olmuştur. Evin rızkını temin etmek için çalışıp üç beş kuruş kazanmak maksadıyla yakın

¹³ Cebecioğlu, age, s.13

vilâyetlere gitmiştir. Fatma Medhiyye Hanım'ın yegane dayanağı olan Mustafa, bir sonbahar/güz mevsimi çalışmak üzere evden ayrılır.¹⁴

*Annem artık ağlıyor oğlum gitme yâd ile
Uğraşıp çabalayıp getirdim seni ele
Henüz yaşın küçüktür katlanamaz gurbete
Boyun eğmek gerektir hesapsız meşakkate
Tali(h)in zaten küskün kısmetin derd ü elem
Kudretim yok ki seni arayıp bulup gelem
Babanın yokluğunu dindirdim senin ile
Gitme beşleyim sizi, olam illere köle
Derdü elem yıprattı vücudum zedelendi
Senin şu hasret lafın kalbimi kökten deldi
Omzumda bir yorgan ayağымda çarığım
Anne evlat sarmaştı açılsın ki tali(h)im
Bir gece yarısıydı uyumuştı kâinat
Annemin gözyaşları okuyordu türlü na 't
Semâ gâyetle berrak pırıl pırıl yıldızlar
Anne oğlu yan yana durmayıp ağlar sızlar
Ayrılık mukadderdi anneme ki sarıldım
Ağlayıp hıçkırıktan korkarım ki bayıldım
Bu hâle şahit oldu leyl ü nücûm u semâ
Kimseler söz açmasın anne köyümden yana*

Mersin'e giden Mustafa, orada epey bir süre kalır. Adana'da pamuk tarlalarında çalışır. Çok zor şartlar altında orada birçok meşakkatlerle karşılaşır.

¹⁴ Cebecioğlu Ethem, *age*, s.14

On yıllar sonra bile ayak parmak ve tırnakların daizleri kalan yara bereleri görünce torunu dedesine, ayaklarının nasıl bu hale geldiğini sorar. Mustafa Erbil Efendi ona, "-*Yavrum Adana'nın pamuk tarlalarındaki taşlar ayağımı bu hâle getirdi. Hamdolsun Rabbime...*"cevabını vermiştir.

Mustafa, Adana'dan epeyce bir kazançla İncesu'ya döner. Ancak bu sefer bir kıza aşık olmuştur. Hem de kara sevda dozunda bir aşkla. Kızı ister, fakat vermezler. Kaçırmaq ister, onu da beceremez. Derken derin ruhî yanışlar yaşar, halden hâle girer. Gençliğinde yaşadığı bu derin aşk zamanla Leylâ'dan Mevlâ'ya dönüşüm kazanacak ve ortaya Mustafa Erbil Efendi gibi bağıryanık bir Allah dostu ortaya çıkacaktır.

Mustafa Erbil bu yıllarını şu şiirinde dile getirir:

*Bana bir gün bir eren dedi ki, oğlum dinle
Aynı kabiledeniz gidelim seninle
Mecnûn bizim dedemiz, kabilemiz oradan
Bu kabileye gülmek yasak etmiş Yaradan
Derd ü eleme nasibi hemm ü gamdır kısmeti
Hoş geçin be evlâdım, hor görme bu nimeti
Derd ü gamın sonu yok, çâresi ise vuslat
Sıra sıra dizilmiş, bekliyor seni illet
Sadece illet değil ki kûîet, hatta zillet
Alışkınlık hâsıl et gözle sen Ma 'şükunu
Mâ 'şuk pek sever, böyle çilekeş âşıkını
Bu dünyada kim güldü, kimler ber murâd oldu
Kâm almadı kimse sâde gözyaşı sildi*

Sonunda o kız Konya, Ereğli'ye gelin gidince Mustafa'nın dünyası başına yıkılır. Artık o diyarlarda kalamaz olur. Neticede hem rızık, hem de terk-i diyar için İstanbul'a

yola çıkar. Ancak mânevî sebeplerin bir araya gelmesiyle ile Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin zinciri onu Ankara'da ikâmete mecbur eder ve Ankara'da kalır.¹⁵

3- İŞ HAYATI

Mustafa Erbil, Ankara Gölbaşı'nda Mühye köyü civarındaki eski bir tuğla ocağında çalışmaya başlar. Maişetini bu yolla temîn eder. Bu iş zor ve çok ağır bir iştir. Çamur, kıl, ateş, duman, ter... Bedenen çabucak yıpranmaya başlayan Mustafa'nın, bu süre içinde elleri şişer. Anlaşılan o ki Allah Teâlâ, bu çilelerle Mustafa Erbil'i velâyete hazırlamaktaydı.

Aileden uzaklarda bir gurbet hayatı yaşayan Erbil, bedenen yıpranarak çeşitli hastalıklar, çileler, kahırlar, geçim derdi, yalnızlıklarla imtihan olmuştur. Barınacak düzgün bir evi olmadığı için şantiyelerde kalıp doğru dürüst yiyip içemediği, düzensiz bir hayat ve bekârlık hayatı sürdüğü halde tevekkül ehli olmuştur. Yokluk, fakr, gözyaşı ve ıstıraplar gibi Velâyet olgunluğuna ulaşması için maddi mânevî çileleri de art arda ve iç içe tecrübe ederek kâmil bir insan olmuştur.

Mustafa Erbil Efendi tuğla ocaklarında epey bir süre çalıştıktan sonra oradan ayrılır. Saman pazarı'nda bir kahvehanede ocakçılık yapmaya başlar. Daha sonra kardeşi Mehmet'le Gölbaşı civarında bir tuğla imalathanesine sahip olur. İşyerinde hem iş hem de mânevîyat sohbetlerine başlar. Maddi açıdan rahatlamaya başladığı günleri ise şöyle anlatır:

Tâlihîm Ankara 'da marul gibi açıldı

Kazanç bol, mangır para yağmur gibi saçıldı

Annem bu akıbetten fazlaca memnun oldu

Evlendireyim oğlum deyu bir mektup geldi

Cevabı yazdım müsbet, annemce büyük nimet

Gençoğlu 'yla evlendik, son nasibim bu, evet

¹⁵ Cebecioğlu, *age*, s.16

*Oldu beş çocuğumuz, üçünü aldı ecel
Var mıdır hiç câresi takdîr-i Hüdâ ezel
İki yavrum var şimdi Münevver ve Medhiye
On dört ve sekiz yaşta vatanıma hediye¹⁶*

Erbil Efendi, tuğla ocağı sahibi olduktan sonra müstakbel eşi Kadriye hanımın ilgisini çeker ve kendisini araştırır. Onun ve etrafındakilerin delaletiyle Maliye Bakanlığına memur olarak girer.¹⁷

Son derece dürüst bir insan olduğu için beğenilir ve Maliye'nin Millî Emlak Genel Müdürlüğünde memuriyete alınır. Burası devlet arazilerinin, deniz ve göl kenarındaki lokantaların vs. kiralanması ile ilgili maliye birimidir.

Çalışma disiplini, ciddiyeti ve dürüstlüğü ile çok takdir edilen Mustafa Erbil Efendinin emekliliği yine bu daireden olmuştur.

Erbil Efendi bir şiirinde Maliye'de şef olduğunu şöyle anlatır:

*Maliyede memuruz nâmımıza dendi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan def¹⁸*

Çalıştığı daire netameli bir yer olarak bilinir. İman gücüne ilâve olarak helal ve harama çok dikkat ettiği için kendisi her türlü suiistimale kapalıydı. Çok sağlam bir kişiliği vardı. Hatta şöyle bir misalle onun bu yönü daha iyi anlaşılabilir:

Bir keresinde evine geldiğinde birisi bir teneke bir şey bırakmıştı. Bunu gören Erbil Efendi büyük bir öfkeyle:

"-Neden aldınız!?!..." diyerek onu derhal geri gönderir. Çünkü o, Hz. Peygamber'in "Rüşvet alan da rüşvet veren de cehennemdedir" hadisini kuvvetle yaşamaktadır.

¹⁶ Cebecioğlu, *age*, s.18

¹⁷ Cebecioğlu, *age*, s.18

¹⁸ Cebecioğlu, *age*, s.19

4- EVLİLİĞİ ve ÖZEL HAYATI

Eşi Kadriye Hanımefendi 1326'da doğmuş kendisinden yaklaşık 30 sene sonra 2002'de vefat etmiştir.

Kızı Münevver Hanım, Ethem Cebecioğlu'na onu şöyle anlatmıştır:

“Beraber evi badana yapardık. Eskileri giyer, alır fırçayı badana yapardı. Evimiz kömür sobasıyla ısınırdı, her sene gelen kömürü öyle hamal falan tutmaz kendi taşır, kendi yerleştirirdi bodruma. Çok eski yıllar tabi.

Babam daima yatsıyı kılar kılmaz hemen yatarı. Gece 02. 30 sabit saatte kalkar, teheccüd kılar, tesbihini çeker ve Kur'an kırâetiyle meşgul olurdu. Evini işyerine yakın tutar, öğle yemeği için eve gelirdi. Dışarıda yemek yemezdi. Haftanın belli günlerinde sohbetleri olurdu. Aksatmadan ye tam zamanında sohbetlere gider, sohbet ederdi. Kendisi sohbette dakikti. Gelenlerin dakik olmasını ister, geç gelenler sohbeti giremezdi.

Akrabalarına çok düşküdü. Arar sorardı mutlaka. Bir araya gelir, onlarla sohbet yapardı.

En çok Kur'an okumaya düşküdü. Kitap okumayı, özellikle son çıkan kitapları okumayı severdi. . Kendini düşünen bir insan değildi, Hep Müslümanları düşünür, onların dertlerini dert edinir, elinden gelen yardımı yapmaya çalışırdı”¹⁹

Kızı Münevver Hanımefendi'ye, davranışı nasıldı denilince;

-“Her haliyle edebli, terbiyeli, tertemiz bir insandı. Her haliyle sanki Allah(c. c.)'ın huzurundaymış gibi, huzurlu, sükûnlu, tefekkürlüydü. İrşad için aile efradına ve akrabalarına bir araya gelince mutlaka dini, ahlaki sohbetler yapar, âyet, hadis okur, ibretli hikâyeler, derin manalı şiirler okurdu. Rastgele, düzensiz, dağınık haline hiç rastlamadım. Üstürupsuz oturmazdı. (Yanımızda) Uzanıp yattığını hiç hatırlamam.

Evinde pijamayla dolaşmazdı. Mahrem yatak odasının kıyafetini günlük hayatın geçtiği diğer odalara taşımaz, ev içinde mutlaka elbiseli olarak dolaşırdı.” diye cevap vermişti.

¹⁹ Cebecioğlu, age, ss.55, 56

Kızının anlattıklarından o anlaşıyor ki Erbil'deki daimi huzurda olmayla ilgili bu ruh hali, onu dışarıda giydiği elbiseyi evde giymeye motive etmişti.

Allah (c. c.) Kur'an-ı Kerim'de meâlen "*huzura en güzel elbiseyle geliniz!*" diyor. Mustafa Erbil Efendi de, en güzel elbisesini evin içinde giyerek huzuru muhafaza etmiş, Allah'la beraber olmanın ciddiyetine hâlel getirmemiştir.

Bazı Meziyetleri

Övülmeyi sevmezdi. Çok tutumluydu, israftan nefret ederdi, savurgan depdi. Ama misafire ve etrafına çok cömertti. Kanaatkar insandı, "Allah (c. c.)'ın verdiği rızka razı olunuz!..." derdi. Çok vefalıydı. Kendisini ziyaret edeni, ziyaret ederdi.²⁰

Kitap Dostuydu

Çok kitap okurdu. Mesela Elmalı Tefsiri ve Ömer Nasuhi Bilmen'in ilmihal ve tefsirini çok okurdu. Safahat'ı çok okurdu. Mehmet Akif Ersoy'u çok sever rahmetle anardı. Kitap okurken önemli gördüğü yerleri çizer, daha sonra yaptığı bu seçmeleri etrâfindakilere okurdu, onları tefekküre davet ederek, zihin jimnastiği yaptırırdı."²¹

Torunu Selman'ı Çok Severdi

İki güzel torununun masraflarını, sevgilerini hep kendi üstlenirdi. Torunlarının ikisini de çok severdi. Ama küçük afacan Selman'ı biraz farklı görürdü. Bana;

"- Münevver kızım" derdi, Selman için "Bu ilerde çok büyük adam olur, ama ben göremem, inşallah büyüyünce sana babalık da yapar!" derdi.

Torunlarını çok severdi. Onları kucağına alır, gözlerinden öperdi. Torunu Selman'a yazdığı şu mektup onun torunlarına olan sevgisini ve saygısını göstermektedir:

Kadirşinas vefakâr biricik oğlum Selman-ı pak.

²⁰ Cebecioğlu, *age*, s.64

²¹ Cebecioğlu, *age*, s.65

Cancanım mektubunda "Dede istasyonda terlediğin gözümün önünden gitmiyor" diyorsun. Sen bu yaşta bu kadar firâset ve dirâyette olduktan sonra, senin için deden ölmezse daha çok ter döker ve helâl eder.

Benim de senin trene bindiğin zaman ki keyf ve neşen asla hatır ve hayalimden gitmemektedir. Şimdi de baban seni otosuyla çokça gezdirir. Almanya'da neşeli günler geçirir ve geldiğin zaman bizler de dinleriz.

Anneannen ve teyzen mektubunu okuduğum zaman ağladılar ve ne kadar güzel mektup yazmış diye hayret ettiler. Almanya 'da yağmur yağdığı gibi Ankara 'da yağmur ve soğuk devam etmekte ve bu sene yaz geleceğe benzememektedir.

Enişten, teyzen ve anneannen selâm edip güzel gözlerinden öpüyorlar. Karadayılar, Hacı Mehmet'le Kâmil eniştelere hepinize ve hele sana bol bol selam ve sevgilerini yolluyorlar.

Sizleri Allah (c. c.)'a emanet eder, şirin gözlerinden ve gül yanaklarından öperim, öperim, tekrar tekrar öperim benim tini mini oğlum.²²

Deden Mustafa İmza

²² Cebecioğlu, age, s.26

Hediye Vermeyi Çok Severdi

Peygamber Efendimizin (s. a.) sünnetine uyarak her vesile ile mutlaka hediye verirdi. O her yönüyle olgun, kâmil bir insandı.

Kızı şöyle anlatır:

"Batıdan gelen bir adet olduğu için onlara benzememek üzere doğum günü partileri kutlamazdık. Ancak, babam benim doğum günümü mutlaka hatırlardı ve çok ince bir insandı. Yıl 1960...Yine bir doğum günüm, bakarsınız, bir zarf içine elli lira koymuş (ki o zamanlar normal bir devlet memurunun aylığı 250 liradır) hemen zarfın üzerine yazıyor: "- Bu elli lirayı doğum günü hediyesi olarak, kızım Methiye'ye..." O devre göre oldukça büyük bir meblağ...Çok sevinmiştim. Daha sonra yine bir doğum günümde bana, taşlı altın bir yüzük hediye etmişti. Çok bilirdi böyle şeyleri ve yapmayı da çok severdi. İnsanları sevindirmek isterdi hep..."²³

Bir yakını şöyle anlatır:

"Bizi ziyarete gelirdi. O zamanlar durumumuz pek iyi değildi. Hal hatır sorar, vaziyetimizi anlar, hiç ses çıkarmaz mahzun mahzun dinlerdi.

Bir iki sonra bakardım, bir zarf, zarfın içinde bir miktar para ve bir mektup:

"- Münevver, bu bardak, çanak param, bu iğne iplik paran, bu elbise paran vs.": Ezilmeyeyim diye zarfın içine koyarak, habersizce masanın üzerine bırakır giderdi.

"- Ne bu para?" dedim.

«-Olsun yavrum" derdi, "bir köşede gizli paran bulunsun. Bakarsın ihtiyaç olur, harcarsın..."

O, sadece bizi değil herkesi aynı şekilde düşünürdü. Her şeyi, her teferruatıyla düşünürdü.

Kendisi çok sadaka dağıtırdı. «Daima veren el olunuz!» derdi ve ardından;

«Sadakayı bolca vererseniz, çokça belayı defedersiniz, ayrıca ömrünüz uzun olur. Şu dünyada eliniz uzanırken, verin, verin, hep verin!" derdi.²⁴

²³ Cebecioğlu, age, s.39

²⁴ Cebecioğlu, age, s.41

5- SOSYAL HAYATI

Mustafa Erbil Efendi kibarlığı, kıyafeti, duruşu ve konuşması ile topluluk içinde bakışları üzerinde toplardı. Farklı birisi olduğu besbelliydi. Cemaat içindeki oturuş zarafeti, vakarı, sükûneti ve murakabesiyle cemaat içinde seçilirdi.

Rıza Hoca Efendi onun kişilik yapısını anlatırken, uzun yılların dostluğu ile şöyle der:

*"-Zengin, gani bir gönlü vardı. Yemezdi yedirirdi, içmezdi içirirdi, verirdi almazdı...Sohbetleri çok revnaklı olurdu. Vakurdu, ciddiyet sahibi bir Müslümandı. İnce ruhlu, edep ehli bir zattı. Edep dışı bir tek hareketini görmedim. Hocalık sıfatımızdan dolayı fakire karşı çok saygılıydı, dinlerdi".*²⁵

Hanımları Hoş Tutmayı Sık Sık Hatırlatırdı

Mustafa Erbil Efendi sık sık hanımlara iyi davranılmasını tavsiye ederdi. Bazen olur bazı kimseleri biraz da azarlayarak "Hanımlarını hoş tutun!" diye özel nasihatlerde bulunurdu."Öyle ya" derdi, "Sabaha kadar zikret sonra kalk cahillerin yaptığı gibi evdeki hayat arkadaşını, onu üz... Olur mu hiç böyle şey, elbette olmaz, bir dervişe yakışmaz" derdi.²⁶

Sitemli azarlamaları olurdu ama gaflet ehlini uyarır yol aldırırdı. Mevlânâ'nın dediği gibi evliyanın sıcak sözü de soğuk sözü de gönüllere şifadır.

Bir keresinde ihvandandır biri hanımına çok ağır hakaret etmiş, gönlünü kırmış, onu ağlatmıştı. Bunu öğrenen Mustafa Erbil Efendi çok üzüldü, çok rahatsız oldu.

Bir sohbet toplantısında ortaya konuşarak o kişiyi dolaylı bir şekilde ağır bir sitemle: *"-Karısına kaba davranan insanların bu mânevîyat toplantısında işi yok. Burada hanımım kıran, zulmeden adamın yeri yok!..."*diyerek uyarmıştı.²⁷

²⁵ Cebecioğlu, *age*, s.121

²⁶ Cebecioğlu, *age*, s.120

²⁷ Cebecioğlu, *age*, s.129

O kişi yüreğinin derinliklerinden sarsılarak o mesajı aldı, kıpkırmızı kesildi. Adeta yer yarıldı, yerin dibine geçti.

O uyarıdan sonra o ihvanı melek gibi oldu, pamuk gibi yumuşacık bir adam oldu.

O, bu adabı, Sami Efendi'den almıştı. Şöyle ki;

Sami Efendi'nin Aksaray'dan bir ihvanı, başını kapatmıyor, namazını kılmıyor diye hanımını boşamaya kalkar. İş ciddileşir, tam hanımını göndereceği sırada sadık bir rüya görür. Bu bir uyarı rüyasıdır. Rüyada Sami Efendi elinde baston, cellli bir şekilde gelir ve:

"-Evladım biz bu mânevîyat dersini aile mutluluğunuza engel olsun diye vermedik. Sabret, onu kendi haline bırak. İnşallah en yakın zamanda başını da kapatır, namaza da başlar!..." diye ikaz eder.

O ihvan hemen kendisine çeki düzen vermiş ve kısa zamanda hanımı da kendini toplamış, kendi özgür irâdesi ile başını kapatarak namaza başlamıştır.²⁸

Çocuklara Sevgiden Öte Saygı da Gösterirdi

Mustafa Erbil Efendi çocukları çok severdi. Bu sevgi Peygamberden miras bir özelliğiydi. Çocuklara düşküdü... Çocukların sağlam karakterli yetişmesi için onlara büyük insanmış gibi davranmak, yani saygı göstererek Peygamber Efendimizin (s. a.) ümmetine yaptığı önemli ikazlardan biriydi. İşte Mustafa Erbil Efendi bu sünnete ve uyarıya ihtimam gösteren bir Allah dostuydu. Kızı bu hususla ilgili olarak başından geçen iki önemli olayı anlatır: *"Annelerdeki rahmet tecellisiyle, çocuklara sevgi ve rahmet çok fazladır. Ancak bu, erkeklerde pek görülmez, ama merhum babamda bunun aksine çok acaib bir sevgi ve şefkat vardı. Çocuklara, bizlere, herkese aşırı merhametliydi.*

Çocukluktan hatırlıyorum İran Şahı vardı; Rıza Pehlevi... Yeni evlenmişti kraliçe Süreyya ile. Türkiye'ye ziyarete gelmişlerdi. Biz de o zaman Ulus'ta oturuyoruz. Sümerbank'ın önünde bütün halk toplanmış, her yer mahşer gibiydi. Üstü açık arabayla geçeceklerdi. Çocukluk bu ya, ben de görmeyi çok istemiştim. Babama söyledim, gittik. Şimdi aklıma geldikçe

²⁸ Cebecioğlu, age, s.131

üzülürüm. Geçerken iyi göreyim diye, babam beni omuzlarına almıştı. Mahrum kalmayayım diye uzun süre beni omuzlarında taşımıştı. O sayede Şâh ve eşi Süreyya'yı daha kolay görmüştüm. Kırmamıştı beni yani... Çocukluğumun saf isteğine sevgisiyle, şefkatiyle karşılık vermişti.²⁹

Saygı Merkezli Bir İnsandı

Torununun naklettiğine göre, Mustafa Erbil Efendi'nin, saygı merkezli güzel bir davranışı vardı. Şöyle ki:

*“Otururken, ikram olarak çay getirildiğinde hemen ayağa kalkardı. Çayı getireni ayakta karşılardı. Çayını ayakta iken alır, ondan sonra oturur çayım öyle içerdi. Yani hem nimete, hem de nimeti getirene saygı gösterirdi”.*³⁰

Ekmeğe saygısı da öyleydi, artırmaz kırıntıları yerd, asla çöpe atmazdı.

Çok merhametliydi

Çok merhametli olan Mustafa Erbil Efendi (k. s.) alışverişte de ince bir takva yolu izlerdi.

Alışveriş yapacağı zaman şöyle bir bakardı, hangi tüccar düşmüş, işi zora girmiş malını satamıyor tesbit eder, gider onlardan alışveriş yapardı.

*"- Üç kuruş da onlar kazansam, ellerinden tutmak lâzım" der ve durumu kötüye giden esnafa içi sızlar, onlara dua ederdi.*³¹

Çok şefkatliydi

Kızı Erbil'in Şefkatini anlatırken şunları söylemiştir:

“Eşim askerdeydi. O sırada bîr çocuğum olmuştu. Çocuğumla birlikte babamın evinde kalıyordum. Babam çok seviyordu torununu. Düşküdü yani...

²⁹ Cebecioğlu, age, ss.47, 48

³⁰ Cebecioğlu, age, ss.71, 72

³¹ Cebecioğlu, age, s.69

Ben mutfakta yemek yapmakla meşguldüm. Babam da odasında namaz kılıyordu. Çocuk gitmiş, namaz kılarken babanım sırtına çıkmış, birlikte ayağa kalkmışlar, çocuk ta düşmeyeyim diye can havliyle babama yapışmış. Derken rükua varmışlar, çocuk düşmemek için boğazına sarılmış. Babam yüksek sesle okumaya başladı. Hemen odasına koştum, gördüm ki tam secdeye gidiyorlar. Babam onu düşürmemek için itina gösteriyor tabi. Hemen çocuğu sırtından aldım.

Acaba kızdı mı diye endişelendim. Ama namazdan sonra tebessüm ederek

"- Peygamber Efendimiz (s. a.) de torunlarıyla böyle namaz kılarmış" deyince rahatladım. Hiç kızmamıştı.³²

Misafiri Çok Severdi

Rıza Hoca Efendi onun cömertliğinden bahsederken şöyle der:

"Misafiri çok severdi. İkramı çeşitli ve boldu. Misafirlere akla hayale gelmez ikramlarda bulunurdu. Kimse onun kadar mükemmel ve bol ikramda bulunamazdı. Misafir ağırlamakta yekta idi. Çok cömertti."

Her Allah (c. c.) dostu gibi o da misafiri çok severdi. Misafir eve geldi mi, sanki Allah gelmiş gibi, ikramı, güler yüz, tatlı dil sohbet her yönden ağırlardı. Kudsi hadiste Allah (c. c.)'ın mealen; *"Ben misafir ile birlikte eve gelirim!"* sözüne binaen bunu yapmaya çalışırdı.

Mustafa Erbil Efendi misafirin durumuna göre davranır, durumuna göre konuşurdu. Misafiri kapıya kadar geçirir, oturduğu dairesinin penceresinden de mutlaka el sallardı.

Ayrıca, kendisi misafirliğe gidince randevusuna son derece dakikti. Etrafındakilere Sami Efendiden gelen bir mirasla, dakikliğin önemini sık sık anlatırlardı.³³

³² Cebecioğlu, age, ss.91, 92

Okuyan Öğrencilere Yardım Ederdi

Okumayı teşvik ederdi. Okuyan başarılı öğrencilere elinden geldiğince maddi, mânevî yardım ederdi. Özel destek verirdi. Gönlünde yurt açmak ideali daima vardı. Yurt için yardım toplânsa mutlaka yardım ederdi.

Doktorları severdi. Onları her gördükçe,

"- *Münevver, inşallah senin küçük oğlun doktor olur!*" derdi. Doktor olmasını isterdi. Ve sonunda bu duası gerçekleşmiş, o torunu tıp tahsili almış ve kendi alanında başarılı ama merhametli bir doktor olmuştur.³⁴

Mahlûkata Karşı Merhametliydi

Mustafa Erbil Efendi hayvanlara karşı çok merhametliydi. Köyde merkeblere çok yük yüklenince üzülür, yapmayın, etmeyin diye engel olmaya çalışırdı.

Bir gün bir yakını doğumu yaklaşan bir sokak kedisini eve alarak, barındırmıştı. Çok geçmeden sedirin altında kedi yavrulamış, evin çocukları sevinmiş, çok mutlu olmuşlardı.

Mustafa Erbil Efendi:

"- Bu yaptığın sevap olarak sana yeter de artar bile!" diyerek içindeki mahlûkat sevgisini dışa vurmuştu.³⁵

Vefakârdı

Rıza Hocaefendi onun kadirşinaslığını ve vefasını şöyle anlatmıştır:

"-Bayramın birinci günü ben biraz ihmalkâr davranır gitmezsem o hemen ertesi gün dokuzda bizim kapıdadır. Bir ara Ramazanlarda gezici vaizlik yapmışım. Kendi arzumu Ankara dışına çıkardım bir aya boyunca. Her gün bizim refikaya telefon açar sorar:

"-Evladım, kızım bir ihtiyacınız var mı?"

³³ Cebecioğlu, *age*, s.73

³⁴ Cebecioğlu, *age*, ss.52, 53

³⁵ Cebecioğlu, *age*, s.51

"-Sağ olun efendim, yok!..."

"-Kızım evin beyi yok, bu nasıl ev, sizin hiç mi ihtiyacınız yok!..." dermiş.

Nezih insandı, çok kibar, çok ince bir insandı. Tatlı bir Müslümandı. Özetle yeri dolmaz bir insandı...³⁶

Gençlere Kıyamazdı

On beş yirmi arası gençlere çok merhamet eder, onlara saygılı davranır, gönüllerini alırdı. Onlara hep iltifat eder, İslâm'a kazanmaya çalışırdı.

Gençler de duydukları yakınlık sebebi ile O'na: "Erbil abi" derlerdi.

Gençleri hoş tutar, onları hoş görür, bir şey demezdi. Yani kıramazdı. Çok istisnai farklı bir insandı.³⁷

İkramdaki Hassasiyeti

Otururken ikram olarak çay getirildiğinde hemen ayağa kalkar, çayı getireni ayakta karşılardı. Çayı ayakta iken alır, sonra oturup içerdi. Hem nimete hem de nimeti getirene saygı gösterirdi.

İkramı yapan açısından da gösterdiği dikkat ve itinaı bir seveni şöyle anlatıyor:

"Mustafa Erbil abi ve ihvanımız bizim evde sohbet için toplanmıştık.

Yer sofrasıydı.

Hepimiz yerde oturduğumuz için ikramları oturarak yapıyorduk. Mustafa Erbil abi tatlı bir dille tebessüm ederek uyardı.

"-Böyle yapmasak" dedi ve ekledi:

"-Ayağa kalkalım, her misafirin yanına bizzat gidip ikramı birer birer önüne koyalım inşallah"³⁸ diyerek hassasiyet talimi yapmıştı.

³⁶ Cebecioğlu, age, s.122

³⁷ Cebecioğlu, age, s.127

Hac'da Herkesi Kendisine Hayran Bırakmıştı

Mustafa Erbil hacca gittiğinde efendiliği, kibarlığı, ölçülü davranışları ve yumuşak üslup konuşması ile kafiide herkesin hayranlığı kazanmıştı. Dâima Allah (c. c.)'ın huzurunda imiş gibi ölçülü olmuş, herkesin takdirini kazanmış, herkese model şahsiyetin nasıl olması gerektiğini göstermişti.³⁹

Hal Ehline Saygısı Sonsuzdu

Mustafa Erbil Efendinin oturduğu sokakta muhterem hâl ehli bir Allah (c. c.) dostu vardı. Ahlak sahibi faziletli bir zattı. Mustafa Erbil Efendi O'na çok saygı gösterirdi. Onun önünden bile geçmezdi. O, mânevîyat yoluna ve o yolda olanlara daima saygı gösterip hürmet etmiştir.

Hangi târikata olursa olsun, yerli yersiz dil uzatanlar olursa hemen karşılık verir hatta duruma göre sert cevaplar da verirdi. Mânevîyat erlerini savunma konusunda asla müsamaha göstermezdi.

Bazen olur laf anlamaz kaba biriyle muhatap olduysa hemen kalkar giderdi.⁴⁰

6- NAKŞÎLİĞE İNTİSABI ve TASAVVUF YOLUNDAKİ FAALİYETLERİ

Mustafa Erbil Efendi 1930'lu yılların başında, nasıl olduğunu tespit edemediğimiz bir şekilde Muhammed Es'ad-ı Erbilî'ye intisab eder ve , Nakşibendiyye sülûkunu tamamlar.

Sülûkunun o ilk yıllarında hem çocukları olmuştur hem de çok aşklı şevkli bir dervişlik yaşamıştır.

Çokça oruç, ibadet, zikir, açlık, uykusuzluk gibi hallerle tanışır. Sami Efendi Hazretleri ile tanışması muhtemelen daha önce Adana, Mersin'de çalıştığı yıllarda olmuş ve intisâb için işareti ondan almıştı

³⁸ Cebecioğlu, *age*, ss.72, 141

³⁹ Cebecioğlu, *age*, s.125

⁴⁰ Cebecioğlu, *age*, s.127

Çok sevdiği şeyhine olan bağlılığını çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir. Ayrıca onun çeşitli şiirlerine tahmisler yapmıştı. İşte onun bu yönünü ortaya koyan bir şiiri:

*Başım dara gelirse gündüz veya geceler
İlticâgâhım sensin sıkıştığım anlarda
Sevgisi gönüllere bir sel gibi akıyor
Akmakta berdevamdır tehlikeli zamanda
Noksanımı anlamak şöyle nasîb oldu
Mânevî huzurlarına girdiğim zamanda
Sana hayran olan uşşak-ı safâ içinde
Hikmet bu ya erbil de fedâî yazılmış⁴¹*

Mustafa Erbil'in Es'ad-ı Erbilî'nin Erbil'deki Kâdirî Tekkesi'ni Ziyareti

Hacı Bayram'da terzilikle geçimin temin eden, evlad-ı Rasul'den Ali Kaşyetmez, onunla olan hac yolculuklarını şöyle anlatır:

1965'te karayolu ile Mustafa Erbil abi ile hacca gittik. Baştan niyetimizi şöyle kurmuştuk; Irak üzerinden gideceğiz ve Erbil'e uğrayacağız. Oradan büyük pir Es'ad-ı Erbilî Hazretlerinin oradaki Kâdirî Dergâhını bulacağız, ihvanla tanışacağız ve bir şükür kurbanı keseceğiz.

Irak'da Erbil'e gittik. Orada Pîr Efendimizin Kâdirî Dergâhını bulduk. Bazı akrabaları ve ihvanıyla tanıştık, kucaklaştık.⁴²

1936'da soyadı kanunu çıkınca şeyhine duyduğu sevgiden dolayı O'nun memleketinin ismini kendine seçen Mustafa Erbil Efendi hayatında bir defa da olsa Erbil'i ziyaret imkanı bulmuştu. Zikir, sohbet, muhabbet, kurbanımızı kestik, bir gece orada kaldık, ertesi gün helalleşerek gözyaşları içinde oradan ayrıldık.

⁴¹ Cebecioğlu, age, ss.20, 21

⁴² Cebecioğlu, age, ss.147, 148

Onun vefatından sonra irtibatını, sevgisini Mahmud Sami Ramazanoğlu'na yöneltmiştir.

Mustafa Erbil'in, Nakşibendiyye sülûkunu tamamladığı şeyhi Muhammed Es'ad-ı Erbilî'ye olan sevgisini belirten bir şiiri⁴³ de şöyledir:

*Pirimin izi
Sürmedir tozu
O nurlu yüzü
Göresim geldi

Yüce himmeti
Hakk'ın nimeti
Buldum devleti
Göresim geldi

Bakışı hoştur
Gönlümü coştur
Başlara bastır
Göresim geldi

Görür gözleri
Şeker sözleri
Güler yüzleri
Göresim geldi

Gitsem izine
Yatsam dizine
Kara gözüne
Göresim geldi*

⁴³ “Muhammed Es'ad-ı Erbili (k.s)” başlıklı şiiri, 23 Şubat 1946 tarihlidir.

*Veriyor hayat
Bilmezler memat
Sebeb-i necat
Göresim geldi

Nakşıdır yolu
Tatludur dili
Açıktır eli
Göresim geldi

Erbilim sevdim
Gönlüne girdim
Pirime irdim
Göresim geldi

Bağına gir sem
Gülünü dirsem
Kıymetin bilsem
Göresim geldi*

Üstadına Vefası

M. Altınoluk anlatıyor:

“Es'ad-ı Erbili Hazretlerini çok severdi. Erbil Abimiz, Sami Efendiyle Kelâmî Dergâhı'nda beraber bulunmuşlardı.

Hatta soyadını bu yüzden soyadı kanunu çıkınca "Erbil" olarak tescil ettirmişti.

Vefatından sonra O'nu anarken gözleri yaşarır, uzaklara dalar giderdi.

Vefat gününde (3-4 Mart 1931) hatim indirilir, dualar yapılır, ruhuna bağışlanırdı.

Mustafa Erbil Efendi Ankara'da sohbetleri düzenleyerek, ihvanına çeki düzen vermiş, mânevî ders almak isteyenleri ise İstanbul'a Mahmud Sami Efendi'ye göndermiştir.⁴⁴

Şahsı İçin Azimetini Tercih Ederdi

Edepli, vakarlı ve çileli bu Allah (c. c.) dostu bir yandan da hastalıklarla iptila olunuyordu. 1950'li yıllarda kırk iki yaşlarında ülser hastalığından bir ameliyat geçirdi. Kısa aralıklarla ve azar azar yemesi gerektiği için sıhhati oruç tutmaya uygun değildi. Buna rağmen zorlansa da Ramazan oruçlarını tutmaya devam etti. Yani Kur'ân'ı Kerim'deki "Her kim hasta olursa..." (Bakara/187) ruhsatına rağmen o azimetle amel ederek oruçlarını devam ettirmişti.

Allah'ın gönderdiği ikinci imtihan ise mesane kanseriydi. Hastaneye yattı, mesaneden ameliyat oldu. Hastayken asla şikâyet etmemiş, fakirlik yokluk çektiği halde halinden hiç sızlanmamıştır.⁴⁵

Sohbet Usulü

İhvanıyla yaptığı Sohbet meclisini yar meclisi, mahrem meclisi olarak görür, kişinin yatak odası kadar mahrem bilirdi. Sami Efendi'nin de metodu böyleydi.

Kendi irfanınca bu keyfiyeti şöyle açıklardı:

"Yabancı birinin sohbe katılmasında iki husus söz konusudur:

- 1- Geldiği sohbe gönüne yakınlık düşerse, geldiği yere ters düşer
- 2- Geldiği yere samimi bağlı ise burada fazlalık demektir. Zâten feyz aldığı yer varken feyz almadığı yerde ne işi var"

Mustafa Erbil Efendi ağyarın feyz kesikliğine sebep olacağını, Nakşî büyüklerinden Ubeydullah Ahrâr (k. s.)'ın, bir rivâyetine dayanarak örneklendirirdi. Bu rivâyette Bâyezîd Bistâmî'nin sohbetinde beklenen feyz hâsıl olmayınca;

⁴⁴ Cebecioğlu, *age*, s.149

⁴⁵ Cebecioğlu, *age*, s.23

-Feyz alamıyorum, aranızda yabancı biri mi var?der.

Kontrol yapılır ve "Yok efendim" denilir.

-Öyleyse etrafa bir bakın, yabancı bir şeyler mi var? Diyince;

Hemen gerekli araştırma yapılır. Evin girişinde daha önce tekkeye gelen gafıl bir ziyaretçinin unuttuğu bir asa dikkat çeker. O asa dışarı çıkarılır

Ondan sonra yapılan sohbette mânevî huzur elde edilir. ⁴⁶

Sohbetlerini İrticalen Yapardı

İrticalen konuşurdu, kitaba bakmadan konuşurdu. Tarihî, tasavvufî ve dînî bilgisi çoktu. Hiç kitap almadan konuşur ama daima lazım olan şeyleri söylerdi. Kısaca sohbeti ganimetti. Tatlı bir insandı, yedirmeyi çok severdi, verirdi, almazdı. Dinini dünyasına asla kullanmadı. ⁴⁷

Mensub Olduğu Nakşî Silsilesini Okurken Herkes Etkilenirdi

1950 lerde Sohbetlerde zikir de yapılır, zikirden önce silsile okunurdu. Mustafa Erbil Efendi bizzat silsileyi okur, ama okurken, adı geçen muhterem zevât-ı kiramı (k. s.) hissederek, yaşayarak okurdu. O günleri yaşayanların anlattığına göre Silsile okunurken herkes adeta erirmiş.

Yolun bütün mânevî gücü gönüllerde yansıma bulur, kalpler huzurla ürperirdi. Sohbetini her hafta mürîdan iple çeker, sohbetten bir haftalık feyiz ve huzur malzemesi elde ederdi. Sohbetleri çok tatlıydı ama bir dirilik vardı. Sohbetlerinde çok disiplinliydi. ⁴⁸

Sohbetinde Bayılanlar Olurdu

Rıza Hocaefendi anlatıyor:

⁴⁶ Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşibend*, s.322; İnsan yayınları, İstanbul, 2007(N. Tosun'un dipnotu: Mir Abdülevvel, *Mesmuat*, s.9; Safi, *Reşahat*, II, 451-2.)

⁴⁷ Cebecioğlu, *age*, ss.139, 140

⁴⁸ Cebecioğlu, *age*, s.116

"-Mustafa Erbil Abi çok feyizli bir adamdı. Zikir sohbeti çok feyizli olurdu. Herkes haftada bir yapılan sohbeti ipe çekirdi. Dolu dolu olurdu Erbil Abi'nin sohbeti. Öyle ki sohbette yüklü feyizden bayılanlar olurdu. Kendinden geçenler olurdu".⁴⁹

Her Eve Sohbet Gitmezdi

Mustafa Erbil Efendi hal ehliydi, mânevî duyuş sahibiydi, çok içliydi. Bir evin hanımı mânevîyata meyilli değilse mânevîyat ehlinde ruhen tutukluk yapar, kabza sebep olur düşüncesiyle o eve sohbet gitmezdi. Bir hanımın, gönülsüzce yaptığı yemeğin feyzi keseceğine inanırdı.

Kural olarak bir sâlik konuştuğuna, kiminle konuştuğuna, yediğine, giydiğine, içtiğine dikkat etmeliydi. O da bu edebe titizlikle uyardı.⁵⁰

"Her Gelene Göğsünüzü Açmayın" Derdi

M. Altınoluk anlatıyor:

"Tanımadık biri geldi. Ben de ihvanım dedi. Biz de tamam dedik, başladık onu sohbetlere taşımaya.

Aradan on beş yirmi gün geçti.

Derken bir gün Ulus'ta Erbil Abi ile karşılaştım. Bana;

"-Hayrola, ne yapıyorsun öyle!" dedi. Ben de:

"-Hayrola abi, bir şey mi var" diye sordum.

"-Her gelene göğsünüzü açıyorsunuz" diye başladı ve çok sert bir şekilde çıktı.

Velilik firâseti ile o gelen yabancının yaramaz birisi olduğunu anlattı.

Meğer adam, mânevîyat istifadesi için değil bir yerlere rapor vermek için gelmiş. Yani görevli gelmiş. Hemen yol verdik".⁵¹

⁴⁹ Cebecioğlu, *age*, s.118

⁵⁰ Cebecioğlu, *age*, s.125

Mânevîyat Yoluna Zorla Adam Alınmasını Tasvip Etmezdi

Nasihatlerinden:

Yolumuz hamdolsun güzle yoldur. Çengelde çürümüş kokmuş etimiz yok hamdolsun.

Sizdeki güzellikleri göreceksin, etkilenecek gelecekler. Takvanız, İhlâsınız, nurunuz, ahlâkınız gönülleri size celbedecek.

Kimseyi bize gel ders al diye zorlamayın. Mânevîyat yoluna girmek nasip meselesidir. Herkeste Allah'ı sevmek istidadı olmaz. Allah sevdiklerine kendini sevdirebilir.

Bizim yolumuzda çoğu insanlar hocadır, âlimdir, müftüdür. İlim adamının teslimiyeti zor, irşadı, yol alması kolaydır. Cahil mânevîyat yoluna girer, yol alması çok zordur.⁵²

Hiçbir meşreb, meslek, mezheb ve yolu eleştirmezdi. Çünkü o İsra Suresinde Allahu Teâlâ'nın dediği gibi:

"Bütün yollar içerisinde hangisi daha hidâyet üzeredir, bunu en iyi Allah (c. c.) bilir."

Mutlaka bir eleştiren çıkarsa bilgece tebessüm eder ve: "Kedi uzanamadığı, yiyemediği ete murdardır, der!" derdi.⁵³

İslam'ı Anlatırken Çok Hassasiyet Gösterirdi

Gençler ne zaman toplansa, onlara hemen tatlı diliyle, bolca örnekler vererek İslam'ı anlatırdı. Mevzuyu anlatırken ürkütürüm de İslam'dan soğuturum diye çok dikkatli konuşurdu. Kelimeleri itina ile seçerek kullanırdı.

Konu anlaşılсын diye Hz Mevlana'nın yaptığı gibi hikâyeler anlatır, temsillerle konuyu daha anlaşılır hale getirirdi. Sonunda da kıssalardan hisseler çıkarır;

"Alan alır...." derdi.

⁵¹ Cebecioğlu, *age*, ss.151, 152

⁵² Cebecioğlu, *age*, ss.153, 154

⁵³ Cebecioğlu, *age*, ss.153, 154

Gençlerle konuşmadan önce öyle uzun uzun hazırlıklar yapmazdı. İslam'ı ikna ederek, bilgi vermek suretiyle ve tatlı bir dille anlatır, asla baskıcı bir uslûb kullanmazdı. Çok medeni, çok açık sözlü biriydi.⁵⁴

Tedbire Riâyette Titizlik Gösterirdi

Onun zamanın dervişlerinin sayısı azdı. Ama dikkat çekmemek için birer birer gelinmesini tenbihler ve sık sık uyarırdı.

Efendisi Mahmûd Sâmi Efendi'yi kendisine örnek almıştı. Mahmûd Sâmi Efendi Hacı Hasan adlı bir müridine;

"-Evladım, bize gelirken dikkat çekmeyin, fötr şapka giysen de olur" demişti.⁵⁵

Hatme Yaptırırdı

Manen yüksek derecelere sahip kişilerin yaptıkları hatmelerin, o bölge ve civarına inecek gök ve yer felaketlerine karşı bir sigorta olacağı inancı ile Mustafa Erbil Efendi de sohbetten sonra Hatm-i Hâcegân yaptırırdı.

Euzu besmele çeker, salâvat-ı şerife okur, ondan sonra Kur'ân'ı Kerim okunur, böylece hatmeyi başlatırdı. Yirmi, yirmi beş dakika sürerdi. Kapılar kapatılır, loş bir ortam oluşturularak hatme icra edilirdi.⁵⁶

Sohbetlerinde Cem Sırrı Hissolunurdu

Bir defasında Mustafa Erbil Efendi, Kur'ân tilaveti ile sohbeti açıp menakıp anlatmaya başlamıştı. Biraz sohbet ilerleyince mânevî hava biraz soğuyup, mânevî lezzet azalmıştı. Bu, pek rastlanmayan bir haldi.

Mustafa Erbil Efendi orada bulunan ihvandan birine:

"- *Haydi kardeş, siz buyurunuz, gidiniz...*" diyerek onu göndermişti.

⁵⁴ Cebecioğlu, *age*, ss.54, 55

⁵⁵ Cebecioğlu, *age*, s.128

⁵⁶ Cebecioğlu, *age*, s.141

O çıktıktan sonra sohbe devam edilmiş. Çok güzel, rûhânî bir hava oluşmuştu.

Ardından da mânevî zevkine lezzetine doyum olmaz bir hatme yapılmıştı.

M. Altınoluk şöyle diyor:

"- Sonradan öğrendik ki o arkadaşımızın evine misafir gelecekmiş, sohbet bir an önce bitse de eve gitsem diye gönlünü meşgul edermiş". Meğer o zatta bir sıkıntı varmış. O gidince sohbet sohbe benzedi. Zikir zikre benzedi Elhamdülillah".⁵⁷

İşte bu hadise, sohbe gönlün sadece Allah'a bağlanmasının, kollektif huzurun temini için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Aksi halde mânevî hava kaybolup gidebilmektedir.

Sohbetlerinde Dünya Kelamı Konuşulmazdı

Mustafa Erbil Efendi Sami Efendiye derinden ve yürekten bağlı bir dervişti. Tıpkı onun gibi özellikle siyasete hiç değinilmezdi.

Sohbet, ashâb-ı kiramın sohbeti gibi tamamen gönül, ruhâniyet ve nurâniyet sohbeti olurdu. Parti, siyaset, para, çek, senet, spor, dedikodu konuşulmazdı.

Önce selam, çok kısa bir hal hatırdan sonra Kur'ân okunur, sonra sohbet, ardından da çay servisi. Bunların tamamı en fazla bir saatte biterdi.

Baki Efendi onun dünyaya bakışını şöyle anlatıyor:

"- Muhterem Mustafa Erbil abimiz Ameliyat olmuştu. Hastaneden eve intikal etti. Ziyaret için Mevlana Lokantasının sahibi Mustafa amca ve Yusuf abi ile randevu alıp evine gittik.

Lokantacı Mustafa amca "Maşallah iyi görüyoruz efendim, iyileşmişsiniz" dedi. Erbil abi de:

"Mustafa Efendi, dervişin imtihanı bitmez. Biri gider, biri gelir. Ölene kadar bu böyle gider gelir" demiş ve şu vakıayı anlatmıştı:

⁵⁷ Cebecioğlu, *age*, s.150

“Zamanın birinde Ehlullah'tan bir zat rahatsızlanmış, epeyce bir sıkıntı çekmişti. Duaların icabet vakti, teheccüdde secdeye kapanıp ağlayarak Allah (c. c.)'a yalvararak, şöyle niyaz etmiş; "Ya Rabbi! Bu hastalığı benden al" . O sırada hastalık lisan-ı hal ile dile gelir ve der ki: *"Ey kul, bu kadar yalvarıp yakarma, ben gidersem yerim boş kalmaz, yerime başkası gelir, yine sıkıntıyı sen çekersin"*.⁵⁸

O Zamanlar Her Gün Sohbet Olurdu

1970'den önce Pazar günleri hariç çok sık sohbet düzenlerdi. Subayevlerinde çok ihvanı vardı, hepsi aşklıydı. Her gün sohbet olurdu. Çay ve çörek börek ikramı yapılırdı. Bazen yemekli de olurdu.

Mustafa Erbil'in haftada bir defa iştirak ettiği sohbetler uzun olurdu.

Hızını alamayan bazı seçkin ihvan öyle olurdu ki yatsıdan teheccüde kadar beş altı saat beraberce zikrullah ile meşgul olurdu.

Ancak, ihvanından Sefertaşlı Ali Bey İstanbul'a gittikten sonra Sami Efendinin uyarısı ile sohbetleri kırk beş dakikadan fazla uzatmamıştır.

Erbil'in evinde sohbet yapıldığında ikram ve hizmetleri torunları, Selmân ve kardeşi yapar, onlar olmazsa kendisi kapıdan alarak ikram ederdi.⁵⁹

Sohbetin Kurallarına Uyuma Konusunda Çok Titizdi

Sevenlerinden (Aşık Kâmil) anlatıyor:

“Fakir 68'de ondan ders aldım. O zamanlar bir kardeşimizin çantacı dükkânında, çantalara kaynak yaparak geçimimi temin ederdim.

Rahmetli Mustafa Erbil'i sık sık Zincirli Camiinde görürdüm. Namaz vaktinden önce oturmuş hiç kımıldamadan murakabe hâlinde otururdu. Dersli olmadığım için olsa gerek kendi kendime, "Galiba uyuyor!" derdim. Meğer Allah murakabesi yaparmış.

⁵⁸ Cebecioğlu, *age*, ss.142, 143

⁵⁹ Cebecioğlu, *age*, s.145

Sohbet kurallarına sıkı sıkıya bağlıydı. Meselâ şöyle ki:

- 1- Sohbeta başlama saati, dakikası dakikasına belirliydi. Tam o saatte sohbeta başlar, bir dakika geç kalanı kabul etmezdi.
- 2- Sohbeta Kur'an'la başlardı. Fatiha bağışlaması yapar, herkes başı önünde murakabeli
- 3- Sohbetler elli dakikayla sınırlıydı. Sohbetleri Sami Efendi'nin direktifi doğrultusunda tam kırkbeş dakika yapardı. Bir dakika bile uzatmazdı.⁶⁰

Sohbete Besmeleyle Başlardı...

Mustafa Erbil Efendi, her sohbeta başlarken mutlaka bir euzu besmele çeker, hamdele ve salvele ile başlardı.

Çok net konuşurdu. Hitabeti çok kuvvetliydi. Etkili konuşmalar yapardı. Daima gerçekleri söylerdi, rastgele ve lüzumsuz konuşmazdı. Dinletirdi çünkü tatlıydı. Üslûbu sürükleyiciydi.⁶¹

Sahv Ehliydi

Sevenlerinden M. Altınoluk anlatıyor:

"Bir keresinde Baki Abinin evinde sohbet için bir araya gelmiştik. Sohbet yapıldı sonra hatme yapıldı. Bir kardeşimiz vardı, coşkulu, ateşli, aşklıydı. Derken zikrederken kendinden geçti, pat diye yere düştü ve hepimizin dikkati dağıldı.

Erbil Abi hemen zikri kesti.

"-Kardeş" dedi, "Yazık günah değil mi? Bu kadar kardeşin feyzine mani oldunuz. İstanbul'a git, Sami Efendimizle görüş, bu hâlin üzerinden gitsin"

O kardeşimiz hemen İstanbul'a gitti. Hali düzledi. Sarhoşluk ve cezbese gitti, temkin haline kavuştu, sahve geldi.

⁶⁰ Cebecioğlu, age, ss.102, 103

⁶¹ Cebecioğlu, age, s.129

Erbil Abi dergâhta Şükrü Abi ile sülûkunu tamamlamış ve sahv (ayıklık) üzere yetişmişler.

*Pîr Es'ad-ı Erbil i Efendimiz (k. s.) kemale erip seyr u sülûku bitirince onlara, tamam artık gidebilirsiniz, demiştir.*⁶²

Meclislerde Hafızları Yüksek Yere Oturturdu

Rıza Hoca Efendi onun hafızlara saygısını şöyle anlatır:

*"1963'te Sami Efendi'den ders aldım" diyor ve devam ediyor: "Sami Efendi Hazretleri, Ankara'da Mustafa Efendi kardeşimiz var, onunla sohbet yaparsınız" dedi. Sadece o kadar söyledi. Ben Mustafa Erbil Abi'yi eskiden de Maliye'de memur olarak tanırdım. Tasavvufî yönüyle de tanışmamız ayrı oldu. Çok saygılı bir insandı. Hafızlara çok saygı gösterir, daima yüksek yerlere oturtur, özel muamele yapardı. Sami Efendi Hazretleri hafızlara hiçbir zaman yere oturtmazdı. Dâima sandalye, koltuk veya serdi gibi yüksek yerde oturturdu. Herkes nerede oturursa otursun Hafız mutlaka yüksek yerde olacaktı. Fakir de hafızdım ve yaklaşık 10-15 yıldır Ankara Merkez vaiziydim. Mustafa Erbil fakiri dâima yüksek yere oturturdu. Allah (c. c.) rahmet eylesin!..."*⁶³

İhvanın Çoğunluğu İlmiye Sınıfındandı

Rıza Hocaefendi bu husus da şöyle anlatmıştır:

"-Eskiden sayı olarak mürîdan az idi. Eskilerin azı, yenilerin çoğu, yani onda sekizi ya vaiz ya müftü ya da imâm... Sami Efendi Hazretlerinin ihvanının çoğu, eskiden çoğunlukla hep ilmiye sınıfındandı."

*O, Sami Efendi Hazretlerinin bir kopyasıydı. Özellikle ilimleri sebebiyle hocaefendilere karşı çok saygılıydı. Onlarla istişare yapar, yanından ayırmaz, onlar çok iltifat ederdi."*⁶⁴

⁶² Cebecioğlu, age, ss.154, 155

⁶³ Cebecioğlu, age, s.117

⁶⁴ Cebecioğlu, age, s.118

İlim Sohbetlerine Olan Merak Ve İştıyakı

O, Osmanlı kültüründe yetişmiş bir münevver olması sebebiyle geniş bir bilgi birikimine sahipti. "Ben her şeyi bilirim" tarzındaki şeytanın sözünü kendine atfen hiçbir zaman kullanmamış, daima etrafındakileri dinlemiş, fikirlerine, bilgilerine değer vermiş, saygı göstermiştir. Herkese hoşgörülüydü, kendi cemaati olsun olmasın, herkese saygılıydı. Toplantılara katılır, herkesin görüşünü alır ve dinlerdi.

Ankara'nın önde gelen vaizlerinden ve ulemasından Osman Şevket Yardımedici Efendi'den naklen:

Kadı Beyzâvî'nin tefsirini ders olarak takrir ederdim. Ama Abdullah Hoca, Rıza Hoca gibi ilmiye sınıfı ile yapardık bu dersleri. Bir ara Mustafa Erbil abi de abone oldu bu ağır derslere.

"Hoca efendiler" "Bir ders de bizim fakiranemizde yapın, evimiz şenlensin" dedi.

"Tamam efendim, ne zaman emrederseniz" dedik.

"Önümüzdeki Cuma bize buyurun inşallah!" dedi.

Bunun üzerine "Abi" dedik, "Sen Kayserilisin, yengemiz de Kayserili, gelelim ama hiç olmazsa sen de bize bir mantı ziyafeti çek!..."

Tebessüm etti ve "Yahu sözü mü olur, istediğiniz mantı olsun!..." dedi.

Artık biz de bir hafta mantı yiyeceğiz diye Cuma günün gelmesini bekledik. Neyse Cuma günü geldi çattı. Hep beraber vardık kapıyı çaldık.

"Selamun aleyküm, aleyküm selam!..." baktık Mustafa Erbil abimizin suratı asık. Eyvah dedik, bir şey mi oldu?

Üzgün bir ses tonuyla "Kardeşim" dedi, "Bu kadın milleti ile başa çıkılır mı? Çıkılmaz. Bir hafta uğraştım, hoca efendiler mantı istedi, kolları sıva da bir mantı hazırla, bir türlü ikna edemedim birader. Şansınıza küsün, ne bulursanız onu yiyin artık!..." dedi.

Biz de; "Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül sohbet ister kahve bahane abi biz sana şaka yaptık" diyerek içeri girdik oturduk.

Mustafa Erbil abi şöyle bir iki defa yanımıza girdi çıktı, sonra gülerek "Buyrun salona bakalım, yengeniz gene sizi aç bırakmamış" dedi.

Hep beraber salona girdik ki güzel bir sofraya ve üzerlerinde buharları tüten mis gibi iki sini mantı. Şaşırdık, ne mantı ne mantı. Afiyetle yedik. Yani Allah (c. c.) yengeye rahmet etsin, çok güzel mantı yedik.

"Tam bir Kayseri şakası değil mi abi?"

"...Eee o kadar da olacak hocam. Hep siz şaka yapmazsınız ya, biz de yaparız."

Ancak mantıyı yerken benim dişime sert bir şey geldi. Ama çat etti dişim. Eyvah dişim kırıldı dedim. Manti yerken dişimizden olduk. Hemen ağzımdan çıkardım, baktım zeytin çekirdeği.

Mustafa Erbil abi tebessüm ederek "Sen kazandın" dedi." Niye ben kazandım?" deyince, "Bizde bir usul var. Yengeniz bu mantıyı yaparken şöyle niyet etmiş: Mahmud Sami Efendi Hazretlerinin en sevdiği müridi kim ise bu zeytin çekirdeği onun ağzına gelsin. Nasip seninmiş hocam!..."⁶⁵

İlim Adamlarına Hürmeti Olan Bir Veliydi

Yine Osman Şevket Hocaefendi, ilim adamlarına ihtiramı konusunda şu hatırayı nakletmiştir:

"Bir gün geç kalmıştım, Zincirli Camiine zar zor yetiştim ama akşam namazı kılınmıştı. 'İkinci cemaat olacağız, ben kıldırıyorum, buyurun, uyan varsa uysun, dedim'. Allahu Ekber diyerek namaza başladım. Çok feyizli bir namaz kıldırımdı. Duadan sonra baktım ki rahmetli Erbil abi de oradaymış.

Bana "Hocam siz miydiniz namazı kıldırın?" deyince gülerek "Evet efendim!" diyerek karşılık verdim.

⁶⁵ Cebecioğlu, age, ss.111, 112

"Namaz kıldırman, Kuran okuman o kadar hoşuma gitti ki içimden kendi kendime, 'şu hoca efendi kimse ona bir baklava hediye edeyim evinde çoluk çocuğu ile yesin' diye niyet etmiştim" diyerek koluma girdi.

Haydi hale gidiyoruz, orada kaliteli temiz bir baklavacı var oradan tatlı alalım. Yapma abi, etme abi, zahmet oluyor dedimse de sürükledi beni, götürdü baklavacıya. Neyse, çok kaliteli bir baklava aldık eve getirdim. Evde de kayınvalide var, Maraş'tan geldi, bizde kalıyor.

Akşam yemeğini yedikten sonra hanım baklavayı çıkardı. Dedim bunu çok mübarek bir zat gönderdi. 'Mustafa Erbil abi deriz' biz.

Kayınvalide, "Evladım, bu tatlıyı kim gönderdiyse o zât büyük bir evliya dedi!".

"Nasıl bildin?" dedim.

"Evladım" dedi "Günlerdir benim canım baklava istiyor, ne kızıma ne de sana söylemeye utanıyordum".

"Anne niye utanıyorsun, sen bizim annemizsin"

"Yok evladım öyle değil kazın ayağı. Her canının çektiğini her yerde söyleyemezsin oğlum. Bilhassa ben kaynanayım, damat evinde ben söyleyemem. O zât benim bu isteğimi manen keşfetmiş ve seni alıp götürmüştü. Bu tatlıyı esas o bana göndermişti".⁶⁶

Vaazları Derin Bir Murakabe İle Dinlerdi

Osman Şevket Hoca Efendi kürsüden son vaazını verdiği günü şöyle anlatıyor:

"Veda konuşmasını yapıyorum. Yani elveda...Zaman fânidir (geçici), mekân fânidir, insanlar fânidir, hayvanlar fânidir, melekler fânidir, nebatat fânidir, cemâdât/ cansızlar fânidir, bu âlem fânidir. Tek fânî olmayan bir baki varsa o da Allah celle celâlühü. Bir aylık Ramazan gördüğünüz gibi geldi ve sessizce de gidiyor. İnsanlar da eceli, vâdesi, vakti, saati dolduğu zaman böyle gidiyor.

⁶⁶ Cebecioğlu, age, s.110

Efendim, bu minval üzere kürsüde öyle feyizli konuşuyorum ki...Acaba bu feyz nerden geliyor, kimden geliyor diyorum kendi kendime. Kürsüden şöyle sağ tarafa göz ucuyla bir baktım ki, Mustafa Erbil Abi de derin bir murakabeye dalmış. Yarım çark bana dönmüş. Elleri iki dizinin üzerinde. Yani, onun kadar vecd içerisinde huşu ile dinleyen kimse yok. Sanki ben o vaazı onun için hazırladım. Kendi kendime dedim ki feyzin geldiği yer belli oldu.

Bu vaaz bayramdan iki gün önceydi. Ertesi gün arife. Rıza Çöllüoğlu Hocaefendi sabah telefon açtı.

"- Ya hacım, bir işe yaramadık..."

"- Ne var, ne oldu abi?"

"- Ne olacak, Erbil Abi'yi kaybettik"

"- Şaka mı yapıyorsun abi?"

"- Yok yok, Hakk'ın rahmetine kavuştu"

"- Yahu daha dün gördüm, dün benim vaazımı dinledi Erbil abi"

"- Dinledi dinlemedi ben bilmem, şimdi sen taksiye atla, doğru evine gel, ben de oraya gidiyorum. Cenazeyi kaldıralım"⁶⁷

Kur'an Tilaveti

Mustafa Efendi, Kur'an'ı Kerim'i dizüstü oturarak, rahle üzerinde okurdu. Okuyuşu manasına vukufliydu. İçtenlikle okur, bazen gözleri yaşarırdı. Dinlemeyi daha çok severdi. Kur'an dinlerken, murakabe halinde dinlerdi. Başı önde derin bir duyuşla kalpten dinlerdi. Sürekli hatim yapardı.

Ömrü hep Kur'an okumak ve onu tefekkürle geçmişti. Boş kalan vakitlerinde, çokça dînî eserleri mütâlâa ederdi.

Kendisi hafız değildi, ama Kur'an'ı yaşardı.⁶⁸

⁶⁷ Cebecioğlu, *age*, s.114

Çocukların Kur'an Öğretimine Önem Verirdi

Mustafa Erbil Efendi (k. s.) etrafına sürekli;

"- Çocuklarınıza Kur'an öğretiniz!" diye telkinlerde bulunurdu. Bir gün kızına;

"- *Münevver sana bir dua vereceğim, eğer kısa sürede ezberlersen sana 25 lira vereceğim*" dedi.

Kızı da bir iki gün içinde hemen ezberlemişti. Kendisine neydi o dua diye sorulduğunda;

"- *Allah'ın doksan dokuz güzel ismi, yani Esmâ-yı Hüsnâ!...*" diye cevap vermişti.

Çocukları için bir Kur'an hocası tutmuş, onların küçük yaşta Allah diliyle konuşmalarına vesile olmuştu.⁶⁹

Namazlarını Huşû ile ve Cemaatle Kılardı

Mustafa Efendi namazın abdestine, ta'dil-i erkânına, hemen her yönüne çok dikkat ve titizlik gösterirdi. Bir yakını onun namazını şu ifadelerle anlatır:

"- *Namaz kılarken seyrettiğinde insan, hani hocalar ders verir ya, aynı şekilde, özenle, itina ile namazı kılar, örnek bir namaz kılışı sergilerdi. Onun namaz kılışını görenler, zevkle izlerlermiş. Gece tesbihatı için kendine ait özel bir odası vardı.*"

O, dairede çalışırken sürekli olarak en yakın camide cemaatle namazlarını kılmaktan geri kalmamıştır. Dairedeki mesai tatilinde Zincirli Camiinde öğle namazını kılardı. Bir keresinde niçin camiye gittin diye soruşturma açılmıştı. O da hemen istifa ile cevap vermiş dînî özgürlüğünün olduğunu savunmuştu. Dönem CHP dönemi idi. Daha sonra kendisinden özürler dilenerek istifasını geri çekmesi sağlanmıştı.⁷⁰

⁶⁸ Cebecioğlu, *age*, s.34

⁶⁹ Cebecioğlu, *age*, ss.57, 58

⁷⁰ Cebecioğlu, *age*, s.25

Namaza kaldırıırken de nezaketi elden bırakmazdı

Kızı anlatıyor: “*Bir gün sabah namazı vaktiydi, kalkmamış, uyuyorduk, gençken... Babam kapıyı çaldı, izin alıp odamıza girdi. Kibarca şöyle dedi:*

*"Siz, herhalde cennet müjdesi aldınız ki, böyle rahat yatıyorsunuz..."*⁷¹

Vakit Disiplinine Riâyetkârdı

Mustafa Erbil Efendi çok dakik bir insandı. Randevusuna, sözüne, dakikası dakikasına uyardı. Mânevî sohbe bir dakika geç kalan sohbetten mahrum kalırdı. Sami Efendi'den tevarüs eden bu ahlak, onun hayatının tam ortasında yer alan belirgin bir kişiliği olmuştur. Ona göre sohbe saygısı olanın sohbet zamanına da saygılı olması gerekirdi. Bu konuda çok titizdi.⁷²

Kandilleri ve Ramazan'ı azami ölçüde değerlendirmeyi Tavsiye Ederdi

Mustafa Erbil Efendi (k. s.) Kandil geceleri gibi önemli zamanlarda mutlaka dört rekât Teşbih Namazı kılardı. İki rekâtta selâm vererek, Tesbih namazı kılmayı çok severdi. O gecelerde dua, Kur'ân tilaveti, namaz ve tesbihatla meşgul olurdu. Mübarek gecelerde asla uyumaz ve;

"- Sabaha kadar uyumayın, duaların kabul edildiği gecelerdir bunlar. Değerini, bilin, ibâdetinizi yapın!" der ve ev ahâlisine bu konuda örnek olurdu.

Mustafa Erbil Efendi, mübarek Ramazan ayında, boş durmaz, sürekli Kur'ân okurdu. "*Bu ay Kur'ân'la daha çok haşır-neşir olmalı, onunla buluşmalı!"* diye düşünür ve mutlaka birkaç hatm-i şerif yapardı.⁷³

⁷¹ Cebecioğlu, age, s.71

⁷² Cebecioğlu, age, s.73

⁷³ Cebecioğlu, age, ss.72, 73

Medine ve Hz. Peygamber Aşkı

Mustafa Erbil Efendi de Medine-i Münevvere aşkıyla dolan, coşan bir Allah (c. c.) dostuydu. Medine-i Münevvere'den hep özlemle bahsederdi. Orada yaşamayı, oraya sık sık gitmeyi çok isterdi. Medine-i Münevvere'yi anlatırken kendini tutamaz, ağlayarak anlatırdı. Orada yaşayanları, orada vefat edenleri gıpta ile anardı. Medine'yi hep özleyerek, arzu ederek anlatırdı.

Hz. Peygamber Efendimiz (s. a.)'in adı her anılınca hâli değişir, gözünden yaş gelirdi. Bazen içli içli hasret ahları çekerdi.⁷⁴

İslam'ın İstikbalinden Hep Ümitvardı

Mustafa Erbil Efendi (k. s.) İslâm'ın geleceğinden son derece umutluydu. Umudun imana eşdeğer olduğunu biliyordu. Kızı Münevver Hanım "*1950'lerden önce ibadet bir suç gibiydi, çok gizli yapılıyordu*" diyor ve babasının bir tesbitini ekliyordu:

"- Ama göreceksiniz, bu memlekette İslâm yeniden yeşerecek, ibâdetler gizli olmayacak!."⁷⁵

Tarih, Merhum Erbil'i haklı çıkarmış, hatta kendisinin dini hayatı ve tasavvufî yönü bile bir akademik çalışma için tez konusu olmuştur.

Vatan Sevgisi Had Safhadaydı

Mustafa Erbil Efendi Çanakkale Şehitliği açılışına bizzat katılmıştı. Hatta ailecek gitmişlerdi. Bu resmi açılışın tarihi 21 Ağustos 1960'tır.

Çanakkale'yi ziyaretinde aldığı mânevî feyizle, "*O şehitler, çok mübarek kişilerdir. Onlar, evliyalardır. Şehitliği gezerken, toprağa saygıyla basmak, hürmet etmek gerekir. Bu şehitlerin dereceleri çok yüksektir!...*" demiştir.

Önceleri ziyaretin yasak olduğu Çanakkale Şehitliğinin açılışında sırf o törene katılmak için Çanakkale'ye gitmiş ve yapılan törene başından sonuna dek katılmıştır.⁷⁶

⁷⁴ Cebecioğlu, *age*, s.59

⁷⁵ Cebecioğlu, *age*, s.66

7- VEFATI

Erbil Efendi, 1972’de, Ramazan’da Kadir Gecesinde sonraki gün, Aydınlık'taki evinde vefat etmiştir. O sırada Samsun’lu bir hocaefendi son nefesinde başında bulunmuştu. Vefatından sonra odadan çıkarken yaşlı gözlerle, *"Ben böyle güzel bir ölüm görmedim"* derken, adeta Mevlânâ’nın Mesnevi’sinde geçen *"Öyle bir ömür geçir ki, olsun mevtin sana hande, halka matem"* beyitlerinde geçen hale ne kadar da benzemektedir.

Torunu bu olayı şöyle anlatıyor:

"Vefatından çok kısa bir süre önce gördüm. Mehmet amcam yanıdaydı. Sanırım ya Kadir gecesi ya da bir gün önceydi. Elini öpüp kandilini tebrik edeyim diyordum. Dedemle ikisi kanepenin üzerinde konuşuyorlardı. Çok hastaydı Mustafa Efendi dedem. Görüşmeleri çok kısa sürdü. Ben de çok kısa görüştüm. O gece veya ertesi gece ağırlaştı. Cami imamı çağırıldı. Samsunlu bir hocaydı. Küçük olduğumuz için bizi içeri almadılar. Bir süre sonra hoca mahzun bir şekilde odadan çıktı.

*"Başınız sağ olsun", "Ama ben hayatımda böyle güzel bir ölüm görmedim," dedi. Ertesi gün, Ramazan 27. günü, Yenimahalle Kabristanına, bayrama iki gün kala ebedî istirahatgâhıma tevdi ettik, defnettik"*⁷⁶

Vefatı akşamı, hatim töreni için hocaefendiler vardı. Bir ara Şevket Hocaefendi, Rıza Hocaefendi'ye;

"Cenazenin önünden giden, sancakla yürüyen kişiyi gördün mü?" diye sormuş,

*O da; "Evet, gördüm" diye cevap vermişti.*⁷⁸

Vasiyyeti

O, bir şiirinde vasiyetini bir beyitle şöyle açıklamıştı:

⁷⁶ Cebecioğlu, *age*, s.43

⁷⁷ Cebecioğlu, *age*, s.27

⁷⁸ Cebecioğlu, *age*, s.28

Oğluyum vârisiyim dünya ve ukba

*Dikilmesin hâk-i kabrim üzre bir taş ahibbâ*⁷⁹

Mustafa Erbil Efendi vefatı yaklaştığında etrafındakilere, irşad ve alıştırmak için; "- *Allah (c. c.) aşkına arkamdan ağlamayınız! Kabirde beni üzmeyiniz...*" derdi. Cenaze arkasından sesli ağlamak, yaka paça yırtmak, feryad edip taşkınlık yapmak ölenin ruhuna azab vereceği için İslâm'da yasaklanmıştır, diye nasihatlerde bulunurdu. Mezarının düz olmasını, hatta isminin bile yazılmamasını istedi. Cenazesinde, hangi hafızın mezarı başında Kur'an okuyacağını dahi kendisi belirlemişti.

Rahmetullahi aleyh.

⁷⁹ Cebecioğlu, *age*, ss.28, 29

İKİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA ERBİL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI

Bu bölümde şiirlerinden yola çıkarak Mustafa Erbil'in tasavvuf anlayışını değerlendirmeye çalışacağız. Erbil'in şiirleri, tasavvuf anlayışındaki deruniliği ortaya koyan en önemli bulgulardandır.

Erbil'in şiirlerini ele alıp düşüncelerini ortaya çıkarmakla birlikte tahlil edeceğimiz düşünceyi ifade eden kavrama da işaret etmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Bunun için şiirlerinin tamamını tarayarak, mutasavvıfımızın dikkat çektiği Seyr u sülûk, rıza, zikir, nefs-i Emmâre, nefs-i levvâme, himmet, tefekkür-i mevt, tevbe, çile, büka, dünya hayatı, bayram, fenâ, vahdet, kesret, kutb, gavs, maiyyet, murakabe ve vuslat konularını öne çıkararak lügat ve ıstılah anlamlarını verdikten sonra âyet-i kerime ve hadis-i şerifle konuya vüzuh getirdikten sonra Erbil'in konuya yaklaşımı ele alınmıştır.

1. SEYR U SÜLÛK

Lügatte seyr, Arapça yürümek, yeryüzünde gezmek, gitmek, takip edilen yol demektir⁸⁰ İster hayır olsun, ister şer olsun mutlak tarîkat (yol) anlamına gelir⁸¹ Salikin, Allah'ı marifetle bilinceye kadar seyretmesine yani Allah'a ulaşmak üzere yapılan manevî yolculuğa, seyr denir.⁸²

⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C.4, s.389; Mu'cemü'l-vasit, s.467; Cübran Mes'ud; *er-Raid*, s.852, Daru'l-İlm, Beyrut, 1978; Fîruzâbâdî, *Kâmûsu'l-Muhît*, s.528, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1987; Komisyon, *El-müncid fi'l-lüğa ve'l-'alam*, s.378; *Mu'cemu'l-lüğa* s.326

⁸¹ es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed el- Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, s.83, Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut, 1990

⁸² Enver, Fuad, *Mu'cem Mustalahatı's-Sûfiyye*, s.101, Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut, 1993. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.564, Anka Yayınları, İstanbul, 2005

Sülûk ise yola girmek, ona tabi olmak ve yol almak demektir.⁸³ Seyrin tasavvuf ıstılahındaki karşılığı ise “seyr ü sülûk” ifâdesidir.⁸⁴

Seyr u sülûkun, lügat anlamı siret, mezheb, yöneliş, girmek ve gitmek demektir. İstilah olaraksa bir şeyhin nezaretinde davranış ve hal olarak Allah’a yakınlık mertebelerine yükselip O’na vuslat için çıkılan mânevî yolculuğa denir.⁸⁵

Seyr ve sülûk birbirinin ayrılmaz parçaları sayılır. Tasavvuf yolunda “seyr” için sülûkün lüzumu, namaz için abdestin lüzumu gibi sayılmıştır. Nasıl abdesti olmayanın namazı yok demekse, sülûkü olmayanın da seyri yok sayılır.⁸⁶

Seyr u sülûkun ıstılahtaki anlamına gelince, tasavvufî bir terim olarak Hakk’a ermek için bir rehberin, şeyhin öncülüğünde ve nezaretinde, cehaletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ahlâk a, kendi vücudundan Allah'a vuslat ve sırlara yakınlık için çıkılan Rûhânî ve manevî yolculuğu ifade eder. Ehl-i sülûk denilen yolcu, nefsindeki kötü huylardan arındığı ve iyi huylar edindiği ölçüde bu yolculukta mesafe alır. Bu durumda seyr u sülûk, tasavvuf yolunu benimseyerek bir tarîkate giren kimsenin orada aldığı eğitim gereği mânevî makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirdiği safhalara verilen isimdir. Seyrin başlangıcı sülûk, sonu ise vusûldür.⁸⁷

Kalbin, zikir ile Hakk’a yönelerek başladığı seyrine sefer de denir.⁸⁸ Bu seyr u sefer dört türlüdür:

Birinci sefer, seyr ila’llah: Vahdetin yüzünden kesret perdelerini kaldırmaktır. Bu görünen ve Allah’tan başka olan şeylerden aşırı sevgiyi gidermekle nefsin menzillerinden,

⁸³ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c.10. s.442; *Mu’cemü’l-vasit*, s.445; *Er-Raid*, s.834; Fîruzabadi, *Kamusu’l-Muhit*, s.1218; *el-Müncid fi’l-lüğa ve’l-‘alâm*, s.358; *Mu’cemu’l-lüga*, s.314; Cebecioğlu, *age*, s.587

⁸⁴ Yılmaz H. Kâmil, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 1997. s.82 vd.

⁸⁵ *Mu’cemü’l-vasit*, s.445; Abdürrezzak Kâşânî, *Letâifü’l-A’lâm fi işarat-i ehli’l-ilham*, Çeviri, Ekrem Demirli, s.304, İz Yayıncılık, 2004, İstanbul; Cebecioğlu, *age*, s.565

⁸⁶ Yılmaz H. Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, Ensar Yayınları, İstanbul 2002, s.183.

⁸⁷ Enver, Fuad, *Mu’cem Mustalahatı’s-Sûfiyye*, s.122; Serrac, *el-Lüma’*, s.252; Cebecioğlu, *age*, s.565; Yılmaz H. Kâmil, *age*, s.183

⁸⁸ Kâşani, *İstilahatı’s-sûfiyye*, s.122, Darü’l-menar. 1992, Kahire; İbn A’rabi, *Resailü İbn A’rabi (Kitabu İstilahı’s-Sufiyye)*, s.530, Dar-ı Sadır, Beyrut, 1997

kulun ufuk-ı mubin'e (apaçık ufka) ulaşınca kadar Allah'a doğru (ma'nevi) yolculuk etmesidir. Bu, kalb makâmının sonudur. Seyr illallah, nefs-i Emmârede bulunan saliklerin seyridir.

İkinci sefer, seyr fi'llah: Vahdet perdesini, bâtın olan ilmi kesret vecihlerinden kaldırmaktır. Bu da, Allah'ın sıfatlarıyla vasıflanmak ve isimleriyle tahakkuk etmekle Allah'da yolculuk etmektir. Bu Hakk'ta, Hak ile en yüksek ufka doğru gitmektir. Bu seferin nihâyetinde, sâlike vücûh-ı âlemden perdelerin kalkıp, ilm-i ledünnînin keşfolunduğu kaydedilir. Seyrillâh, nefs-i radiye makamında bulunan saliklerin seyridir.

Üçüncü sefer, seyr maa'llah: Aynu'l- cem'in birliğinde hâsıl olmakla, iki zıd şey olan zahir ve batına bağlanmanın sona ermesidir. Bu, aynu'l-cem' ve Hazret-i Ahadiyyete yükselmektir. Bu, kabe kavseyn makamıdır ki artık ikilik kalmamıştır. İkilik ortadan kalkınca da, artık bu, "Ev ednâ" makamıdır ve velâyetin sonudur. Seyr maa'llah, nefs-i mutmainne makamında bulunan saliklerin seyridir.

Dördüncü sefer, seyr ani'llâh Hak' tan, halka dönüşteki yolculuktur. Bu durumdaki kişi, vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür. Bu, Hakk'ın halk içine girmesini ve halkın Hak'ta yok olmasını görmekle cem' ve fark'ın birliğidir. Bu, tekmil için, Allah'tan Allah ile yolculuk etmektir. Bu, fenâ'dan sonra beka ve cem'den sonra fark makamıdır Seyr ani'llâh, nefs-i merdiyye makamında bulunan saliklerin seyridir.⁸⁹

Seyr u sülûkun gayesi salikin kişisel arzu ve isteklerini yok edip tam anlamıyla kendisini ilahi iradenin hâkimiyeti altına sokması, bu suretle diğer insanlara rehberlik yapmasına imkân veren kâmil insan mertebesine yükselmesidir. Bir müridin Seyr u sülûkunu tamamlaması bu ehliyeti kazanması anlamına gelir.⁹⁰

⁸⁹ Kâşani, *Istlahatu's-sufiyye*, s.123; Es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed el- Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, s.134; ayr. bkz, Cebecioğlu, *age*, ss.564-565; Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve sözlüğü*, kabalıcı yayınevi, İstanbul 2001, ss.309, 310; Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, ss, 234-236

⁹⁰ Uludağ, Süleyman, *age*, s.316

Sülûktaki asıl unsurlardan birisi saliktir. Sâlik yolcu anlamına gelir. Tasavvufta bir tarîkate dâhil olup hidâyet yolunu tâkip eden mânevî yolcu anlamında kullanılmıştır.⁹¹ Salikin seyr-u sülûku zikir sayesinde gerçekleşir. İnsanların yaratılış gayesi olan kesb-i kemâl ve seyr-i cemale zikir yoluyla ulaşılabilir.⁹²

Mustafa Erbil de Pirlerin yolunu takip ederek Allah’a götüren yolda seyr u sefer etmeyi “Dermanım Tükendi” başlıklı şiirinde dillendirmiştir. Çektiği çilelerin, düçar olduğu dertlerin bir yandan gitmesini beklese de sorunları fırsata dönüştürerek lider olunması gibi o da Seyr u sülûk yolunda bu imtihanlara karşı sabır, rıza ve teslimiyet yolunu seçerek gönül âleminin liderlerinden, velîlerden olmayı başarmıştır. Niyazi Mısri’nin de dediği gibi sanki “*derdi ona derman olmuş*”tur.

*Dermanım tükendi takatim bitti
Şu ömr-i derbeder mahvolup gitti
Çile bitti sandım meğer aldandım
Dertlere gark oldum yandıkça yandım*

Erbil Efendi, çilelerle dolu geçen hayatta direncinin azaldığını, çilenin biri bitti zannederken bir diğeriyle boğuşmaya devam ettiğini anlatıyor.

*Bu çile biter mi bitecek birgün
Derken tazelendi dertlerim bütün
Ne bitmez çileymiş sonu gelmiyor
Sinemde bin yâre kimse bilmiyor*

Kendi kendine bu çile biter mi diye beklemektedir. Fakat çilelerin sonu gelmez. Bir yandan da dertlerin sinesinde oluşturduğu yaraları, Allah’a karşı gözetdiği edep gereği dile getirmediği için kimsenin muttali olamayacağını belirtiyor. Yani dertlerini Yari olan Rabbine ayan olması sebebiyle kaldıracak olan da O’dur diyerek kullara açmaktan da haya etmiştir.

⁹¹ Uludağ Süleyman, *age*, s.428; Şemseddîn Sâmi, *Kamûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999, s.701.

⁹² Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, (2004) İstanbul, s.127

*Âlem-i ma'nada baktım kitâba
Mihnetler dizilmiş, gelmez hesaba
ERBÎL, sükût eyle rızâyı gözle
Teslimiyet ister, olur mu sözle
Allah'ına (c. c.) bağlan Pîrân'ı izle
Gelecekleri de şevk ile gözle
Hû deyu yolunda kıl seyr u sefer
İnsan ettiklerin cezâsını çeker⁹³*

Erbil Efendi, muttali olduğu bazı sırlara temas ederek çektiği çile ve ıstırapların, sayısız mihnetlerin ardından kendi kendine isyan etmeden sükûtle karşılamayı ve bütün olanları rıza ile karşılamayı kendi kendine hatırlatır. Sanki dâhilindeki Erbil zahirdeki Erbil'e seslenerek Allah Teâlâ'dan gelen her imtihanı teslimiyetle karşılamak gerektiğini, bunun da sözle değil fiiliyatla olması gerektiğini söyler. Erbil'in, tasavvuf yoluna, rıza kapısı gözüyle baktığı için belayı hissetmediğini görmekteyiz.

Erbil Efendi, tasavvufun olmazsa olmazlarından teslimiyet duygusunu inkişaf ettirmek için ihvanına zaman zaman şu menkıbeyi anlatırdı:

“Çok eskilerden bir dervişe seyahat verilmiş şeyhi tarafından. O da yanına yoldaş olarak Allah (c. c.)'ı almış yürümüş yola. Her yeri gezip dolaşıp âlemden, insanlardan ibret almış, ders almış, ders vermiş.

Bir gün yolu Kütahya'ya düşmüş. Misafir olarak bir dergâha varmış.

"-Selamun aleyküm" demiş

"-Aleyküm selâm" deyip buyur etmişler.

Derviş orada zikirlerle, namazlara, tefsir, hadis derslerine iştirak etmiş.

Yemek yendiğinde ona:

⁹³ 15.01.1953 tarihinde yazdığı “*Dermanım Tükendi*” başlıklı şiirinden alınmıştır.

"-Sen misafirsin! Haydi dua et bakalım" Misafirin duası kabul olur diye dua ettirmişler.

"-Ya Rabbi, şu hayırlardan razı ol. Üstadımdan efendimden razı ol" demiş, Fatiha'yi çekmiş.

Dergâhın şeyhi tebessüm ederek,

"-Evladım, yemeği bizden yedin, duayı efendine yaptın?" demiş. O da;

"-Efendim, onun bana himmeti olmasaydı siz bana yemek yedirir miydiniz?" karşılığını vermiş.

Şeyh efendi etrafındaki ihvanına dönerek:

"-İşte kardeşler derviş dediğin böyle teslimiyetli olacak, siz de böyle olun"⁹⁴ demiştir.

Ayrıca kendi yoluyla ilgili bir tespiti yaparken aynı zamanda insanların ilmi durumlarıyla teslimiyetlerinin nasıl bir farklılık arz ettiğini şöyle izah ederdi:

*"Bizim yolumuzda çoğu insanlar hocadır, âlimdir, müftüdür. İlim adamının teslimiyeti zor, irşadı, yol alması kolaydır. Cahil mânevîyat yoluna girer, yol alması çok zordur"*⁹⁵

Nitekim bu, Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909)'nin de şöyle dile getirdiği bir husustur:

"İlimsiz sülûk, güzel bile olsa eksikliktir, bilgisizliktir. Sülûk ile beraber ilim olursa, işte izzet ve şeref odur."⁹⁶

Erbil'in Seyr u sülûk anlayışında şeyhe bağlılığın ne anlam ifade ettiği Lüleburgaz'da Tümen muhasebecisi olarak çalışan ihvanı Mustafa Özkul'a yazdığı şiirinde görülür. Şiirin, Alvarlı Muhammed Lütfi Efendi'ye gönül veren Mustafa Özkul'u intibaha getirmek için, intisap etmiş olduğu Şeyhi Sami Efendi'nin faziletini hatırlatma ve ikaz etme sadedinde yazılmış olduğu anlaşılıyor⁹⁷:

⁹⁴ Cebecioğlu, *age*, ss.152, 153

⁹⁵ Cebecioğlu, *age*, s.154

⁹⁶ Uludağ, *Keşfü'l-Mahcûb*.s.569

⁹⁷ "Mustafa Can" başlığı ile kaleme aldığı şiirdir, 13. Şevvâl-i Mükerrerem 1376/13 Mayıs 1957

*Muhabbet iştirak bilmez, götürmez
Değil mürşidler, mü'minler dahi ölmez
Bu sırrı a'mâlar, câhiller bilmez
Ölüm cisme ârız, ruh lâ yemûttur.
Bırak gayri, sarıl dergâh-ı Pîr'e
Emsâli, benzeri gelmemiş dehre
Şahidimdir Kamer, Utarit, Zühre
Bu sırrı âmâlar, câhiller bilmez*

Erbil, bir yerde olanın her yerde olacağı, her yerde olanın ise hiçbir yerde olamayacağını ifade etmek için gönül âleminin olmazsa olmaz kuralını hatırlatarak feyzin tek bulaktan alınabileceğini ifade eder. Benzeri hiçbir zaman gelmemiş olan şeyhine ıhtiyakla yönelmesini tavsiye ederken kendisini doğrulayacak enteresan şahitler de gösterir; bunlar beşeriyet kadar, hatta daha da kadim olan gök cisimleridir. O şeyhinde fanî olduğu için, Erbil'in her şeyidir. Bu hakikati ancak basiret gözleri kapalı olanların göremeyeceğini söylüyor. "Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır"⁹⁸ Âyetinin işârî anlamında da olduğu gibi, kalbin feyz menbaı olarak bir yere temerküz etmesi çok önemlidir.

*Hızır'a peyrev olsam imdâd istemem
Hangi sultân olsa himmet gözlemem
Kim ne derse desin, duymam dinlemem
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez*

Erbil, tasavvufî umdelerden çok önemli birisi olan himmetin sadece mürşidinden beklenmesi gerektiği hususunu ifade sadedinde dilinden çok tesirli ifadeler dökülmüştür. O satırlarda Hızır (a. s.)'a arkadaş olsam dahi ondan bir himmet, yardım beklemem, isterse sultanlar, padişahlar olsun yine böyle bir beklentiye girmem. Başkaları ne derse

⁹⁸ Ahzab s.33/4

desin, *kınayanın kınamasına aldırış etmem*⁹⁹ diyerek seyr u sülûktaki çok önemli bir noktanın altını çizmektedir.

*Çünkü var benim de Mürşid-i Pâk'im
Yolunda, emrinde, fedayım, hâkim
Anam, babam, Hızır'ım, o şehin şâhım
Bu sırrı âmâlar, câhiller bilmez*

Zira benim yolunda fedayı can ettiğim, yolunda toz toprak olduğum tertemiz bir mürşidim var. Anam da o, babam da o. Bana göre Hızır da o, padişahlar padişahı da o. Bu öyle bir sırdır ki, basireti kapalı olan cahiller bunu idrak edemezler, diyerek duygularını dile getirmektedir.

*Neden düştün bir Efe'nin peşine
Sarıl üstâdına, sen bak işine
Düşürme kimseyi sakın peşine
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez
Efe'den gördüğün teveccüh nereden
Bilmen gerekirdi, kimden nereden
Dem urma bâdemâ dağdan dereden
Bu sırrı câhiller âmâlar bilmez*

Mustafa Can'a, Alvarlı Efe'den gördüğü iltifatın onu şaşırtıp peşince gitmesine hayretini gizlemeyen Erbil, oradan buradan bahanelere sığınmasını da kabul etmemektedir. Ona, Şeyhi Sami Efendi'ye olan muhabbetini tazeleyip yoluna devam etmesini söylerken, “sakın ha başkalarının da aklını çelme,” diye ikaz etmektedir.

*Güneşi gör, yıldızları terk eyle
Görüşün o, düşüncen o, onu söyle
Sanırımki makbul olursun böyle
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez*

⁹⁹ Maide, 5/54

Erbil, bu dörtlükte de üstadı Sami Efendi'yi güneşe, onun dışındakileri yıldızlara benzeterek bir kıyas yapmış ve Mustafa Can'ı uyandırmaya çalışmıştır. İntibaha geldiği takdirde gönül Âleminde makbul bir yerinin olacağını hatırlatarak, her kıtanın sonunda olduğu gibi, aynı zamanda iğnelemek niyetiyle; “*Bu öyle bir sırdır ki, basireti kapalı olan cahiller bunu idrak edemezler*”, diyerek görüşünü perçinlemektedir.

Erbil'in teslimiyet anlayışının meyvelerinden birisi de rızadır.

2. RIZA

Rıza kelimesi lügatte; öfke ve gadabın zıddı olup razı olmak, kabul etmek, memnun olmak, seçmek, yetinmek, tercih etmek, beğenmek, birini memnun etmek, tasvip etmek, hoşnut olmak, kanaat etmek, yakınmamak, sızlanmamak, kazanın tahakkuk etmesinden kalbin mesrur olması gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁰

Tasavvufî manada ise; ilâhî hükmün ve kaderin tecellîlerinin akışı karşısında kalbin sürur duyarak sükûn halinde bulunması, kulun her şeye kanaat etmesi Allah'ın emrine boyun eğerek hoşla gitmese de itirazda bulunmaması ve verdiği çok az şeylerden dolayı bile O'ndan razı olmasıdır.¹⁰¹

Rıza İki boyutludur, yani bir razı olan taraf vardır bir de razı olunan; ilki, Rızanın neticesi olan Allah'ın kuldan razı olması, diğeri de kulun Allah'tan razı olmasıdır. Allah'ın rızasının hakikati, kulu için sevap, nimet, keramet ve ikram irade etmesidir. Kulun rızasının hakikati ise, Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve hükmüne boyun eğmesidir.¹⁰²

¹⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. III, ss.1663-1664;; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, ss.286-287; Cürçânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, s.116; Komisyon, *el-Mu'cemu'l-vasîl*, s.351; Komisyon, *el-Müncid*, s.265; Ebu'l-Hüseyn Ahmed, *Mu'cemu'l-luğa*, s.252, Daru'l-İhyau't-türa el-Arabiyye, Beyrut 2005.

¹⁰¹ İbn Kayyim el-cevzi, *Medaricü's-salikin*, s.180;Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb* c.II, ss, 79, 80, Darü'l- Sadir, Beyrut, 1995; Serrâc, *Lüma'*, s.52; Kuşeyrî, *Risâle*, s.194; Sühreverdî, *Avârif*, s.451; Gazâlî, *İhya*, C.V.s.243; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.180; Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.175.

¹⁰² Uludağ, *Keşfü'l-Mahcûb*, s.284; Kâşani, *İstilahat*, s.248.

Kur'an-ı Kerim'de rızayı anlatan âyetler mevcuttur. Bunlardan, “Allah onlardan, onlar da Allah’dan razı olmuşlardır”¹⁰³ âyetinde, önce Allah’ın kuldan razı olduğu ifade edilirken, “Ey itmi’nâna ermiş nefis, dön Rabbine; sen O’ndan, O senden razı olarak”¹⁰⁴ âyetinde de, önce kulun Allah’dan rızası söz konusudur.

Yine rızayı sabır kavramıyla birlikte kullandığımız bir âyet de “Sabah akşam, Rabblarının rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte sen de sabret! Dünya hayatının güzelliğini arzu ederek gözlerini onlardan başkasına çevirme!”¹⁰⁵ şeklindedir.

Allah’ın (c. c.) rızasının ne anlam ifade ettiğini çok güzel anlatan bir Hadis-i Şerif vardır. Bu hadiste Câbir (r. a.), Rasûlullah (s. a.) Efendimizin şöyle buyurduğunu rivâyet eder: “Cennet ehli cennette meclis kurup oturdukları sırada, ansızın cennetin kapısından bir nur parlar. Başlarını kaldırdıkları vakit Rablerinin kendilerini seyretmekte olduklarını görürler. Hakk Teâlâ: “Ey cennet ehli, dileyin Benden dilediğinizi!” der. Cennettekiler: “Bizden **razı** olmanı dileriz” derler. Hakk Teâlâ buyurur: “Cennete **rızam** sayesinde girdiniz. Ben size ikramda bulunacağım. Şimdi bunun zamanıdır. Ben’den başka şeyler dileyin...”¹⁰⁶ Devamı uzunca olan bu hadiste cennetliklerin diledikleri her şey onlardan razı olan Allah (c. c.) tarafından verilir. Rasûlullah (s. a.) bu rivâyetin sonunda buyurdu ki: “Rahmeti ve mağfireti çok olan Rablerinden bir ikram ve konukluk”¹⁰⁷ âyeti bu hususa işaret etmektedir.

Rıza Allah’ın en büyük kapısıdır. Dünyaya karşı bir kalkandır ve kulun kalbinin Allahın hükmüne boyun eğmesidir.¹⁰⁸ Allah’ın rızası olarak bakılınca da Sadreddin

¹⁰³ el-Beyyine, 96/8.

¹⁰⁴ el-Fecr, 89/27/28.

¹⁰⁵ el-Kehf, 18/28.

¹⁰⁶ Tirmizi, Sıfatu ehli’l-Cenne, s.11, 15

¹⁰⁷ Fussilet s.32

¹⁰⁸ Ebu Nasr Serrac et-Tusi, *el-Luma’* s.80, Mektebetü’s-sekafed-diniyye, (Tahkik, Abdül Halim Mahmud) Kahire,

Konevi der ki “Tanrının en büyük rızası âlemi yaratmaktır.”¹⁰⁹ Allah’dan razı olmak ise yakini makamların en yükseklerinden biridir.¹¹⁰

Erbil, Rızayı seyrin önemli bir unsuru olarak görür: Zira Rabbine olan seyrinde önüne çıkan mâniaları aşarken sevgilinin yaptıklarından hoşlanması ve razı olması gerektiğinin bilincindedir. Yusuf (a. s.)’a bakan ve onun güzelliği karşısında şaşkına dönen Mısır’lı kadınların, ellerini kestiklerinin farkında olmamaları gibi¹¹¹ âşık Erbil de, maşukundan gelene ona muhabbetinden dolayı rıza göstermeyi tercih etmiştir. Hakk sevgisiyle dolu olan gönlü, kazâ-i ilâhî karşısında sarsılmamış ve tek sığınak olan rıza kapısına teslim olmuştur.

Erbil bir şiirinde¹¹² derdinin de tabibinin de O olduğunu Rabbine seslenerek, zikrim de fikrim de, özlemim de senin **rızandır** sözleriyle ifade etmiştir:

Hastayım, Lokman'ım Sen değil misin?

Özlerim rızanı, zikr u fikrimsin

Erbil'i bağışla, lütfet recâsın

Dertlilere dermansın mültecâsın

Dertlilerin dermanı ve sığınağı olan Rabbim! Erbil’in arzusunu ne olur yerine getiriver ve onu bağışla, diye niyazını dile getirmiştir.

Kulun Allah'tan, Allanın kulundan razı olması "râziye" ve "merziyye" gibi tekâmülî iki nefis basamağını gösterir.¹¹³

Hû deyu yolunda kıl seyr u sefer

İnsan ettiklerin cezâsını çeker

¹⁰⁹ Demirli Ekrem, *Sadreddin Konevi'de Bilgi ve Varlık*, s.196, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005

¹¹⁰ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb* C.II. s.76

¹¹¹ Yusuf s.!2/ 31

¹¹² “Habersiz geldim habersiz giderim” başlıklı şiirinden alınan beyitler, 13.3.1946 tarihli.

¹¹³ Cebecioğlu, *age*, s.517

Derken de “İnsana bir kötülük isabet ederse, bunun kendi nefsinden olduğu”¹¹⁴ gerçeğinden hareket etmiştir. Belli ki Erbil muâhezeyi kendine müsâmahayı gayrıya yapmayı da sadece öğrenmemiş, aynı zamanda bunu tatbik etmektedir. Zira bunu söyle olmayacağını yukarıdaki beyitlerde de ifade etmişti.

Seyr u sülûk ehlinin “Hû” diyerek ne gelirse, onu Allah’dan geldi diyerek, “ale’r-ra’si ve’l-ayn” anlayışı ile karşılaşması gerektiğini vurgulamıştır. Kendisini Allah’a götüren silsilesindeki pirlere yolundan gidince birçok füyûzâtı, fütûhat ve tecelliyâtı şevkle sızlanmadan gözlemek gerektiğini anlatır. Zira o rızanın, hangi hüküm tecelli ederse etsin sızlanmamak olduğunun bilincindedir. Yine o çok iyi bilirdi ki rızanın olduğu yerde ihtiyar da ortadan kalkmaktadır.¹¹⁵

Çileli, sabırlı, aynı zamanda vakarlı bu Allah dostu Erbil Efendi bir yandan da hastalıklarla iptila olunuyordu. 1950’li yıllarda kırk iki yaşlarında ülser hastalığından bir ameliyat geçirdi. Hastayken asla şikâyet etmedi, sızlanmadı. Allah’ın gönderdiği ikinci hediye ise mesane kanseriydi. Hastaneye yattı, mesaneden ameliyat oldu. Fakirlik yokluk da çekti ama halinden sızlanıp Rabbisini halka şikâyet etmedi.

Zira o, “Verdiğim kazaya belaya sabretmeyip beni insanlara şikâyet eden kimse gitsin kendine başka Rab arasın...”¹¹⁶ ihtarından bîhaber değildi.

Allah’ın emirlerine rıza göstererek teslimiyetin zirvesini yaşayan ve inananlara bu konuda örnek olan iki insan, Hz. İbrahim ve İsmail (a. s.)’dır. Zira birisi göz nuru olan evladını kurban etmeyi diğeri de kurban olmayı kabullenmişlerdi. Erbil’in de İbrahimî ve İsmailî teslimiyetle ahlaklandığını ve Rabbinden gelene her ne olursa olsun rıza gösterdiğini görüyoruz. Erbil sadece kendisi bu peygamberî ahlakı yaşamakla yetinmemiş, etrafındaki insanları da bu doğrultuda yetiştirme gayreti içinde olmuştur.

¹¹⁴ “Başınıza her ne musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder”. Şura s.42/30

¹¹⁵ Abdü’l-Kerim el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.196.Darü’l-Cil, Beyrut, 1990; ayr.bkz. Uludag, Süleyman, *Kuşeyrî Risâlesi*, ss.275-279

¹¹⁶ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, c.22, s.320

3. ZİKİR

Zikir lügatte, bir şeyi unutmayıp onu hatırdâ tutmak, unutilan şeyi hatırlayıp yâd etmek, anmak, elde edilen bilgiyi hıfz etmek ve dilde tekrar edilen şey anlamlarına gelir. Mecazî olarak da şöhet, şeref ve şân, namaz, dua ve Kur'an, ilâhî kitaplar mânâsına da gelmektedir.¹¹⁷

Zikir ıstılahta, riyazetin esasî olan, kulun Rabbine yaklaşmasını sağlayan en önemli ibadet¹¹⁸ ve zıddı gaflet olan, müşahede ve keşfi sağlayan huzurdur¹¹⁹.

Tasavvufta zikre şu üç anlam yüklenir:

- a- Allah'ı anmak ve hatırlamak O'nu unutmamak ve gaflet halinde olmamak demektir.
- b- Lafza-i celal zikrini (Allah kelimesini) veya Tevhid zikrini (lailahe illallah cümlesini) söylemek veya başkaca tesbihler, zikirler ve duaları tekrarlamak.
- c- Tarîkat ehlinin belli kelime ve ibareleri belli zamanlarda belli sayıda belli bir edep dâhilinde her gün düzenli olarak söylemeleridir ki bunlara vird, hizb münferid zikir ve zikrullah da denir.¹²⁰

Zikir, dille ya da kalple yapılmasına göre ikiye ayrılır. Kul, dilin zikri vasıtasıyla kalbin daimi zikri mertebesine ulaşır.¹²¹ Kuşeyrî gizli zikri terviç ederken şöyle ifade etmiştir: “denilmiştir ki: Gizli zikri melek alıp Allah Teâlâ'ya götürmez. Çünkü o buna

¹¹⁷ *el-Mu'cemu'l-Vasit*, s.313.Râgıb, *Müfredat*, ss.179-180; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. IV, s.308; Fîruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhîd*, s.507; Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. II, s.346;

¹¹⁸ Enver, Fuad, *Mu'cemu'l-mustalahatı's-sufiyye*, s.85 ; Kâşani, *Letaif*, s.248;

¹¹⁹ Suad, el-Hakim, *El-Mu'cemu's-sufiyye(el-hikme fi hududi'l-kâmile)*s488, Nedret basım dağıtım, Beyrut, 1981

¹²⁰ Kâşani, *Letaif*, s.248;Uludağ, Süleyman, *age*, ss.393-394;

¹²¹ Kuşeyrî, *Risâle*, s.221

vakıf olamaz. Bu. Kul ile yüce Allah arasındaki bir sırdır”¹²² Zikir ehline göre gerçek zikir, Allah’ı müşahade etmektir.¹²³

Mânevî eğitim merkezleri olan tarîkatlerde zikrullah yani Allah’ın (c. c.) esmâü’l hüsnâsının zikri bu eğitimin temeli mesabesindedir.¹²⁴

Kur’an-ı Kerim’de zikir kelimesi, çeşitli kalıplarda müştaklarıyla birlikte iki yüz doksan bir kere kullanılmıştır.¹²⁵ Kur’an-ı Kerim’de, namaz kılmak, Kuran, ilim, zikir, Allah’ı anmak, kıymeti büyük şey anlamında da kullanılmıştır.¹²⁶

Her ibadette bir şekil ve sayı söz konusu olmasına rağmen¹²⁷, Allah’ı zikir, günlük hayatın hemen her safhasında, ayakta, otururken, yatakta, yan yatarken de mümkündür. Yani “*Onlar Allah’ı ayakta, oturarak ve yanları üzere yatarken anarlar*”¹²⁸ âyet-i kerimesi, zikrin icrasında diğer ibadetlerde olduğu gibi, bir şeklîlik ve belirli şartların söz konusu olmadığını gösterir. Bir başka âyette ise “*Siz Beni anınız ki, Ben de sizi anayım!*”¹²⁹ buyrulurken, Allah’ı zikretme sayesinde insana, nail olabileceği çok ulvi bir hedef gösterilmiştir.

Zikrin belirli bir vakti yoktur. “*Beni zikretmek üzere namaz kıl*”¹³⁰ âyet-i kerimesine göre namaz bir zikir olduğu gibi, “*Allah’ı zikretmek çok büyüktür*”¹³¹ âyetiyle de ilâhî bir değerlendirme ile yeri tesbit edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de cihad, namaz, oruç, zekât, hac vs. gibi dinin temelini teşkil eden ibadetler için, “ekber” ifadesi kullanılmamışken, sadece “zikır” için bu durumun söz konusu olması, üzerinde çokça düşünülmesi gereken bir

¹²² Kuşeyrî, *Risâle*, s.225

¹²³ Ebu Talib el-Mekkî, *Kûtü’l-kulûb*, c.II, s.177

¹²⁴ Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s.591, Dergah yayınları, İstanbul, 2002

¹²⁵ Abdalbaki, *Mu’cem*, ss.271-275.

¹²⁶ Üstüner Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 2007, Ankara, s.153

¹²⁷ Ahzab s.33/41

¹²⁸ Âl-i İmran, 3/191.

¹²⁹ Bakara, 2/152

¹³⁰ Taha, 20/14

¹³¹ Ankebut, 29/45

hususdur. Hatta zikir namaz emrinden daha önce varid olan bir husustur. Zira Hz. Peygamber (s. a.), kendisine risâlet gelmeden önce de, namazın farz kılındığı Mirac gecesinden çok daha evvel uzun bir zaman Hira dağında kendi başına zikretmişti.¹³²

Peygamberimiz (s. a.) de, zikrin önemine dair hadis-i şeriflerde şöyle buyurmaktadır: “Size amellerinizin en hayırlısını haber vereyim mi? Allah’ı zikretmektir.”¹³³

“Allah’ı zikredenle zikretmeyenin misali diri ile ölü gibidir.”¹³⁴

Mustafa Erbil’in birçok şiirinde zikrullah konusunu işlediğini görmekteyiz. Bu şiirlerinden birinde¹³⁵ zikir kavramının zikr-i Hak tamlaması şeklinde ele alındığını görürüz. Bu satırlarda Erbil, zikrin terk edilmesi durumunda insanın ne hale geleceğini anlatıyor:

*İnsan durumuna âgâh olmuşken
Bir nice devlet-i uzmâ bulmuşken
Sapıttı, şaşırdı şimdi yolunu
Zikr-i Hak'dan mahrûm etti dilini*

Eşref-i mahlûkat olarak yaratılan insanın aslında en büyük saadeti insan olarak yaratılmış olmakken o bu durumuna uygun davranmayarak şaşırp sapıttığını Kur’ani tabirle esfel-i sâfilîn derecesine düşebilmektedir.

Bu süreçte insanın zikirden uzaklaşması önemli etkenlerdendir. Zira zikirden mahrum kişi, kendisine musallat olan şeytanın da yardımıyla Allah’ın verdiği sayısız nimetleri inkâra doğru gider. Manadan uzaklaşarak her şeyi maddeden ibaret görmeye başlar.

¹³² Revnakoğlu, Cemaleddin Server, *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*, s.179, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2003

¹³³ Tirmizî, *De’avat*, 6

¹³⁴ Buharî, *De’avat*, 66.

¹³⁵ “Durumum” başlıklı şiiri, 17.4.1954-C.ertesi kaleme almıştır.

Bu acı durum Kur'an'da şöyle geçmektedir: “*Kim Rahmân'ı zikretmekten gafil olursa, ona yanından ayrılmayan bir şeytanı musallat ederiz*”.¹³⁶

Hatta işlediklerinden pişmanlık duyarak Allah'a yönelerek istiğfar etmeyenleri bir tehlike de beklemektedir. Bu ikaz ise “*İstiğfar ettikleri sürece de Allah onlara azab edecek değildir*.”¹³⁷ âyetinde yapılmaktadır.

Hesapsız nimeti inkâra saptı

Maddi menfaata taptıkça taptı

Allah Teâlâ kullarına o kadar çok nimet vermiştir ki bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer: “*O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür*.”¹³⁸

Hakikat bu iken insan bunca nimeti bir de inkâra kalkarsa artık inkâr da, madde perestlik de peşi peşine gelir. Bu ise tam da âyetin sonundaki insanın çok zalim ve nankör oluşundan başka bir şeyle izah edilemez.

Hakkı terk eyledi bâtıla baktı

Dalâlet yaftasın boynuna astı

Erbil, yukarıdaki beyitte de yazdıklarıyla aynen Kur'an-ı Kerim'deki “*Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek şeylere tapandan daha sapık kim olabilir?*”¹³⁹ âyetinde işaret edilen hakikatı ifade etmeye çalışmıştır.

Gitti, hürriyeti kaçırdı elden

Hikmeti terk etti küfr akar dilden

Erbil, zikirden uzaklaşan insanın hakkı hakikatı terk edip batıla yöneldiğini, sapkınlık yolunun yolcusu olduğunu, sadece bir olan Allah'a kul olarak hürriyetin tadı

¹³⁶ Zuhruf s.36/43

¹³⁷ Enfal s.33/93

¹³⁸ İbrahim s.14/34

¹³⁹ Ahkaf s.46/5

çıkartılabilecekken özgürlük sevdası ve kuruntularıyla, onun da elinden gittiğini anlatıyor. Zira asıl hürriyet Allah’a kul olabilmektir.

*Akibetim mechûl, imân sönmekte
Kalbim bir zifır-i leyle dönmekte
Gözlerim görmüyor hikmeti hakkı
Dilim söylemiyor, Leylâ’yı, zikri*

Hak’dan ve zikirten uzaklaşmanın neticesi imanın da zayıflamasını doğurmaktadır. Zira işlenen her bir günah sebebiyle nokta nokta kalbin üzeri kaplanmakta, böylece kasvet-i kalp gerçekleşmektedir. Erbil, Çok güçlü bir teşbihle günahlarla kararan kalbi zifiri gece karanlığına benzetmiştir. Neticede ise gözler hakkı göremez, hikmeti sezemez, dil Allah’ı zikredemez hale gelmektedir. Allah’ın zikirinden yüz çevirmenin acı bilançosu ise, “dünyada dar bir geçim, Kıyamet gününde ise kör olarak haşr olmak”¹⁴⁰ olacaktır.

Erbil Efendi’nin Trabzon’lu Hâfız Ali Haydar Efendi’ye ithafen yazdığı şiirde¹⁴¹ cehri zikre temas ettiğini görüyoruz:

Erbil, bu şiirinde cehri zikir anlamında Aliyyü’l-Hayderî zikri ifadesine yer vermiştir.

*Yıllar devretse de hayalin dilde
Vuslat meramımdır fırsat yok elde
Deryayı temâşa kılarken sende
Leylâ’yı içerden içeri söyle*

Bir ömür boyu Hakk’ın hayliyle yaşayan Erbil, O’na vuslat arzusu ile yanıp tutuşmaktadır. Ancak bunun gerçekleşmesi için ölüm şarttır. Her ne kadar, bütün derdi davası Rabbine kavuşmak da olsa ölüm denilen vakıayı kendisi gerçekleştirememektedir. Yani ölmek kendi elinde değildir.

¹⁴⁰ Taha s. 20/124

¹⁴¹ “Trabzon vilâyeti Kur’ân hocası Hâfız Ali Haydar Efendi’ye yazılmıştır” başlıklı şiir, “8.7.1954 dairede yazılmıştır”, notunu düştüğü şiiridir.

Erbil'in baktığı her şey ona Rabbini hatırlatmaktadır. Kâinatı temaşa ettikçe onların esrarına vakıf olarak bütün zerreleriyle bu ahenge Erbil de katılarak hafî zikirle Leylasını, yani Mevla'sını anmaya başlamaktadır.

Bülbül âsâ nağmelerin kulakda

Aliyyül'l-Hayderi zikri¹⁴² dudakda

Seyyid Yahya Şirvani'ye (ö. 869/1464) göre zikrin kısımları şöyledir: Lisanın zikri, nefsin zikri, kalbin zikri, ruhun zikri, sırrın zikri, hafî zikir, hafîyyü'l-hafî zikir.¹⁴³

Hak Teâlâ hazretleri zikr-i kesir emr-i celilini Hz Muhammed as'a tebliğ buyurunca lisanen ve kalben zikri şerife devam buyurmuşlardır. Zikr-i kalbiyi Ebu Bekr Sıddîk'a (r. a.); Zikr-i lisanîyi de Hz. Ali'ye (r. a.) talim ve sair, ashâb-ı güzine tefhim ve talim hususunda tevkil buyurmuşlardır.¹⁴⁴

Açıktan yapılan zikre "zikr-i cehrî" denir. Tarîkatların bir kısmında, mesela Kadiriyye, Rifaiyye vb. gibi tarikatlerde zikir, dil ile sesli olarak çekilirken, bir kısmında da kalbden (tefekürî olarak) icra edilir, ilkinde cehrî tarîkat, ikincisine de hafî tarîkat denir. Ancak, zikir, Araf/205. âyetinde de işaret olunduğu gibi bireysel olarak hafif sesle yapıldığı gibi, halâka oluşumlarıyla toplu halde de, yine sesli tarzda icra edilir.

Sufî tarkatlerin küçük bir kısmında cehrî zikirden uzak durulur; bunun yerine yakarışın ve hatırlamayı sağlayışın sessiz metotlarını uygularlar. Bunlar arasında en önde geleni Nakşbendiliktir.¹⁴⁵ Nakşbendilik, bazı istisnaları olmakla birlikte genel prensip olarak hafî zikri esas almıştır.¹⁴⁶ Erbil, dudaklarıyla söylediği zikri Hz. Peygamber'in sesli zikri öğrettiği ve daha sonra Kadirilik diye anılacak tarîkatlerin silsilesinde Hz. Peygamberden sonra ikinci isim olan Hz. Ali (r. a.)'ye nispetle "Aliyyül'l-Hayderî zikri" diye isimlendirmiştir.

¹⁴² Cebecioğlu, *age*, s.730.

¹⁴³ Ayni Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2000

¹⁴⁴ Kara, Mustafa, *age*, S 369

¹⁴⁵ Algar, Hamid, *Nakşbendilik*, İnsan yayınları, İstanbul, 2007

¹⁴⁶ Tosun, Necdet, *age*, s.301(Müellifin dipnotu: Muhammed Buhari, *Meslekü'l-ârifin*, vr. 32a)

Kalbimde gizlendin, sanma uzakda

Sivâ-yı¹⁴⁷ muvakkat bir ân bırakda

Gönlü her an yâr ile beraber olan Erbil'in, "uzakta sanma, başka işle meşgul olsam da, masivayı terkederek kalbim sürekli O'nunla meşgul" derken "Hafî zikir"le yoluna devam ettiğini anlıyoruz. Yani Erbil, Nakşbendîliğın, "Hûş der-dem" prensibini icra etmiştir. Yani bu bir bakıma "el kârda gönül Yâr'da" özdeyişine çıkış noktası teşkil etmiştir.

Bu konuda Hânî, Âdab kitabında der ki: "Akıl sahibine gerektir ki alıp verdiği hiçbir nefesde gaflet etmemelidir. Her an Allah ile olmanın şuuruna ancak böyle erebilir. Ancak, nefeslerini gaflet içinde alıp vermekten muhafaza eden bir kimsenin kalbi, Allah ile huzur halinde olabilir. Nefes alıp verirken kalbin Allah ile huzurda olması demek, nefesleri Allah'a itaatle ihya etmek, Allah'a ibadetle onlara hayat kazandırarak Allah'a ulaştırmaktır. Kalb, Allah ile huzurda iken girip çıkan her nefes canlandırılmış ve Allah'a gönderilmiştir. Gafletle alınıp verilen her bir nefes de öldürülmüş ve Allah'a ulaşmamıştır.

Hûş der-dem, yani her nefes uyanık olmak, her nefesine sahip olmak, zâkirin zikir esnasında Allah'dan gafil olmaması demektir. Çünkü zikirden maksat zikrettiğinin mânâsını düşünerek zikredilene ulaşmaktır. Mânâsını düşünürse tecellisine mazhar olur. Bu da ancak nefeslerini gafletle alıp vermekten kurtulmakla olur.

Nefesleri gafletten kurtarmak kalbi huzura erdirir. Huzura eren ise Hak Teâlâ hazretlerinin tecelliyatını her an müşahade eder. Onun tecelliyatı ise mahlûkatın nefesleri sayısındadır. Nefeslerini gafletten kurtaran kimse artık her an Allah ile beraberdir. Her an O'nun tecellilerini görür."¹⁴⁸

ERBİL saçmaladı her kârı böyle

Fırsatı fevt etme Allah'ı (c. c.) söyle

¹⁴⁷ Allah'tan başka her şey. Buna masivaullah da denir.bkz.Uludağ, S, age, s.237

¹⁴⁸ Muhammed b.Abdullah el-Hânî, Âdab, ss.139, 140, Erkam Yayınları, İstanbul, 1995

Erbil, duygularını dile getirdikten sonra zaman zaman bazı sırları da faş ettiğini düşündüğünden olsa gerek, dikkatleri başka yöne çekmek üzere kendi için bu türden, saçmaladı vb gibi sözleri irad eder.

Her anın zikrullah ile değerlendirilmesi, hiçbir fırsatın fevt edilmemesini tavsiye ettiği mısraında, Ahzab suresinde geçen, “*Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin.*”¹⁴⁹ Âyetindeki Zikr-i kesîre bir işaret vardır.

Devrile, yıkıla, hem öyle böyle

Bağladı zincirim hakikat şöyle

Hayatın çok farklı renklerine, birçok sürprizlerine, iniş ve çıkışlarına rağmen kul, bunlardan etkilenmeyerek rotasını şaşırmadan bir hayat sürebilmesi için gönlünü Rabbine bağlaması, yani Erbil’in yaptığı gibi zikre yapışması gerekir.

Ruhum benim birlik oldu yürüdü

ERBİL’i her demde yâre sürüdü

İnsanlığın en büyük müşküllerinden olan, Ruh ile bedeni arasındaki ahengi oluşturmayı başaran Erbil, bunu nasıl elde ettiğinin şifresini de bizlere “her dem yar”e yakınlaşmak sözlerinin altında, “Zikr-i Kesir” diye fısıldamaktadır.

Zikir, her ibadette öz olarak bulunmaktadır. Zikir bütün ibadetlerin ortak paydasıdır. Adeta zikir kaplam, ibadetler içlem konumundadır. Namazla Allah’ı zikir, zekâtla Allah’ı zikir, oruçla Allah’ı zikir, cihadla Allah’ı zikir... İbadetler, sanki Allah’ı zikretmenin farklı şekilleri gibidir. Ancak zikirleri az tekrarda az, çok tekrarda ise çok sevap vardır. Bununla birlikte rakamsal olarak az da olsa devamlı olan zikir rakamsal olarak daha fazla olduğu halde ara sıra yapılan zikirden daha makbuldür. Çünkü devamlı yapılan zikrin kalbe tesiri daha çoktur. Devamlı olarak yapılan az sayıdaki zikir devamlı surette yere akan su damlasına benzer. Taş üzerine bile damlasa oraya iz bırakır. Düzensiz, programsız, seyrek aralıklarla yapılan zikir de diğeri kadar tesir icra edemez.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Ahzab s.33/41

¹⁵⁰ Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, c. I, ss.295-296. Daru’l-kalem, Beyrut

Zikrin insanın varoluşa katılmasındaki rolü kısaca şu şekilde gerçekleşir: Kişi çok zikrettiğini sever, sevdiğini tanır, tanıdığını teslim olur, teslim olduğuna da dost olur, kul olur.¹⁵¹

Zikrin hakikati, zikredilen (Allah) den başkasını unutmaktır. Hakiki aşk yolunda atılan adımlardır. Zira insan birini sevince sürekli onu hatırlamaktan ve adını sıkça anmaktan hoşnud olur. Erbil Efendi de bu duyguyu zirvesinde yaşayan kullardan olmuştur. Bazen cehri, ama ekseriyetle hafî zikri tercih ederek, halkın içinde ama Hak’la beraber olmayı başardığını görüyoruz. Erbil’in bu başarısındaki en mühim hususun en sağlam kulp olan zikr-i daimi ve zikr-i kesire yapışması olduğunu anlıyoruz.

4. KUTB VE GAVS

Lügatte kutb, toplamak, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir, mil, uç; işlerin üzerinde döndüğü kavmin efendisi; bir şeyin kıvamı ve boyun anlamlarına gelen bir sözdür.¹⁵²

İstilahta her zaman, âlemde Allah’ın nazar kıldığı yer olan tek kişi¹⁵³, Hakkın âlemde baktığı nokta¹⁵⁴ ve en büyük veli¹⁵⁵ kullar için kullanılır.

Gavs ise iğâse lügatte kökünden “sıkıntıda yardım etmek “ve zamanın biricigi anlamına gelmektedir.¹⁵⁶ Gavs kendisine sığınıldığı zamanda kutubdur. Bu vaktin dışında gavs diye adlandırılmaz.¹⁵⁷

¹⁵¹ Cebecioğlu, *age*, ss.728-729

¹⁵² İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, CI. s.682;Mu’cemu’l-vasit, s.743;Firuzabadi, *Kamusu’l- Muhit*, s.161; el-müncid, s.674;Uludağ, Süleyman, *age*, s.223

¹⁵³ Abdürrazzak Kâşânî, *Letaifü’l A’lam*, s.456;

¹⁵⁴ Suad, el-Hâkim, *El-Mu’cemu’s-sufiyye(el-hikme fi hududi’l-kâmile)*, s.912

¹⁵⁵ Uludağ, Süleyman, *age*, s.223.

¹⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C.6.S.174; Firuzabadi, *Kamusu’l- Muhit*, s 222; el-müncid, s.591; Suad, el-Hâkim, *age*, s.848; Abdürrazzak, Kâşani, *Tasavvuf sözlüğü*, s.419

¹⁵⁷ Cürçânî, *Ta’rifat*, s.169

Sayıları kırk olan veliler topluluğuna “abdâl”, yedi tanesine “ebrâr”, dört tanesine “evtâd”, üç tanesine “nûkabâ” ve bir tanesine de “kutub” veya “gavs” adları verilmiştir. Bunlar birbirlerini tanırlar ve yapılacak işler hususunda birbirlerinin iznine ihtiyaç duyarlar.

Nakledilen haberlerin bu hususu ifade ettiğini söyleyen Hucvirî, ayrıca bunların sıhhatı üzerinde Ehl-i sünnetin icmâi olduğunu da iddia etmektedir.¹⁵⁸

Tasavvufî ıstılahta Allah katından kendisine en büyük tılsım verilmiş olan ve her zamanda Allah’ın nazargâhı olan en büyük veli kişi için kullanılan tabirdir. Kendisine kalbi yanık ve kederlilerin sığınması itibarıyla bazen Gavs diye de adlandırılır. Bütün ricalin başıdır ve kâinatta tasarruf sahibidir. İlahi isimleri kendisinde toplayan Hz. Muhammed (s. a.)’in hakikatine vasil olan kişidir.¹⁵⁹

Tek bir kişiden ibaret olan kutub, kendisine sığınıldığı zaman “gavs” olarak da adlandırılmaktadır. Her zaman nazar ettiği kutba Allâh Teâlâ, kendi katından en büyük ilâhî sırları vermiştir. Rûhun bedende dolaştığı gibi, kutub da kâinâtın gizli ve açık noktalarında dolaşır durur. Zîrâ evrenin en yüce ve en aşağı mertebelerinde sürmekte olan hayâtın rûhu ondan feyezân eder. Bir de kutbu’l-aktâblık (kendisine sığınıldığı zaman gavsü’l-a’zam da denir) makamı vardır ki bu, Hz. Muhammed’in (s. a.) nübüvvetinin bâtını olup, ancak ekmeliyet derecesine ulaşması hasebiyle onun özel verâsetini kazanmış olan kimseler bu makama erişebilir.¹⁶⁰

Mustafa Erbil Efendi, şeyhi Es’ad-ı Erbili’ye ithâfen yazdığı şiirinde¹⁶¹ onun velâyetini ve gavs oluşunu şöyle anlatmaktadır:

¹⁵⁸ Atlı, Ahmet, *Tasavvufta Ricâlu’l-Gayb*, Ankara Ü. S.B.E. Doktora tezi, s.225

¹⁵⁹ Cürcânî, *Ta’rifat*, s.186; Cebecioğlu, *age*, s.225;Uludağ, Süleyman, *age*, s.223; Yılmaz H.Kâmil, *age*, s.316

¹⁶⁰ Atlı Ahmet, *age*, s.36; Ayrıca bkz: Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî, *Câmiu’l-usûl fi’l-evliyâ ve envâihim ve evsâfihim*, 1298 H., s.4-5.

¹⁶¹ Meşâyih-ı Nakşendiyyeden el-Hac Kutbu’l-ârifin Gavsü’l- Vasilin Es’ad-ı Erbili (K.s.) başlığını taşıyan şiirini, 1.2.1949’da kaleme almıştır.

*Yirmi yedi yaşında giydi vilâyet tâcı
Beyti ziyaret edip der akab oldu hacı
Resuller Resulu'nün verdiği hüccet ile
Genç yaşında olmuştur evliyalar sertâcı*

Erbil’li Es’ad Efendi’nin Yirmi yedi yaşında iken haccettiğini ve akabinde Hz. Peygamber’in onayı ile velilik mertebesine hatta evliyâlara sertac olduğunu söylemektedir. Bu tarihen de böyle olmuştur, zira Erbil’li Es’ad Efendi sonraları Şeyhu’l-Meşayihlik makamında olacaktır.

Es’ad Efendi’nin Meclis-i Meşâyih reisliğine tayini ile ilgili Meşihat evrakı, Sadık Albayrak’ın İstanbul Müftülüğü Şer’iyye sicilleri arşivindeki, Meclis-i Meşayih tarafından tanzim edilen, *Tekâya ve Merakizi Defterive “Meşâyihe mahsus terceme-i hâl varaka* larından istifade ederek, “Son Devir Osmanlı Ulemâsı” adıyla yayınladığı eserin III. Cildinin 427-28. Sayfasında 13 ve 14 nolu vesikalarda Reisliğe tayin tarihini, 22 Cumade’l-ahire 1332 / 1914 olarak görmekteyiz.¹⁶²

*Sultan-ı Enbiyadan aldığı bir emirle
Bağdad'a seyahatle etti gönül miracı
Mânevî izin verdi Gavs-ı Azam Geylani
Yakmaya mezun oldu gönüllerde siracı*

Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta şudur ki, Es’ad Efendi önce velâyet tâcını giyiyor, sonra yine mânevî bir işaretle Bağdad’a hareketle Abdülkadir-i Geylanî (ö. 562/1166)’den irşad vazifesiyle görevlendiriliyor. Yani önce velilik sonra mürşitlik geliyor. Sıralamanın böyle olması gerektiği anlaşıyor.

*Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebî
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbilî
Seyahate ber devâm geldi şehir-i İstanbul'a
Görünmedi gözüne ne evlad ne sıla*

¹⁶² Kara İsmail, *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, s.339. Dergâh yay..İstanbul, 2003

Mustafa Erbil'e göre, Hz. Peygamber'in (s. a.) nurunun zuhur ettiği, devrindeki en mükemmel insan Erbil'li Es'ad Efendi'dir. Zira bu özellik, Gavsta bulunması gereken bir özelliktir. Vuslata erenlere gavs olması yani kurtarıcı olması ise düşündürücü bir noktadır. Zira Mustafa Erbil'e göre gavsıyyetten istimdad için vuslata ermek gerekmektedir.

*Hürmet etti zâtına cevheri bilen canlar
Ruhlara hitap irdi oldu mânevî salâ
Kelâmi Dergâhı'na attı himmetli postu
Postunda otururken verdi kalplere cilâ
Yollarını azıtmış nice şakiler geldi
Mânevî hizmet ile yüz tuttular salaha
Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebî
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbilî*

Mustafa Erbil, üstadı Es'ad-ı Erbilî'de olan hususiyetleri sayarken aynı zamanda bir Gavsta olması gerekenleri de saymıştır: Evlad ve sılanın gözüne görünmemesi, kadr ü kıymetini bilenlerin ruhlarını doyurup kalplerini tasfiye ederek himmet etmesi, yoldan çıkmış nice günahkârın elinden tutarak mânevî hizmet yoluna alıştırılması gibi hususlar gavs özelliği taşıyan bir velide olabilir. Hz. Peygamber'in (s. a.) nurunun zuhur ettiği insan olması, vuslata erenlere gavs olması da buna işarettir.

*Yakdı tevhid nurunu sönmeyen bir meşâle
Kem gönüller feyz alır girsin babına hele
Tâliblerin kalbinde yandırdı Hâk aşkını
Himmet ile istidad virmiştir bütün dile*

Es'ad-ı Erbilî'nin gönüllere hükmedişini anlattığı bölümde, daha kapısına gelir gelmez katı kalplerin bile feyz almaya başladığını, hele isteklilerin kalplerinde ise tevhid nurunu ve İlâhî aşk ateşini bir daha sönmeyecek tarzda tutuşturmuş olmasını ve mânevî tasarruf ve gücünü gönlünü açanlara yönelterek, himmetiyle nice gönül ehline kabiliyetler kazandırmasını zikretmiştir.

*Nisyânından bunalan asilerin melcei
Hâk-i pâye yüz sürdü nice âlimler bile
Cehaletten daralmış şaşırılmışım yolumu
Merhametle istidad tohumu atti dile
Evleviyetle odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili*

Yine o, Allah'ı unutarak buhran yaşayan nice isyankârın sığınağı olmuş, nice âlimler de kapısına gelerek gönlen ona teslim olmuştu. O cümleden Mustafa Erbil'in kendisi de yolunu şaşırılmış bir durumdayken onun da elinden tutmuş, gönlüne muhabbet tohumunu atmıştır. Zira ona göre Es'ad-ı Erbilî, Hz. Peygamberin (s. a.) nurunun zuhur ettiği öncelikli insandır, Vuslata erenlere gavstır.

*Çorak, kıraç kalplere hayat verdi himmeti
Tebdil etti himmetle matlubu çok zimmeti
Hem niceler huzura geldiler gâyet mariz
Şifalar bahşedince bildiler bu devleti
Nakletti dergâhını çün erenler köyüne
Bilmeyenler bilmeye başladı bu nimeti*

Mustafa Erbil, Es'ad-ı Erbilî için "himmeti güçlü bir veli olması hasebiyle istenilen birçok şeyi Allah'ın izniyle değiştirmeye güç yetirdi. Dergâhına gelen nice ağır, hatta yatalak hastalar, şifa bulunca herkes bu zatın kim olduğunu ve kıymetini anladı, bu sebeple de dergâhını Erenköy'e nakletti", diyor.

*Azıtmıştım külliye, dolaşırken bigâne
Allah'ım (c. c.) nasib etti kemtere bu nimeti
Mahfuzdur levh-i ezel hüccetle nâm-ı veli
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili*

Mustafa Erbil kendisinin Es'ad Efendiyle buluşmasını ise aciz bir kuluna Allah'ın nasip ettiği büyük bir lütuf ve devlet olarak görür. Mustafa Erbil'e göre gavslık Es'ad-ı Erbilî'ye ezelde bahş olunan bir makamdır.

*Yandırdığı meş'ale, yandı cân ve canlarda
Mübarek nâmı, elbet anılır her yanlarda
Başım dara gelirse gündüz veya geceler
İlticagâhım sensin sıkıştığım anlarda
Sevgisi gönüllere bir sel gibi akıyor
Akmakta ber devamdır tehlikeli zamanda*

Es'ad Efendi'nin gönüllere attığı kıvılcım tutuşarak meşale haline gelmiş, namı ise İslam coğrafyasının birçok yerine yayılmıştır. Mustafa Erbil de Baş sıkıştığı anda sığınak ve sığınacak olarak, yani Gavs olarak, baskı ve zehirlenerek idam edilmesine rağmen sevgisi gönüllerde sel gibi akan Es'ad Efendi'yi gördüğünü ifade etmektedir.

*Evleviyetle odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Her gönülde mezarın nur içinde kazılmış
Mübarek ismin şeksiz sinelerde kazılmış
Toprağa gömülür mü ariflere kutb olan
Ulu'l-ebrârlar için bu keyfiyet sezilmiş*

Es'ad Efendi bağluları tarafından o kadar sevilmiştir ki, madden vefat etse de gönüllerde yaşamaya devam etmiş, silsilelerde ismi her gün binler, onbinlerce ihvanınca anılmaya devam etmiştir. Zahiren toprağa defnedilmiştir belki ama kutbü'l-ârifin olmakla da tasarrufu devam ettiği için bunun bir önemi yoktur. Tabi bu, sadece erbabının muttali olduğu bir durumdur.

*Hatta Gavsul'-Vasilin künyenle okunmakta
Kudret eliyle bunlar tâ ezelde yazılmış
Sana hayran olan uşşak-ı safa içinde
Hikmet bu ya ERBİL de fedai yazılmış
Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili*

Hatta Mustafa Erbil, Es'ad Efendi'nin mânevîyat âlemindeki künyesinin Gavsu'l-vâsilîn olduğunu, bunun da ta ezelde, Cenab-ı Allah'ın kudret eliyle yazıldığını ifşa etmiştir. Es'ad Efendi'ye hitaben de "Allah'ın hikmetine bakın ki size hayran olan âşıklarınızın arasına ben de bir fedai olarak yazılmışım" demesinden büyük bir mutluluk ve şükür hissi taşıdığını anlıyoruz.

Tasavvuftan uzak çevrelerin "Kutb" ve "Gavs" kelimelerine sufilerin uluhiyyet anlamı yükledikleri gibi bir zehabları vardır. Bu itibarla Mustafa Erbil'in yukarıdaki şiirinde geçen kutb ve gavs tabirleri ile ilgili aşağıdaki anekdotu aktarmanın faydalı olacağını mülâhaza ediyoruz. Osmanlının son dönemini ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını idrak eden Muhammed Esâd Erbili'ye, bir şeyh bu konuya dair bir soru sormuş ve aralarında bir diyalog cereyan etmiştir:

Şeyh, Muhammed Esâd Erbili'ye "efendim siz kutub imişsiniz?" deyince Es'ad Efendi ona:

- "Evladım bu ümmetin en büyüğü kim?"

- "Hz. Ebû Bekir'dir, Efendim",

- "Söyle bakalım onun son nefeste imanla ölme garantisi var mıydı?"

- "Hayır, efendim yoktu"

- "Bu ümmetin en büyüğünün son nefes garantisi yok iken, bizim gibi kimselerin hâli n'ola? Fakirin derdi, acaba son nefeste imanlı mı gideceğim, imansız mı? Ben bu endişe içindeyim. Kaldı ki bizim kutubluğumuz, sizin hüsn-i zannınızdan başka bir şey değildir." demiştir.¹⁶³

Kısaca kutub, tasarruf sahibidir. Ve o, bu tasarrufu kader-i ilâhî programının dışında, Allah'ın irâdesine rağmen kullanamaz, Kutbü'l-Aktâb, Kutbü'l-Ekber, Kutbü'l-İrşâd en büyük veliye verilen isimler olup, halkı Hakk'a götürmekle görevlidirler. İki türlü kutub vardır:

¹⁶³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve deyimleri sözlüğü*, s.461

1- Kutbü'l-irşad: Buna, Kutbiyyet-i Kübrâ denir. Mertebesi, Nübüvvetin bâtınıdır.

2- Kutbü'l-aktâb ve Kutbü'l-vücûd: Bu hâtemü'l-evliya olup, derecesi bâtın-ı hâtem-i nübüvvettir. Kutubun varlığı, fakihlerce sabit görülmemiştir.¹⁶⁴

Bu karmaşık konuyu Suad el-Hâkim şu şekilde çok güzel hulâsa etmiştir: “*Deyim yerindeyse, çağdaş bir dille tanımlayabilirsek şöyle deriz: Kutupluk yasama gücünü temsil eden ilahi bilginin icra gücüdür. Sufiler görünen devlet gibi görünmeyen, etkin, mânevî bir devlet tasavvur etmişlerdir. Görünen devlette halifenin pozisyonu ne ise görünmeyen devlette kutbun vazifesi odur.*”¹⁶⁵

5. NEFS-İ EMMÂRE VE NEFS-İ LEVVÂME

Nefs lugatte, can benlik, ruh, kan; aşağı duygular anlamlarına gelir.¹⁶⁶

Tasavvufî ıstılahta, kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife, cism-i latif anlamlarına gelir. Kâşânî'nin ifâdesiyle, kendisinde iradî hareket, his ve hayat kuvveti bulunan latîf buharlı bir cevherdir.¹⁶⁷

Arapça bir tamlama olan Nefs-i Emmâre, tasavvufî terim olarak bakıldığında emredici nefis anlamında kullanıldığı görülür.

Istılahta nefis -i emmâre, bedeni tabiata meyleden, hissi şehvetleri ve lezzetleri emr eden; kalbi, ulvi değil, süfli şeylere celbeden, münker ve günah olan şeyleri işlemeyi teşvik ve emreden; doğru olanın kötü fiilleri terketmek değil de yapmak olduğunu savunan tabii kuvvet, hayvani nefstir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Cebecioğlu, *age*, ss.385, 386

¹⁶⁵ Suad el-Hâkim, *İbnü'l Arabî Sözlüğü*, ss.431-432, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2004

¹⁶⁶ Fîruzabadi, *Kâmusu'l- Muhit*, s.745;el-müncid, s.900; Uludağ, Süleyman, *age*, s.274

¹⁶⁷ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.87; Kâşani, ss.114, 115

¹⁶⁸ Cürçânî, *Ta'rifat*, s.313; Kâşani, *Mu'cemu ıstılahatı's-sufiyye*, s.115; *Tasavvuf sözlüğü*, s.558; Cebecioğlu, *age*, s.473; Baltacı Cahit, *Tasavvuf Lügati*, s.129, Elif Neşriyat, 1981, İstanbul.

Cüneyd-i-i Bağdadî (ö. 297/909), kötülüğü emreden nefis için; “İnsanı helak olmaya davet eden, düşmana yardımcı olan, heva ve hevese uyan, her türlü kötülükle itham olunan nefstir” der.¹⁶⁹

Nefs -i emmâre mertebesinde bulunan sâlik, iyilik işlemez, kötülüklerden de kaçmaz; ancak kötülüğün zuhurundan pişmanlık duyar. Fakat bu nedâmet davranışlarını etkilemez. Bu sıfatla muttasıf olan nefis hevâsına fazla düşkündür.¹⁷⁰ İnsani özellikleri geliştirip güçlendirebilmek için behimi isteklerin tatminine çalışmaktan ziyade, dünyaya ait zevklerin azalmasına, nefse ait hazların zayıflamasına özen gösterilmelidir.¹⁷¹

Hucvirî (ö. 470/1077) de derki; masiyetler denilen günahlar, tevbe ile def edildiği gibi bu tür vasıflar neftsen riyazatla temizlenebilir. Zahirde zuhur eden aşağı vasıflar, batındaki âli vasıflarla arındırılabilir. Nefse muhalefet etmek, bütün ibadetlerin başı ve tüm mücahedelelerin kemâlidir.¹⁷²

Kuran-ı Kerim’de: “*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum, zira nefis, kötülükle emredicidir...*”¹⁷³. âyet-i kerimesinde nefis-i Emmâreye işaret edilmiştir.

Rasûlullah (s. a.)’in Ebû Hüreyre (r. a.)’den rivâyet edilen şu hadisi nefis-i Emmârenin tuzaklarını, aldatıcılığını, anlatmaktadır:

“Allah Teâlâ cenneti yarattığı vakit Cibrîl’e:

«–Git ona bir bak!» buyurdu. O da gidip cennete baktı ve:

«–Ey Rabbim! Senin izzetine yemin olsun ki, cennetin bu güzelliğini işitip de ona girmeyen kimse kalmayacaktır» dedi.

Allah Teâlâ cennetin etrafını nefsin hoşlanmayacağı şeylerle kuşattı. Sonra:

«–Ey Cibrîl! Şimdi git ona bir daha bak!» buyurdu.

¹⁶⁹ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.152

¹⁷⁰ Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, Sy, 235

¹⁷¹ Eraydın, Selçuk, *age*, s.82

¹⁷² Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, s.427

¹⁷³ Yusuf s.53

Cebrâil (a. s.) gidip bir daha baktı. Sonra da:

«–Ey Rabbim! Senin izzetine yemin olsun ki, ona hiç kimsenin giremeyeceğinden korkarım» dedi.

Cenâb-ı Hak, cehennemi yaratınca yine:

«–Ey Cibrîl! Git, bir de şuna bak!» buyurdu.

O da gidip baktı ve:

«–Ey Rabbim! İzzetine yemin olsun ki, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!» dedi.

Allah Teâlâ onun etrafını nefsin hoşlandığı şeylerle kuşattı. Sonra da:

«–Ey Cibrîl! Git ona bir kere daha bak!» dedi.

O da gidip baktı. Sonra geldi ve:

«–Ey Rabbim, izzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorum» dedi.»¹⁷⁴

Merhum Mustafa Erbil'in şiirlerinde rastladığımız Nefs-i Emmâre kavramının izah edilen Nefs -i emmâreyi karşılamadığı da söylenebilir. Zira "Men Bir Âdem Bilirim" başlıklı şiirinde kendini hicv ederek, belki de Melâmîliğe¹⁷⁵ misal olabilecek ifadeler kullanmıştır. Erbil bu şiirinde ıstılah olarak Nefs-i levvâmeyi zikretmese de nakaratlarında kendini levm ve deşifre etmektedir. Bu durum bizim Nefs-i levvâmeyi de ele almamızı zorunlu kılmaktadır. Nefs-i Emmâre ile ilgili geniş değerlendirme, Nefs-i levvâmeyeyle ilgili şiirlerle birlikte yapılacaktır.

Nefs-i levvâme lügatte elem duyan, kınayıcı nefis anlamına gelen arapça bir ifâdedir.¹⁷⁶

Tasavvufî olarak, bir parça kalbin nuru ile nurlanmış, o nur ölçüsünde uyanıklık

¹⁷⁴ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 21-22/4744; Tirmizî, *Cennet*, 21

¹⁷⁵ Melamiyye, levmin edenin levminden çekinmeden, korkmadan iyi ameller işleyen, ancak yaptıklarını gizleyerek kendilerini avamdan alelade insanlar olarak gösterenlerin yoludur. Bkz. İz, Mahir, *tasavvuf*, sy. 164. Kitabevi yayınları, İstanbul.

¹⁷⁶ *El-müncid*, s.793.

kazanmış nefistir. Yaptığı kötülüklerin akabinde sâhibini ayıplayan ve nefsdür. Cibilli vasıflardan sıyrıldığı zaman itmi'nân makamına doğru yönelmeye başlayarak Levvâme sıfatını alan nefis, hata ve haksızlık yaptığında bilir ki doğru davranış bu fiili terk etmektir. Kötü işlerin farkındadır, yani, gafletten bir parça sıyrılmıştır. Bu yüzden kendisini kınar, fakat bu fiileri terketmeye karşı kendisinde bir direnç vardır. Ancak yeterince olgunlaşmadığı için onları yapmaya devam eder. Bununla birlikte, bir takım iyileşmeler mevcuttur. Zaman zaman nedâmet duyan tevbeye temâyül gösteren nefis, bu vasfıyla tevbekârdır. Fakat halen, üzeri hafîf ve ince perdelerle kaplı olan nefistir.¹⁷⁷

Nefs-i Levvâme, adını Kur'ân'daki: "*Levvâme (pişmankâr) olan nefse kasem ederim*"¹⁷⁸ âyetinden almaktadır.

İnsanı kötülüğe ve günaha bazen teşvik, bazen tahrik eden nefis, hilekârdır; bir illizyonist, bir sihirbaz ve hokkabazdır. İyi güzel doğru ve sevap olanı kötü ve çirkin; yanlış ve günah olanı iyi ve güzel olarak gösterme yeteneğine ve ustalığına sahiptir. Manipülasyonu da dezenformasyonu da gâyet iyi bilir. Binbir reнге girer, başvurmayaacağı desise yoktur. Şeytanın sadık bir partneridir. Esasen şeytan nefis aracılığıyla insanı kandırır ve ona zarar verir.¹⁷⁹

Tarîkatların gayesi, insan hayatında ruhu hâkim kılarak, nefsi onun emrine vermektir. Bir başka deyişle nefsi ahlâk-ı zemimeden kurtarıp, güzel ahlakla bezeyerek ruhun "elest bezminde"¹⁸⁰ verdiği ahde muvafık bir dünya hayatı sürmektir.

Nefs-i levvâmenin tezahürü kulun istiğfara yönelmesidir. Günahlarını itiraf ederek Rabbinden bağışlanma dilemesidir. Kulun bu halini anlatan, Şeddâd bin Evs

¹⁷⁷ Kâşani, *Mu'cemu ıstılahatı's-sufiyye*, s.115; *Tasavvuf Sözlüğü*, s.558; Cürcânî, *Ta'rifat*, s.313; Sühreverdi, *Avarif*, s.410; Cebecioğlu, *age*, s.474; Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve sözlüğü*, s.274

¹⁷⁸ el-Kıyâme, 75/2.

¹⁷⁹ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf ve Tenkit*, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 2011

¹⁸⁰ Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. El- Araf, 7/172

Hazretleri’nden rivâyet edilen hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (s. a.) şöyle buyurmuştur:

“İstiğfârın efendisi ve en üstünü şöyle demendir:

«Allah’ım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibadete lââyık hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lûtfettiğin nîmetleri yüce huzûrunda minnetle anar, günahımı îtirâf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek kimse yoktur. »”

Rasûlullah (s. a.) sözlerine şöyle devam etti:

“Her kim, bu Seyyidü’l-İstiğfârı sevâbına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse, o cennet ehliendir. Yine her kim, sevâbına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse, o kişi de cennet ehliendir.”¹⁸¹

Erbil’in Nefs-i Emmâre ve Nefs-i Levvâme anlayışını ele almadan önce şu ayrıntıya dikkat çekmek istiyoruz:

Tarîkatlarda, nefsin terbiye edilip ruhi tekâmülün elde edilmesi için bir takım usûl ve esaslar vardır. Bu usûl ve esaslar ruhânî tarîkatlar ve nefsânî tarîkatlara göre farklılıklar arz etmektedir.

Rûhânî tarîkatler farzlara ilaveten nâfile ibadetler, zikir, râbıta teslimiyet gibi mânevî gıdalarla ruhu besleyerek kalbin tasfiyesini hedefleyen tarîkatlerdir. Bu sülûk türünde *“O’nun yaratılışını tamamlayıp Tarafımdan ona rûh üfürdüğüm zaman, hemen ona secde edin”¹⁸²* âyetinde geçen ruhun üzerinde bulunan kesafetin kalkması için kalplerin tasfiyesi ile meşgul olunur. Bu minvalde çalışmalar yapılır ve neticede nefis, rûhun emrine girmiş olur. Ruhânî tarîkatlarda “çile” yoktur. O’nun yerine rûhun saflaştırılarak “elest

¹⁸¹ Buhârî, *Deavât*, 2, 16. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, *Edeb*, 100-101; Nesâî, *İstiâze*, 57/5519; Tirmizî, *Deavât*, 15/3393

¹⁸² el-Hicr, 15/29; Sa’d, 38/72.

bezmi”ndeki mîsâka bağı kalması sağlanmaya çalışılır.¹⁸³

Nefsânî tarîkatlarda ise nefis için yedi perde esas alınır. Bunlar, Nefs -i emmâre, Nefs-i levvâme, Nefs -i mülheme, Nefs-i mutmeinne, Nefs-i râdiye, Nefs-i merdiyye, Nefs-i kâmile’dir. Bunlar benlik mertebeleri diye de adlandırılabilir. Tasavvuf insanın sahip olduğu benliği dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu yedi aşamayı bir eğitim programı olarak düşünmek mümkündür.¹⁸⁴

Merhum Mustafa Erbil’in şiirlerinde rastladığımız nefis-i emmâre kavramını incelediğimizde nefsânî tarîkatların nefsin aldatıcı ve geçici arzuları ile mücâhede ve mücâdeleyi esas alış tarzını görürüz. Erbil bütün noksanlıkları kendi şahsına izafe ederek nefis-i Emmâre sahibi birisinde hangi özellikler varsa, onları anlatmaya çalışmıştır aslında.

Merhum Erbil’in nefis-i emmaresine mağlup olduğunu ifade ederek kaleme aldığı şiiri¹⁸⁵ de şöyledir:

*Men bir âdem bilirim edepsiz mi edepsiz
Utanmaktan bî haber, ahlâksız mı ahlâksız
Tükrüğü yağmur sanır, yüzsüz mü gâyet yüzsüz
Utanmak şöyle dursun, hayâsız mı hayâsız
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Dünyadaki imtihan gereği insanın nefsi fücra da takvaya da meyilli¹⁸⁶ olabilecek tarzda yaratılmıştır. Eğer bir insan nefsini tezkiyeye, temizlemeye başlamamışsa, derûnunda meknuz olan takvaya meyletmeyip günahlara yönelerek istidadını o yönde geliştirmişse, işte o kimse için nefis-i emmâre sahibi denir.

¹⁸³ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 2002, Sss.234-236

¹⁸⁴ Kılıç, Mahmud Erol, *Anadolunun Ruhu* s.116, Sûfi Kitap, İstanbul, 2011; Ayrıca bkz. Yılmaz Hasan Kâmil, *age*, ss.234-236

¹⁸⁵ “Men Bir Adem Bilirim” başlıklı şiir, dairede, 2.5.1958 Cuma günü kaleme aldığı şiirdir.

¹⁸⁶ Şems s.90/8

Gazâlî (ö. 505/1111), bu konuda nefse şöyle seslenirken, aslında bizlere de nefitse bulunan özellikleri tanıtmaktadır:

“Ey nefis! Senin münafıklığın ne acaiptir? Bâtıl davaların ne hayret verici! Sen dilinle imân ettiğini iddia ediyorsun. Oysa münafıklığın eseri senin üzerinde görünmektedir. Kendinden geçmiş sarhoşun dalışı gibi dünyanın talebine dalmış bir vaziyette sabahladın. Dünya ve ahiret işini senin çalışmana tevkil ettiği halde hakir sayan, mağrur olan bir kimse gibi ahiretten yüz çevirdin. Bu imanın alametlerinden değildir. Eğer iman dil ile olsaydı, o halde münafıklar neden ateşin en alçak tabakasında olacaklardır?

Ey nefis! Sen ne kadar da aldanmışsın. Sen ne kadar da ahmaksın. Sen ne kadar da cahilsin. Seni günahlara, bu kadar cüretli kılan nedir?

Azap olasıca ey nefis! Ne zamana kadar söz verip pişman olacaksın? Azap olasıca nefis! Ne zamana kadar va'dedip hile yapacaksın!¹⁸⁷

Gazâlî (ö. 505/1111), mezmum ve memduh sıfatların nereden, nasıl geldiğini de şöyle anlatır: “*Tehevvür'den kibir, gurur, acele kızmak, ucub meydana gelir. Tefritine gelince, ondan rezalet, zillet, üzüntü, hasislik, nefsin küçüklüğü, farz olan hakkı yerine getirmekten kaçınmak gibi rezil ahlâklar meydana gelmektedir.*

*İffetin ahlâkına gelince, iffetten cömertlik, hayâ, sabır, müsamaha, kanâat, verâ, letâfet (incelik), yardım, zarıflık ve az tamahkârlık meydana gelmektedir. Onun ifrat veya tefrite meyletmesine gelince, bundan harislik, oburluk, hayâsızlık, habaset, mubezzirlik, kusurluluk, riyâkârlık, mecnunluk, fuzulî meşguliyet, yağcılık, hased, başkasına isabet eden musibetle sevinmek veya küfürbazlık, zenginlere yağcılık, fakirleri hakir görmek ve benzeri rezil ahlâklar doğup meydana gelir.*¹⁸⁸

Erbil de bu bölümde Gazâlî (ö. 505/1111)'nin üzerinde durduğu gibi, nefsin edepsizlik, utanmazlık, ahlaksızlık, kendisine yapılan her hakareti kabul edercesine bir

¹⁸⁷ Gazâlî, *İhya*, c.IV, ss.417, 421

¹⁸⁸ Gazâlî, *İhya*, c.III, ss.54, 55

onursuzluk, yüzsüzlük, hayâsızlık, içi başka dışı başka görünme gibi mezmum özelliklerini sıralamıştır.

*Sihirbazlıkta mâhir inandırmış canları
Düzenbazlık mesleki, kandırır insanları
Teshir eder âdeta ölü, diri cinleri
İknâ edemez asla özünden görenleri
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Yine Nefs-i Emmârenin hususiyetlerine devam ederek şunları sıralamıştır: Göz boyama, düzenbazlık, insanları kandırmak, herkesi etkilemeye çalışmak, zahiren bakılınca olgun bir adam zannedildiği halde hiç de öyle olmamak.

*Eğriyi doğru yapar, Hak'dan gayriye tapar
Menfaati görünce, bayılır yoldan sapar
Haklı haksız her ferde durup dururken çatar
Mahlûkâtı hor görür, aleyhlerinde atar
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Nefs-i Emmâre sahipleri, eğriyi doğru göstermek, Allah'dan başkasına kul olmak, üç kuruşluk menfaate her şeyi değiştirmek, haklı haksız demeden herkese cedelleşip kötü olmak, mahlûkatı hor ve hakir görmek, onların aleyhinde ileri geri konuşmak, zahiren tatlı dilli görüldüğü halde yaklaşanları bir akrep misali sokma karakterinde olmak gibi özelliklere de sahiptir.

Yine, Erbil'in sıraladıklarına benzer hususlara işaret eden Gazâlî (ö. 505/1111) der ki; Tehevvür'den kibir, gurur, acele kızmak, ucub meydana gelir. Tefritine gelince, ondan rezalet, zillet, üzüntü, hasislik, nefsin küçüklüğü, farz olan hakkı yerine getirmekten kaçınmak gibi rezil ahlâklar meydana gelmektedir. İffetin ahlâkına gelince, iffetten cömertlik, hayâ, sabır, müsamaha, kanâat, verâ, letâfet (incelik), yardım, zariflik ve az tamahkârlık meydana gelmektedir.

Onun ifrat veya tefrite meyletmesine gelince, bundan harislik, oburluk, hayâsızlık, habaset, mubezzirlik, kusurluluk, riyâkârlık, mecnunluk, fuzulî meşguliyet, yağcılık, hased, başkasına isabet eden musibetle sevinmek veya küfürbazlık, zenginlere yağcılık, fakirleri hakir görmek ve benzeri rezil ahlâklar doğup meydana gelir.¹⁸⁹

*Nefs-i emmâresine mağlup olmuştur ezel
Civârında olanlar uzaklaşsınlar tez el
Hazan gelmiş ömrüne, bağı dökecek gazel
Günahını çekemez Alman mamülü dizel
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Kuşeyrî (ö. 465/1072)'nin Risâle'sinde, Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909), nefs-i emmârenin vasıflarını şu şekilde sıralar: “*Kötülüğü emreden nefis, insanı helâk olmaya çağıran, düşmana yardımcı olan, hevâ ve arzulara uyan ve çeşitli kötülüklerin kaynağı olan nefstir*”¹⁹⁰

Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996) de der ki; Bu nefsi taşıyanlar, bir günah işler, peşinden onun gibi veya ondan daha büyük bir günahı düşünür. İmkân bulduğunda hiç geri durmaz, tövbeye hiç niyet etmez, asla istikamet hâline karar vermez. Hâlini ve sonunu olarak güzel düşündüğünden, kendisini ilâhî müjdelere ulaştıracak güzel amellere yönelmez, kendisini kesin emniyette gördüğünden de herhangi bir tehditte korkmaz. Bu kimsenin nefsi, nefsi emare, devamlı kötülüğü emreden nefistir. Ruhu devamlı hayırdan kaçır bir haldedir. Böyle bir hâle sahip olanın akıbetinin kötü olacağından korkulur. Çünkü o, kendisini bu sonuca götürecektir bir haldedir ve onun yoluna girmiştir. Bu durumda kötü akıbet ve şekavet uzak değildir. Böyle kimseler hakkında: “*Kim, ileride Allah Teâlâ'ya tövbe edeceğini söylüyorsa, O'na karşı yalan söylemiş olur,*” denmiştir. Burada laneti çeken, kulun bir günahıtan çıkıp ondan daha büyüğüne dalmasıdır.¹⁹¹

¹⁸⁹ Gazâlî, *İhya*, c.III, s.55

¹⁹⁰ Kuşeyrî, *Risâle*, s.121

¹⁹¹ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, c.I, s.325

Erbil de Nefs-i Emmâre sahiplerinin zahiren tatlı dilli görüldüğü halde yaklaşanları bir akrep misali sokma riski bulunduğundan bahseder. Erbil, onlarla ünsiyetin doğru olmadığını düşünür ve uzak durmayı tavsiye eder. Zira üzüm üzüme baka baka kararır. Nefs-i emmareden kurtulmayan insanın düşeceği hazin akıbetten birisi de bu illetin yaşanıncaya kadar insandan el çekmemesidir.

*Durmadan hep konuşur, söyledikleri yalan
Çöreklenmiş içinde zehirli karayılan
Her bakımdan insafsız dinlemez falan filan
İbret alsam bu sözden şahsına hürmet kılan
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Nefs-i emmârenin diğer özellikleri de yalan konuşmak onların değişmez sıfatları olmuştur. İnsafsız ve duygusuzdurlar, yılan gibi sokarlar, yanlarında hiç kimsenin hatırı, hürmeti geçerli değildir. Zahiren bakınca insan zannedilir, belki hoş sohbetir ama iç âlemi tamamen başka bir dünyadır.

Sülemî (ö. 412/1021), Risâlelerinde Tasavvuf yoluna girenlerin bu mezmum hallerden nasıl kurtulacağını beyan sadedinde; Mürîdin sürekli mücahede ve ibadet ederek sünnete uyduğunun görüleceğini söyler."Onun tasavvufa girmeden önce asık suratlı iken güler yüzlü olduğunu, daha önce ağlarken şimdi güldüğünü, daha önce sıkıntılı iken şimdi açıldığını, daha önce kibirli iken şimdi alçak gönüllü olduğunu, görürsün" der.¹⁹²

İlk dönem tasavvufunda nefsin mertebeleriyle ilgili daha sonraki dönemlerdeki gibi sistematik bir tasnif henüz oluşturulmadığı için Sülemî (ö. 412/1021)'nin eserlerinde de buna rastlamamaktayız. Bu kavramın yalın olarak nefis ve mücâhede kavramlarıyla karşılandığını anlıyoruz.¹⁹³

¹⁹² Sülemî, *Risâleler, (Minhâcu'l-ârifin)*, ss.10, 11, Ankara Üniversitesi, Basımevi, Ankara, 1981

¹⁹³ Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Göktaş Vahit, *Kelâbâzî Ve Tasavvuf Anlayışı* Basılmamış Doktora tezi, ss.154, 155, Ankara. 2007; Dan. Ethem Cebecioğlu; Bkz. Erginli, Zafer, *İlk Sûfilerde Nefis Kavramı*,

Erbil de, aynı şiirin devamında aşağıdaki mısralarda kendi kendisini bir bakıma kınayarak aslında nefs-i levvâmeye örnek teşkil eden sözler söylemiştir:

*Evsâfını anlattım bilmeyenler bilsinler
Olayı teşhir için matbuata versinler
Hak rızası için ümmet, namazını kılsınlar
Osman oğlu Mustafa mürt olmuştur desinler
ERBİL derler nâmına, görünüş kelli felli
Derunu akrep gibi, zâhiri tatlı dilli*

Erbil Efendi, yukarıdaki mısralarda anlattığım şahıs aslında benim, diyerek kendisini kınayarak, isterseniz bunu herkese anlatın, diyor. Bunca günahı işleyen birinin, insanların içine çıkamayacağını düşündüğü için kendini ölmüş birisi gibi farz ederek cenaze namazının kılınmasını istemektedir.

Hucvirî (ö. 470/1077), nefse muhalefet etmeyi, bütün ibadetlerin başı ve tüm mücahedelerin kemali olarak görür. Nefse muvafakat etmek insan için helâktir, kurtuluş ise nefse muhalefet etmektedir, der.

Merhum Erbil debir başka şiirinde,¹⁹⁴ pişmanlık duygusuyla Allah’a yönelerek halini arzetmeye teşvik ettiği, nefs-i levvâme haleti ruhiyesini şöyle dillendirir:

*Ecel gelip çatmadan, vücûd yere yatmadan
Ömür hitâma erip karanlıklar çatmadan
Geçmişteki hâlini düşün nedâmet eyle
Ricâların bir bir ulu Tanrı'ya söyle*

Ecel geldiğinde pişman olmanın fayda vermeyeceğini çok iyi bilen Erbil, son nefes gelmeden, karanlık kabir evine girmeden geçmişte işlenen hataların hatırlanarak pişmanlık duyulmasını ve ne niyazı varsa ulu Allah’dan istenebileceğinin altını çiziyor.

s.9;Geniş bilgi için bkz. Çift, Salih, *HakimTirmizî ve Tasavvuf Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, Uludağ Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dan. Mustafa Kara.

¹⁹⁴ “Bir Hakikat” adlı şiirinden alınmıştır. Kaleme alınış tarihi 10.03.1945’tir.Daktilo edilmesi: 10.01.1946

Erbil'in nefis-i levvâmeye örnek teşkil eden şiirinde gözettiği bir önemli edep kaidesi de şudur: Önce günahların hatırlanarak pişmanlık hissini duyulması, bundan sonra Allah Teâlâ'dan ne istenecekse onları sıralamak şeklinde olmalıdır. Bunun en güzel örneğini, Hz. Âdem ve Havva (a. s.)'ın Cennetteki yasak meyveyi yemeleri neticesinde yaptıkları dua ve yakarıшта görürüz: “*Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.*”¹⁹⁵ Yani önce işlenilen günahı itiraf, sonra da çok büyük bir nezaketle acındırarak, yalvarma ve yakarışla bağışlanma talebi gelmiştir.

Muhâsibî (ö. 243/857), Riâye'de nefsinin isteklerine uyduktan sonra tövbe eden, cehaletinden dönüp Allah (c. c.)'a yönelen, zamanında işlediği günahlarına pişman olan kimseyle ilgili olarak şöyle bir “günah- tevbekâr” tahlîli yapar:

Hevâ-yı nefsine uyduktan sonra tövbe eden, cehaletinden dönüp kendisine yönelen kimseye Allah, hiçbir farzı terk etmeme ve geçmişte işlediği hiçbir günaha tekrar dönmeme azim ve gayretini bahşeder. Bu arada nefis, günahta geçici zevki göz önüne getirerek onu alışkanlıklarına devam etmeye ikna etmek için mücadele eder. O, nefsini gemlemek için de mücadele eder, günahtan doğacak azapla korkutur. Düşmanı onu, yapmadığı, dolayısıyla lezzetini kaçırdığı günahlara davet eder. O da günahdaki çirkinliği hatırlatır, Allah'ın (c.c.) onu, hoşla gitmeyen şeylerden çekip, Allah'ın rızasına kavuşturacak şeylere yöneltmesinden dolayı büyük lütufta bulunduğunu hatırlatır...

Bu mücadele sürüp giderken Allah onu tasdik ederek, yardımına koşar, nefsinin değerini düşürecek şehvetlerden alıkoyar. Bu yardım, Allah'a itaat etmeyi kolaylaştıracak ana kadar sürer. Nitekim Allah (c.c.); “*Hidayet bulanlara gelince, Allah onların hidayetlerini artırmış ve onlara korunmalarını vermiştir.*”¹⁹⁶ “*Ama kendilerine öğütlenenleri yapsalardı, elbette kendileri için daha iyi ve daha sağlam olurdu. O zaman elbette kendilerine katımızdan mükâfat verirdik.*”¹⁹⁷ Diyerek bunu vaad etmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Araf. s.7/23

¹⁹⁶ Muhammed s.47/17

¹⁹⁷ Nisa, 4/66, 67

Yaptığı kötü işten pişman olan kimse, keşke yapmasaydım diye pişmanlık duyar, içten ah çeker ve gözlerinden yaşlar döker. İşte o ateşin ahı, tevbenin şimşegi, ağlayan göz de bulutu mesabesindedir. Bunun içindir ki Mevlânâ devamla; “*Bir meyvenin yetiştirilmesi için ısı ve su lazımdır. Bunun gibi, tevbenin kabulü için de bulut ve şimşek lazım*”, yani içten gelen pişmanlık ve ah ile gözyaşı gerek, demektedir.¹⁹⁹

Erbil de Nefs-i Levvâme ile nedamet gözyaşları arasında da bir bağ görür. Gözyaşının muhakkak günahları eriten bir tarafı olduğuna ve anadan yeni doğmuş gibi tertemiz kılacağına inanır.

Gözyaşlarını akıt, de ki bir daha yapmam

Aman Allah'ım affet eğri yollara sapmam

Gözyaşı muhakkak ki eritir günahları

Yetiştir arkasından feryadı âh vâhları

“Yaptıklarından öyle bir pişman ol ki, gözlerinden yaşlar aksın. Allah’ım bir daha yanlış yollara sapmam bu hatayı da bir daha işlemem” demeyi tavsiye ederken adeta tevbe için gerekli olan pişmanlık ve o günaha avdet etmeme şartlarını sıralamaktadır.

Mevlânâ, nasuh tevbesinin mahiyetini izah ederken;

“Süt memeden çıkınca bir daha dönüp memeye giremez. Nasûh tövbesi de böyledir. İnsan bir günâhtan tövbe edince, bir daha o günâhı aklına bile getirmez; değil ona rağbet etmek, her an ondan nefret eder. Hatta nefreti artar ve o nefret tövbenin kabul edildiğine işârettir. O istek yerine bu nefret geçti."Aşk, başka bir aşktan gayri hiçbir şey geçiremez. Şu hâlde, neden o sevgiliden daha güzel bir sevgiliye âşık olmuyorsun?" demişler. İnsanın gönlü, tövbeden sonra yine o günâha meylederse, bu meyil, bu istek, tövbenin kabul edilmediğine alâmettir. Kabul lezzetinin o suçun (günâhın) zevkinin yerine geçmediğini gösterir.”²⁰⁰

¹⁹⁸ Muhasibî, *er-Riâye lihukûki'l-lâh*, s.57, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1985

¹⁹⁹ Arpaguş, Safi, *Mevlana ve İslâm*, s.547, Vefa yayınları, İstanbul, 2008; Mesnevî, II, 127(b. 1654)

²⁰⁰ Arpaguş, Safi, *age*, s.541,

Annenden doğmuş gibi tertemiz etsin Allah

Nefsin öldür, artık uyma şeytâna yallah

Erbil'in bu beyiti de Hz. Peygamber (s. a.)'in "*Günahından tevbe eden kimse hiç günah işlememiş gibidir.*"²⁰¹ Hadis-i şerifini hatıra getirmektedir. Ama bunun şartının da nefsi öldürme ve bir daha şeytanın aldatmacasına kanmama şartına bağlamaktadır.

Yüz kez nasihat ettim ERBİL sana duymadın

Nefsine mağlup olup asla Hakk'a uymadın

Yine bir arkadaşına gönderdiği bayram tebriğindeki dörtlükte²⁰² de nefse mağlubiyetinden dert yanar:

İyd oldu bayram oldu

Cihân feyz ile doldu

Yazık yazık Erbil'e

Nefsine mağlub oldu

Nefsine mağlup olmadan, Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmek ve mutlu sona ulaşmak büyük bir bayram demektir. Bunun küçük bir numunesi olan dünyadaki bayramlarda bu sevinci yaşamak, etraftaki feyzi hissedebilmek için dahi bayramın öncesindeki emirlerin îfası zaruridir. Aksi halde nefsin arzularına mağlub olunmuş olur.

Avarif'te nefsin arzularına mağlubiyet ve ondan kurtuluşun nasıl olacağına dair Tusterî'ye ait bir görüş aktarılır:

“O, nefsin arzu ve vesveselerini günahların en büyüğü olarak görür ve ondan kaçınmaya çalışır. Ona göre, bu vesveselerden Allah'ın zikri ile korunan kalbde bir nur parlamaya başlar. Şeytan da ondan uzaklaşır.”²⁰³

²⁰¹ İbn-i Mace, *Zikri't-tevbe*, c.2, s.1419

²⁰² Dörtlüğün altında “Muradiye Fidanlık Mühendisi Tahsin Yatman'a Yazıldı” notu vardır.

²⁰³ Ebû Hafs Şihâbeddin Ömer Suhreverdî, *Avârifu'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, çev. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul 1990, s.575.

Erbil'in de temas ettiği üzere, nefesine uyarak bir aylık Ramazan orucunu tutmayan birisi bayram ziyaretinde hangi duyguları tadacaktır ki? Ahiret sabahını bayram gibi yaşayabilmek için de nefse uymadan Allahın yapın dediklerini severek yapmak, yapmayınız dediklerinden de korkarak uzaklaşmak gerekmektedir. Bu tür emirleri nefse ağır da gelse yerine getirmek gerekir. Bu durumlarda bir isteksizlik hali varsa nefsin varlığını tespit etmek kolaydır.

Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857), tam da bu konuda “nefsin tasdik ettiğini Allah'ın tasdik etmeyeceğini, Allah'ın doğruladığını da nefsin doğrulamayacağını söyleyerek, nefsin kolaylıkla tanınabileceğini belirtir. Nefsin işi, Allah'a itaatten uzaklaşmak ve O'nun sevmediği şeylere yönelmektir. Çünkü o, bütün kötülüklerin madenidir” der.²⁰⁴

Erbil, yine bir aile büyüğüne yazdığı şiirde de nefsin yeme içme arzusunun bir noktadan sonra azaltılarak, kifafı nefis edilmesini tavsiye etmiştir. “Behcet Bey Amcam'a” ünvanlı şiirinde o, huzuru muhtaçların kapısında aramayı yeğlemektedir:

*Dua eyle beşyüz bini bulalım
Ömrün son deminde zevke dalalım
Yiyelim, içelim atalım gamı
Gafletten gaflete batıp dalalım
Nefs-i emmârenin murâdı tamam
Fakir muhtaç kapıları çalalım*

Nefs-i emmâre sahibi olan insan işlediği günahdan zevk aldığı için, milli piyangodan veya lotaryadan kazanacağı beşyüzbin lira ile dalacağı zevk ü safa, eyyam ü işret ile hayattan kam almayı düşünebilmektedir. Hatta bunun gaflet olduğunu da bilmektedir ama hiçbir pişmanlık duygusu yaşamamaktadır.

Serrâc (ö. 378/988), nefisle mücahede konusunda direnç göstererek ona muhalefet etmek gerektiği üzerinde durmuştur. Allah'ın taatına koşup hayırda yarışırken daima

²⁰⁴ Muhâsibî, Ebu Abdullah el-Haris b. Esed, *er-Riaye li hukukillâh*, (thk. Abdulkadir Ahmed Ata), 4. Baskı, Lübnan trz. s.326

ihlâslı olmayı, her şeyden kesilip Allah (c. c.)’a yönelmeyi, sabır göstererek nefsin isteklerine karşı koymayı, tavsiye etmiştir. Allah Teâlâ’nın nefsi “*daima kötülüğü emretme*” özelliği ile tanımladığına ve ona karşı dikkatli olunmasını istediğini belirtmiştir. Nitekim Nebi (s. a.) de ‘*Senin en büyük düşmanın, iki yanın arasındaki nefsendir*’²⁰⁵ buyurmuştur.”²⁰⁶

Gazâlî de İhyâ’da bu durumdakilere hitaben şöyle seslenir:

“Senin yapman gereken şey nefse yönelip nefsin yanında cahilliğini tesbit etmektir ve nefsin, zeki oluşuyla ve hidayette bulunuşuyla mağrurlaşıp, burnunun büyüdüğünü iyi bil! Ne zaman onu ahmaklığa nisbet edersen, ona şöyle demelisin: 'Senin cehaletin ne kadar da büyük! Sen hikmet ve zekilik iddiasındasın. Oysa insanların en ahmağısın.

Belki bugün, belki yarın götürüleceksin. Ey nefis! Seni görüyorum ki ölümü uzak sanıyorsun. Bilmez misin her gelecek yakındır. Bilmez misin ölüm, herhangi bir elçi göndermeksizin aniden gelir... Her nefeste, ansızın, ölümün gelmesi mümkündür... Öyleyse her yakından sana daha yakın olan ölüme neden hazırlanmıyorsun?

Ey nefis! Eğer Allah'ın seni görmeyeceği inancıyla ona karşı isyana cüret edersen senin küfrün ne kadar da büyüktür. Eğer Allah'ın senin yaptıklarına muttali olduğunu bildiğin halde isyana dalarsan senin ahmaklığın ne kadar da şiddetli, ne kadar da utanmazsın.

Ey nefis! Eğer kölelerinden veya ihvanından biri, hoşuna gitmeyen bir hareketle karşına çıksa ona ne kadar kızıp öfkeleneyeceğini düşün! O halde Allah'ın gazabına, şiddetli cezasına hangi cesaretle kendini maruz bırakıyorsun? Sen O'nun azabının altından kalkabileceğini mi sanıyorsun? Heyhât! Nerede!

Ey nefis! Kendini tecrübe et! Eğer baştan çıkmak seni Allah'ın azabının şiddetinden meşgul ederse, bir saat güneşte veya hamamın külhanında kendini hapset veya parmağını ateşe yaklaştır ki senin gücünün miktarı sana belirmiş olsun! Yoksa sen Allah'ın kerem ve

²⁰⁵ Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, Beyrut, 1987

²⁰⁶ Serrâc, *el-Lüma'*, s.29

fazlına mı aldanıyorsun? Senin ibadetine ihtiyaç olmadığına mı kanıyorsun? O halde önemli işlerinde neden Allah'ın keremine yaslanmıyorsun? Bir düşmanın seni sıkıştırdığında neden onu defetmek için çareler düşünüyorsun? Neden onu Allah'ın keremine havale etmiyorsun? Herhangi bir ihtiyaç seni, ancak para ile elde edilen dünya işlerinin birine mecbur ettiğinde neden onun peşinden çarelere başvurarak onu yapabilmek için kendini zorluklara sokuyorsun? Neden bu hususta Allah'ın keremine güvenmiyorsun ki?²⁰⁷

Erbil'in, Gazâlî'nin altını çizdiği hususları ele aldığı, nefs-i emmâreyi ve nefs-i levvâmeyi anlattığı şiirleri son derece ehemmiyetlidir. Erbil'e göre, bu derekedeki nefis sahiplerinde var olan hususiyetler şunlardır: Tûl-i emel, nefsin hoyrat arzuları, gaflette aşırılık yalan konuşmak, İnsafsız ve duygusuzluk, insanları yılan gibi sokma, yanlarında hiç kimsenin hatırı, hürmeti olmamak, edepsizlik, utanmazlık, ahlaksızlık, göz boyama, düzenbazlık, insanları kandırmak, herkesi etkilemeye çalışmak, kendisine yapılan her hakareti kabul edercesine bir onursuzluk, yüzsüzlük, hayâsızlık, içi başka dışı başka görünmek, zahiren bakılınca olgun bir adam zannedildiği halde hiç de öyle olmamak, eğriyi doğru göstermek, Allah'dan başkasına kul olmak, üç kuruşluk menfaate her şeyi değişmek, haklı haksız demeden herkesle cedelleşip kötü olmak, mahlûkatı hor ve hakir görmek, onların aleyhinde ileri geri konuşmaktır.

Eylesin tahakkuk yaşayan emel

Kederleri başka yere salalım

Ecel gelip karşımıza çatmadan

Nice dilekler is'âf kılalım

Hüdâ'nın ihsânı hesapsız lâ şek

Korkarım can kuşu olunur münfek

Nefs-i Emmâreye sahip olanlar aynı zamanda tul-i emel sahibi oldukları için gelecekle ilgili uzun boylu hayaller kurarlar. Birçok arzusu yerine gelsin diye her türlü

²⁰⁷ Gazâlî, *İhya*, c.IV, s.417

şeye el atarlar. Hatta bunları da Hüda'nın ihsanı olarak görme gafletindedirler. Aynı zamanda can kuşunun uçacağından endişelidir, yani ölümden de korkmaktadır.

Eğer bir insan nefsini tezkiyeye, temizlemeye başlamamışsa, fıtratında meknuz olan takvaya meyletmeyip günahlara meylederek istidadını o yönde geliştirmişse, işte o kimsede istenmeyen birçok kötü alışkanlık değişmez karakter haline gelir. Zaten nefis sürekli kötülüğü emredip durmaktadır. İşte Erbil, bu gibi ahlak-ı mezmumeyi satır aralarında bizlere sunarak dikkatli olunması gereken noktaları hatırlatmış, zevk ü safaya dalıp, eyyam ü işret ile hayattan kam almanın özenilecek bir hayat tarzı olmadığını tembihlemiştir.

6. HİMMET

Himmet, lügatte azim, enerji, istek, şevk, arzu bir şeye niyet etmek, istemek, onu yapmaya azmetmek, demektir.²⁰⁸ Terim olarak da Hak için veya başkası için kemal hâsıl olsun diye, kalbin hak tarafına bütün Rûhânî kuvvetleriyle kast ve teveccüh etmesidir.²⁰⁹ Kalbin sadece hakkı talep ederek ona bağlanması, bazen de talebin son noktası anlamında kullanılır.²¹⁰

Tasavvufî ıstılahta, ermiş kişilerin maksadı hâsıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren mânevî güçlerine himmet denilir. Pirlar dervişlerini himmetleriyle terbiye ve idare ederler.²¹¹ Sufiler himmeti, “kalbi kuruntudan arındırmak” anlamında

²⁰⁸ Fîruzabadi, *Kamusu'l-muhit*, s.1512; Mu'cemu'l-vasit, s.995; Er-Raid, s.1573; Suad, el-Hakim, *el-Mu'cemu's-sufiyye (el-hikme fi hududi'l-kâmile)*, ss, 1108-1109

²⁰⁹ Cürcânî, *Ta'rifat*, s.257;

²¹⁰ Abdürrazzak Kâşânî, *age*, s.568;

²¹¹ Uludağ, Süleyman, *age*, s.170

kullandıkları gibi “müridin ilk doğruluğu” karşılığında da kullanırlar. Üçüncüsü ise ilhamın duruluğu anlamında “hakikat himmeti”dir.²¹²

Sülûk ile ilgili derecelerin ilkinde himmetü’l-ifaka denir ki; kulun kalbinin manasız şeylerin tesirinden ve hevanın fitneleriyle ilgilenmekten ayık hale geldiğinde nitelendiği haldir. İkincisine de himmetü’l-enefe denir. Bu tarz himmet de sahibinin kalbinde yaptığı ameli bir ücret karşılığı yapmaya karşı soğukluk yaratan himmettir. Bu durumda salık Hakk’a ihsan üzere ibadet eder.²¹³ Yani herhangi bir ücret beklemez.

Himmet, bir olgunluk hali veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesidir. Allah'ın icabeti sonucu vuku bulur; tesir Allah'tandır, kul ise duacı olarak vasıttadır, yoksa kul hiçbir zaman Allah (c. c.) olamaz. Velilerin bu anlam çerçevesi içerisinde şekillenen gücü, Arapça şu atasözüyle anlatılır: Himmetü'r-ricâl takla'u'l-cibâl (Allah adamlarının himmeti, dağları yerinden oynatır).²¹⁴

Kur'an-ı Kerimde himmet isim olarak kullanılmamakla birlikte Yusuf Suresinde, istek duymak, kasdetmek anlamında fiil olarak Züleyha ve Hz Yusuf (a. s.) için kullanılmıştır.²¹⁵

Bir işte iradesini ortaya koyup azmetmenin, sonrasını da Allah'a tefviz ve tevekkül etmenin gerektiğini Kur'an-ı Kerimde'ki “...*Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven).*”²¹⁶ Âyeti en sarîh şekilde anlatmaktadır.

Himmet ve kaygının temerküz noktasının ahiret olması gerektiğini ise şu hadisi şerîf çok açık bir surette anlatıyor:

“*Bir kimse tüm kaygılarını tek bir kaygı, yani âhiret kaygısı haline getirirse, öbür kaygılarına Allah kefil olur. Bir kimsenin fikri ve kaygısı dağınık hâle gelirse, O kimse hangi vadede helak olursa olsun Allah buna aldırılmaz.*”²¹⁷

²¹² Suad, el-Hakim, *El-Mu'cemu's-sufiyye(el-hikme fi hududi'l-kâmile)*, ss.1111-1112;fütühat II.526

²¹³ Abdürrazzak Kâşânî, *Letaifü'l A'lam*, s.568; ayr. bkz. Cebecioğlu, *age*, s.278; Uludağ, s., *age*, s.170

²¹⁴ Cebecioğlu, *age*, s.278

²¹⁵ Yusuf s.12/24

²¹⁶ Al-i İmran s.3/159

Hız. Peygamber (s. a.)'e kesiksiz bir silsile ile bağlayan bir şeyhe intisab eden sâlike şeyhi, “mânevî himmet” verir. Cemaat olmanın mânevî tesiri ve psikolojik etkisiyle haller in'ikâs eder."Mü'min mü'minin aynasıdır." hadis-i şerifi gereği, sâliklerin güzel halleri birbirine yansıyarak mânevî bir etkileşim meydana gelir.²¹⁸

Demek ki himmetin oluşabilmesi için talebe-hoca ilişkisi şeklinde Hız. Peygamber (s. a.)'e uzanan bir halkaya sahip olmak ön şarttır. Beklenen manevi doyumu yakalamak, bu yolla daha kolay olmaktadır.

Erbil'in birçok şiirinde himmet anlayışına temas ettiğini görmekteyiz. Es'ad-ı Erbili'ye ithaf ettiği şiirinde²¹⁹ himmet kavramına bolca değinmiştir

Kelâmi Dergâhı'na attı himmetli postu
Postunda otururken viridi kalplere cilâ
Yollarını azıtmış nice şakiler geldi
Mânevî hizmet ile yüz tuttular salaha

Mustafa Erbil, Es'ad Efendinin o kadar güçlü bir himmete sahip olduğuna inanır ki onun, Kelamî Dergâhında oturduğu yerden iş bitirebilen ve dilediklerini yerine getiren mânevî kuvvetinin, yolunu azıtan birçok günahkârı mânevîyat yoluna celp ettiğini söyler.

Yakdı tevhid nurunu sönmeyen bir meşâle
Kem gönüller feyz alır girsin babına hele
Tâliblerin kalbinde yandırdı Hâk aşkını
Himmet ile istidad virmişdir bütün dile

Es'ad-ı Erbilî'nin gönüllere hükmedişini daha önceki gavs başlığı altında da izah etmiştik. Mustafa Erbil, Onun bu yönüne işaret ederken, daha dergâhın kapısına gelir gelmez katı kalplerin bile feyz almaya başladığını belirtir. Hele hele, isteklilerin

²¹⁷ İbn Mace, *Zühd*, 11, 272.

²¹⁸ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*. s.231

²¹⁹ “Meşâyih-ı Nakşendiyyeden El-Hac Kutbu'l-ârifin Gavsu'l-Vasilin Es'ad-ı Erbili (k. s.) başlığını taşıyan şiirini, 1.2.1949'da kaleme almıştır.

kalplerinde tevhid nurunu ve İlâhî aşk ateşini bir daha sönmeyecek tarzda tutuşturduğunu söyler. Bütün bunlar, yani onun mânevî tasarruf ve gücünü, gönlünü açanlara yönelterek, himmetiyle nice gönül ehline kabiliyetler kazandırması, onun mânevî tasarruf ve himmetinin yüceliğini göstermektedir.

Ahmet Atlı'nın, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Kitabu'l-Hitab*'ından naklettiği şu hususlar, zaman zaman tartışılan bu konuya açıklık getirmektedir:

Ricâlu'l-kuvveti'l-ilâhiyye (ilahî gücün adamları), sekiz kişidir. Bu sekiz kişinin tasarruf ehli kimselerdir. Ona göre, bu kişiler himmet ve teveccüh etseler nefislerde tesiri zuhur eder ve onlar bu mana ile halk arasında şöhret sahibidirler. Yani ehl-i tasarruf olmakla tanınırlar. Zira murad ettikleri nesneyi vücûda getirirler ve teveccühlerinin semeresi vücud bulur. Bu mutasarrıflar, kuvvetli meczupturlar. Onlara saygı gösterilir fakat kendilerine yaklaşımdan çekinmek gerekir. Gerçi fenâfillâh ehlinde bu gibi işler görülmez. Zira hakikî mutasarrıf, öldüren ve dirilten Allah'tır. En iyisi ve kuvvetlisi Hakk'ı vekil ittihaz edip tasarruf etmemektir.²²⁰

*Nisyânından bunalan asilerin melcei
Hâk-i pâye yüz sürdü nice âlimler bile
Cehaletten daralmış şaşırılmışım yolumu
Merhametle istidad tohumu attı dile*

Yine onun, Allah'ı unutarak buhran yaşayan nice isyankâra sığınak olması, nice âlimlerin de kapısına gelerek gönlen ona teslim olması, yolunu şaşırılmış bir durumdakilerin elinden tutarak, gönüllerine muhabbet tohumunu atarak merhametli bir insan haline dönüştürmesi güçlü himmeti sayesinde gerçekleşmiştir.

Kuşeyrî (ö. 465/1072) de himmet konusuna, mucize ve keramet mukayesesini yaparken temas eder. Bu bağlamda, onun altını çizdiği nokta, himmete her zaman değil de, fevkalade durumlarda ve bütün tedbirlerin bittiği ve çarelerin tükendiği zamanlarda

²²⁰ Atlı, Ahmet, *age*, ss.122, 123

başvurulması gerektiği hususudur. Risâle'sinde Kadı Ebu Bekir (Bakillâni) (r. a.)'den şöyle bir nakil vardır:

“Mucizeler Peygamberlere mahsustur, kerametler velilere aittir. Velîlerin değil, sadece Peygamberlerin mucizeleri vardır, çünkü mucizede şart olan iddia ile bulunmaktır. Bizatihi (li-aynihi) mucize, mucize değildir, mucize birçok vasıflarla birlikte husule geldiği için mucizedir. Keramet ise bir şahsın ıslahı nefis etmesine vesile ve vasıta olmaktır. Hal bu olduğu halde son zamanlarda manevî kerametten çok sûri keramete ehemmiyet verilmiş, menâkıbnâmeler âdeti efsane ve destan kitapları haline getirilmiş, her şeyin velî ve şeyhin himmeti ve irâdesi ile halledileceğine inanılmıştır. «Baba himmet!» diyen müridine, «Oğul gayret!» diye tavsiyede bulunan mürşitler bu noktayı gayet güzel tesbit etmişlerdir. Mutad sebeplere tevessül yerine, sadece olağanüstü hallerde ve bütün tedbirlerin bittiği ve çarelerin tükendiği zaman başvurulması gereken himmete müracaat edilmesi, îslâm cemiyetinde sebep, illet, gayret, çalışma, tedbir ve kendine güvenme gibi hususların zayıflamasına sebep olmuştur.” demektedir.²²¹

Tasavvufî ıstılahta, ermiş kişilerin maksadı hâsıl eden, iş bitiren ve dilediklerini yerine getiren mânevî güçlerine himmet denilir. Pirler dervişlerini himmetleriyle terbiye ve idare ederler.²²²

Himmet, bir olgunluk hali veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesidir. Allah'ın icabeti sonucu vuku bulur; tesir Allah'tandır, kul ise duacı olarak vasıtaadır, yoksa kul hiçbir zaman Allah (c. c.) olamaz. Velilerin bu anlam çerçevesi içerisinde şekillenen gücü, *Himmetü'r-ricâl takla'u'l-cibâl* Arap atasözüyle anlatılır. Yani, Allah adamlarının himmeti, dağları yerinden oynatır.²²³

*Çorak, kıraç kalplere hayat verdi himmeti
Tebdil etti himmetle matlubu çok zimmeti*

²²¹ Kuşeyrî, *Risâle*, ss.354, 355

²²² Uludağ, Süleyman, *age*, s.227, Marifet Yayınları, İstanbul

²²³ Cebecioğlu, *age*, s.363, Rehber Yayınları, Ankara

Hem niceler huzura geldiler gâyet mariz

Şifalar bahşedince bildiler bu devleti

Yine aynı cümleden Mustafa Erbil, Es’ad-ı Erbilî için “himmeti güçlü bir veli olması hasebiyle, kıraç toprağı, bereketli Nisan yağmurlarının yeşerttiğı gibi, kıraç kalplere hayat verdiğini, istenilen birçok şeyi Allah’ın izniyle değiştirmeye güç yetirdiğini, dergâhına gelen nice ağır, hatta yatalak hastaların, şifa bulduğunu, böylece herkesin bu zatın kim olduğunu ve kıymetini anladığını söyler.

Kuşeyrî (ö. 465/1072), sufilerden birine şu سوال sorulduğunu hikâye eder:

- Seyahatin esnasında karşılaştığın en acaip şey nedir?

- Bir kere Hızır’a rastladım. Benimle sohbet etmek istedi. Bu sohbet tevekkülümü ifsad eder diye endişelenmişim.²²⁴

Erbil Efendi de, tasavvufî umdelerden çok önemli birisi olan himmetin sadece müridinden beklenmesi gerektiğı hususunu ifade sadedinde “MUSTAFA CAN” başlığı ile kaleme aldığı şiirde²²⁵, dilinden bu meyanda şu ifadeler dökülmüştür:

Hızır'a peyrev olsam imdâd istemem

Hangi sultân olsa himmet gözlemem

Kim ne derse desin, duymam dinlemem

Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez

O satırlarda “Hızır (a. s.)’ a arkadaş olsam dahi ondan bir himmet, yardım beklemem, isterse sultanlar, padişahlar olsun yine böyle bir beklentiye girmem” demektedir.

Sühreverdi, mürid-mürşid münasebetlerini anlatırken, şeyhe bağlılık konusunda der ki; “şeyh ile mürid arasındaki hâl inikâsı için en verimli vasıta, karşılıklı sevgi ve ülfettir. Şeyhine duyduğu sevginin derecesine göre, müride kişilik ve hal yansıması olur.”²²⁶

²²⁴ Kuşeyri, *Risâle*, s.104

²²⁵ 13. Şevvâl-i Mükerrrem 1376/13 Mayıs 1957 tarihini düştüğü şiiri, Erbil’in Seyr u sülûk anlayışını ifade etmek maksadıyla geniş açıklama, o bölümde verilmiştir.

²²⁶ Sühreverdi, *Avarif*, C.II s.214

İşte Sühreverdî'nin anlattığı bu durum, tam da Erbil'in halet-i ruhiyyesini tarif etmektedir.

Muaz b. Cebel'den (r. a.) rivayet edilen şu hadis de bu sevgi ve ülfetin, ahiretteki neticesine işaret etmektedir. Ebu İdris Havlânî, Muaz b. Cebel'e (r. a.);

- Ben seni Allah için seviyorum, dediğinde, Hz. Muaz, ona şöyle demiştir:

- Müjde sana, müjde! Ben Hz. Resûlullah'ın (s. a.) şöyle buyurduğunu işittim:

“Kıyamet günü bir takım insanlar için Arş'ın etrafında kürsüler, tahtlar kurulur. Yüzleri ayın ondördü gibi parlar. O günde insanlar endişe içindedirler, onlar ise hiçbir şeyden çekinmezler; insanlar korku içindedirler; onlar korkmazlar. Onlar, Yüce Allah'ın kendilerine hiçbir korku ve üzülmeye olmayan dostlarıdır.” Efendimiz'e (s. a.):

-Onlar kimlerdir? , diye sorulduğunda; şu cevabı verdi:

-Onlar Yüce Allah için birbirini sevenlerdir.”²²⁷

Erbil'in bir başka şiirinde²²⁸ de şu ifadeler vardır:

Erbab-ı zevâhir anlayamaz bu işin hikmetini

Ehl-i dil gözlüyor cevri ü cefâ nimetini

Kesme rabbim üzerimden bir ân bile himmetini

Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.

Tasavvuf, batınla meşgul olurken diğer ilimlerin tamamı zahirle meşgul olan ilimlerdir. Bu itibarla gönül ehli olan sûfiyyûn dışında kalan ağyar tarafından himmetin hikmetinin anlaşılması mümkün değildir. Nice çilelere maruz kalan hak yolunun yolcuları ancak Allah'ın himmet sayesinde o sıkıntılardan kurtulabilirler. Her an himmete muhtaç olduğunun bilincinde olan Erbil Efendi “ey Rabbim bir an bile üzerimizden himmetini kesme” diye niyazda bulunuyor.

²²⁷ Sühreverdî, *age*, C.II s.228; Ayrıca bkz. Ebu Davud, *Büyu'*, 76; İbnu Hibban, *Sahih*, 577

²²⁸ “Enişteme” ünvanlı şiirinden alınmıştır. Tarih kaydı yoktur.

İmam Gazâlî bu konuya şöyle açıklık getirmeye çalışır: Kalbin tasarrufunun bedende câri olduğu ve beden, kalbin emrinde olduğu gizli değildir. Ancak bazı insanların kalbinin çok üstün, kuvvetli ve meleklerin cevherine daha yakın olması sebebi ile, beden dışındaki bazı maddeleri, te'sir ve tasarrufu altına alıp onları kendine itaatli yapması da caizdir. Şöyle ki: Heybetli bir arslan üzerine düşerse, arslan ona itaat eder; boynu eğri bir hastaya himmet ederse, bir anda şifa bulur; bir sağlam kimseye kızarsa, o hasta olur; bir kimsenin ona yakın olmasını dilerse, onun kalbinde bir hareket meydana gelir ve onun tarafına yönelir; yağmur yağdırmayı dilerse, hemen yağmağa başlar. Bütün bu anlatılanların mümkün olduğu, aklî deliller ile bilinmektedir ve tecrübe ile sabittir.

Nazar (göz değmesi) ve büyü dedikleri şeyler de bu kısımdandır. Buda insan nefsinin diğer cisimlere tesir etmesinden meydana gelir. Meselâ: Habis bir nefis, güzel bir hayvana haset nazarı ile bakarda onun helak olmasını düşünürse, aynı anda o hayvan helak olur. Nitekim hadîs-i şerifte: ‘Yavuz nazar, insanı mezara, deveyi tencereye koyar.’ buyrulmaktadır. Bu haller, kalbin şaşılacak kudretlerindendir. Elinden bu harika işler gelen kimse, hayırlı ve doğru yol üzere ise, ona veli yahut peygamber denir. Kötülük ve fesat (bozgunculuk) üzere ise, ona büyücü denir. Büyü, keramet ve mucize insan kalbinin kudretine aid özelliklerdir. Bunlar arasında büyük farklar vardır. Ancak bu kitap izahını kaldırmaz.²²⁹

Erbil bir diğer şiirinde²³⁰ yaşadığı fenâ duygusunun da tesiriyle himmeti sadece Mevla’dan bekleyen bir anlayışa bürünmüştür:

Şerha şerha deldin şu fanî cismi
Sıhhat ü afiyet, gayrı istemem
Bütün derde deva cânânın ismi
Lokman olsa şifa umup istemem

²²⁹ Gazâlî, *Kimya-yı saadet* ss.29-30, Erkam yayınları, İstanbul, 1990

²³⁰ “İstemem” ünvanlı şiirini 15.8.1951 Cuma Dairede kaleme almıştır.

Erbil Efendi parça parça olan, çeşitli iptilalara duçar olan bedenî hastalıkları için bir sıhhat ve afiyet niyazında da bulunmuyor. Tabiplerden medet ummuyor, bütün dertlerine devânın Canan'ın ismi, yani zikrullah olduğunu söylüyor.

İmam Rabbâni de asırlar önce, çeşitli dertlere düçar olmuş bir müridine zikrullah'a sarılarak bu sıkıntıyı atabileceğini şöyle anlatır: “Sevinç ve üzüntü, kolaylık ve zorluk, bolluk ve darlık, rahmet ve zahmet, rahatlık ve sıkıntı, bela ve ikram hallerinde her daim âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Hiçbir nebînin çekmediği eziyeti çeken, hiçbir resulün imtihan edilmediği belâlarla imtihan edilen Peygamberimize salât ve selam olsun. Nitekim o bu sebeple âlemlere rahmet olmuş ve öncekilerin ve sonrakilerin efendisi olmuştur...

Belalara maruz kaldığınız şu dönemde, Allah lütfederse kolaylıkla bu kıvama gelebileceğinizi umuyoruz. Bu vakitleri fırsat bilerek tekkeye çekilip daima anlattığım kıvama gelmek için uğraşmalıyız. Fırsat bir ganimettir. Fitne günlerinde gerçekleştirilen az bir iş diğer günlerde yapılan çok işe denktir. Şu halde bol bol mücahede ve riyazetle meşgul olmalı.

Bakın, tekrar tekrar yazıyorum; sakın vaktinizi boş şeylerle geçirmeyin! Kitap mütâlaa etmek ve talebe okutmak bile olsa Allah'ın zikrinden başka hiçbir şeyle meşgul olmayın!”²³¹

*Sefine delindi yelken bozuldu
Barbaros da olsa imdat istemem
Gemi parçalandı suya gark oldu
Hazret-i Hızır'dan yardım istemem*

Erbil, yukarıdaki satırlarda verdiği gemi ve Barbaros örneğiyle çok güçlü bir anlatım yapmıştır. Denizde gemisinin delinmesine ve boğulma riskine rağmen Barbaros'tan dahi yardım istemem demektedir. Barbaros'un denizcilikteki yeri ise herkesçe malumdur. Hızır (a. s.)'dan dahi yardım beklemeyen Erbil, himmeti Mevlâ'sından beklemektedir.

²³¹ İmam Rabbani, *Mektubat*, c.III s.4 (2.mektuptan), Elif Ofset, İstanbul, 1978, (Osmanlıca nüsha); ayr bkz. *Mektubat-ı Rabbani*, c.III, s.168. 2. Mektub, Yasin Yay. İstanbul, 2004

*Kalbimde tahayyül ederken yâri
Hurilerin şahı olsa istemem
Fark eylemez oldum yârı, ağyârı
Hüsn-ü Yusuf olsa yine istemem*

Her an Allah'ı tahayyül edip onunla beraberliğin tadını alan Erbil, sekr haline yakalanmışçasına, Cennette kendisine verilecek Hurilerin en güzelini dahi istemediğini söylüyor. O kadar sekr halindedir ki ne yarı ne de ağyarı ayırt edemez hale gelmiştir. Erbil, asırların güzelliğine hayran kaldığı Yusufî güzelliği dahi istemez. Yusuf'a o güzelliği vereni arzulamaktadır.

Sühreverdi, Sekr halini, “hal saltanatının kulu istila etmesidir” diye tarif eder. Muhammed b. Hafif de; “sekr, cenabı Hakk'ın zikri neticesinde hâsıl olan duygularla kalbin kendinden geçmesi ve galeyana gelmesidir” der.²³²

Avârif sahibi, kendisini Allah'tan başka her şeyden gerçekten tecrid etmiş ve sadece onunla baş başa kalmaya dayanacak basiretli bir kalbe sahip olan kişiyle ilgili olarak; “dünyadan, mahlûkattan ve nefsin kötülüklerinden tamamen uzaklaşır; ondan başka hiçbir şeyle meşgul olmaz, hiçbir şeye meyledip güvenmez. Sufinin kalbi her türlü masivadan tecrid edilmiştir. Sufi bütün varlığıyla Allah'a yöneldiğinden, kulağını Allah'ı dinlemeye hasretmiş, gözü sadece O'nu müşahade etmiştir.”²³³ der.

*ERBİL şaşırmıştır yolunu hepten
Yed-i Beyza gelse dahi istemem
Arzu emelleri bıraktım hepten
Azrail de olsa meded beklemem*

Hiz. Musa'nın yed-i beyzâ mucizesi ve emsali mucizeler dahi gözüne görünmez hale gelmiştir. Bütün beklenti ve arzuları öylesine terk etmiştir ki sevgiliye kavuşacağı an Azrail gelip sana hayat bahşediyorum, ömrünü uzattım, diyecek olsa dahi onu da gözünün görmediğini anlıyoruz.

²³² Sühreverdi, *Avârif*, c.II, s.319

²³³ Sühreverdi, *age*, c.I, s.110

Mevlâna'da bu derceye ulaşmış bir aşğın hikâyesi vardır ki, fanî bir varlığın kendisini Bâkî varlığa teslim edince onun da bakî ve ölümsüz olacağını anlatır:

Birisi gelerek, dostunun, sevgilisinin kapısını çalar. Sevgilisi içerden;

- "Ey güvenilir kişi, kimsin?" diye seslenir. Kapıyı çalan;

- "Benim." deyince, sevgilisi;

- "Git." der."Senin için içeri girmenin zamanı değildir. Böyle, bir mânevî nimetler sofrasında ham kişinin yeri yoktur." Ham kişiyi, ayrılık ve firak ateşinden başka ne pişirebilir? Nifaktan, iki yüzlülüktan onu ne kurtarabilir?

İşte o zavallı adam kapıdan döndü, tam bir yıl yollara düştü, sevgilisinin ayrılığı ile yandı, yakıldı. O yanık âşık ayrılık ateşi ile pişerek döndü geldi, dostun evi etrafında yine dolaşmağa başladı.

Ağzından sevgiliyi incitecek bir söz çıkmasın diye, yüzlerce korku ile yüzlerce defa edebi gözeterek kapının halkasını vurdu. Sevgilisi içerden;

- "Kapıyı çalan kimdir?" diye bağırdı. Adam;

- "Ey gönlümü almış olan! Kapıdaki de sen'sin." cevabını verdi. Sevgilisi;

- "Mademki şimdi 'sen' 'ben'sin. Ey 'ben' olan; 'ben'den ibaret olan; içeri gir. Bu ev dardır. Bu evde iki 'ben'i alacak yer yoktur" dedi.

Mevlânâ özetle şu mesajı verir: *"İğneden geçirilecek iplik, iki ayrı iplik olursa, ucu çatallaşır da iğneden geçmez. Mademki, sen tek katsın, birsin; gel bu iğneden geç."*²³⁴

Ebil'in de aynı aşk ateşiyle yandığını ve gözünün artık Yârdan başka bir şeyi görmediğini müşahade ediyoruz.

Yine Erbil şiiirlerinden²³⁵ birinde pîrine, imdadıma yetiş! diyerek, himmet arzusunu dile getirmektedir.

²³⁴ Can, Şefik, *Mesnevi Hikâyeleri*, ss.76, 77, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003

²³⁵ "Yetiş İmdâda Ey Rabbim" ünvanlı şiiiri 1.03.1947 tarihinde kaleme almıştır.

*Günahım yüz karasıyla yine dergâhına geldim
Devâ senden olur ancak, neden sonra bunu bildim
Yetiş imdada ey Pirim, yetiş Allah (c. c.) için olsun
Cihanın Fahr-i Sultanı Rasulullah (s. a.) için olsun*

Belli ki Erbil, hayatta karşılaştığı birçok badireyi atlatırken, problemi aşmaya çalışırken mürşidi devrede olmadan çözemeyip tıkanmış deneyimleri ve tecrübeleri olmuş ama sonunda devânın dergâhın kapısında olduğunu anlamıştır. Allah (c. c.) ve Peygamber (a. s.) aşkına imdadıma yetiş diye mürşidinden himmet dilemektedir.

Hanî'nin âdab isimli eserinde, müridin problemleri aşabilmesi için dikkat edeceği hususları ele alırken bu konuya da şöyle temas etmiştir:

“Mürid gönlüne takılan ve kendisini meşgul eden şeyleri şeyhine anlatmalıdır ki şeyhi ilacını versin. Çünkü mürşid doktor gibidir. Eğer müridinin hallerine muttali olursa onun kurtulması için elinden geleni yapar. Bazen Allah onun hastalığını giderir. Mürid, derdini şeyhinin keşfen bilip yol göstermesini, kendiliğinden tedavi etmesini beklememelidir. Gidip derdini anlatmalıdır. Çünkü keşfin şekilleri ve tezahürleri ayrı ayrı olduğu gibi bazen hata da vaki olabilir.”²³⁶

*Bir nazarla şu sinemi saf edersin kasevetten
Halâs olmak muhakkaktır bütün mihnet dalâletten
Teveccüh özlüyor ERBİL, usandım çün cehâletten
Uyandır kalbimi bir kez, uyansın bunca gafletten*

Tasavvufta mürşidin nazarı, müridin uzun yıllar çabalayarak nail olacağı şeylerden fazlasını kazandırabilir. Bunun için müridler böyle bir nazara tesadüf etmeyi çok arzularlar. İşte Erbil de burada sadrında oluşan kasveti gidererek bütün mihnet ve sapıklıklardan ve cehaletten uzaklaştırması ve gafletten uyanmak için mürşidinin ona bir teveccühünün hasreti içindedir.

²³⁶ Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Âdab*, ss.139, 140, Erkam Yayınları, İstanbul, 1995

Şeyhin, müridini manen olgunlaştırmak için ona nazar etmesine, “teveccüh” denilir. Ancak böylesi şeyhler nadirattandır. Bu tarz, Nakşbendiyye gibi bazı tarikatlerde önemsenmektedir.²³⁷ Nefsanî ve kalbi duyguların etkisinden kurtulabilen Meczub-i salıklar Şeyhlik makamında da en yüksek dereceye nail oldukları gibi Hak onlarda keşf ve yakın nuru ile zuhur eder de, sözleri şifa, nazarları deva haline gelir.²³⁸ Sohbetlerde şeyhin nasihatlerinden istifade kadar, kadar ehemmiyeti haiz olan husus, şeyhin müride nazar etmesi ve müridin şeyhini görmesidir.²³⁹

Yetiş imdada ey Pirim yetiş Allah (c. c.) için olsun

Cihanın Fahr-i Sultanı Resulullah (s. a.) için olsun

Dilekçesini yazarken de çabuklaşsın ve tahakkuk etsin diye “Allah (c. c.) ve Peygamber (a. s.) aşkına imdadıma yetiş” demektedir.

Nakarat olan bu iki mısra aslında himmet konusunda mürşidin ilahileştirildiğini iddia edenlere çok güzel bir cevap teşkil etmektedir. Zira burada direk Allah’tan istemeye kalbi ve ağzını layık görmeyen Erbil, kendisinin cehaletten, dalaletten kurtulması kalbindeki kasvetin gitmesi ve gafletten uyanması için Allah ve Resulullah aşkına dua talep etmektedir. Bunun ise akaid açısından neresinde bir yanlışlık olabilir ki?

7. TEFEKKÜR-İ MEVT

Tefekkür lügatte, problemin haline veya idrakine dair, aklın çalışması, düşünmek manaları algılayabilmek için detaylı düşünmek demektir. Aklın gayesine ulaşmasını sağlayacak dilediği şeyi araması, incelemesi; İstenilen şeye erişmek için, eşyanın manaları hakkında kalbin tasarrufudur; Faydalı bilgilerin gelişiyile kalbin arındırılmasıdır. Kalbin, iyiyle kötüyü ayırt etmesine yarayan bir lambadır.²⁴⁰

²³⁷ Gazâli, *İhya*, c.III, s.75

²³⁸ Sülemî, *Tabakât*, ss.75, 76

²³⁹ Muhammed b.Abdullah el-Hani, *el-Behcetü’s-seniyye*, s.28, Kahire, 1319

²⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C.V, s.65; *Mu’cemu’l- Vasi*, s.698; Er-Raid, s.1129; el- müncid, s.624; Abdürrezzak Kâşânî, *age*, s.143; Cürcânî, *Ta’rifat*, s.66; Cebecioğlu, *age*, 643

Mevt lugatte ölüm, hayatiyetini yitirmek tükenmek, derûnî uyku, sönmek, hayvânî kuvvetin yok olması, kendisiyle ruhun bedenden ayrıldığı şey olup kendisinde ruh olmayan şey anlamlarına gelmektedir. Varlıkla ilgili bir sıfat olup hayatın zıddı olarak yaratılmıştır.²⁴¹

Tasavvufî ıstılahta mevt ise, İlahi ruh ve nefs-i natıka denilen Rûhânî latifenin en mukaddes mertebeye yönelmek nedeniyle bedensel lezzetlerle ilgilenmekten kesilmesi ve nefsin hevasının kökünü kazımak anlamlarına gelir."Ölmeden evvel ölmek budur". Yani kişinin nefsinin şeriata uymayan yönlerini terbiye etmesi demektir. Kim hevasından ölüp kurtulursa şüphesiz ki o, Hüdâ'sı ile dirilir.²⁴²

Ölüm, ruhların bedenleri yönetmekten ayrılmasıdır. Ölüm, dünya konağından Ahiret menziline intikaldir. Ölüm, insanın parçalarının ayrışması ve her parçanın aslına gönderilmesidir. Yani ölüm bedeni, aslı olan toprağa katar ve ruh ile birlikte yükselir.²⁴³

Tefekkür-i mevt bir Nakşî ıstılahıdır. Gizli zikre başlamadan, önce, beş veya on dakika kadar, kulun, zihinsel planda ölümü yaşayarak, tatması ve onu kaçınılmaz biçimde şuurun derinliklerine yerleştirmesidir.

Bu husus Hanî'nin, Hadîka'dan alarak Âdab kitabında kaydettiği ifadelerle şöyle geçer:

"Zikrin birçok âdabı vardır. Fakat biz onların en önemli olanlarını ve mürid için herhalde lâzım olanları söyleyeceğiz:

"Önce beden temizliği geliyor. Allah'ın emrettiği şekilde temizlen. Sonra kalbini heva, hırs, şehvetlere düşkünlük ve mâsivâyâ eğilim göstermekten istiğfar ile temizle. Sonra güzelce abdest al, halvethanene gir. İki rek'at abdest-şükür namazı kıl. Dua et ve

²⁴¹ İbn Manzur, *Lisânu'l Arab*, c. VI, s.4295; Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. I, s.616. Mu'cemu'l-Vasit, s.890; er-Raid, s.1308; Fîruzabadi, *Kâmusu'l-Muhit*, s.206; el- müncid, s.840.

²⁴² Kâşânî, Abdurrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.545; Cürçânî, *Ta'rifat*, s.255; Uludağ, *age*, s.247; Cebecioğlu, s.433

²⁴³ Suad el-Hâkim, *Mucemu's-Sufi*, s.1028; İbnü'l-A'rabi sözlüğü, s.461(Fütuhât, II, 351; IV, 290; IV, 381)

namaz kılarken yaptığın gibi kibleye doğru otur. Dilinle istiğfar ederken kalbin de istiğfar etsin. (Verilen sayı kadar).

Sonra alabildiğine bir mahviyet, inkisar ve huşu ile kusurlarını ve günahlarını hatırla. Sonra çok yakında muhakkak gelecek olan ölümünü gözün önüne getir. Şu anda alıp verdiğin nefeslerini dünya hayatındaki son nefeslerin olarak kabul et. Kabre yalnız başına konulduğunu ve orada bırakılıp gidildiğini bütün safhalarıyla düşün.²⁴⁴

Bunun uygulaması şöyledir: Kul, Azrail'in gelişi, canını teslim edişi, musalla taşına yatışı, tabuta konuşu, sevdiği kişilerin ve malının kendisini yapayalnız bırakarak, tek başına kabre girişi, kabrin zifiri karanlığı, Münker Nekir meleklerinin sual sorması, sırat hesap, Cennet, Cehennem, vs. gibi halleri gözü yumuk vaziyette, düşünce planında yaşar.

"Vaiz olarak ölüm yeter, ey Ömer!" sözünde anlatılan hedefe ulaşmak üzere yapılan bu uygulama, kişiyi ölmeden önce ölmeye ve ölümü sevmeye, psikolojik olarak ona hazırlanmaya sevkeder. Zira ancak ölümle sevgili Mevlâ'ya kavuşulacaktır.²⁴⁵

Buna binaen mürid "*Her nefis ölümü tadıcıdır*"²⁴⁶ âyetini tefekkür ederek, kabre girdikten sonra münker nekir meleklerinin suallerine nasıl cevap vereceğini, mahşere kadar kabirde ne hal üzere bulunacağını, hakkın huzurunda nasıl durulacağını ve hangi fırkadan sayılacağını derin derin düşünür.²⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'de ölüm gerçeği sık sık hatırlatılır. Hiçbir fanînin bu hakikatten kaçamayacağını çok net ifade eden bir Âyet-i Kerime'de "*Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır*".²⁴⁸ buyrulmaktadır.

Yine bir başka Âyette de Peygamber (a. s.)'a hitaben ölümden kaçılmayacağı dönüşün ancak Allah'a olacağı şöyle geçer: *De ki: "Sizin kendisinden kaçıp durduğunuz*

²⁴⁴ Hânî, *age*, s.208

²⁴⁵ Cebecioğlu, *age*, s.643.

²⁴⁶ Al-i İmran, 3/185.

²⁴⁷ Eraydın, Selçuk, *age*, s.382.

²⁴⁸ Nisa. s.4/78

*ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır. Sonra gaybı da, görünen âlemi de bilen Allah’a döndürüleceksiniz de, O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.”*²⁴⁹

Ölüm gerçeği, dünyaya dalıp giden bir insanın, ahreti adına toparlanmasını sağlayan en önemli amillerdendir. Zira *İnsan, dünya ile alâkasının kesileceğini, hayır veya şer ne yapmışsa onlarla baş başa kalacağını, amellerinin karşılığını eksiksiz göreceğini düşündüğünde, günahlardan uzaklaşır ve sâlih amellere daha çok rağbet eder. Yani ölümü tefekkür etmek, şuurlanmaya, hayâta çekidüzen vermeye ve âhireti güzelleştirmeye vesîle olur.*²⁵⁰

Hadis-i Şeriflerde Hz. Peygamber (s. a.) ölümle ilgili birçok hatırlatmalarda bulunmuştur. Bunlardan birinde, *“Dünyevi zevkleri kıran ve tûl-i emeli unutturan ölümü çokça hatırlayınız”*²⁵¹ buyurmaktadır.

Yine Hz. Peygamber, zeki müminin kim olduğunu soranlara: *“Ölümü çokça hatırlayan ve ölümden sonrasına hazırlanandır”*²⁵² demiştir.

Zaten hayatını salih amellerle geçiren mü’min, ölüme güzel hazırlanan kimse demektir. Böyle bir Müslüman, öldüğü andan itibaren, kendisi için hazırlanan kabre bir an evvel gitmek arzusunda olur. Onun bu halini bizlere Hz. Peygamber (s. a.) şöyle haber vermektedir:

*“Ölü tabuta konulup da insanlar (veya erkekler) onu omuzladığı zaman, eğer iyi bir kişi ise “Beni çabuk götürünüz, beni çabuk götürünüz!” diye seslenir. Eğer iyi olmayan biri ise, “Eyvah!. Bu tabutu nereye götürüyorsunuz?” der. O cenâzenin sesini insandan başka her şey duyar. Eğer insan bu sesi duysaydı, bayılırdı.”*²⁵³

Gazâli (ö. 505/1111) de İhyasında uzunca yer ayırdığı bu bahiste der ki:

²⁴⁹ Cuma s.62/8

²⁵⁰ Topbaş, Osman Nuri, *Tefekkür*, ss.104, 105, Erkam Yayınları, 2011, İstanbul.

²⁵¹ Tirmizi, *Zühd*, 4; Nesai, *Cenaiz*, 3;

²⁵² İbn Mace, *Zühd*, 31

²⁵³ Buhari, *Cenaiz*, 50, 53, 90

Cenaze tahtası (teneşir) basiretli kimse için ibrettir. Gaflet ehli dışındakilere onda hatırlama ve ikaz vardır. Çünkü cenazelerin görünmesi, gafil kimselerin kalbini katılaştırır. Çünkü onlar daima başkasının cenazesine bakacaklarını zannederler. Kendilerinin teneşir üzerine taşınacaklarını sanmıyorlar veya sansalar bile yakında olacağını zannetmezler. Düşünmezler ki teneşirde bulunanlar da böylece sanıyorlardı. Bu bakımdan onların ümitleri boşa çıktı, zamanları bitti. Öyleyse bir kul teneşire baktığında kendini teneşir üzerinde düşünmelidir. Çünkü yakında onun üzerine konacağı muhakkaktır. Sanki onun üzerine konmuştur. Belki yarın veya yarından sonra!

Useyd b. Hudayr der ki: 'Hangi cenazede hazır bulunmuş isem, nefsim bana o cenaze hakkında o cenazenin varacağı yerden başka birşey fısıldamamıştır.

A'meş şöyle demiştir: 'Biz cenazelere katılıyorduk. Orada bulunan insanların hepsinin mahzun olmasından dolayı kime taziye vereceğimizi bilmiyorduk'.²⁵⁴

Mustafa Erbil de birçok şiirinde ölüm temasını işlemiştir. Dünyanın aldatıcılığına kapılmamayı, ahireti, hesabı sürekli hatırlatmıştır. Bunlardan birisi de “Bir Mezar Başında”²⁵⁵ başlıklı şiiridir. Bu satırlarda kabri ve ölümün bütün soğukluğunu, bir film şeridi gibi mahşerin gözünün önünden geçişini şöyle vafsetmiştir:

*İmam geldi mezâr üzre dikildi bir servi âsâ
Ürperdi bütün tüylerim kurbanlık bir koyun âsâ
Diyor ki Fatıma binti Yâ Aişe Rabbî Allah
Bütün varlık fenâ bulur baki kalan yine Allah*

İnsana vaaz eden en büyük nasihatçilerin başında ölüm gelir. Hem de konuşmadan vaaz ederek. Dilsiz ve sessiz yapılan bu nasihat mezarlıkta bir cenaze merasiminde icra ediliyorsa elbette insanı ürpertir. Zira kurbanlık koyunlardan arkaya kalanlara, önden giden kurbanların çırpınmaları ve bağırımları birçok şeyi haber vermektedir. İnsan da bilir ki o imam bir gün kendisinin de önüne dikilecek ve ey filan oğlu veya kızı... diyecektir.

²⁵⁴ Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, c.IV, s.484

²⁵⁵ Kaleme alınış tarihi, 24.09.1946, Salı, miladi notu düşülmüştür.

Erbil, Kur'an'ın diliyle şu hakikati de hatırlatıyor:“Yerin üstündeki her şey fânidir. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”²⁵⁶

*Ne heyecanlar, ne korkular gelip derhal bana çattı
Atınca naşımı kabre, meğer namım yere battı
Hayalimden perde perde geçti bütün mahşer hâli
Derûnumda kalbim ağlar, kurumuş çeşme misali*

Mezarlıkta defin merasimi esnasında empati yapan Erbil, bir anda heyecanlanarak korkmaya başlar. Zira naaş artık kabre konmuştur ve onun kendisi olduğunu düşünmektedir. Üzerine atılan toprakla artık her şey son bulacak, artık Erbil diye bir şey olmayacaktır.

*Evet! Baki kalan hüdâ-yı Lemyezel Mevlâ
Aman Rabbim nasib eyle iman evlâ, iman evlâ*

Erbil, yine Kur'an'ın ifadesindeki, “O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.”²⁵⁷ Hakikatini hatırlatarak bütün meselenin, ahirete imanla göçmek olduğunu altını ısrarla çizmiştir.

*Hayatın bir safhasında bekâ yoktur, safâ yoktur
Akibet ürküttü beni şuna, buna gözüm toktur*

Dünya bütün aldatıcılığıyla sanki hiç bitmeyecekmiş zannı verse de bekası yoktur, sonu gelecektir. Yani ölüm vardır."Sonunda ölüm yok mu, işte o akıbet ürkütücü" diyen Erbil bütün dünyalıklara gözünün tok olduğunu onların da baki olmadığını fanî olduklarını söylüyor.

Kuşeyrî'(ö. 465/1072) nin rivayetine göre Ahmed b. Hâmid Esved, Abdullah b. Münazil'e gelerek;

²⁵⁶ Rahman s.55/ 26, 27

²⁵⁷ Kasas s.28/88

“Rüyamda, gelecek seneye kadar öleceğini gördüm, dünyayı terke hazırlansan iyi olur, dedim. Abdullah b. Münazil dedi ki;

“Bize uzun bir vadeden bahsettin. Gelecek seneye kadar yaşayacak mıyım ki?(O halde dîdarın şevkine nasıl dayanacağım). Ebu Ali Sakafî’den işittiğim şu beyitle rahatlık buluyordum:

*“Ey sevgiliden uzun süre uzak kaldım diyen
Şevkini ona şikâyet konusu yapan
Sabret, belki yarın sevgiline kavuşursun!”²⁵⁸

Dinledim telkini bir bir yayılmıştım tûrab üzre
O ân geçtim varlığımdan nazar kıldım günah vizre

Felâkettir benim hâlim meğer imdâd ola Hak'dan
Eridi mahvolup gitti fenâ buldum Hüda çokdan*

İmamın ölüye verdiği telkin vardır. İslam İnancına göre, ölünün üzeri toprakla örtüldükten sonra o anda Münker ve Nekir melekleri gelir ve ölen şahsa Rabbin kim, Peygamberin kim, Kitabın ne, Dinin Ne?. gibi sorular sorarlar. Tam o esnada cevap verebilsin diye imam ölüye şöyle der:” Rabbim Allah (c. c.), Peygamberim Muhammed (s. a.), Kitabım Kur’an-ı Kerim, dinim İslâm...” de, ey fûlan...

Bu hali yaşayan Erbil, kendisinden geçerek hayat sahnesi ve günahları gözünün önünden geçince toprağa çöker, şu fikre dalar: “Amellerimle kurtulmam çok zor. Ancak Cenab-ı Hak’dan bir lütuf olursa bu felaketten kurtulabilirim”.

*Ne ilmim var, ne âmâlim, arttıkça arttı vebâlim
Şefaât Senden olmazsa Habibim ne olacak hâlim
Gönlümün mihmanı gelsin o şâma erdiğim anda
Rû siyehim pür ayıp kaldı ERBİL gümanda*

Erbil, “ne ilmim beni kurtarır ne de amellerim, üstüne üstlük, günahlarım da arttıkça arttı, senin şefaatin olmazsa benim halim nice olacak ya Rasulallah? Yüzüm kapkara,

²⁵⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.330

Şeb-i arusa erdiğim o akşam gönlüme misafir ettiğim yar gelsin. O ümit ve kaygı ile beklemedeyim” diyor. "Hayatın sonu” başlıklı şiirinde ise sekeratü'l- mevtten geride bırakılan yakınlarla, çenenin çekilmesinden yüzün örtülmesine, teneşirdeki gusülden mezarlığa götürüldüğümüz tabuta, Musallada kılınan cenaze namazından toprağa define dek bu dünyaya ait merasim; ondan sonra münker nekirle olan sual-cevapla başlayan تنها kabir hayatı, derken sura üfürülüş ve mahşer... Bütün bunları dile getirdiği tefekkür-i mevti anlatan satırlar²⁵⁹ ise şöyledir:

Ecel yastığına bir gün koruz baş

Akıtır gözünden dostlarımız yaş

Kafaya vurmakçün bulunmaz ki taş

Uyan be gözlerim uykudan uyan

İnsan, ecel vakti geldiğinde artık son pişmanlığın fayda vermeyeceği son viraja girmiş demektir. İnsanın çevresindeki yakınları gözyaşları içindedir. Ölümüm biraz daha gecikse de keşke şunları, şunları yapsam, der. Ama artık gurub vaktine girmiştir. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

Çekerler çeneyi örterler yüzü

Görmek istemezler o âhû gözü

Tutmazdın söylenen o faydalı sözü

Uyan hey gözlerim gafletten uyan

Son nefes; buğusuz, berrak bir ayna gibidir. İnsanoğlu kendisini en net olarak son nefesinde tanır. Hayâtın muhâsebesi, kalbinin ve gözünün önünde sergilenir. Bu sebeple insanoğlu için ölüm ânından daha ibretli bir manzara yoktur. Bu yüzden, dünya hayâtında yaşadığımız ibâdet, muâmelât ve ahlâk ile alıp verdiğimiz bütün nefesler, son nefesimizin

²⁵⁹ Tarih kaydı olmayan bu şiirine şu âyeti serlevha yapmıştır:“Kur’ân-I Kerim'den 'Her Nefis Ölümü Tadacaktır’!”.

bir nevî pusulası hükmündedir. Aynı zamanda âhiretteki hâlimizin daha bu dünyadaki tercümânı gibidir.²⁶⁰

Erbil de bu son ibretli anı tasvir etmeye devam ederek diyor ki: Adet olduğu üzere ruhunu teslim eden insanın önce çenesi çekilir, göz kapakları açık kalmışsa onlar kapatılır ve üzerine bir örtü serilir. İnsan sağken muhabbetle baktığı yakınlarının gözlerine bakamaz olur. Hayattayken aksettirdiği canlılık ve enerji yerine müthiş bir soğukluk hisseder yakınları. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

Erbil de teneşirdeki gusül merasimini şöyle tasvir eder:

*Korlar teneşire o nazlı teni
Alırlardı bir gün emânet canı
Senden evvel gelip geçenler hani
Uyan gel gözlerim gafletten uyan*

Sıcaklarda serinletmeye, soğukta ısıtılmaya çalışılan, ihtimamla korunan bedenin artık teneşire konma zamanı gelmiştir. Önceleri de niceleri gelip geçti bu dünyadan ve o teneşirlerden. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

*Sarar sırtına beyaz kefeni
Ölmez mi sanırdın acep sen seni
Aldattı elbet dünyayı denî
Uyan be gözlerim uykudan uyan*

Teneşirde yıkandıktan sonra sıra, bu dünyadan kabir evine götürülebilecek yegâne giysi olan kefeni giymeye gelmiştir. Alçak dünya seni aldattı da ölmeyeceğini zannettin değil mi? İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

*Atıp salacaya çün götürürler
Musallâ taşına hem yatırırlar
Ruhuna Fatiha, hep getirirler,
Uyan ey gözlerim gafletten uyan*

²⁶⁰ Topbaş, Osman Nuri, *Son Nefes* ss.45, 46, Erkam Yayınları, İstanbul, 2009

Meyyit, kefenlendikten sonra tabuta konularak cenaze namazı kıldırılmak üzere musalla taşına yatırılır. Hoca efendi iştirak edenlerin Fatiha suresini okuyarak ölen insanın ruhuna bağışlamalarını ister. Bu Fatiha senin içinde okutulacak! İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

*Götürürler seni karanlık yere
Altına döşeği kim gelip sere
Sandın ki avukat akıl mı vere
Uyan gel gözlerim uykudan uyan*

İmam Rabbanî kabir hayatı konusunda der ki; “Kâfirlere ve bazı isyankâr müminlere kabir azabının olacağı haktır, bunu doğru haberci haber vermiştir. Münker ile Nekir’in müminlere ve kâfirlere kabirde sual sorması da haktır. Kabir, dünya ile ahiret arasında geçittir. Bu nedenle de kabir azabı bir yönü ile dünya azabına uygun olup, kesinti kabul etmektedir. Bir diğer yönü ile de ahiret azabına uygundur, hatta gerçekte o ahiret azabından sayılır. Allah Teâlâ’nın “**Sabah akşam cehenneme arz edilirler...**” ayeti kabir azabı hakkında inmiştir.

Kabir rahatlığının da iki yönü vardır. Said ve bahtiyar kişi; tam bir ikram ve rahmetle hataları ve günahları bağışlanan, hesaba çekilmeyendir. Hesaba çekilse de dünya sıkıntıları ve kederleri ile hesaba çekilir de, engin rahmetten olmak üzere, bu onun günahlarına keffaret sayılmış olur. Geriye hâlâ bir şeyler var ise kabir sıkıntısı ve orası için tertip edilmiş olan çileler onlara keffaret olur ve mahşerde temiz ve temizlenmiş olarak dirilir. Böyle bir muamaleye tabi tutulmayıp, azabı ahirete bırakılmış olan kimsenin durumu da aynıyla adalettir. Ancak isyankârlara ve günahkârlara yazıklar olsun! İslam ehlinden olan bir kimsenin sonu rahmete kavuşmaktır, ebedi azaptan korunmuştur. Bu da büyük bir nimettir.²⁶¹

²⁶¹ İmam Rabbanî, *Mektûbat-ı Rabbani*, c. II. s.153 (266.Mektup), Yasin yay. İstanbul, 2004; Ayr. Bkz.el-Mektubat, (Osmanlıca nüsha) Elif Ofset, İstanbul, 1978, s.196

Erbil de aynı konuya işaretle der ki; Ebedi istirahatgâh derler kabristanlığa. Acaba herkes için gerçekten öylemi Altına döşek serileceğini mi sanır? Bu hakikatleri idrak için kimsenin akıl vermesine de ihtiyaç yoktur. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

Atarlar mezara dökerler toprak

Aklın başa gelip ederse de tak

Bundan sonra artık ameline bak

Uyan be gözlerim gafletten uyan

*Bir cenâzenin kabre konulmasından sonra kurtlar bedene ilişinceye kadar, hısımkıraba da tâziyelerini hemen hemen bitirmiş olurlar. Daha sonra mirasçılar mal bölme görüşmelerine başlarken, toprak da bedeni parçalayıp yok etmeye başlar. Her iki faâliyet de bir bakıma birlikte sürdürülür ve bitirilir. Bir yanda beden tüketilirken diğer bir yanda da servet dağıtılır. Bu hâli hayretle seyreden ruh, birçok yaptığına pişman olarak elini dizine vurmaya ister; ama ortada ne el kalmıştır, ne de diz!.. Yalnız ameller müstesnâ... Dünyada sâhip olunan takvâ ve sâlih ameller, âhiret hayâtımızın en hayırlı sermayesi olacaktır.*²⁶²

Erbil de toprağın altında kaldıktan sonraki durumu şöylece tasvir eder: Artık yapayalnız kabir evine koyup üzerimiz toprakla örtülür gece de gündüz de karanlık bir mekânda tek تنها olunacak. Sana yoldaş olansa sadece dünyada iken işlediğin amellerin olacaktır. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

Kıyâmete kadar sürecektir olan kabir hayâtı dünyadaki vaziyete; amellere ve muamelata göre şekillenecektir. Bu hususta Hz. Peygamber (s. a.), “*Kabir, (amellere göre) ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur*”²⁶³, buyurmaktadır. O halde, dünyadaki ömrünün kaç katı olacağı belli olmayan kabir hayâtının, cehennem çukurlarında geçmesini arzu etmeyen bir insana düşen asıl vazîfe, uzun kabir hayâtı ve âhiret âlemi için hazırlık yapmaktır.

²⁶² Topbaş, Osman Nuri, *age*, s.53

²⁶³ Gazâlî, *İhyâ*, C.IV ss.502, 503; Tirmizî, *Kıyâmet*, 26

Erbil'in, bundan sonra artık ameline bak, derken kastettiği şey işte bu ahret hazırlığıdır.

Gazâlî İhyâ'sına aldığı münker nekire dair bölümde, der ki: Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

“Kul öldüğünde ona siyah renkli, mavi gözlü iki melek gelir. Birinin adı Münker, diğerinin adı Nekir'dir. O iki melek ölüye 'Muhammed hakkında ne diyordun?' derler. Eğer ölü mü'min ise der ki: 'Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberidir. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahidlik ediyorum'. İki melek 'Zaten bunu söyleyeceğini biliyorduk' derler. Sonra o ölü için kabir yetmiş zirâ genişletilir, nûrlandırılır. Sonra ona uyu denir. Ölü der ki: 'Yakamı bırakın! Ehlime döneyim. Onlara başımdan geçeni haber vereyim!' Ona 'Uyu!' denir. O, güvey uykusu gibi Allah Teâlâ onu o kabrinden haşre gönderinceye kadar uyur. Eğer ölü münafık ise Münker ve Nekir'in sualine şöyle cevap verir: 'Peygamberi bilmiyorum. Ben halkın bir şeyler dediğini duyar, ben de onu söyledim'. Bunun üzerine o iki melek derler ki: 'Zaten senin böyle söyleyeceğini biliyorduk'. Sonra yere (mezara) denilir ki: 'Bu kişinin üzerine kapan!' Yer onun üzerine, kaburgaları bir birine geçecek derecede kapanır. Münafık, mezarda Allah onu haşre gönderinceye kadar azap görür.²⁶⁴

*Tekrar verilerek o anda canın
Çoluk çocuk yoktur pek تنها yanın
Unutulur gayri adın ve sanın
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Sorgu melekleri sual sorarlar
Korkular dehşetli hem başka başka
Uyan gel gözlerim uykudan uyan*

Erbil de bu konuda der ki: “Münker nekir meleklerinin verecekleri suallere tek başına cevap vermek üzere, o anda ruhun tekrar verilir ama yanında evlad ü iyal yoktur. Makam

²⁶⁴ Gazâlî, *İhya*, c.IV, ss.502, 503

ve mevkiye göre değil herkese aynı sualler verilir. Cevabına göre muamele edilir. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!”

*Davaya düşerdin şu mülk benimdir
Her şeyden kıymetli azîz benimdir
Buldun felâketi dem bu demindir
Uyan hey gözlerim gafletten uyan*

Dünyada iken mal mülk davası güderek her şeyi sana ait zannederdin. O çok kıymetli beden mülkün de sana ait değildir aslında. İşte başına şu an gelen felaket kaçamayacağın gerçektir. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

*Hak nidâ edecek, nerde noldular
Mülkün sahipleri toprak oldular
Tefekkür edenler ibret aldılar
Uyan be gözlerim uykudan uyan*

Kendisinden önce gidenlerin artık bambaşka bir âlemde olduklarının idrakinde olanlar tefekkür edip ibret aldılar. Yunus misali “*mal da yalan mülk de yalan*”²⁶⁵ diyenler tefekkürle bu neticeye varanlardır. İşte bunlara bak da ibret al ve uyan!

*Hakk'dan gayri yoktur bir canlı mevcut
İsrâfil sûriyle bulacak vucut
Şeytana uyup da etmezdin sücûd
Uyan gel gözlerim gafletten uyan

Uykudan uyanır bilcümle beşer
Görüp akibeti korkarak şaşar
İmânı çok olan her yeri aşar
Uyan be gözlerim gafletten uyan*

Erbil bu dörtlükte de “*Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün, kulakları sağır edencesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o*

²⁶⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s.486

*gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır”.*²⁶⁶ Kur’anî hakikatine bir yorum getirmiştir.

*Fırka fırka olur evlâd-ı Âdem
Feryâdı figânı atar demâdem
Çünkü fırsat geçti kalmadı bir dem
Uyan hey gözlerim uykudan uyan*

Bu dörtlük neredeyse “*İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: “Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?” Onlar da, “Evet geldi” derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir.*”²⁶⁷ Âyetinin şiirle ifade edilmiş halidir.

*Mü'minler izzetle gider mahşere
Nurlar dolduracak girdiği yere
Huriler altına sergiler sere
Uyan gel gözlerim gafletten uyan*

Erbil Efendi’nin temas ettiği hakikat Kuran’da şöylece ifadesini bulur: “*Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: “Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.*”²⁶⁸

“O gün mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, nurları önlerinde ve sağlarında koşarcasına seyrederken görürsün”.²⁶⁹

*Münafık, müşrikin yamandır hali
Yürümeye kalmaz dizde mecâli*

²⁶⁶ Abese s.80/33-37

²⁶⁷ Zümer s.39/71

²⁶⁸ Zümer s.39/73

²⁶⁹ Hadid s.57/12

*Omzunda yüktür bütün vebâli
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Mahşere cem olur evlâd-ı insan
Vay haline gönül işlerin nisyân
Sen mi idin Hakk'a eyleyen isyan
Uyan be gözlerim uykudan uyan*

Erbil mahşer manzarasını anlatırken, dilinden “Allah'a kulluk ve ibadetten çekinerek kibre saplanan bilsin ki, Allah onların tümünü huzurunda haşredecekir”²⁷⁰ şeklinde Âdemoğlunun tamamının huzur-ı İlâhî’de toplanacağına işaret eden âyettekine tıpatıp benzer ifadeler dökülmüştür.

*Muhasara eder mahşeri melek
Yorulma beyhude dinlemez dilek
Vururlar sırtına günahın şelek
Uyan be gözlerim uykudan uyan*

Yine Erbil, bir başka şiirinde²⁷¹ de ölüm gerçeğinin altını çizerken, dünyada toplananların heder olacağını mezara hazırlıklı gidilmesini ve uykudan uyanmayı tavsiye ederken bir yandan da insanın bir damla sudan başlayan hayat serüvenini anlatır:

*Can kuşu tende iken, inkârı elden bırak
Hacı Bayram'dan ahrete kalkar ilk durak
Aslın bir damla nutfe, cismin olacak cife
Gaflet bahsine dalıp, düştün lüzumsuz keyfe*

Can bedendeyken inkârı bırakarak Allah’a kulluğa dönmeyi, bir damlayla hayat başlayan insanın sonunda bir cifeye döneceğini söyler. Ahiretin ilk durağının da musalla taşı olduğunu hatırlatmak için Hacı Bayram Camiini telmih eder. İnsanoğlunun gaflete

²⁷⁰ Nisa s.4/172

²⁷¹ Ulaşabildiğimiz şiirlerinde (I) numaralı başlık olan şiir, 12.5.1958 tarihinde kaleme alınmıştır.

dalmakla hata ettiğini hatırlatan Erbil, son mısralarda ise İnsanın mezarda yalnız kalmamak için iman ve işleyeceği salih amellerle kendisine yoldaş edinmesi gerektiğinin altını çizer. Zira dünyada elde edilenler dünyada kalacaktır.

Mezarda refik ister, imân ve amel göster

Dünyada topladığın bir gün olacak heder

ERBİL tâ ezelden dedi LA İLAHE İLLALLAH

Şekden şüpheden ârî MUHAMMED RESÛLULLAH

Erbil, “Dünyada topladıkların bir gün heder olacak”, derken kaçınılamaz sona işaret etmektedir.

Erbil, sonunda da ta âlem-i ervahta bütün tereddütlerden uzak olarak, Allah’ı tek ilah, Hazret-i Muhammed’i (s. a.) de O’nun resulü olarak kabul ettiğini ikrar etmiştir.

Erbil’in de önemle üzerinde durduğu gibi ölüm gerçeği hatırlardan çıkarılmaması gereken bir husustur. Zira Ölümü unutmayan insan bir gün kendisinin de bu hakikatle yüzleşeceğinin farkında olan insan, kendisini bütün emir ve nehiylere uymak zorunda hisseder. Ahiretin varlığını hatırladıkça bırakınız bir insana haksızlık yapmayı, bir karıncayı dahi incitemez.

Genel olarak hayatını iyi bir şekilde değerlendirdiği duygusuna sahip olan kimseler, ölümü sukûnetle kabullenme tutumu gösterirler. Dinî bakış açısı ölüme yaklaşımda, sukûnet, boyun eğme ve kabullenme tutumunu doğurabilir. Bununla birlikte bütün dindarlarda aynı eğilimin ortaya çıkmasını beklemek de gerçekçi olmaz. Yaşanan dinin özelliği ve kişinin dinî inanç ve görevlere kendisini veriş derecesi bu hususta önemli bir etken olarak gözükmektedir.²⁷²

Hökelekli, âdemoğlu için ilk günden beri büyük bir muamma olan ölüm konusunu Ahiret bağlamında şöyle hulasa eder:

“Ölümden sonra yeniden diriliş ve sonsuz bir hayat vadeden dini öğreti, inanan insanlar için ölümsüzlük arzularına bir yanıt, ölümle ilgili belirsizlikler için bir açıklama

²⁷² Hökelekli Hayati, *Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi*, Uludağ Ü.İ.F.Dergisi Sayı 3, c.III, ss, 161, 162, 1991

ve aydınlanma anlamına gelmektedir. Hayat ölümle, ölüm de ahiret düşüncesiyle anlam kazanmaktadır. Ölüm ötesi bir bakış açısına sahip olmayan kimselerin yaşadıkları boşluk ve anlamsızlık duygusu, tutarlı ve sürekli bir kimlik kazanımını imkânsız duruma sokmakta, huzursuzluk ve stres dolu bir hayata, kendinden kaçış ya da kendini yok edici tekniklere mahkûm etmektedir. Ölümü ve sonrasını da içine alan bir bakış açısı inanan insanları hedefleri ve görevleri belli bir yaşam tarzına sahip kılmakla, hayatla barışık ve uyumlu hale getirmektedir.

Ahiret inancı; hastalık, bir yakının ölümü, doğal felaketler, sakatlık, yaşlılık gibi daramatik olayların yol açtığı acı ve sıkıntılarla başa çıkmada güçlü bir telafi ve teselli vasıtası olarak işlev görmektedir. Küçük ya da büyük her iş ve davranışının hesabını kıyamet günü Allah'ın huzurunda vereceği bilgi ve inancına sahip kimse üzerinde bunun etkisi, davranışlarını içsel bir kontrole tabi tutma ve derin bir sorumluluk duygusu içerisinde hareket etme şeklindedir.

Bu dünyada gerçekleşmesi imkânsız gözüken mutlak adaletin öteki dünyada yerini bulacağına dair inanç, hayatı katlanılır kılmakta, insanın erdemli olma çabalarının boşa çıkmayacağı ümidini canlı tutmaktadır. Bu dünyada yaşanan bütün farklılıkların, ihtilafların anlam ve gerçeğinin ortaya çıkacağı, tüm hakikatin eksiksiz anlaşılacağı bir günün beklenmesi, kişilerarası ilişkilerde tahammül ve hoşgörüye önemli bir dayanak oluşturmaktadır. İnsan mutluluğun peşindedir fakat bu gerçeklik dünyası bunun için çok yetersiz kalmaktadır.

O halde bütün arzuların doyuma ulaştığı, kişinin her dileğinin anında yerine geldiği bir Cennet fikri, insanı hep peşinden sürüklemeye devam edecektir.”²⁷³

Bu sebeple tasavvufta, hayatı daha anlamlı kılmak ve hedefe ulaşmak için kullanılan mühim vasıtalarından birisi de tefekkür-i mevttir.

²⁷³ Hökelekli Hayati, *Dini Hayatın Bütünlüğü Açısından Ahiret İnancının Psikolojik Temelleri*, Sivas'ta düzenlenen Kelam Anabilim Dalı XII. Koordinasyon Toplantısı ve İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumunda sunduğu bildiriden alınmıştır. (29-30 Haziran 2007)

8. TEVBE

Tevbenin lügat anlamı dönmek, vazgeçmek, terketmek, ayrılmak, rücu etmek, günahından af dileyerek vazgeçip geriye dönmek demektir. Yani Şeriatın yerdiği şeyden övduğu şeye dönmektir. Tevbe, af ve özür dilemenin en belîğ bir çeşididir.²⁷⁴ Bir başka deyişle kalpten günahı ısrar düğümünü çözmekle Allah’a dönme, sonra da Rabb’in bütün haklarını yerine getirmektir.²⁷⁵

Salıkların vuslat yolundaki yakîn makamlarından ilk menzili olan tevbenin, ıstılahtaki anlamına gelince: Günahı günah olarak kabul edip işlenmiş günahları itiraf ederek onlardan ötürü nedamet ve pişmanlık duyarak günahı derhal terk edip eskiden işlediği günahları yapmamağa azmetmek, her türlü kötü halden her türlü iyi hale dönmektir. Bunlara ilaveten gücü yettiğince gıdasını haramdan temizlemektir.²⁷⁶

İbn Kayyim el-Cevzi, “*Kul nefsinı hesaba çekince üzerindeki hakkı bilir ve onu sahibine ulaştırır. İşte tevbenin hakikati budur. Bu yüzden muhasebeyi tevbeden öne almak daha doğru olur*” der. Tevbenin hakikatinin sırlarını da üç maddede sıralar: Allah’tan sakınmayı izzetten ayırmak, günahı unutmak, Tevbeden tevbe etmek (tevbeyi görmekten tevbe etmek)²⁷⁷

Ruveym de tevbeyi, tevbeden tevbe etmek şeklinde açıklar ki tevbenin manası Rabia’nın şu sözünde gizlidir: “Elest bezminde verdiğim sözümdeki sadakat ve samimiyezsizlikten büyük olan Allah’a sığınırım ve senden affımı isterim.”²⁷⁸

Allah Teâlâ Kur’an-ı Kerim’de tevbe ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

²⁷⁴ Mu’cemu’l-Vasit, s.32; Er-Raid, s.284;el- müncid, ss.18, 63 Cevherî, c. I, ss.91-92; Rağıb el-İsfahânî, s.76; İbn Fâris, c. I, s.357; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C1.S.217. Kâşani, *İstılaht*, ss.192, 193; Abdü’l-Kerim el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.91.Darü’l-Cil, Beyrut, 1990;Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, s.356;

²⁷⁵ Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta’rîfât*, s.76

²⁷⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, ss.91, 92; Mekkî, *Kûtû’l-Kulûb*, c.I, ss.361, 362; Sülemi, *Tasavvufun Ana İlkeleri*, Derecâtü’l-muamelat, s.23, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981(Sülemi’nin Risâleleri, Süleyman Ateş)

²⁷⁷ İbn Kayyim, *Medâricü’s-Sâlikîn*, c.I., sss 189-225-226

²⁷⁸ Gazâlî, *İhyâ*, C.V.s.236; Sühreverdî, *Avarifü’l-mearif*. s.439, Mektebetü’l-Kahire, 1973

“Ey müminler, Allah'a topluca tövbe edin ki kurtuluşa erebilesiniz!”²⁷⁹

Tevbenin ehemmiyeti hakkında Hz. Peygamber (s. a.) de:

“Günahtan tevbe eden günahsız gibidir. Allah bir kulunu sevdi mi günah ona zarar vermez (Zira Allah ona tevbe etmesini ilham eder ve onu bağışlar) dedikten sonra “Şüphesiz ki Allah Tevbe edenleri sever, tertemiz olanları sever”²⁸⁰ âyetini okumuş, peki tevbenin alameti nedir ey Allah’ın Resülü denilince de: “Pişmanlıktır” demiştir.²⁸¹

Erbil’in şiirlerinde onun tevbe anlayışını da görmek mümkündür. Bir yakınına yazdığı şiir,²⁸² aynı zamanda onun tevbe anlayışındaki deruniliği yansıtmaktadır.

*Perestişle tapındığım Mevlânın
Bir ism-i celili Gaffaru'z-Zunub
Hesapsız ihsanlar yapan Hüdâ'nın
Esmasından bir Settârul-Uyûb*

Bir başka şiirinde ifade ettiği üzere “Ya Rab, çılğınca dâim seveyim seni”²⁸³ derken de aynı duyguyu bir daha terennüm etmiştir. Erbil Rabbine, delicesine severek bir kulluk yaptığını ifade ederken, O’nun güzel ve büyük isimlerinden biri olan “Günahları Bağışlayıcı” ve “Günahları Örtücü” olmasını öne çıkarmıştır. Bu hususları da, Mevla’nın nimeti ve saymakla bitiremeyeceği ihsanlarından görür ve bilir. Bir kul olarak kendisini de bağışlayacağından, günahlarını setr edeceğinden ümit vardır.

*Kul ne denli günah etse demadem
İtirâf-ı cürm edince bağışlar*²⁸⁴

²⁷⁹ Nur s.24/31

²⁸⁰ Bakara s.2/222

²⁸¹ İbn Mace, Zühd, 30

²⁸² “Bay Kemal Tümer Kardeşim” ünvanlı şiirin kaleme alındığı tarih 9.9.1947’dir.

²⁸³ “Habersiz Geldim Habersiz Giderim” başlığıyla yazdığı şiirden beyitler 13.3.1946 M. Tarihini taşımaktadır.

²⁸⁴ Araf s.7/23 kastediliyor.

*Rabbim affet deyu yalvarsa Âdem
Rahmetinden zuhur ey ki yağışlar*

İlk Tevbe eden ve tevbesi kabul edilenler, Hz. Adem ve Hz. Havva (a. s.) dır. Onlar yasak ağacın meyvesinden yedikten sonra büyük bir pişmanlıkla şöyle yalvarmışlardır:

*“Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyân edenlerden oluruz.”*²⁸⁵

Herevî’ (ö. 481/1089), günahı tanımadıkça tevbenin yerine getirilmediğine kanidir. O, tevbe konusuna başlarken ele aldığı *“Kim tevbe etmezse, işte onlar zalimlerdir.”*²⁸⁶ Ayetini açıklarken; Bu ayetle “zulüm/zalim” ismi tevbe edenlerden kaldırılmış oldu, demiştir.²⁸⁷ Yani zulüm, tevbe ve bağışlanma, birbirleriyle irtibatlı olan üç kavramdır.

İşte Âdem ve Havva (a. s.)’ın yaptıkları bu duâ, kendilerinden sonra kıyâmete kadar gelecek evlâtlarına bir istiğfâr numunesi olmuştur. Yani yapılan her tevbede, o ilk tevbedeki nedametın ve yakarışın kokusu vardır.

Erbil de aynı minval üzere ve aynı ümitle, günahın itiraf edilmesi ile bağışlanmanın geleceğini ifade etmektedir. Kendisi de itiyat haline getirdiği üzere bu konudaki peygamberi sünneti, her gün îfa ederek şu duayı okumuştur:

*"Allah'ım! Sen Rabbimsin. Senden başka İlâh yoktur. Sen beni yarattın, ben Senin kulunum. Sana verdiğim (tevhidden ibaret) söz ve va'd üzereyim, gücüm yetesiye. Yaptığım şeylerin kötülüğünden Sana sığınırım. Bana olan nimetini itiraf ediyorum. Günahımı da itiraf ediyorum. Beni bağışla; çünkü Senden başkası günahları bağışlayamaz; ancak Sen bağışlarsın.”*²⁸⁸

*Mevlâm bağışlasın suçunu hepten
Müjdeledi bizi Rahmân ve Rahim*

²⁸⁵ Araf s.7/23

²⁸⁶ Hucurat, 49/11

²⁸⁷ Herevî, *Menâzilü's-sâirîn*, s.13, Daru'l-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut.

²⁸⁸ Buhârî, *Deavât*, 2; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 100-101

Yarlığasın cümle ümmeti toptan

Cennetü'l-Firdevs'de olasın toptan

Bu dünyada Rahman sıfatıyla bütün insanları esirgeyen Allah'ın (c. c.), Ahirette ise sadece mü'minleri bağışlayacağını söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in her zaman ümmetimin, ümmetimin diye niyaz edişi, Erbil'de tecelli eden bir ümid duygusu olmuştur.

Erbil, Hz. Peygamberin ahirete sakladığı arzusu ve duasının tahakkuk edeceği inancını ve ümidini taşımaktadır. Onun şefaati ile Ümmet-i Muhammed'in toptan af edilerek Cenneti firdevse girmesi için dua etmektedir.

Erbil burada, Ümmet-i Muhammed (s. a.)'in hepsini içine alan şefâat-i uzma ile kâffeten affolunarak Firdevs cennetlerine konulması için niyazda bulunarak, dua ederken tüm ümmet için dua edilmesini de öğretmektedir.

Burada, Ümmet-i Muhammed'in toptan af edilerek Cenneti firdevse girmesini ele alırken Herev'inin (ö. 481/1089) de dikkat çektiği “*Ey mü'minler, hep birlikte tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!*” ayetindeki “hep birlikte tevbe ediniz” ifadeleri ehemmiyet kazanmaktadır. Ferden ferda tevbe olduğu gibi, daha önce yapılan tevbelere de devamlı tevbe edilerek topluca tevbeye de iştirak edilmiş olacaktır. Yani Allah Teâlâ tevbe edene de tevbe etmeyi emretmektedir.²⁸⁹

Suretim görenler, sanırlar insan

Siretim bilmeseler selâm verilmez

Aldığım sattığım serâpâ nisyân

İnsanoğlu esrârına erilmez

Bir mü'min için en büyük handikapın günahlarını küçük, sevaplarını da büyük görmek olduğunu çok iyi bilen Erbil, zaman zaman kendisini levî etme yoluna gitmiş, tevbenin ön şartı olan günahını itiraf ederek, hesaba çekilmeden önce kendisini hesaba çekmiştir. Zahirî ile dâhilinin bir olmadığını, iç âleminin bilinecek olsa insanların ona selam dahi vermeyeceklerini söylemiştir. Buradan anlaşıldığına göre Erbil, Zünnun-i

²⁸⁹ Herevî, *age*, s.13

Mısri'nin “*avamın tevbesi gûnahtan, havasın tevbesi gaflettendir*”²⁹⁰ anlayışı fehvasınca gönlünden geçenlerde bile sanki kendisini günahı işlemiş gibi telakki etmektedir.

Zira Kutu'l- kulub sahibi, avamla havasın durumlarının bir olmadığını beyan sadedinde der ki; “Halkın havas kesimi, ilmi makamları, kendilerine nasip edilen akim üstünlüğü ve sahip oldukları ilmi seviyelere göre Kur'an'ın getirdiği bilgileri kavramada değişik seviyelere sahip olurlar. Çünkü Kur'an-ı Kerim, hem umum hem husus, hem muhkem hem müteşabih ve hem zahir hem de batın bir hitaba sahiptir. Buna göre umumu, halkın avamı, hususu halkın havassı, zahiri zahir ehli, batını ise batın ehli için anlaşılır olmaktadır.”²⁹¹

Birlikte gidelim hakka Kemal'im
ERBİL'de günahlar dağlar misali
Vebalimden siyah oldu cemâlim
Yalan değil bir Habeşli misali

Tevbe ile kendini levim etme arasında da bir bağ gören Erbil, dağlar kadar biriken ve büyüyen günahları sebebiyle, manen yüzünün karardığını ifade ederken burada derice siyah bir insanı anlatmak için Habeşî tabirini kullanmıştır. Gözle görülemeyen bu karalık, karalığı bilinen bir müşahhasla açıklanarak ifadeyi güçlü kılmak için yapılmıştır. Zenci tabirini kullanmayan Erbil'in hassasiyetini bir kere daha görmüş oluyoruz.

Erbil, işlediği günahların, manen yüzünü kapkara hale getirdiğini ve yalnız taşıyamayacak kadar ağır olduğunu düşündüğü için taşımaya yardımcı olsun diye yakın arkadaşından yardım dilemektedir. Zira günahlarını burnundaki bir sinek mesabesinde değil, aksine dağlar cesametinde görmektedir.

²⁹⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.95

²⁹¹ El-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb*, c.I, s.104

Bu sahneyi canlandıran Kur'an âyetinde şöyle buyrulur: “O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, “İmanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın”²⁹² denilir.

Erbil Efendi tevbe ile gözyaşı arasında derin bir alâka olduğuna inanır. Aşağıdaki beyitlerde²⁹³ bunu anlatmaktadır:

*Geçmişteki hâlini düşün nedâmet eyle
Ricâlarımı bir bir ulu Tanrı'ya söyle
Gözyaşlarını akıt, de ki bir daha yapmam
Aman Allah'ım affet eğri yollara sapmam
Gözyaşı muhakkak ki eritir günahları
Yetiştir arkasından feryadı âh vâhları
Annenden doğmuş gibi tertemiz etsin Allah
Nefsin öldür, artık uyma şeytâna yallah*

Erbil Efendi tevbe ile birçok tasavvufî kavram arasında bağlar kurmuştur aşağıdaki şiirinde²⁹⁴ bu bağlantıları öne çıkarmaya çalışacağız:

*Perestişle tapındığım Mevlânın
Bir ism-i celili Gaffaru'z-Zunub
Hesapsız ihsanlar yapan Hüdâ'nın
Esmasından biri Settâru'l-Uyûb
Kul ne denli günah etse demadem
İtirâf-ı cürm edince bağışlar
Rabbim affet deyu yalvarsa Âdem
Rahmetinden zuhur ey ki yağışlar*

²⁹² Âli İmran s.3/106

²⁹³ “Bir Hakikat” başlıklı şiirinden alınan beyitlerdir. 10.03.1945'te kaleme alınmış, 10.01.1946'da daktilo edilmiştir.

²⁹⁴ “Bay Kemal Tümer Kardeşim” ünvanlı şiiri kaleme aldığı tarih 9.9.1947'dir

Bu satırlarda Allah Teâlâ'nın "Günahları Bağışlayan", "Günahları Örtten" esmasına işaretlerle işlenen suçu itirafla günahların bağışlanacağını söylerken sanki Hz. Peygamber'in *"Allah'ım! Sen Rabbimsin. Senden başka İlâh yoktur. Sen beni yarattın, ben Senin kulunum. Sana verdiğim (tevhidden ibaret) söz ve va'd üzereyim, gücüm yetesiye. Yaptığım şeylerin kötülüğünden Sana sığınırım. Bana olan nimetini itiraf ediyorum. Günahımı da itiraf ediyorum. Beni bağışla; çünkü Senden başkası günahları bağışlayamaz; ancak Sen bağışlarsın.* Tevbe duası mahiyetindeki Hadis-i Şerif'ine bir işaret vardır.

Bu konuda Hayati Hökelekli dua çeşitlerinin tasnifini yaparken "Günahları itiraf ve bağışlanma duası" diye müstakil bir başlık altında konuya temas eder ve şöyle der: "Allah'a yakın olma ve O'nunla uyumlu bir ilişkiyi sürdürme isteği, bazı dua şekillerinin sebebinin oluşturur. Bu bakımdan, insanlar kendilerini Allah'tan uzaklaşmış olarak gördüklerinde, bu kopukluğu pişmanlık, tevbe, istiğfar ve bağışlanma talebiyle onarmaya çalışırlar."²⁹⁵

"La yuhti ve la yüs'el" olan, yani hatasız ve kimseye hesap vermek durumunda olmayan yegane varlık Allah (c. c.)'dır. Peygamberler dahi zelle denilen küçük kusurları işleyebilmektedir. Peygamberler, ahirette de görevlerini yerine getirip getirmediğinden hesap vereceklerdir.

Dolayısıyla kul, hata yapabilen bir varlık olarak yaratılmıştır. Bunun böyle olması imtihan için getirildiği dünyadaki sınavın gereğidir. Bu sınavdaki aktörlerden birisi şeytan, diğeri insanın nefsi olmaktadır.

İnsan ya şeytanın iğvasıyla veya Allah'ın yarattığı nefse ilham ettiği takva içerikli şeyleri algılayamaması neticesinde bazı yanlışlıklara düşebilmektedir. İşte tam bu noktada hatasını anlayarak tövbe edip günahını itiraf ederek gözyaşı dökebilmek, insan olmanın gereği olduğu kadar, Yaratıcı tarafından ona sunulmuş çok önemli bir fırsattır da. O halde ona sığınarak bu fırsat, çok iyi değerlendirilmelidir.

²⁹⁵ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, s.227, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1996

9. ÇİLE

Çile, lügatte “kırk” anlamındaki Farsça “çihil” kelimesinden gelir.²⁹⁶ Bazı tarîkatlerde çile yerine yine kırk anlamına gelen “erbain” kelimesi kullanılmıştır.

Tasavvufun kurumsallaşarak tarîkatler haline gelmeden önce halvet mefhumu yoktur. Ancak o dönemde ise halvet ve çile gibi düşüncelerin fikri zeminini oluşturan Mücâhede vardır.²⁹⁷

Çilenin bir uygulama olarak oturmasında, Hz. Peygamber’in (a. s.) Ramazan ayının son on günü içinde mescitte geçirilen bir perhiz döneminden ibaret olan itikâfa girmesinin de rolü olmuştur.

Kuşeyrî (ö. 465/1072), Halvet, safvet ehlinin sıfatı; uzlet, vuslat ehlinin emaresidir der. Halvet halinde bulunmayı da mübtedi salıklar için zorunlu görür. Zira hemcinslerinden uzleti tercih eden salık bunun nihâyetinde üns mertebesine ulaşabilmektedir.²⁹⁸ Zünnun Mısri de, halvetten fazla insanı ihlâslı olmaya sevk eden bir vasıta görmedim der.²⁹⁹ Sühreverdi ise, sufilerin halveti ve yalnızlığı, dini selamet, nefis ahvalinin zail olması ve Allah Teâlâya ihlâsla amel yapılması için tercih ettiklerini söyler ve ihlâs şartına bağladığı kırk günlük mücadeleden elde edilecekleri şu ifadelerle anlatır:

“Kırk gün ihlâsla amel eden kimsenin kalbinden diline doğru hikmet pınarları akseder, ilm-i ledünne açılan kapı, buradadır. Kul, insanlardan ayrılıp, Allah-u Teâlâ’ya yönelmesi sayesinde mesafeler kat’ederek nefis madeninden ilim cevherini çıkarır. Erbain’de muvaffak olmanın şartı, şartları ihlâsla yerine getirmektir. Halvette nefsin

²⁹⁶ Ziya Şükun, *Gencine-i güftar*, CII. s.736, MEB, İstanbul, 1984

²⁹⁷ Gökteş, Vahit, *Kelâbâzî ve tasavvuf Anlayışı*, Ankara, 2007, (Doktora Tezi), s.348

²⁹⁸ Abdü’l-Kerîm Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.101

²⁹⁹ Abdü’l-Kerîm Kuşeyrî, *age*, s.103

arzularından uzaklaşma vardır. Peygamber Efendimiz (s. a.) de nübüvvet öncesi halvet yaşamıştı.”³⁰⁰

Bütün görüşler sonunda şunu söylemek mümkündür: Halvetle zihnin Allah dışındaki her şeyden sıyrılması, zihnî saflığın elde edilmesi ve Allah’a vuslat hedeflenir. Bu duruma, anacak halvetle nail olunabilir. Tasavvuftaki her yerde Allah ile beraber olma bilinci, bu şekilde oluşturulmaya çalışılır.

Tabii ki Allah’a ulaşma konusunda yegâne usul halvet değildir, bu iş için başka usuller de vardır. Bu usullerin neler olduğunu Merhum Selçuk Eraydın şöyle anlatıyor: “Şeyhler müridlerini terbiye için üç usul kabul etmişlerdir. Onlar da: Seyahat(Seyr u sülûk), sohbet ve halvet” tir³⁰¹

Tasavvuf kaynakları “Hani, biz Mûsâ ile kırk gece için sözleşmiştik...”³⁰² Âyetini, özellikle de Hz. Musa’nın vahiy almak üzere kırk gece Tur Dağında kalarak ibadet ettiğine işaret eden “Mûsâ’ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı...”³⁰³ Âyetini delil göstererek çile uygulamasını Kur’an’ı Kerim’e dayandırır.

Ebu Eyyub el-Ensari’nin rivâyetine göre “Kırk günü Allah için samimiyet ve ihlâsla geçiren kimsenin dili hikmet pınarlarıyla beslenir.”³⁰⁴ Mealindeki hadis-i şerif de çile için şer’i bir dayanak sayılmıştır.

Bir başka Hadis-i Şerifte Hz. Peygamber (s. a.) buyurur ki: “İnsanlar içinde bulunup da onlardan gelecek sıkıntılara katlanan müslüman, insanlardan ayrı yaşayan ve bu tür sıkıntılara maruz kalmayan Müslümandan daha üstündür.”³⁰⁵

³⁰⁰ Sühreverdi, Şehabüddin, *Avarifu’l-Mearif* II. C.s.43, Daru’l- Mearif, Kahire, 2000

³⁰¹ Eraydın, Selçuk, *age*, s.118; DİA, ss.315, 316.

³⁰² el-Bakara s.2/51

³⁰³ El-‘Araf s.7/142

³⁰⁴ Deylemi III, 564

³⁰⁵ İbn Mace, *Fiten*, 23

Esasen Erbil'in sülûk ettiği Nakşîbendîlikte sistematik olarak çile ile nefsin terbiye edilmesi metodu yoktur. Ancak Erbil Efendi hayatta öyle zorluklarla karşılaşmıştır ki bunların her birisi birer çile mesabesindedir. O, karşılaştığı müşküller, çektiği çile ve ıstırapların, sayısız mihnetlerin ardından kendi kendine isyan etmeden bunları sükûtle karşılamayı ve bütün olanları rıza ile kabullenmeyi başarmış bir Allah dostudur. O, karşılaştığı her çileyi Allah Teâlâ'dan gelen bir imtihan görmüş bunu da sözle değil fiiliyatta göstermiştir. Erbil'in, tasavvuf yoluna, rıza kapısı gözüyle baktığı için belayı hissetmediğini görüyoruz.

Gazâlî'nin Kalplerin Keşfi kitabında İbni Ata (rahimehullahu aleyh)'den şunu aktarır: "Kulun gerçek mümin olup olmadığı belâ ve ferahlıkla karşılaştığı anlarda belli olur. Ferahlık günlerinde şükredip belâ günlerinde sızlanan kimse, (kulluk ve müminlik iddiasında) yalancıdır. Eğer bir kimse bütün insanların ve cinlerin bilgisini nefsinde toplamış olsa da üzerine doğru belâ rüzgârı estiği zaman başına gelenlerden ötürü açıktan açığa şikâyet ederse, ilminin ve amelinin ona hiç bir faydası yoktur.

Nitekim bir Hadis-i Kudsî'de şöyle buyrulur: '*Benim takdirime razı olmayanlar ve benim verdiğime şükretme yenler benden başka bir rabb arasınlar*'.³⁰⁶

Erbilin çileli hayatından kesitler sunan dörtlüklerden bazıları³⁰⁷ şöyledir:

*Dermanım tükendi takatim bitti
Şu ömr-i derbeder mahvolup gitti
Çile bitti sandım meğer aldandım
Dertlere gark oldum yandıkça yandım*

Erbil Efendi çilelerle dolu geçen derbeder hayatta direncinin azaldığını, çilenin biri bitti zannederken bir diğeriyle boğuşmaya devam ettiğini anlatıyor.

*Bu çile biter mi bitecek birgün
Derken tazelendi dertlerim bütün*

³⁰⁶ Gazâlî, *Mükâşefetü'l-kulûb*, s.27, Dâru ihyâu'l-ulum, Beyrut, 1989

³⁰⁷ "Dermanım Tükendi" ünvanlı şiirinden alınmıştır. Yazıldığı tarih 15.1.1953' tür

Ne bitmez çileymiş sonu gelmiyor

Sinemde bin yâre kimse bilmiyor

Kendi kendine bu çile biter mi diye beklemektedir. Fakat çilelerin sonu gelmez. Bir yandan da dertlerin sinesinde oluşturduğu yaraları, Allah’a karşı gözetttiği edep gereği dile getirmediği için, kimsenin muttali olamayacağını belirtiyor. Yani dertlerini, Yarı olan Rabbine ayan olması sebebiyle kaldıracak olan da O’dur, diyerek kullara açmaktan da haya etmiştir.

Bu konudaki hadis-i şerifte, ihtar mahiyetinde “*Verdiğim kazaya belaya sabretmeyip beni insanlara şikâyet eden kimse gitsin kendine başka Rab arasın...*”³⁰⁸ buyrulmaktadır.

Erbil, muhadramundan olması hasebiyle, Üveys-i Karani ile kendisi arasında ızdırıp ve çile yönünden bir aynılık görür. Bunu dile getirdiği şiirinde³⁰⁹ çile ile gözyaşı arasında şöyle bir bağ kurmuştur:

Izdırabı damla damla yutarken

Veys'i gördüm develeri güderken

Pîr dedi ahrete giderken

Hediye armağan gözyaşın olsun

Hayatının birçok safhasında çilerle mücadele etmek zorunda kalan Erbil bir yönüyle kendisini, Hz. Peygamberi göremeyerek sahabe olma şerefini kaçırıp büyük bir çilekeş olması hasebiyle, Üveys-i Karani’ye benzetmiştir.

Üveys-i Karani’nin, hayattaki tek varlığı olan ve felçli durumdaki annesinin üzerine titremesi, deve çobanlığı yaparak kazandığı üç beş dinarla geçinmeye çalışması, münzevi bir hayatı tercih etmesi ve gecelerini sabaha kadar ibadete hasretmesi, elindeki fakir imkânları öteki fakirlerle paylaştığı halde, “Allahım! Çıplaklık veya açlık sebebiyle ölenlerden dolayı beni hesaba çekme!” diye dua etmesi, yakınlarının, onu zapta muhtaç bir deli olarak görmesi, bu sebeple bir odaya hapsedilmesi, uzun zaman topladığı hurma

³⁰⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, c.22, s.320

³⁰⁹ “Göz Yaşın Olsun“ başlıklı şiiridir. 16.9.1956 tarihinde yazmıştır.

çekirdeklerini satarak, geçimini sürdürmeye çalışması, yiyecek bulamadığı zamanlar kıra giderek otlarla karnını doyurmaya çalışması,³¹⁰ onun çileli hayatını anlatmaya kâfidir.

İşte Erbil de Üveys el-Karanî'ye benzeyen hayat hikâyesiyle bir bakıma Üveysî'dir. Tabii ki burada kast ettiğimiz Üveysîlik, *Tasavvuf edebiyatındaki, belli bir tarikata mensub olmadan, doğrudan doğruya Allah'ın hidayeti ve irşadıyla velayet mertebesine ulaştıran yola ad olan Üveysilik*³¹¹ değildir.

Bir pir dediği belki de babası, ahrete giderken gözyaşı ve çileyi ona miras ve armağan olarak bırakıp gitmiştir. Babası Vefat ettiğinde Mustafa sekiz yaşındadır.

Müşküllerle pençeleşip dururken

Felek yine silleleri vururken

Bir ses geldi sabahleyin pek erken

Erzâkın muhakkak gözyaşı olsun

Feleğin silleleri olarak gördüğü müşkülleri çözmek için mana âleminden bir ses, bu dertlerinin hallinde bir formül fısıldar: İşte o formül seherlerde, kimselerin duyup görmediği zaman diliminde gözyaşı dökmektir.

İmam Gazâlî, hüznü, mezmum ve mahmud (güzel) olan üzüntü diye ikiye ayırır. Hüsn ü kabul gören üzüntüyle alakalı olarak der ki: “İnsanoğlunun işindeki kusurundan ötürü üzülmesi, işlemiş olduğu hatalardan dolayı ağlaması demektir. Kusurdan dolayı ağlamak, üzülmek güzeldir. Hz. Âdem (a. s.) da bunun için ağlamıştır. Bu gibi bir hüznü tahrik ve takviye etmek de güzeldir. Çünkü böyle bir hüznün insanoğlunu geçmişte yaptığı hataları telâfi etmeye sevkeder. Bu sırra binaendir ki Hz. Davud'un niyahat ve ağıtı güzel sayılır. Zira Hz. Dâvud'un ağıtı daimi hüznün, günah ve hatalardan ötürü çok ağlamak idi. Hz. Davud (a. s.) hem ağlar, hem ağlatır, hem üzülür, hem de rikkate getirirdi. Hatta onun

³¹⁰ Ocak, Ahmet Yaşar, *Veysel Karanî ve Üveysilik*, ss.62, 63, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1942

³¹¹ Ocak, Ahmet Yaşar, *age*, s.91

ağlama meclislerinden cenazeler kaldırılırdı. Bunları söz ve nağmeleriyle yapardı. Böyle yapmak ise güzeldir. Çünkü güzel ve iyiye götüren şey hem güzel ve hem de iyidir”³¹²

*Ağyar ile yar huzuru bir oldu
Çile ve mihnetle vagonlar doldu
Duyduğum bir sesle yüzlerim soldu
Îâşen seherde gözyaşın olsun*

İnsanı anlayan olmazsa ağyar ile de otursa çiledir, yar ile de otursa. Çilenin bini bir paradır adeta. Yine mana âleminde işittiği bir sesle beti benzi solgunlaşmıştır: Azık yine seherlerde, kimselerin duyup görmediği zaman diliminde gözyaşı dökmehtir.

*Bağlandım zülfüne sürükler beni
Gezdirir mecnûndan bin beter beni
Dedi ki, göreyim çilekeş seni
Biricik kazancı gözyaşın olsun*

Mecnun’un dillere destan olan aşk serüveni de çilelerle dolu hayatında maşuku Leyla’nın peşinde nasıl gezip durduysa, adeta bir mum gibi eridiyse, Erbil de aynı şekilde Mevla’sının ipine sımsıkı sarılmış gözyaşları içinde o ipi hiç bırakmadan yoluna devam etmektedir.

İskender Pala, bu aşk metaforunu şöyle açar:“Şairlerin gül ile bülbülden başka kendilerini özdeşleştirdikleri bir diğer metafor da mum ile pervanedir. Divan şiirinin ışığı mumun başında yanar, o ışığa düşen pervane de aşığın ta kendisidir. Bu benzetme doğuya ait aşk sembollerinin başında gelen bir anlayışı temsil eder. Aşk tekildir, iki kişilik değildir ve sadece bir kişiyi ilgilendirir; seveni...

Mum bir ışık yayar, bu ışık aşkın aydınlatılması manasına gelir. Bir şairin dediği gibi aşk ateşi önce maşuku sonra aşığı yakar. Mum sevilendir ve etrafındaki pervane ona aşık olan kişidir. Aşkın oluşması bir bakışla yani tek bir kıvılcımla olur; işte bu kıvılcım mumun üzerindeki ateşi yakar. Daha sonra pervanenin mum etrafında dönüş süreci başlar.

³¹² Gazâlî, *İhyâ*, C.II, ss.276, 277

Tıpkı pervanenin mum ışığına giderek yakınlaşmak istemesi gibi aşık da tutkunu olduğu sevgiliye giderek daha çok yakınlaşmak ister... Ta ki mumun alevine dokunup kanadını yakıncaya kadar. Mum bu esnada kovalandıkça yakalanmak isteyen bir sevgili gibidir. Aşk, sevgili merkezli bir dönüşten ibarettir. Ne yapsanız, ne etseniz, ne okusanız ne yazsanız; yolunuz hep sevgiliye çıkar. Mumun alevinden etkilenip ona ilk dokunuşu yapan pervanenin yanan kanadı, azap içindedir. Azabın anlamı “acı, elem, ıstırap”dır ve bir diğer anlamı da “lezzet”tir. Aşığın tattığı bu acı, bir zaman sonra onun tabi hali olmaya başlar. Öyle bir nokta gelir ki pervane metaforundaki âşık, mumun alevinden aldığı şevkle iki kanadıyla ateşe sarılmak ister ve tamamıyla yanar. Bu benzetme, aşığın sevgili huzurunda can vermesi ile özdeşleşir ve mumun bundan hiç haberi yoktur. Kaldı ki aşk, sevgili için olmaktır. Divan şairleri, “sevgili için can taşıyan âşıktır; canı için sevgili arayan ise menfaatperesttir” der.³¹³

*Güzeller şâhının bendesi oldum
Kıskana kıskana sararıp soldum
Aşk u muhabbetle doldukça doldum
Fermândır, gözyaşı refikin olsun*

Güzeller güzeline kul olan, O’nun aşkıyla yaşayan Erbil, Maşukuna karşı her âşıktaki olduğu gibi büyük bir kıskançlık içindedir. Ama Erbil’in kıskançlığı farklıdır. Yani O’na isyan edilmesine, O’nun inkâr edilmesine, O’na lakayd kalınmasına, kulların emir ve nehiylere dikkatsizliğine karşı da o denli kıskançtır.

Tahanevî farziyyeti nass ile belirlenmiş olan namaz, oruç gibi kat’î farzları terk edenleri fasıklık gibi bir tehlikeyle karşı karşıya olduklarını söylerken, inkârı küfrü gerektirir diyerek dinî gayretin sınırlarını da çizmiş olmaktadır.³¹⁴

“Kur’ân-ı Kerim’in pek çok âyetinde Erbil’in gayretini çektiği ve yalnız Allah’a (c. c.) has kılınmasını istediği kulluk edilmesi ve ona ihlâsla duâ ve niyazda bulunulmasını emreden ayetlerden bazıları mealen şöyledir:

³¹³ <http://www.ebediyyen.biz/umman-y-athk-59/azap-lezzet-olunca->

³¹⁴ Tahânevî, *Keşşâf*, c.II, s.1125

“(Resûlüm!) Şüphesiz ki Kitâb’ı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini Allâh’a hâs kılarak (ihlâs ile) kulluk et.” “De ki: Bana, dini Allâh’a hâlis kılarak ona kulluk etmem emrolundu.” “De ki: Ben dinimde ihlâs ile ancak Allâh’a ibâdet ederim.”³¹⁵ “Hâlbuki onlar, Allâh’a, onun dininde ihlâs erbâbı olmaktan başkasıyla emrolunmamışlardı.”³¹⁶ “(Resûlüm) de ki: Rabbim adâleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi ona çevirin ve dini yalnız Allâh’a hâs kılarak ona yalvarın.”³¹⁷ “Haydi, kâfirlerin hoşuna gitmese de Allâh’a, Allah için dindar ve ihlâslı olarak duâ edin!” “O daima diridir; ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde dinde ihlâslı ve samimi kişiler olarak ona duâ edin.”³¹⁸

*ERBİL, figân etme feryâdı bırak
Yakin olur, bir gün şimdiki ırak
Buyurdu şişe-i namusu kırak
En büyük hazine gözyaşın olsun*

Çile çeken insan feryad ü figan halinde olur. Fakat Erbil kendi kendine teselli vererek “Şu an uzak olan şeyler bir gün yakın hale gelir. Ama bu yolda nailiyet için en büyük hazinen olan gözyaşını unutmamak gerekir” demektedir.

Çile, Farsça, kırk anlamına gelen çihil'den düzenlenmiş bir terimdir. Bir şeyh nezaretinde derviş, karanlık bir hücrede yalnız başına kırk gün süre ile az uyumak, az yemek, az içmek ve mümkün mertebe sürekli ibadetle meşgul olur ki bu olaya, çile denir. Bu, nefsi eğitmek için belirli bir süre halktan uzak kalıp olgunlaşmayı elde etmek için yapılır. Tasavvuftaki çile, ömür boyu değildir, sadece kırk gündür. Çile, sıkı bir perhiz, çetin bir nefis idmanı, zor bir ruhi eğitim ve başarılmaması son derece güç bir imtihandır.³¹⁹

³¹⁵ Zümer, 39/2, 11, 14.

³¹⁶ Beyyine, 98/5.

³¹⁷ A‘raf, 7/29.

³¹⁸ Mü‘min, 40/14, 65.

³¹⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss.202, Rehber Yayınları, Ankara, 1997; Uludağ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.127, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991

Çilekeş, Farsça, çile çeken anlamında kullanılan ve hücrede çile dolduranlar için kullanılan bir tabirdir. Yokluk içindeki fakir ve garip için, çektikleri sıkıntılar sebebiyle, bu tabir kullanılır.³²⁰

Kayseri'nin İncesu ilçesindeki bir ahabına yazdığı şiir³²¹ kendisinin ne türlü çilelere maruz kaldığını anlatmak açısından son derece önemi haizdir.

*Bir mektup yazmak çün düşündüm kaldım
Aşka giriftârım dertlere daldım
Yıllarca dolaşıp kapılar çaldım
Ben beni devâsız mihnete saldım
Çaldığım kapılar kapandı yüze
Çünkü bakarlardı yüze ve söze
Kıymet vermediler nedense öze
Ben beni çaresiz dertlere saldım
Azarlandım, dayak yedim koğuldum
Haklı haksız çok kereler söğüldüm
Hikmet bu ya bazı bazı övüldüm
Ben beni şifasız illete saldım
Bir hayli çileden safâdan sonra
Açıldı bir kapı feyz abâd billâh
Dedi virdin olsun Allah, Eyvallah
Ben beni Lokmansız dertlere saldım*

Erbil'in yukarıda sıraladığı çilelerin ardından açılan bir feyz kapısından aldığı Allah virdine devamla huzuru yakaladığını anlıyoruz.

*Emroldu sevinme lütfü görünce
Teessüre düşme kahre erince*

³²⁰ Cebecioğlu, *age*, s.203

³²¹ “İncesu/Kayseri'den Muttalip Ünal'a Yazıldı” başlığını taşıyan şiir, 11.4.1949 tarihli dir.

Temkini bırakan yerli yerince

Ben beni onulmaz dertlere saldım

Medh ve zemmin müsavi olması gibi bir düsturunda Erbil'e bu noktada öğretilildiğini görüyoruz: Ne lütfa sevinmek ne de kahra üzülmek. Yani Erbil “*Lütfun da hoş, Kahrın da hoş*” diyebilecek makama ermiştir. Zira vuku bulanlar sevgiliden gelmektedir. Öyleyse seven, sevgiliden gelen her şeyi kendisinin murâdı ve tercihi olarak görmelidir.

Sühreverdî, meczûb-i sâlik olarak yola koyulan ve sonunda keşf ve yakîn nurları ile Hakk'ın kendisinde tecelli ettiği, gerçek şeyhlik noktasına gelenlerde, lütufla kahr arasında fark olmadığını söyler.³²² Sühreverdî, hadd-i zâtında çok kolay olmayan bu noktaya nasıl gelinebileceğini de şöyle açıklar:

Nûr bâtına girince genişler, basîret gözü açılır, kul Allah Teâlâ'nın, tedbirini güzelliğini görür, hoşnudsuzluk ve sıkıntı hali de ortadan kalkar. Çünkü sadrın genişliği, sevginin ve sevgilinin yaptıklarından gerçekten seven kişinin rızası gibi tad almağı ihtiva eder. Çünkü seven, sevgiliden gelen her şeyi kendisinin murâdı ve tercihi olarak görür. Sevgilinin tercihini görmenin lezzeti ile şahsi tercihini göremez hâle gelir.

Bu mânâda; “Sevgilinin yaptığı her şey sevimlidir.” denmiştir.³²³

O gündür bu gündür bir çocuk gibi

Süründüm süründüm bir kedi gibi

Esince hayata fırtına tipi

Ben beni şifâsız dertlere saldım

Ahdettim yolunda fedâyâ başı

Andıkça dökerim gözlerden yaşı

Başım kırılsın da eğmesin kaşı

Ben beni çaresiz dertlere saldım

³²² Sühreverdî, *Avarifü'l-mearif*, c.I, ss.166, 168

³²³ Sühreverdî, *age*, c.II, s.295

Ta çocukluk yıllarından beri hayat teknesi birçok fırtınalara maruz kalmıştır. O nereye sürüklenirse sürüklensin Allah yoluna canını feda etmeye azmettiği için ne zaman olanlar hatırına gelse her zaman akmaya hazır olan gözyaşı, onun heybesindeki bir yol azığı misali hazırdır. Başının kırılmasına razıdır ama kaşının çatılmasına asla.

Peygamber efendimiz (s. a.) in şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir:

“Kudsî hadiste Allah (c. c.) şöyle buyuruyor: ‘*Eğer herhangi bir kulunun başına bela gelirse anında bana sığınır, ona istemeden istediğini veririm. Onun duasına dua etmeden icabet ederim. Şayet bir kuluma bela isabet ettiği zaman benim dışımda yarattığım bir şeye sığınır, ondan yardım isterse, o kuluma da gökyüzünün bütün kapılarını kapatırım.*”³²⁴

Erbil’e göre çekilen çileler ne kadar çok olursa olsun bunların hepsinin ilacının zikrullah olduğunu aşağıdaki dörtlükte³²⁵ çok açık bir şekilde izah etmiştir:

*Ne çileler çektim girdiğim yolda
İ'zâz ü ikramdan bıktım istemem
Yârin güzel ismi var iken dilde
Sadakat, saadet zerre istemem*

Son olarak da eniştesine yazmış olduğu bir şiir³²⁶ ve altına düştüğü notu buraya alarak çile ile ilgili bölümü tamamlamak istiyoruz.

*Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecekler
Çeke dursun, matlûbuna ergeç erecektir
Düşmenleri Hakk'ın bunu bir gün görecektir
"Tallahi legad âsârakallahu aleyne"³²⁷ diyecektir.*

³²⁴ Gazâlî, *Mükâşefetü'l-kulûb*, ss, 24, 25;

³²⁵ Bu dörtlük, “İstemem” adlı şiirinden alınmıştır. 15.8.1951 Cuma Dairede yazılmıştır kaydı vardır.

³²⁶ “Enişteme” başlığıyla yazılan şiirin tarihi, 7.2.1952 ‘dir.

³²⁷ Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı”. Yusuf s.91 âyetine telmih vardır.Şöyle ki; Hz. Yusuf’a kardeşleri, uzun yıllar sonra Mısır’da bu sözü söylemiştir."Allah'a yemin

Hız. Âdem'den beri Hak yolunun bütün yolcuları davaları ve Rableri uğruna bin bir türlü çileye maruz kalmış ve göğüs germişlerdir. Durum böyle olsa da bu çilekeş dava erleri istediklerine er ya da geç mutlaka nail olacaklardır. Hakk'ın düşmanları Allah'ın nurunu tamamladığını bir gün mutlaka göreceklerdir. Yusuf (a. s.)'ın kardeşlerinin ona vezir olduktan sonra dedikleri gibi, “*vallahi Allah seni bize üstün kıldı*”³²⁸ demek zorunda kalacaklardır.

Maziye dönüp atf-ı nazar eylese insan

Hâşâ ki eder akk da vehlede isyân

Hak uğruna kurban ola gelmiş nice bin can

Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.

İnsanlık tarihine bir dönüp bakılsa Hak uğruna binlerce canın kurban olmayı göze alarak bu çileli hayatı diğerine tercih ettiğini göreceklerdir. Bundan sonra da durum aynen devam edecektir.

Erbab-ı zevâhir anlayamaz bu işin hikmetini

*Ehl-i dil*³²⁹ *gözlüyor cevır ü cefâ nimetini*

Kesme rabbim üzerimden bir ân bile himmetini

Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.

Tabii ki bunun hikmetini gönül ehli olmayan nasipsizler anlamaktan uzaktırlar. Sadece tasavvuf erbabı cefayı çekmeyi göze alabilir. Erbil, “Ne olur Rabbim himmetini bir an bile üzerimden alma ki çilelere tahammül gücüm de baki kalsın” derken. Hak Yolunun yolcuları dün nasıl cefalara katlandılarsa, bu günde, yarın da katlanmaya devam edeceklerine inanır.

olsun ki Allah (c.c.) Hz. Yusuf a kardeşleri, uzun yıllar sonra Mısır'da bu sözü söylemiştir."Allah'a yemin olsun ki Allah (c.c.) seni bizden üstün kıldı" demişlerdir.

³²⁸ Yusuf s.12/91

³²⁹ Dil, farsça'da gönül demektir. gönül ehli kimseler için ehl-i dil tabiri kullanılır. neşeli, zevkli, hâl ehli, aşk ve şevk sahibi kimseye denir. Bkz. Cebecioğlu, *age*, s.185

Çilelerin yoğurduğu bir insanın nezaket ve zarafetine emsal olması açısından bir de nesir örneği olsun diye tezimize aldığımız yukarıdaki şiirin devamı olan şu nottaki ifadeler de dikkatle okunmaya değer niteliktedir:

(Yukardaki) mısralardaki mânâyı fakirden (daha) fazla ta'yîn ve tefsir edeceğinize imânım vardır. Zira irfânım taşkın ve coşkundur. Mevlam daha da fazla eylesin! Amîn. Yolcumuzu 5. 2. 1952 günü ekspresle yolcu ettik. Çok üzgün ve müteessirim. Belki de arkadan fakir de izin olursa yürüceğim. Duanıza muhtaç, tatlı sözlerinize de ERBÎL, aylardan beri açıtır. Kemteri bilen, soran canlara selâm.

Ellerinden hasret ve hürmetle öperim. Başkaca marûzâtım varsa sıhhat ve âfiyetinizin devamı, kalp ve rah âleminizin kâmil bir şekilde kemâlidir. el-Bâkî Allah. Vesselâmü aleyküm ve rahmetullah. Sizleri can ve gönülden Rıza-i Bârî için seven ERBÎL³³⁰

Tasavvufî bir kavram olarak insan-ı kâmil, sözlük anlamından farklı ve dahakapsamlı bir manaya sahiptir. Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının kendisinde tecellî ettiği, bu nedenle yeryüzünde O'nun halifesi olan, hazarât-ı hams ve meratib-i vücûdu kendisinde toplayan kişiye insan-ı kâmil adı verilir. İlk dönem sufileri insan-ı kâmil kavramını kullanmamışlardır. Fakat Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) “Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı”³³¹ hadisine dayanarak, Allah'ın kendi nefsinde, kendisi için tecelli ettiğini söylemiştir. Bu tecelli ile Allah, kendi isim ve sıfatlarının tümünü ihata eden sureti vücûda getirmiştir. Hallac'ın bu anlayışı, daha sonra İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin insan-ı kâmil düşüncesine temel oluşturmuştur. İnsan-ı kâmil anlayışı, varlık düşüncesiyle bağlantılıdır. Nitekim İbnü'l-Arabî'ye göre âlemilk önce ruhsuzdu. Cilâsız bir aynaya benzemektedir. Âdem bu cilâsız aynanın cilâsı ve ruhu olmuştur.³³²

Annemarie Schimmel, *İslam çileciliğini anlatırken* Hallâc'dan şöyle bahseder: “Sürekli ibadete ve çile doldurmaya mukabil, Hallac, Allah'a karşı görevlerini tamamıyla

³³⁰ 7.2.1952 tarihinde kaleme alınmıştır.

³³¹ Buhari, *İsti'zan*, 1; Müslim, *Birr*, 115.

³³² Atlı, Ahmet, *agt*, s.52

yerine getirmedigine inanıyordu. Çile doldururken lokmayı kendi yutacağına, yanı başındaki siyah köpeğe verirdi. Çilesini doldurmaya devam eden Hallac, Sus yakınlarında 912’de tutuklanarak üç gün süreyle tomruk direğine bağlanmış ve halka teşhir edilmiş, sonra da on yıl kadar hapis yatmıştır.

Hallac, taşlanarak Rabbine yürümüş, ancak çilesi bununla da bitmemiştir. Annamaria Schimmel Hallac’ın Ölümü sonrası, ona seza görülenleri de Şöyle anlatır: “*Hallac’ın elleri ayakları kesilmiş, dahası darağacına çekilmiş, sonra da kafası koparılarak vücudu yakılmış ve külleri Dicle’ye savrulmuştur.*”³³³

Sonuç olarak, Hallâc’ın tercih ettiği kadar zirve bir çileyi tecviz etmek mümkün olmasa da³³⁴, çile, insanın nefesine hâkim olması, kendini disiplin altına sokması, ruh temizliği, kalp huzuru, keşfin açılması ve keramet sahibi olunması gibi değişik ahlaki ve tasavvufî gayeler için yapılabilir. Ancak önde gelen sufiler keşf ve keramet sahibi olmak için çile çıkarmanın doğru olmadığı görüşündedirler.

Nitekim Şehabettin es-Sühreverdi, çileden asıl maksadın dinin selameti, ihlâslı amel ve nefsin denetim altında tutulması olduğunu belirterek keşf ve keramet sahibi olmak için çile çıkaranları eleştirmiştir.³³⁵

Bedenlerimiz; geçici, dünyevi zevk ve ihtirasların kaynağı olduğu için, erdeme ulaşmamızı engelleyen bir öğedir. Ruhumuz ise ebedidir, gerçek mutlulukları ve temiz zevkleri ancak onunla tadabiliriz.

Bedenimizin ruhumuzu kirletmesine engel olmamız gerekir. O halde, bedensel zevklerden vazgeçmeli, daha da önemlisi, kötülüklerin kaynağı olan bedenimize eziyet ederek ruhsal erişkinliğe ulaşmaya çalışmalıyız. Böylece, kendimizi ölümden sonraki ebedi yaşama en etkili bir biçimde hazırlamış oluruz.³³⁶

³³³ Schimmel, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, ss.81-83, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2000

³³⁴ Zira, Hallac, kaç kez kendisini öldürtmek için Bağdatlıları tahrik etmiş ve onlara şöyle seslenmiştir: “Öldürün beni sadık dostlar; Hayatım, öldürülmemde benim”.(Schimmel, Annemarie, *age*, s.83)

³³⁵ Sühreverdi, *Avarifü’l-maarif*, s.311

³³⁶ Alkan, Türker, *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, c.35, sayı 1 (1980) *Duyumsal Yoksunluk, Çilecilik Ve Dinsel Deneyim*, ss.187, 188

10. BÜKÂ

Büka Lügate ağlama, hüznünden veya elemden gözyaşı dökme anlamına gelir.³³⁷ Tasavvufî literatürde zahidler ve sufilerin yaptıkları kötü işlere, girdikleri günahlara, içinde bulundukları bela ve musibetlere, ahde vefa edemeyişlerine, firkat ve hicran haline, ahiret hesabına ağlamasıdır. Ağlamanın onsekiz türü vardır. Bunlardan bazıları; Günah, Allah korkusu, Allah'tan ayrı kalma, O'na kavuşma süresinin uzunluğunu düşünerek özlem acısı sebebiyle veya sevgi sebebiyle olan ağlamalardır. O'ndan ayrılış, mükâfattan endişe ederek, inleyerek, O'nun huzurunda olmaktan dolayı, O'na yakınlık niyetiyle tevazuyla yuvarlanıp ağlamaktır. O'na koşarken geri kaldığını zannettiğinden dolayı ağlamaktır. İyilik ve lütuflarıyla kuşattığında O'na vuslatın nefsinde meydana getirdiği sevinçten dolayı ağlamaktır. İlk dönem sûfileri Bekkâûn (ağlayanlar) diye anılmışlardır. Zahidlerin üzüntüden, ariflerin ise sevinçten ağladığı kaydedilir.³³⁸

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın âyetlerini duyan gerçek müminlerin hemen ağlayarak secdeye kapanmaları hususu sık sık zikrolunur. Konuyla ilgili olarak şu âyetler dikkat çekicidir: *"Rahmanın âyetleri okununca onlar hemen ağlayarak secdeye kapanırlar."*³³⁹

Yine müminleri ikaz mahiyetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yapmakta olduklarının karşılığı olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."*³⁴⁰

Büka, Hadis-i şeriflerde de çokça zikredilen hususlardan birisidir. Ağlayamayan Sahabe-i Kirâma, Peygamber Efendimiz (s. a.), *"Kur'an'ı okuyun ve ağlayın. Şâyet ağlayamıyorsanız ağlamaya çalışın veya (hiç olmazsa) ağlar gibi yapınız"*³⁴¹.

*"Kimsenin bulunmadığı bir yerde Allah'ı zikredip ağlayan mü'minin âhirette Allah'ın özel lutfuna nâil olacağı"*³⁴² ve *"Allah korkusundan ağlayan kişinin cehennemden âzâd"*

³³⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C.14, s.82; el-Mu'cemü'l-Vasit, s.68; Er-Raid, s.333; el- Müncid, s.44; el-Mu'cemu'l-kebir, C.II. s.495

³³⁸ Ebu Nasr Serrac, et-Tusi, *el-Luma'* ss.300, 301; Ayr. Bkz.Uludağ, Süleyman, *Tasavvufî terimler sözlüğü*, s.80; Cebecioğlu, *age*, s.113.

³³⁹ Meryem s.19/58

³⁴⁰ Tevbe s.9/82

³⁴¹ İbn Mâce, *İkame*, 176

edileceği”³⁴³ hakkındaki iki hadiste ise gözyaşının mühim bir ahiret azığı olduğunu görmekteyiz.

“Aşırı derecedeki sevgi ve muhabbet, sevginin son mertebesi ve sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması” şeklinde tanımlanan aşk, mutasavvıflara göre varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Aşk, sevenin sevgilisinde kendisini yok etmesi; öyle ki aşığın yok sadece maşukun var olması, her şeyin ondan ibaret olması halidir.³⁴⁴

Günahından dolayı ağlamanın aslında nedametın kendisi olduğunu söyleyen üstad Kuşeyrî (ö. 465/1072), günahkârın bu hâlet-i ruhiyesini şöyle anlatır.

“İnsan günahları terkeder, kalbindeki “günahda ısrar” düğümünü çözer, bir daha bu nevi bir günaha dönmemeye azmederse, işte o zaman kalbinde hâlis ve sâdık bir nedamet hissi ortaya çıkar. Bu hissin tesiriyle geçmişteki işlediği hata ve günahlara üzüldür, elden çıkan (fırsat ve) hallerinin hasreti ile yanar tutuşur. İşlediği kötü amellerden ötürü hüznlenir, böylece tevbesi tamam hale gelir, mücâhedesı dosdoğru bir şekle girer, halk ile ihtilâtı terkederken halvete çekilir, artık kötü insanlarla sohbet etmekten zevk almaz, tersine bu nevi dostluk onu sıkır, ürkütür, onlarsız yaşamak ister, gecesi-gündüzü hasret içinde geçer, bütün hallerinde eseflenmeye dört elle sarılır, *ibret gözyaşını dökerek* yanlış attığı adımların izlerini siler, güzel tevbesi ile günah yaralarını tedavi eder.”³⁴⁵

Mustafa Erbil’in Üstadı Mahmud Sami Efendi, Musâhabe kitaplarından birisinde gözyaşına dair tafsilatlı olarak sunduğu bölümde;

“Gözyaşı; Hak yolcularının Cenab-ı Allah'a yaklaşabilmeleri için yegâne sığınaktır. Gözyaşı; İç'in, tehassür ifadesi ve gözün niyazıdır. Gözyaşı; Nedamet manasını taşır, Allah'a bir nevi tövbedir. Gözyaşı; Aşkın derüni (iç) hislerini coşduran kelimesiz ve sadasız lisanıdır. Gözyaşı; Arifin kalbinin tercümanıdır. Gözyaşı; Mağfiret için Allah'ın kullarından istediği istirhamıdır. Gözyaşı; Hakk'ın rahmetini tahrik ve merhametini

³⁴² Buhârî, *Rekaik* 24; Müslim, *Zekât* 91;

³⁴³ Tirmizî, *Fezâilu'l Cihâd* 8, 12; Nesâî, *Cihad* 8,

³⁴⁴ Özköse, Kadir, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, s.252, Ensar Yayıncılık, Konya, 2008

³⁴⁵ Kuşeyrî, *age*, s.94

celbeder. **Gözyaşı**; Günahkârların sıdk ve ihlâs ile Rabblarına eyledikleri ubudiyet incisinin daneleridir. **Gözyaşı**; yokluğa erenlerin saadet sermayeleridir. **Gözyaşı**; Allah için öyle bir sermaye-i sadefdir ki, rahmet, merhamet ve mağfiret habbelerini içinde taşıyan seyyidü'l-istiğfar ve tevbe-i nasühdur. **Gözyaşı**; Günahların gufranıdır. **Gözyaşı**; Muhlis'in habbe-i ihlâsıdır. **Gözyaşı**; Asî'nin kurtuluş ipidir. **Gözyaşı**; Hulasa, vuslata erenlerin yegâne istinatgâhıdır (dayanağıdır).³⁴⁶ der.

İşte Erbil Efendi de bu aşk ve muhabbetle doldukça dolmuş bazen uzaklık duygusuyla, bazen yakınlaşmanın heyecanı ile gözyaşını Rabbisi ile buluşmaya vize mesabesinde görmüştür. O, seherlerde dökülen gözyaşına bir mânevî iaşe ve erzak gözüyle bakmaktadır. Bazen de gözyaşını bir arkadaş olarak görür.

Erbil de gözyaşı ile günahlar ve tevbe arasında da bağ kurar. Gözyaşının muhakkak günahları eriten bir tarafı olduğuna ve anadan yeni doğmuş gibi tertemiz kılacağına inanır ve bir şiirinde³⁴⁷ şu ifadelere yer verir:

Gözyaşlarını akıt, de ki bir daha yapmam

Aman Allah'ım affet eğri yollara sapmam

Gözyaşı muhakkak ki eritir günahları

Yetiştir arkasından feryadı âh vâhları

Annenden doğmuş gibi tertemiz etsin Allah

Nefsin öldür, artık uyma şeytâna yallah

“Yaptıklarından öyle bir pişman ol ki, gözlerinden yaşlar aksın “diyen Erbil, ‘Allah’ım! bir daha yanlış yollara sapmam, bu hatayı da bir daha işlemem” diye tevbeyi tavsiye ederken pişmanlığına ah vahlar katmayı da tavsiye eder. Ki böyle olursa anadan doğmuş gibi tertemiz ve günahsız olursun, der.

Mevlana da aynı temayı şöyle işlemiştir: *İnleyip ağlamak, kul için güçlü bir sermayedir. İyi bir kazanç yoludur. Baştanbaşa rahmettir, pek şefkatli bir dadıdır. Dadı*

³⁴⁶ Ramazanoğlu Mahmud Sami, *Musâhabe VI*, s.170, Erkam Yayınları, İstanbul, 1985

³⁴⁷ Bu mısralar 10.03.1945'te kaleme aldığı “ Bir Hakikat” adlı şiirinden alınmıştır.

*da, ana da çocuk ne vakit ağlayacak ki süt verelim diye bekler dururlar. Allah da sizin ihtiyaç çocuklarınızı, ağlasın da süt meydana gelsin diye yarattı. Allah; "Bana dua edin, beni çağırın." diye buyurdu. Ağlayıp inlemeyi bırakma da, onun sevgi ve merhamet sütleri coşsun.*³⁴⁸

Erbil gözyaşının saiklerini ve ağlamanın insana kazandırdıklarını ve kimlerin vasfı olduğunu bir ahabına yazdığı mektupta şiir şeklinde³⁴⁹ ifade etmiştir:

*Irmak gibi çağlamayan
Matem şalı bağlamayan
Hüngür hüngür ağlamayan
Didâra layık olur mu?*

Erbil, ağlamanın rü'yete götüren yol olduğuna inanır ve “matem sahibi bir insan gibi ırmak misali çağlayarak hüngür hüngür ağlamayan insan sevgiliyi görmeye layık olur mu? der” ken, Mevlana ile bir daha kesişir: Mevlana der ki:

*Tövbe için bir parlaklık, yani bir iç yanışı, bir pişmanlık gerek. Tövbeye bir şimşek, bir bulut yani ah etmek, nedamet, gözyaşları dökmek şarttır. Bir meyvenin yetişmesi için hararet ve su gerekir. Tövbenin kabulü için de bulut ve şimşek yani gözyaşı, iç yanışı ister. Gönül şimşeği çakmaz, göz bulutu yağmur yağdırmazsa, öfke ateşi, günah ateşi nasıl söner?*³⁵⁰

*Cennet başka cemalet başka
Yanmayan ateşi şada
Dünya ile ukba başta
Didâra layık olur mu?*

³⁴⁸ Mevlana, *Mesnevi*, c.II, s.149 b.1950, MEB yayınları, İstanbul, 2001

³⁴⁹ Şiirin başlığı “İncesu Cami-İ Kebir Müezzini Arif Efendiye Cevaben Yazılmıştır” şeklindedir. Kaleme alınış Tarihi 7.3.1949 ‘dur.

³⁵⁰ Can, Şefik, *Mesnevî Tercümesi*, c.I-II, (bb.1645-1655)s.391, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997

Erbil devamla “Her cennete giren Cemalullahla müşerref olmayacaktır. Dünyada da ukbada da yanıp tutuşmayan, o arzuyla yanıp yakılmayan, hiç cenab-ı Hakla rü’yete nail olabilir mi?”der.

Mevlânâ, yukarıdaki beyitlerinin devamında, yine benzer şekilde Erbil’i, şöyle destekler: “*göz bulutu yağmur yağdırmazsa, Kavuşma şimşeginin yeşilliği, yani ilahî tecellî nûrunun parlaklığı gönülde nasıl belirir? mânâ kaynakları nasıl coşup akar?*”³⁵¹

Dökmeyenler gözden yaşı

Vurmayan sineye taşı

Eğmeyenler mağrur başı

Didâra layık olur mu?

Alnı secdeye gitmeyen mağrurlar, matemdeki insanların yaptığı gibi sinesini dövmeyen gözyaşı dökmeyenler, dîdâra layık değildir, derken Mevlana’nın temas ettiği şuhususu akıllara getirmektedir:

“Hz. Âdem, Allah’ın azarından gözyaşı ile kurtuldu. Tevbe edenin gözyaşları, onun nefesi, sözü, yalvarışlarıdır. O cennetten, yedi kat göklerin üstünden indi de özür dilemek için geldi, kapının arkasındaki papuçlukta niyâza durdu. Eğer sen de Âdemoğlu isen, onun soyundan geldinse, onun gibi özür dile, onun yolunda ol. Gönül ateşini, gözyaşlarını kendine mânevî gıda yap. Çünkü bostanları, güneşle yağmur şenlendirir.”³⁵²

Âkılın kârı ağlamak

Bunları yapmyan ahmak

Dünyaya perhiz bağlamak

Didâra layık olur mu?

³⁵¹ Can, Şefik, *Mesnevî Tercümesi*, c.I-II, (b-1655)s.391; MEB C.II, s.157; Tahiru’l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, c.III. s.830 (b.1634), Selam Yayınları, Konya, 1965

³⁵² Can, Şefik, *Mesnevî Tercümesi*, c.I-II, (bb-1630-1635) s.120; MEB C.I, s.131; Tahiru’l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, c.III. s.829 (b.1632)

Erbil, ağlamayı akıllı olan insanın özelliklerinden kabul eder. Dünya malına ve nimetlerine karşı harislikten el çekmeyenleri de ahmaklıkla tavsif eder. Bu durumda olanları cemalullahtan mahrum kalacaklarını söyler.

Olmayan teslim ârife

Kabeyi eyleyen cîfe

İmkân yok hâli tarife

Didâra layık olur mu?

Bir Allah dostuna bağlanarak gönül Kâ’besini Allah’ın muhabbeti ve zikrullah ile doldurmayanlar kalplerini öldürmüş olur ve lâşeye çevirmiş olurlar. Böylelerinin kalbi de kaskatı olacağı için ağlayamaz da, Allah’ın cemaline kavuşamaz da. Çünkü bunlar için kalbin yumuşaması ve tevbeye yönelmiş olması gereklidir.

Bu konuda Muhasibî, tevbeye engel olabilecek durumları sayarken şöyle bir sıralama yapmıştır:

- a- Kalbin katılığı
- b- Kalbin paslanması
- c- Kalbin mühürlenmesi
- d- Kalbin kilitlenmesi³⁵³

Muhasibî, kalbin katılaşıma sürecini de şöyle izah eder:

“Gaflet, bizimle ahiret amellerinin arasına girmiş, Allah’ın uyarısına karşı kalplerimizi katılaştırmış, O’nun sevabı, cezası ve hükümlerine karşı gözümüzü kör etmiştir. Buna neden olan şey, kalplerimizi ahireti düşünmekten alıkoyuyor, meşgul ediyor, sonunda kendimizi unutuyoruz. Çünkü nefislerimiz hakkında durup düşünmeyi unutuyoruz. Yine Allah Teâlâ buyurmuştur: “Onlar Allah’ı unuttular, Allah da onlara

³⁵³ Muhâsibî, *er-Riaye*, s.131

*kendilerini (nefslerini) unutturdu.*³⁵⁴ Bu ayet “Allah onlara, nefislerine dönüp düşünmelerini unutturdu.” anlamına gelir.³⁵⁵

Ebû Tâlib el-Mekkî de bu hususta şunları söyler: Şu ayet-i kerime de kalbin günahlarla iyice kaplanıp kapanmasını anlatmaktadır:

*“Hayır! Bilakis, onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini kapatmıştır.”*³⁵⁶

Kalbin bu hâli için denilmiştir ki: “Ayetteki hâle düşen kul, günah üstüne günah işler. Öyle ki sonuçta, kalp iyice kararır, iman perdelenir, artık iyiliği tanımadığı gibi herhangi bir kötülüğü de çirkin görmez. Kalbin siyahlığı son noktasına gelince üstü altına çevrilip ters, yüz edilir. O zaman kalp tamamen nifak türü işlerle dolar, onunla huzur bulur ve Allah Teâlâ’nın (rahmet nazarıyla) nazar edip fazlıyla kendisine acımasına kadar öylece kalır.

Hasan-ı Basrî demiştir ki: “Kul ile Rabbi arasında malum bir günah sınırı vardır. Kul onu aşınca, Allah kalbini mühürler ve bundan sonra onu hayırda muvaffak etmez.”

İbn Ömer yoluyla gelen bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “*Mühür arşta asıldır. Yasaklar çiğnendiği ve haramla helal görülüp işlendiğinde Allahu Teala (bir melek ile) mührü gönderir, kalpler içindeki (nifak, küfür ve isyan) sebebiyle mühürlenir.*”³⁵⁷

*Ağlayalım gündüz gece
Kıymet vermeyenler suça
Satalım dehri bir hiçe
Didâra layık olur mu?*

Erbil, gözyaşı dökülebilmesinin neye bağlı olduğunu da şöyle tespit etmiştir: Günahlara gönlünü kaptırmayan, masivayı bir hiç görmeyi başaranların devamlı surette gözlerinden yaşlar akar ve didarı görmeye hak kazanırlar.

³⁵⁴ Haşr, 59/19.

³⁵⁵ Muhasibî, *age*, s.54

³⁵⁶ Mutaaffîn, 83/14

³⁵⁷ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtü’l-kulûb* c.I, ss, 311, 312

*Akıt ERBİL gözden yaşı
Ah etmeyen kirden nâşı
Kem sözle eğdirme kaşı
Didâra layık olur mu?*

Erbil Efendi'ye göre gözyaşı günah kirini giderdiği için günahından dolayı ah u vah etmeyi kendine de tavsiye ederek didara layık olunabileceğini tembihlemektedir.

Görüldüğü üzere Erbil, didarına olan aşk ve muhabbeti sebebiyle kaynadıkça kaynamış bazen uzaklık duygusuyla, bazen yakınlaşmanın heyecanı ile gözyaşını Rabbine ulaştıran bir unsur olarak görmüştür. O, seherlerde dökülen gözyaşından mânevî bir lezzet ve tat almıştır. Bazen de bir yol arkadaşı olarak düşünmüştür.

Merhum Bursevî, Allah korkusuyla ağlamaya dair, İsrâ Sûresindeki" *Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır.*"³⁵⁸ âyetinin tefsirinde der ki:

Allah korkusuyla "*Ağlayarak yüz üstü kapanırlar*" âyetinde yüz üstü yere kapanmanın tekrar edilmesi, sebepler farklı olduğu içindir. İlki Allah'ın emrini tâzim içindir. İkincisi ise Kur'an'ın öğütlerinin onlara te'sir etmesi sebebiyledir.

Abdullah b. Ömer (r. anhumâ)'dan Hz. Peygamber (s. a.)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "*Duâ ve niyaz ile Allah'a yalvarın ve ağlayın. Çünkü gökler, yer, güneş, ay ve yıldızlar Allah korkusuyla ağlarlar.*"

Kur'an'ı dinlemeleri, "*onların*" ilimlerini ve Allah'a kesin îmanlarını artırdığı gibi "*saygısını artırır.*" Huşûunu artırır. Huşû, tevâzu ve tazarru, yalvarmak demektir. Bil ki tevâzu ve secde ruhların hallerinden, ağlama ve huşû bedenlerin hallerindendir. Ruhlar bedenlere ancak kulluktaki bu faydaları elde etmek için gönderilmiştir.

Kâşifî der ki: "Bu âyet, Kur'an'daki secde âyetlerinin dördüncüsüdür. Hz. Şeyh (k. s.) bu secdeye "ulemânın secdesi" adını vermiş ve şöyle demiştir: "Bu secdenin hakîkati tecellî eder. Çünkü huşû, zâhire veya hem zâhire hem bâtına tecellî olmasından ileri gelir.

³⁵⁸ İsra s.17/109

Cenâb-ı Hak haber verdi ki onların huşûu ziyâde olur. Huşû ise ancak ilâhî tecellîden olur. O halde huşûun ziyâdeliği tecellînin ziyâdeliğine delildir. Bu takdirde bu secde tecellî olur. Secde eden kimseye bu secdenin bereketiyle tecellînin feyzinden hissedar olması ve tevâzuunun (hudû‘) artması gerektir. Allah neye tecellî ederse mutlaka o şey O’na boyun eğer.³⁵⁹

Erbil gözyaşı ile günahlar arasında bağ kurarken de tevbede olması gereken en önemli unsuru şöyle belirtmiş olmaktadır: *Pişmanlık ve onun zirvesi sayılan ah u vah ile gözyaşı dökmek*. O, gözyaşının muhakkak günahları eriten bir tarafı olduğuna ve anadan yeni doğmuş gibi tertemiz kılacağını söyleyerek de ağlamaya ısrarla teşvik etmiştir.

Mevlana’nın diliyle hulasa edersek gözyaşı, Allah’ın merhametini celbeden bir unsurdur. O; bu durumu şöyle anlatır: “*Akarsu neredeyse orası yeşerir; nerede gözyaşı dökülürse oraya rahmet nazil olur. İnleyen dolap gibi gözü yaslı ol ki, can meydanında yeşillikler bitsin.*”³⁶⁰

11. MURAKABE-İ MAİYYET

Murakabenin sözlük anlamı, bakıp gözetlemek, korumak, muhafaza ve kontrol etmek demektir.³⁶¹

Tasavvufî ıstılahta, Allah’ı kalp ile düşünmek, her düşünce, söz ve hareket esnasında Hakk’ı ve O’nun huzurunda olduğunu düşünerek, sırrı korumaya çalışmak; Hakka yönelmenin maksadını daimi olarak, edebe riâyetle, mülâhaza ve tefekkür etmektir.³⁶² Kulun, bütün ahvaline, Yüce Allah’ın muttali olduğunu bilmesidir.³⁶³

³⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi, *Rûhu’l-beyan*, c.V.s.211

³⁶⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, c.I.s.65. (b.820)

³⁶¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, C.1, s.427; Firuzabadi, *Kamusu’l-Muhit*, s.116; Mu’cemü’l-Vasit, s.363; er-Raid, s.745; el- müncid, s.276.

³⁶² Kâşani, *Mu’cemu ıstılahatı’s-sufiyye*, s.228; Sühreverdi, *Avarif*, s.431

³⁶³ Cürcânî, *Ta’rifat*, s.223; Cebecioğlu, *age*, s.445; Uludağ, Süleyman, *age*, s.255

Bir tasavvuf kavramı olarak murâkabe, kulun gönlüne ve iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerine Allah Teâlâ'nın muttalî olduğunu bilmesi ve bu sebeple kalbini zikr-i ilâhî den alıkoyacak kötü düşüncelerden arıtmasıdır.

Cibrîl hadisinde “İhsan” olarak ifâde edilen: “Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmek, ya da Allah’ın bizi gördüğü duygusuyla ibadet”³⁶⁴ anlayışı, murâkabe kavramına işâret sayılmıştır. İbadetlerdeki kıvam ve kalite de, ihsandan aldıkları payla ölçülecektir. İbn Esire göre ise ihsan, ihlâs anlamına gelmektedir.³⁶⁵ İhlâsa gelince Serrac (ö. 378/988), “kulun ilmiyle ve ameliyle Allah’ın rızasını murad etmesidir” der³⁶⁶. İhlâs ile yapılan ameller müstesna, bütün ameller boştur. İhlâs ehli olanlar da büyük bir tehlike ile karşı karşıyadır.³⁶⁷

Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909)’den ihlâsı sorduklarında “Kendini görme duygusunun kalkması ve kendi fiilinden fanî olmandır” demiştir. Bir başka mecliste de “Allah ile muamelede yaratıkların devreden çıkarılmasıdır”³⁶⁸ diyerek niyetin sadece Allah’a has kılınarak riyadan uzak kalınması gereğine dikkat çekmiştir.

Sürekli murakabe, Nakşîbendîliğin esaslarından³⁶⁹ ruhânî tarîkatlarda zikir “hafî”dir, tarîkat silsilesi de genellikle Hz. Ebûbekir (r. a) vasıtasıyla Hz. Peygamber’e ulaşır. Nakşîbendîlik bu özelliği taşıyan tarîkatların başında gelir. Bu yolda sâlik, kalb, ruh, sır, hafî, ahfâ, letâif-i nefis, letâifü’l-küll, nefy ve isbât, *ehadiyyet*, *maiyyet*, *akrabîyyet* ve *muhabbet murâkabeleri* gibi mertebelerden geçerek sülûkünü tamamlar. Salikin murakabe ve teveccühe devam etmesiyle velâyet mertebesi hâsıl olur.³⁷⁰

³⁶⁴ Buhari, İman, 37; Müslim, İman, I

³⁶⁵ Yüce, Abdülhakim, *Tasavvuf ve ıstılahları*, s.18, Van, 1996

³⁶⁶ Ebu Nasr Serrac et-Tusi, *age*, s.22

³⁶⁷ Ebu Nasr Serrac et-Tusi, *age*, s.118

³⁶⁸ Ebu Nasr Serrac et-Tusi, *el-Luma’* ss, 221-222(*İslam Tasavvufu*), Yılmaz Hasan Kâmil, Altınoluk Yayınları. İstanbul, 1996

³⁶⁹ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve sözlüğü.*, s.255

³⁷⁰ Mevlana Halid-i Bağdadi, *Risâle-i Hâlidîyye*, sy.111-114 Hazırlayan, Çiçek, Yakup, Furkan kitabevi, İstanbul, 1997; ayrıca bkz. Muhammed b.Abdullah el-Hânî, *Âdab*, ss.214, 217

Kelami Dergâhı postnişini Esad Erbili Efendi, bir müridine yazdığı cevabi mektubunda murakabe derslerine de vuzuh getirmiştir.³⁷¹

Maiyyet murâkabesi “... *Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.*”³⁷² âyetinin anlamı düşünülerek yapılır. Âyet-i kerîmedeki bu beraberlik zâta ve zamana müteallik bir beraberlik olmadığı gibi, hulûl ve ittihad yoluyla da değildir. Sâlik her nerede olursa olsun kalbi her an Allah ile huzur halinde bulunmalıdır. Murakabe-i maiyyetin istinad ettiği dayanaklardan birisi de hicret esnasında Sevr Mağarasına sığınan Hz. Muhammed (a. s.) ile Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olan âyet-i kerimedir:

“Eğer siz ona (Peygamber’e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke’den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu...”³⁷³

Cibrîl hadisinde “İhsan” olarak ifâde edilen: “Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmek, ya da Allah’ın bizi gördüğü duygusuyla ibadet” anlayışı, murâkabe kavramına işâret sayılmıştır. Zira “biz Allah’ı görmesek de Allah bizi görmektedir.”³⁷⁴ Yani kulluğumuz her an devam ettiğine göre, Allah her an bizimle beraber oluyor demektir.

³⁷¹ Maddi ve ma’nevi olgunluklarla tezyin edilmiş bulunduğunuzu göstermeye kâfi, sonsuz ilahi inâyetlerle nurlandığınızı isbata delil olan misk kokulu kaleminizin incileştirdiği kıymetli sözleriniz ile iftihar vesilesi ifadelerinizi değerli cevher gibi, gururla gördüm. Murakabeden dolayı birkaç kelime sarfetmiş olduğunuz için bilmünasebe şunları söylemek isterim:

Asil yüce makamından ayrıлып süfli ten-kefenine inen ve tekrar yüksek burçlara yükselmeye kaabiliyetli bulunan ruhani latifelerimiz ancak peşpeşe yapılacak murakabelerle yükelebilir. Fazla olarak salık, murakabe-i ahadiyetten, **maiyyete**, **maiyyetten** akrabiyyete, akrabiyyetten muhabbete, muhabbetten vahidiyyete kadar uzanan hakikat yoluna da nail olabilirBkz.“Erbilî, Muhammed Es’ad, Mektubat, s.87, Erkam yayınları, İstanbul, 1983

³⁷² el-Hadid s.57/ 4.

³⁷³ Tevbe s.40

³⁷⁴ Buhari, İman, 37; Müslim, İman, I

Bir başka zaman Peygamber as. maiyyeti bizzat zikrettiği hadisinde, “*Ey insanlar siz duanızı sağır veya gaib olana yapmıyorsunuz, aksine işiten ve yakın olan (Allah)’a yapıyorsunuz ve O sizinle beraberdir.*”³⁷⁵ buyurmuştur.

Allah Resulü (s. a.), Nefsini tezkiye edeni imanın tadını alan üç gruptan biri olarak saydığında “*adamın birisi peki tezkiye i nefis nedir? diye soru sordu. Peygamber (a. s.)de dedi ki: “Kişinin nerede olursa olsun, Aziz ve Celil olan Allah’ın onunla beraber olduğunu bilmesidir.”*³⁷⁶

Mustafa Erbil’in Maiyyet anlayışını şiirlerinde görmekteyiz. Erbil’in aşağıdaki şiirinde³⁷⁷ bu hususa şöyle temas edilmiştir:

*Regaib Kandilin idrâk edenler
Mi'râca namzettir Hakk'a gidenler
Nefsin hiylesini bilip sezenler
Hak ile birlikte sessiz gezenler
İrcî³⁷⁸ emrini alır minnetle
Dünyadan göç eder ulu devletle*

Hakk’la beraber olan nefsin hilesini sezer. Bunlar maiyyet sırrını yakalayarak, halk içinde olduğu halde Hak’la beraber olmayı başaranlardır. Üç aylar mevsimini iyi değerlendirenler, Regaib ve Mirac kandillerini ihya edenler, gerçek anlamda da miracı yaşayabilirler. Hakla beraber olmayı başaranlar “Rabbine dön” emrini yüce bir paye olarak kabul eder ve ölümü büyük bir sevinçle, şeb-i arus görerek Rabbine gider.

*Gecede gündüzde baharda yazda
Günün her ânında kışta ve güzde*

³⁷⁵ Buhari, *Feth*, 7/363

³⁷⁶ Beyhaki, *eş-şuab*, c.3. s.187; Taberânî, *sağır*, c.1, s.334/555

³⁷⁷ “Fahir’e” ünvanıyla 30.1.1958 ‘de kaleme aldığı şiiridir.

³⁷⁸ Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!”Fecr s.28

Nefesde, sadâda, nağmede, sözde

Dağlarda, vâdide, ovada düzde

Allah'ı (c. c.) görenler, Allah iledir

Allah (c. c.) dünya, ukbabunlar iledir

Erbil, “gecede, gündüzde, baharda, yazda, günün her ânında, kışta ve güzde nefesde, sadâda, nağmede, sözde, dağlarda, vâdide, ovada, düzde Allah'ı görenler Allah iledir” derken adeta maiyyeti yaşadığı yer ve şeyleri, efradını cami bir şekilde sıralamıştır. Erbil bu mısralarında da sanki “...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.”³⁷⁹ ve “Doğu da Allah'ın, batı da Allah'ındır. Artık nereye dönerseniz dönün, orası Allah'a çıkar. Şüphe yok ki, Allah(ın rahmeti) geniştir, O, her şeyi bilendir.”³⁸⁰ âyetlerini şerh etmiştir. Saydığı varlıklarda Allah'ın kudretini ve azametini tefekkürle eserden müessire gidebilenleri, aslında Allah'a yönelmiş ve Allah'ı görmüş sayar, ukbada da Allah'ın bunlarla birlikte olacağını söyler.

Korku yok asla "lâtehaf velâ tahzen" âyetini "

Düşünüp fıkreylemeli "innallâhe ma'anâ" devletini

Erbil, kendini bu kıvama ulaştıranlar için korku yoktur derken, Sevr mağarasında Allah Resulu (s. a.)'in Hz. Ebubekir'e söylediği “Korkma! (Üzülme), Allah bizimle beraberdir”³⁸¹ âyetine telmih yapmıştır.

Her yapılan işin Allah Teâlâ tarafından görüldüğünü, denetim altında olduğunu, hatta O'nun kalplerdekine dahi muttali olduğunu söylerken de: “İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerdeki her şeyi, yerdeki her şeyi de bilir. Allah, her

³⁷⁹ el-Hadid 57/ 4.

³⁸⁰ Bakara s.2/ 115

³⁸¹ Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Tevbe s.40

*şeye hakkıyla gücü yetendir.*³⁸² âyetine bir yorum getirmiş olan Erbil, eğri büğrü yollara sapmadan sırat-ı müstakim üzere yürümeyi hatırlatmaktadır.

*Çünkü bilir, Hak görür, bütün yaptıklarını
Kalbinde gizli gizli alıp sattıklarını
Böyle bir murakabe kendini gözetliyor
Allah (c. c.) bütün efâli her anda denetliyor
Biz de Hakk'ı bilelim candan tasdik edelim
Gösterdiği yollarda eğrilmeden gidelim*

Mustafa Erbil bir başka şiirinde ise **maiyyet** kavramını zikretmese de Allah Teâlâ'ya seslenirken sensiz zemini istemem, zaten var mı ki? diyor.

*Reva gördün bunca mihnet zahmeti
Bilmek isterdim nedir kim hikmeti
İstemem sensiz zeminin vâî mı
Lütfedip göster n'ola didârını*³⁸³

Yine iyd-i ekber başlıklı şiirinde de “**Memnu ve maktû kalktı, Yâr ile تنها kaldık**” derken adeta Cenab-ı hak'la maiyyet halini terennüm etmiştir:

*Ağyâra*³⁸⁴ *bir sed çektim, benzerdi sedd-i Çine*
Semâdan nûr yağmuru yayıldı hep zemine
Memnu ve maktû kalktı, Yâr ile تنها kaldık
Bambaşka bir teselli, felekden zaman çaldık
Bu âlemden uzakta seyr u seyrana daldık
Cisme avdet eyleyip kerrete kaşık saldık

³⁸² Al-i İmran s.3/29

³⁸³ *Farsça, yüz, göz, görme, seyretme gibi anlamları olan bir kelime. Tasavvufî anlamı, sevgili, İlâhî güzelliği seyretmedir. Bkz. Cebecioğlu, age, s.120*

³⁸⁴ Arapça, gayr kelimesinin çoğulu olup, lügatta yabancı, el, başkası gibi manaları ihtiva eder. Tasavvufta hakikate yabancı olanlar, vâkıf olmayanlar makamında kullanılır. Bkz.Cebecioğlu, age, “ağyar” maddesi)

Yar için ağıyarı terk eden ve yar ile ağıyar arasına aşılmaz setler çektiğini ifade eden Erbil, maşuku ile hiç kimsenin olmadığı bir yerde başbaşa kalmasından çok büyük bir haz duyarak büyük bir teselli duygusuna dalmıştır. Çlemi şuhudun dışına çıkarak âlemleri seyrâna daldığını sonra da ruhunun cismaniyet âlemine döndüğünü anlıyoruz.

Kalbin murakabe ile kontrol altına alınması, onun menfî hatıralarla olan alâkasını keserken, murakabe ile kalbin kötülöklere yönelik damarları tıkanmış olmaktadır.³⁸⁵ Nakşîlikte belirlenen “**Hûş Der Dem**” metodu sayesinde, alınan ve verilen her nefeste dahi murakabe haliyle uyanık olmak ve gafletten korunmak mümkün olmaktadır. Zira nefesini gaflet içinde alıp vermeyen bir kimsenin kalbi, Allah ile huzur halindedir. Böyle kimseler de nefeslerini Allah’a itaatle ihya etmektedirler.³⁸⁶

Nakşîlikte murakabe duygusunu oturtan bir başka kural da “**halvet der encümen**” anlayışı olmuştur. Bu terimin manası şudur: “Sâlik halk arasında iken, insanlar içinde iken, Her an Allah ile beraber olmalıdır.”Herkesle beraber fakat yalnız olmak” sözü bunu anlatmaktadır. Bud durumda “halvet der encümen”, murâkabe manasına gelir.³⁸⁷

Mahir İz de bu konuda “murakabesiz geçen günün, ertesi güne ışık tutması düşünölemez.”³⁸⁸ der.

Kul, murâkabe sayesinde, her nefes alış verişte, her fiil ve davranışta kalbini denetleyerek Allah’ın rızâsını kazanmış olur. Yalnız, bu hal şuurda Hakk’dan gayrısı kalmayacak surette devam etmelidir. Hatta kendisinden bile haberi olmayacak tarzda devam etmelidir ki faydası olsun; aksi takdirde murakabenin kendisi değil, merasimi yapılmış olur.³⁸⁹ Usulüne uygun murakabe neticesinde gönöl nazargâh-ı ilâhî hâline gelmiş olur.

³⁸⁵ Sühreverdi, *Avârif*, ss.431, 432

³⁸⁶ Hânî, *Âdab*, s.222;Eraydın, Selçuk, *age*, s.376

³⁸⁷ Hânî, *Âdab*, s.225

³⁸⁸ İz, Mahir, *Tasavvuf*, sy. 120, Kitabevi, İstanbul, 1990

³⁸⁹ Eraydın, Selçuk, *age*, s.160

Erbil Efendi'nin yukarıdaki mısralarından Cenab-ı Allah ile maiyyet duygusunu dolu dolu yaşadığını görüyoruz. Bu beraberlik duygusunun onda ne kadar büyük bir heyecan uyandırdığını ve bundan çok hoş mânevî tatlar aldığını anlıyoruz. "*Memnu ve maktû kalktı, Yâr ile تنها kaldık Bambaşka bir teselli, felekden zaman çaldık*" sözleri bu hazzın ölçüsünü ifade ederken "Çile çeksem de sensiz kalmak istemem" diyerek Yar için ağyarı terk etmesi de aşkının vüs'atini göstermektedir.

Özet olarak ifade etmek gerekirse, Erbil, "*gecede, gündüzde, baharda, yazda, günün her ânında, kışta ve güzde nefesde, sadâda, nağmede, sözde, dağlarda, vâdide, ovada, düzde Allah'ı görenler Allah iledir*" derken sıraladığı müşahhas varlıklarda Allah'ın kudretini ve azametini tefekkürle eserden müessire giden bir mantık silsilesi ile gayrı iradi olarak çevresindeki her şeyden hareketle bir maiyyet duygusunu bizzat yaşamış, verdiği mesajlarla da hep bu hale teşvik etmiştir.

12. BAYRAM

Lügatte bayram her türlü hastalık, keder ve üzüntüden uzaklaştıran şey olarak geçer.³⁹⁰

İstilah olarak bayram, tecellilerin kalbe gelmesi veya nasıl olursa olsun tecelli olan vakittir.³⁹¹ Ölüm, kulun Rabbiyle buluşması demektir. Kişinin Rabbiyle buluşma anında nazar ve rahatlama olacaktır. Yine, sufiler nezdinde ölüm bir bayram olarak telakki edilir.³⁹²

Ölüm gününü bayram günü gibi görme anlayışı ilk dönem tasavvufundan beri vardır. Mutasavvıflar ölüme gurbetten gerçek vatana kavuşma anı olarak bakmışlardır. Bu manada Sühreverdî (ö. 632/1234) kalbi saflaşmış ve ölümü düğün şenliğine dönüştürebilmiş bahtiyarların semâını bir nevî zikir mesabesinde görür.³⁹³

³⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C.3, ss.318, 319; Fîruzabadi, *Kâmusu'l- Muhit* s.386; Mu'cemul vasit s.635; el-müncid, s.562

³⁹¹ Enver, Fuad, *Mu'cem-i mustalahat-ı' s-sufiyye*, s.130.

³⁹² Göktaş, Vahid, *Doktora tezi*, s.379

³⁹³ Sühreverdî, *Avarif*, s.223

Kur'an-ı Kerim'de Fecr Suresinde geçen “*Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!*” âyetleri Rabbe vuslatı ifade etmekle beraber bir kul için en büyük bayram olacaktır. Zira bundan daha mutlu bir an olmasa gerektir.

Hiz. Peygamber, bayram gününün faziletini anlattığı bir hadisinde “*Allah indinde günlerin en büyüğü, Kurban Bayramı günüdür. fazîlette bunu, bayramın ikinci günü takip eder.*”³⁹⁴ der.

Erbil'in Bayram Anlayışını, “Arefe ve Ramazan Bayramı” ünvanlı şiirinde³⁹⁵ görürüz. Erbil burada nefsi öldürmekle bayram arasında bir bağ kurmuştur:

*Vech-i enveri göster, göreyim
Nefsime öldür, kendim bileyim
Can lâzım ise hemen vereyim
Sabaha bayram, müjde uşşaka*

Erbil Efendi bayram sevinci kadar, daha büyük sevinç yaşadığı bir zaman diliminde rûhânî bir seferde öteleri dolaşmanın coşkunluğuyla kaleme aldığı şiiri³⁹⁶ de

*Bayramın iyd-i ekber, halvet oldu cân ile
Ummanlar dolup taştı, döküldü kemter dile
Ağyâra bir sed çektim, benzerdi sedd-i Çine
Semâdan nûr yağmuru yayıldı hep zemine*

Allah'la başbaşa kalmak en büyük bayram demektir. Erbil gibi gönül ehli olanlar bu duyguyu dünyada iken bir nebze de olsa tatmayı başaran kullardır. Bu tadı alabilmek için ağyara set çekmek gerektiğini söyleyen Erbil, Masivadan alâkayı kesip Yar ile halvet olunca deryalar misali kaynadıkça kaynamış, coştukça coşmuştur. Böylelikle semadan yağın nur yağmurunun altında en büyük bayramı idrak etmiştir.

³⁹⁴ Ebu Davud, *Menasik*, 18/1765

³⁹⁵ Şiirin altında tarih olarak “2 9/Ramazan/1365 27/Ağustos/1946 Daktilo yazılış tarihi 13.09.1946 M.” Kaydı düşülmüştür.

³⁹⁶ “İyd-İ Ekber” namıyla kaleme aldığı şiirin altına düşüğü not “24.4.1958 5 Şevval Aşîyan'da” şeklindedir.

*Memnu ve maktû kalktı, Yâr ile تنها kaldık
Bambaşka bir teselli, felekden zaman çaldık
Bu âlemden uzakta seyr u seyrana daldık
Cisme avdet eyleyip kerrete kaşık saldık*

İlgisi münasebeti ile maiyyet bölümünde de ele aldığımız, aşıkın maşuku ile hiç kimsenin olmadığı bir yerde başbaşa kalmasından daha büyük bir sevinç olmasa gerektir. İşte Erbil de bu âlemden uzaklaşarak maverayı dolaşıp gezmekle bayramların en büyüğünü yaşamıştır. Yar ile başbaşa kalarak tarifi zor olan hazları tadan Erbilin ruhu cisme avdet ederek âlem-i şühûda dönmüştür.

*Hazırlanmış sofrada hurma yedim bal yedim
Lokmayı çiğnedikçe "min fadli Rabbi" dedim
Bir ses geldi sem'ime ekber imiş bu îydim
Cûşa gelip aşkile "Lâ şerike lek" dedim*

Bayramda gidilen yerde en güzel ikramlar yapılır. Erbil de çıktığı bu mânevî yolculukta kendisi için hazırlanan mana sofrasında sunulan hurma ve bal gibi cemel ve güzelliği temsil eden nimetleri afiyetle yediğinden bahsediyor. Bu nimetleri tadarken de yaşadığı bayram sevinciyle nimeti verenin kim olduğunu da unutmaksızın “*bütün bunlar Rabbimin fazlındandır*” diyerek tahdis-i nimet ediyor. Sonunda ise coşarak kendisine bu bayramı yaşatabilecek olan ancak O’dur düşüncesiyle “Allah var şeriki yok” diyor.

Erbil’in zaman zaman kabz ve bast hallerini yaşadığını söylenebilir. Onun bast haline geçerek Bayram duygusunu yaşadığı bir başka mevsim de Miraç kandilini idrak ettiği zaman dilimidir.

Kabz, Arapça, tutmayı ifâde eden bir kelimedir. Daralma, kapanma gibi manaları da vardır. Bu terim, **bast** ile birlikte kullanılır. Bu durumda kabz ve bast, sâlikte bulunan iki zıt hali anlatır. Biri emin olunan şeyden korkmak, diğeri de korkulan şeyden feraha çıkmak ve ondan emin olmak anlamlarını ihtiva eder. Kabzın sebebi, salikin kalbine sitem

yollu bir tecellinin gelmesi ve edeplendirildiğine ilişkin bir işaret almasıdır. Bunun ardından gelen ve lutf ve dostluğa işaret eden tecelli ise basta sebep olur.³⁹⁷

Erbil de bu manadaki hissiyâtını, Fahir isimli bir yakınının yazdığı karta verdiği cevabî şiirinde³⁹⁸ dile getirmiştir:

*Miracın sonunda Berat verilir
Bu makamda madde yere serilir
Dünya vemâ fihâ kelle verilir
Huzura huzurla girip erilir*

Hz. Peygamber nasıl ki Miraçta Rabbine kavuştuysa her gün beş vakitte bu duyguyu yaşayan mü'minler bir de Şaban Ayının on beşindeki miraca kavuşarak her işin encam kılındığı gecede kendini affettirebilir de ferman alabilirse, hakiki bayramlardan birini daha yaşayacaktır. Huzura kabul olunmak başlı başına bir bayramdır, ama bu öyle kolay değildir. Kelle vererek, can vererek fenâ sırrına nail olarak elde edilebilir.

Kuşeyrî (ö. 465/1072), kabz ve bast halinin izahı sadedinde der ki: “Kabız icabettiren şeylerin en aşağısı ve basiti, sâlikin kalbine bir vârid (mâna) gelmesidir. Bu mânada sâlikin azar işiteceğine bir işaret veya edeplendirmeyi hak ettiğine dair bir remiz bulunur. Bu yüzden behemehâl sâlikin kalbinde bir kabz hâli meydana gelir.

Bazı vârid ve mânalarda ise Allah'ın kulunu kendisine yaklaştıracığına veya bir nevi lütuf ve ferahlandırma ile kuluna teveccüh edeceğine dair işaret bulunur. Bu sebeple kalbe bast hâli gelir.

Kısaca her insanın kabız bastına göre, bastı da kabzına göre olur. Bazan kabzın sebebini tayin etmek, kabz sahibi için müşkül olur. İnsan, kalbinde bir kabz (sıkıntı, darlık) bulur, fakat sebebini ve bunu icabettiren şeyi bilemez. O zaman bu nevi kabız sahibi için kurtuluş yolu, bu hâl ve vakit geçene kadar teslimiyet göstermektir. Çünkü zoraki hareketlerle bu nevi kabız kendinden uzaklaştırmak veya kendisine gelmekte olan

³⁹⁷ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.269; Cebecioğlu, *age*, ss.414, 415

³⁹⁸ “FAHİR'E” unvanıyla yazdığı şiirin altında şu not vardır: “*Fakîrül-hakîr Erbîlî*” 30.1.1958

kabz hâlini irâdesi ile defetmeye hazırlanmak kabz hâlini daha da fazlalaştırır. Bazen bu nevi davranışlar kötü bir edep eseri olarak da görülebilir.

Kul vaktin hükmüne kendini teslim ederse, pek yakında kabz hâli zail olur. Çünkü Hakk Sübhanehü ve Teâlâ "Kabz ve bast eden Allah'dır." (Bakara, 2/245) buyurmuştur.

Bazen bast aniden gelir, birden sahibine tesadüf eder, bunun sebebi bilinmez. Gelen bast, sahibini silkeler ve rahatlatır. Bu durumda bast sahibi için kurtuluş yolu, sükûneti muhafaza etmek ve edebe riayet etmektir. Çünkü bu halde bast sahibi büyük bir tehlikeye maruz kalabilir. Bu, hâl sahibi hakkında sakınılması gereken gizli bir oyun (mekr) olabilir. Hakikat ehli olanlar kabz ve bast hallerini, Allah'a sığınılması gereken haller olarak görürler.³⁹⁹

Ramazan-ı Şerîf makâm-ı halvet
Bu hâle erene de büyük devlet
Zâhiri perişan olsa da zillet
Derûnu Hak ile dopdolu izzet

Ramazan ayı içerisinde ibadet yoğun yaşayan mü'minler, bu rûhânî fırsat mevsiminde Kur'ân tilâvetiyle, hayır-hasenatla, teheccüd, tefekkür, zikir, şükür, duâ ve istiğfarla ihyâ ederek büyük ecirler kazanırken, sırf Allah rızası için tuttukları orucun da tesiriyle daha çok içine yönelme ve Allah ile buluşma imkânına sahip olurlar. Hele de son on günde itikâf sünnetini yerine getirme imkânı bulanlar bu beraberlik duygusunu çok büyük bir saadet olan halvetle kemale erdirebilirler. Oruç zahiren insanı aç bıraksa da batınen onun içini mânevî güzelliklerle doldurmaktadır.

Sürur Arapça sevinç demektir. Üzüntünün mukabili olan sevinç, üç türlüdür:

1- Zevk sürûru.

2- Şühûd sürürü: ilim perdesinin açılmasıyla oluşan sevinç.

³⁹⁹ Kuşeyri, *Risâle*, ss, 58, 59; Ayrıca bkz.Uludağ, Süleyman, *Kuşeyri Risâlesi*, ss, 152, 153, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003;

3- İcâbet-i semâ sürûru: Vahşet izlerini gideren müşahede kapılarını açan, sâlikin ruhunu güldüren sürurdur.⁴⁰⁰

Yine çok sevip saydığı Ali Haydar Efendi'yi methettiği şiirinde de onunla halvet olarak bayram duygusunu yaşadığını anladığımız şiirinden⁴⁰¹ bir dördlük şöyledir:

Mânâ âleminden olalım halvet

Bu halvete can kurbansa ne minnet

Metânetin bozmadı, ölümden ise korkmadı

Hayatına kasteden hastalıktan ürkmedi

Mana âleminde halvet olabilmek için canını kurban vererek büyük bir bayram yaşamak arzusunda olan Erbil'e göre kurban olurken korkmaya ve metanetini yitirmeye hiç gerek yoktur, der. Zaten bu görüşte olan birisinin hayatına son verecek hastalıklardan korkması ise hiç mümkün değildir. Zira o, dostuna kavuşacağı için ölüm korkusu ondan zail olmuştur.

Mevlana'nın diliyle söylersek:

*“Gel ey gönül! Hakîkî bayram, Cenâb-ı Muhammed'e vuslattır. Çünkü cihânın aydınlığı, O mübârek varlığın cemâlinin nûrundandır.”*⁴⁰²

Hayatını bu dostluğu elde etme uğrunda geçirenler, tıpkı Bilal Habeşi gibi, sanki ölüme, bayrama gider gibi güle güle gidebilmişlerdir.⁴⁰³

Mühim olan, Ahiret sabahına kalkınca ebedî bir bayram sabahına çıkabilmek, bayramların bayramını yaşayabilmektir. Bu ise bize bahşedilen dünya hayâtının geçici zevklerine ve bayramlarına aldanmadan, dâimî bir kulluk vecdiyle sonsuz bir Ramazan

⁴⁰⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.654

⁴⁰¹ “Trabzon Vilâyeti Kurân Hocası Hâfız Ali Haydar Efendi'ye Yazılmıştır” başlıklı şiiri 16.6.1954 tarihinde kaleme almıştır.

⁴⁰² Topbaş Osman Nuri, *Altınoluk Dergisi*, Yıl: 2004 - Ay: Nisan - Sayı: 218

⁴⁰³ Hanımı: “-Vah başıma gelenlere!” diye ağlayıp dertlenirken, gönlü Peygamber aşkıyla dolu olan Bilâl(r): “-Yarın inşaâllâh sevgili dostlarıma; Hazret-i Muhammed (s.a.) ve arkadaşlarına kavuşacağım.” Diyor, .“Ah ne güzel, ne hoş!” diye seviniyordu. Bkz. Zehebî, *Siyer*, I, 359

rûhâniyeti içinde yaşayabilmekle, ilâhî dostluk ve halvete daha bu dünyadayken girmeye çalışmakla elde edilebilir.

13. FENÂ

Lügatte fenâ, yok olmak ve silinmek, hiçlik, vücudu varlığı yok olmak demektir, zıddı ise bekadır.⁴⁰⁴ İstilahî olarak, avam derecesinden havas mertebesine doğru aşama kaydeden kuldan kötü huyların ve davranışların düşmesi, yok olması demektir. Hazlardan fanî olmak, hiçbir şeyin ona haz vermemesi, aksine eşyanın hepsinden fanî olmaktır.⁴⁰⁵ Kulun, beşerî varlığının ateşini, negatif enerjisini söndürmüş olmasından ötürü yaptığı işleri görmeme halinde bulunmasıdır.⁴⁰⁶

Kuşeyrî (ö. 465/1072), fenâyı üçe ayırır:

- a. Kulun, kendinden ve kötü sıfatlarından fanî olması,
- b. Hakk'ı temaşa eden kulun, Hakk'm sıfatlarından da fanî olması,
- c. Hakk 'ın varlığında yok olan kulun, kendi fenâsını görmesinden de fanî olmasıdır.⁴⁰⁷

İbn Arabî'ye göre fenâ, beka ile birbirine bağlantılı, birbirlerini gerektiren, aynı anda fakat iki farklı yönden meydana gelen hallerdir. Yani fenâ kötü özelliklerin insandan gitmesi; beka ise iyi hasletlerin insanda kalması demektir. Fenâ bireyin oluş âlemine nispetidir.

Mesela haset, kibir, nefret gibi kötü huylardan fanî olan kimse, fütüvvet ve doğruluk gibi iyi huylarda baki kalmış olur.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Mu'cemü'l-vasit, s.704; el-müncid, s.629.

⁴⁰⁵ Cürçânî, *Ta'rifat*, s.176; Kaşani, *Tasavvuf sözlüğü*, 442; Serrac, *el-Lüma'* s.284; Enver, Fuad, Mu'cem-i mustalahat-ı' s-sufiyye, s.137; Uludağ, *age*, s.70

⁴⁰⁶ Küçük, Hülya, *Tasavvufa Giriş*, s.90, Dem yayınları, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011

⁴⁰⁷ Kuşeyrî, *Risâle*, s.69

⁴⁰⁸ Suad, el-Hâkim, *El-Mu'cemu's-sufiyye(el-hikme fi hududi'l-kâmile)* ss.201, 203; Kuşeyrî, *Risâle*, s.67

Fenânın bir de seyr u sülûk sırasındaki eğitim sürecine göre sıralanan Fenâ fi'l-ihvan, fenâ fi'ş-şeyh, fenâ fi'r-Rasûl ve fenâ fillah gibi çeşitleri vardır. Bunları da kısaca şöyle açıklayabiliriz:

Fenâ fi'l-ihvan: Tarîkatta ihvan ve kardeşlik sevgisini gönüle yerleştirip ihvanın arzu ve isteklerini kendi arzu ve isteklerinin önünde tutmak, onlarla sevgiyle kaynaşmaktır.

Fenâ fi'ş-şeyh: Sâlikin şahsî irade ve arzularını şeyhinin arzu ve iradesinde yok etmesi, kendi arzu ve iradesinin yerine şeyhinin arzu ve iradesini koymasısıdır.

Fenâ fi'r-Rasûl: Sâlikin şeyhinde fenâyı yaşadktan sonra Hz. Peygamber'in şahsında sevgi ve aşkla erimesi, onun şahsiyetinde fenâ bulmasıdır. Rasûlullah'ın sıfat ve ahlâkını benimseyip onlarla bezenmesidir.

Fenâ fillah: Sâlikin kendi sıfat ve vasıflarından sıyrılıp Allah'ın sıfatlarıyla bezenmesidir. Allah'ta fânî olmanın ardından Allah'ta bâkî olma hali ortaya çıkar. Bakâ bir bakıma insanın kendisinin etrafındaki halkı ve eşyayı görmemesi halidir.

Bazı sûfîler, bekânın peygamberlere âit bir makam olduğunu, fenâ ve bekânın dünya zevklerine bağlanmamak ve Hakk'a muhabbetin devamını sağlamaktan ibaret olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰⁹

Kulun fiilini görmemesi diye de ifade edilen fenâ halinde, kulun yerine Allah kaim olur; Allah görür, duyar ve tutar.⁴¹⁰ Bu durumu aynıyla ifade eden bir hadis-i kudsî şöyledir: "...Ben kulumu sevince onun gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum..."⁴¹¹

Mustafa Erbil'in fenâ anlayışını, Mürşidi Mahmud Sami Efendi'ye hitaben yazdığı şiirde⁴¹² görmekteyiz. Burada Erbil, gerçek saltanatı onda fanî olmakta bulunduğunu ifade ederek fenâfişşeyh halini yaşadığını gösteren ifadeler kullanmıştır:

⁴⁰⁹ Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, ss.216, 217

⁴¹⁰ Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, s.214

⁴¹¹ Buhârî, *Rikâk*, 38.

⁴¹² 28.5.1957 tarihli şiiridir.

Saltanat buldum fenâ mülkünde

Esfer-i iklimi Şah-ı tâc-ı Edhemdir bana

Fenâ halinin bir tezahürü olarak Erbil, parça parça olan, çeşitli bedeni hastalıkları için bir sıhhat ve afiyet niyazında da bulunmayı aklından bile geçirmiyor. Tabiplerden medet ummuyor, bütün dertlerine devanın Canan'ın ismi yani zikrullah olduğunu söylüyor.

Sefine delindi yelken bozuldu

Barbaros da olsa imdat istemem

Gemi parçalandı suya gark oldu

Hazret-i Hızır'dan yardım istemem

Fenâ haliyle bağdaştırmamış olacak ki, denizde gemisinin delinse bile boğulma riskine rağmen Barbaros'tan dahi yardım istemem, diyen Erbil'in sekr haline tutulduğunu söylemek mümkündür. Hızır (a. s.)'dan dahi yardım beklemeyen Erbil, himmeti kendisinde fanî olduğu Mevla'sından beklemektedir.

Kalbimde tahayyül ederken yâri

Hurilerin şahı olsa istemem

Fark eylemez oldum yârı, ağyârı

Hüsn-ü Yusuf olsa yine istemem

Tasavvuf ıstılahında sekr; dinî his ve heyecanların, aşk, şevk, cezbe ve vecdin tesiriyle sarhoş olma, zâhiri ve bâtinî kayıtları bir yana bırakıp Hakk'a yönelme, kuvvetli bir tecellî ile kendinden geçip rûhî bir haz ve zevk yaşama haline denmektedir. Sekr ve sahv da galebe halindeki bir kişiden ortaya çıkabilecek bir olaydır. Kelâbâzî'ye göre bu haldeki bir kişiden şerîata aykırı haller ve sözler sudur edebilir. Sekr, eşyadan değil de eşya arasındaki farkları görmekten uzak olmaktır. Yani temyiz kabiliyetini kaybetmektir. Bu durumda kişinin gözünde eşya birbirinden fark edilmez hale gelir. Bu, eşyanın görünmez olması demek değildir. Bu ise, sekr hâlinde bulunan kimsenin, Hakk'a muvafakat hâlinde iken kendisine uygun düşen ve ona haz veren şeylerle zıddını ayırt edememesidir. Bu durumda Hakk'ı bulmanın meydana getirdiği galebe

hâli, kulun kendisine haz veren şeyle acı veren şey arasını ayırd etmesi vaziyetini ortadan kaldırır.⁴¹³

Allah'da fanîlik Erbil'i o kadar sekr haline daldırmıştır ki, o artık ne yarı ne de ağyarı ayırt edemez hale gelmiştir. Bu hali ona, Cennette kendisine verilecek Hurilerin en güzelini dahi istemediğini söyletebiliyor. Ondaki fenâ hali sebebiyle herkesin meftun ve hayran kaldığı Yusufî güzelliği dahi istemez.

*ERBİL şaşırmıştır yolunu hepten
Yed-i Beyza gelse dahi istemem
Arzu emelleri bıraktım hepten
Azrail de olsa meded beklemem*

Erbil'in fenâ halinde oluşu sebebiyle, Hz. Musa'nın yed-i beyza mucizesi ve emsali mucizeler bile gözüne görünmez hale gelmiştir. Bütün beklenti ve arzuları öylesine terk etmiştir ki sevgiliye kavuşacağı an Azrail gelip sana hayat bahşediyorum ömrünü uzattım diyecek olsa dahi onu da gözünün görmediğini ifade ediyor.

Mustafa Erbil "istemem" başlıklı şiirinde⁴¹⁴ ise "Fenâfillâh" kavramını zikretmediği halde bu kavramı çok güçlü ifade ettiğini görürüz:

*Aşka düştüm giriftar-ı belayım
Zevk u sâfa uğramasın, istemem
Bir güzele tâ ezel mübtelayım
Cah ü mansıb uğramasın, istemem*

Öyle bir aşk belasına tutuldum, O'na ta ezelden beri müptelayım. Bu fenâhalinden dolayı hiçbir zevk ü safayı arzulayamaz haldedir, dünyanın makam ve mansıbları gözüne görünmez hale gelmiştir.

⁴¹³ Göktaş Vahit, *Kelâbazî ve Tasavvuf Anlayışı*, Basılmamış Doktora tezi, ss.310, 311; Ayrıca Bkz.Kuşeyrî, *Risâle*, s.71;Kelâbâzî, *Ta'arruf*, s.174; Sülemî, *Tis'atü'l-Kütüb*, s.33

⁴¹⁴ 15.8.1951 Cuma Dairede yazdığı şiiridir.

*Ne çileler çektim girdiğim yolda
İ'zâz ü ikramdan bıktım istemem
Yarin güzel ismi var iken dilde
Sadakat, saadet zerre istemem*

Erbil'in hayatında Fenâya giden yolda çilelerin birer kilometre taşları olduğu anlaşılıyor. Fenâ hali okadar galebe çalmıştır ki artık o çilelerle izzet ikramlar arasında da bir fark görmemektedir. Yârini ve güzel adını hatırlamak, onun çektiği çileleri unutturmaktadır. Bu hali, yani yârinin ismini söylüyor ve zikrediyor olmayı en büyük saadet olarak görür.

Ebu Tâlib el-Mekkî bu mertebeye ulaşan Allah dostları hakkında şunları söyler: “Onların müşahedeleri; zikirleri, Habib'e yakın olmaları, sevgi ve muhabbetleridir. Onlar Mahbub'ları dışında hiçbir varlığın faziletine şahit olmaz, Marufları olan Allah Teâlâ dışında hiç kimsenin yakınlığını istemezler. Onlar O'na, yine O'nunla yaklaşır, O'na yönelik olarak yine O'nunla O'nu tesbih ederler. O'nun için O'na tevekkül eder, O'nun azabından dolayı da yine O'ndan korkarlar. O'na karşı, yine O'nu severler.”⁴¹⁵

*Şerha şerha deldin şu fanî cismi
Sıhhat ü afiyet, gayrı istemem
Bütün derde deva cânânın ismi
Lokman olsa şifa umup istemem*

Erbil yaşadığı fenâ duygusunun derin tesiriyle Mevla'dan başka hiçbir şeyi görmez hale gelmiş ve himmeti sadece Mevla'dan bekleyen bir anlayışa bürünmüştür: Erbil Efendi parça parça olan, çeşitli iptilalara duçar olan bedeni hastalıkları için, her hangi bir sıhhat ve afiyet niyazında da bulunmuyor. Tabiplerden medet ummuyor, bütün dertlerine devanın Canan'ın ismi yani zikrullah olduğunu söylüyor.

⁴¹⁵ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb*, c.I, s.47

Yine fenânın zirvesi niteliğinde bir şiirinde⁴¹⁶ Rabbine çılgınca sevgi arzusunu dile getirdiği beyitler ise şöyledir.

Hastayım, Lokman'ım Sen değil misin?

Özlerim rızanı, zikr u fikrimsin

Erbil'i bağışla, lütfet recâsın

Dertlilere dermansın mültecâsın

Şu fânî hayata taptırma beni

Ya Rab, çılgınca dâim seveyim seni

Burada derdinin de tabibinin de Rabbi olduğuna candan inanarak seslenen Erbil, derdinle hastayım, tabibim sensin, zikrim de fikrim de, özlemim de senin rızandır sözleriyle fenâ halinin tezahürünü bir daha ortaya koymuş olmaktadır.

Erbil'in Kendisinde Fanî olduğu, dertlilerin dermanı ve sığınağı bildiği Rabb'inden arzusu ise çılgınca daima onun sevgisini gönlünde taşımaktır.

Hucvirî (ö. 470/1077) fenâ ilgili olarak der ki:

“Sûfîler zümresinin dilindeki fenâ ve adem (yokluk) terimleri, iyi sıfatlar isteme ve edinme uğrunda, rezilet sayılan sıfatların ve kötü vasıtaların yok olmasıdır. Yoksa bedenî hayatîyetinin ortadan kalkması kastedilmemektedir.”⁴¹⁷

Erbil'in Seyr u sülûk anlayışında şeyhe bağıllık fenâ derecesinde olmalıdır. Onun bu duygu derinliği Lüleburgaz'da Tümen muhasebecisi olarak çalışan ihvanı Mustafa Özkul'a yazdığı şiirinde görülür. Daha önce muhabbet bölümünde de ele aldığımız şiiri Fenâ duygusunun ne demek olduğunu anlatan çok önemli satırlardır.⁴¹⁸

Muhabbet iştirak bilmez, götürmez

Değil mürşidler, mü'minler dahi ölmez

⁴¹⁶ “Habersiz Geldim Habersiz Giderim” Başlıklı şiirinden alınan beyitler, 13.3.1946 tarihli dir.

⁴¹⁷ Hucvirî, *Keşfü'l- Mahcûb*, s.225

⁴¹⁸ “Mustafa Can” başlığı ile kaleme aldığı şiirdir, 13. Şevvâl-i Mükerrerem 1376/13 Mayıs 1957

*Bu sırrı a'mâlar, câhiller bilmez
Ölüm cisme ârız, ruh lâ yemûttur.*

Erbil, fenânın ancak muhabbetle elde edilebileceğini söyleyen Erbil, bir yerde olanın her yerde olacağı, her yerde olanın ise hiçbir yerde olamayacağını ifade etmek için gönül âleminin olmazsa olmaz kuralını hatırlatarak feyzin bir bulaktan alınabileceğini ifade eder. Severe fenâ sırrını yakalayanların ölümsüzleştiğini söylerken aynı zamanda Hucvirî' (ö. 470/1077)'nin baktığı perspektiften konuya yaklaşmıştır.

*Bırak gayri, sarıl dergâh-ı Pîr'e
Emsâli, benzeri gelmemiş dehre
Şahidimdir Kamer, Utarit, Zühre
sırrı âmâlar, câhiller bilmez*

O şeyhinde fanî olduğu için, Erbil'in her şeyidir. O şeyhinde kadar fanî olmuştur ki yaratılışı ilk insandan da kadim olan gök cisimleri de buna şahit ki dünyaya benzeri gelmemiş bir Allah dostu olduğuna inanır. Bu hakikati ancak basiret gözleri kapalı olanların göremeyeceğini söylüyor. "Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır".⁴¹⁹ Âyetinin iş'ari anlamında da olduğu gibi kalbin feyz menbaı olarak bir yere temerküz etmesi çok önemlidir.

*Hızır'a peyrev olsam imdâd istemem
Hangi sultân olsa himmet gözlemem
ne derse desin, duymam dinlemem
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez*

Erbil, şeyhinde o derecede fanî olmuştur ki, Hızır (a. s.)' a arkadaş olsam dahi ondan bir himmet, yardım beklemem, isterse sultanlar, padişahlar olsun yine böyle bir beklentiye girmem. Başkaları ne derse desin, *kınayanın kınamasına aldırış etmem*⁴²⁰ diyerek Seyr u sülûtaki himmeti sadece şeyhinden beklemek gibi çok önemli olan bir noktanın altını çizmektedir. İşte bu anlayış fenâ fiş-şeyh anlayışı olmuş oluyor.

⁴¹⁹ Ahzab s.33/4

⁴²⁰ Maide, 5/54

*Çünkü var benim de Mürşid-i Pâk'im
Yolunda, emrinde, fedayım, hâkim
Anam, babam, Hızır'ım, o şehin şâhım
Bu sırrı âmâlar, câhiller bilmez*

Zira benim yolunda feda i can ettiğim, yolunda toz toprak olduğum, tertemiz bir mürşidim var. Anam da o, babam da o. Bana göre Hızır da o, padişahlar padişahı da o derken de onun şeyhiyle tamamen aynileştiğini, onda fanî olduğunu anlıyoruz. Fakat bu öyle bir sırdır ki, basireti kapalı olan cahillerin idrak edemeyeceği kadar anlaşılması zor bir husustur.

Tam bu noktada daha önce Tasavvuf Dergisinde İrfan Gündüz'e ait Rabîta konusunu izah eden bir makaleden⁴²¹ ilgili yeri paylaşmanın uygun olacağını düşünüyoruz:

“Kur’ân-ı Kerim’de, “Râbitû” şeklinde geçen ve emir ifâde eden ribât ve murâbata, yalnızca maddi ve dış düşmana karşı değil, bizi içten vuran ve kötülüğü emredici karakteri ile tanımlanan nefis ve şeytan düşmanına karşı da vaziyet almayı, bunların aldatıcı hîlelerine karşı kalbi gözetlemeyi âmir bulunduğu ve başından beri bu âyetlerin iki manayı da aynı anda hedef aldıkları hemen çoğu müfessirlerce söz konusu edilmiştir. Unutulmamalıdır ki, hem ferdlerin hem de toplumların hayatında sıcak savaşlar arızî, soğuk savaşlarda sürekli ve dâimîdir. Sıcak savaşlarda dış, soğuk savaşlarda ise iç düşmanın dikkatle gözetlenmesi gerektiği açık bir husustur. Zamanın îcab ve ihtiyaçlarına göre bunların tercîh edilip değerlendirilebileceği söylenebilir. Kaldı ki müfessirler, bu terimlerin tasavvufî anlamlarını gösterirken İslâmî delillere istinad ettirmeyi de ihmâl etmemişlerdir. Mesela, Râğıb el-İsfahanî (ö. 502/1109), ribat ve murâbatının ikili anlamına işâret ederken; *Bir vakit namazdan öteki vakit namazına kadar beklemek ve kalbi mescitlere bağlı tutmak*⁴²² hadisine dikkat çekiyor ve Kur’ân-ı Kerim’de, rabt kökünden türetilmiş kelimeleri ihtiva eden âyetleri sıraladıktan sonra, bu âyetlerdeki

⁴²¹ Gündüz, İrfan, *Tasavvufî Bir Kavram Olarak Rabîta, Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007], sayı: 19 s.27

⁴²² Buhâri, *Vudû* 6; Müslim, *Tahâret* 34-41; Tirmizi, *Taharet* 39, 103.

rabt'ın: *O Allah, mü'minlerin kalbine sekîneti (iç huzûru ve mânevî kuvveti) indirendir.*⁴²³
âyetinden hareketle kalp sekînetine delâlet ettiğini söylüyor.⁴²⁴

Gündüz, müridin makam ve mertebelerine göre de farklı râbîta şekilleri vardır, diyerek şu tasnifi aktarmıştır:⁴²⁵

1. **Mübtedî mürid:** Her zaman mürşidinin huzurunda ve eli altında bulunduğunu düşünmeli, onun kendisinden ayrılmadığına ve sürekli kendisiyle beraber bulunduğuna inanmalı ve hareketlerini buna göre ayarlamalıdır. Uyurken bile, şeyhinin ayakucunda uyuyormuş gibi uyumalı, mürşide huzurunda iken gösterilmesi gerekli edebi, gıyaben de sürdürmeye çalışmalıdır. Sevgiyle sürdürülmesi gereken bu râbîta, 'Kişi sevdikleriyle beraberdir'. Herhangi bir topluluğa benzemeye çalışan onlardandır. 'hükmünce müridi 'fenâ fi`ş-şeyh'e, yani şeyhi gibi olmaya götürür.

2. **Mutavassıt mürid:** Hayatının her anında Rasûlullah'ın huzurundaymış gibi hareket etmeli. Böylelikle şeyhinde fenâ olma halini daha da iler götürerek, irade, istek ve hareketlerinde en üstün ve en güzel ahlâk sahibi Hz. peygamberin ahlâkına ermeye çalışmalıdır. Bu tür râbîtada, aynileşmesi istenen hedef Hz. Peygamberdir. Çünkü O, ümmeti için tek , Üsve-i hasene ve en güzel modeldir.

3. **Müntehî mürid:** Vuslat mertebelerinin nihâyetine yaklaşmış, sırası ile şeyhinde ve Rasulullah'da fânî olma makamını yakalamış, visâli ve kemâli elde etmeye yaklaşmış müntehî müridlerin râbîtası ise, Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir. 'âyetinde belirtilen beraberliğin mürid tarafından idrak edilmesidir. Tebessümünden sükûta, davranışlarından düşüncesine kadar her şeyine Hakk'ın huzurunda bulunduğu inancı ile düzenlemesidir. Böylece mürid, kendisine şah damarından daha yakın olan Allah'a duyduğu yakınlığı, kuvveden fiile çıkarmış olacaktır."

Mürşidle müridin arasındaki irtibatın özü muhabbettir. Halidiye Risâlesinde sülûk ve mücahede edebi başlığı altında 21. Maddede muhabbet konusuna şöyle değinilmiştir:

⁴²³ Fetih s.48/4.

⁴²⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, Kahire 1970, ss.270-271.

⁴²⁵ Gündüz, İrfan, *agd*, sayı 19 s.34

“Salikin Mürşidine muhabbetinin, sevgisinin ve ihlâsının çok olması gerekir. Şu şekilde ki; Mürşidin kendisine tek feyiz kaynağı olduğuna ve benzeri olmadığına inanmaktır. Şeyhinin razı olmasını saadet, razı olmamasını ise şekavet sebebi bilmelidir.”⁴²⁶

Sâlik, mürşidine aşk ve muhabbetle bağlandığı anda, bu “aşk-ı mecâzî” başlamış olur. Bu aşk da “mecâzî”dir. Çünkü kalb, Allâh’a mahsûs bulunduğundan hakîkî mâşûk, Allâh’tan gayrisi olamaz. Diğer sevilenler ve onlarla yaşanan hâller, bir saraya çıkışta merdiven basamakları mesâbesindedir. Bunlar, kalbin muhabbetullâha hazırlanması yönündeki alıştırmalar hükmündedir. Tâbir câizse “Leylâ”dan “Mevlâ”ya ulaşma gayretidir. Bu gayretlerde en feyyâz merhale, gerçek bir mürşid-i kâmile mülâkî olmak ve onunla ünsiyet ve muhabbetin mânevî heyecanını yaşamaktır. Bunun en verimli tezâhürü ise râbitadır. Muhabbetin böyle sıradan ve basit alâkalarla kıyaslanamayacak derecede bir şiddete ulaşması, “râbita”nın ta kendisidir.⁴²⁷

*Neden düştün bir Efe'nin peşine
Sarıl üstâdına, sen bak işine
Efe'den gördüğün teveccüh nereden
Bilmen gerekirdi, kimden nereden
Dem urma bâdemâ dağdan dereden
sırrı câhillere âmâlar bilmez*

Mustafa Can’a, Alvarlı Efe’den gördüğü iltifatın onu şaşırtıp peşince gitmesine hayretini gizlemeyen Erbil, oradan buradan bahanelere sığınmasını da kabul etmemektedir. Üstadına muhabbetini tazeleyip Sami Efendi’de fanî olmaya çağırılmaktadır.

*Güneşi gör, yıldızları terk eyle
Görüşün o, düşüncen o, onu söyle*

⁴²⁶ Şerif Ahmed b.Ali, *Hâlidîyye Risâlesi*, s.45, sene, 1257 h.

⁴²⁷ Topbaş, Osman Nuri, *İmandan ihsana Tasavvuf*, s.250, Erkam Yayınları, İstanbul, 2009

Sanırım ki makbul olursun böyle

Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez

Bu dörtlükte de fenâ duygusunun zirvede olması sebebiyle üstadı Sami Efendi'yi Güneşe, onun dışındakileri yıldızlara benzeterek bir kıyas yapmış ve Mustafa Can'ı uyandırmaya çalışmıştır. İntibaha gelerek şeyhinde fanî olduğu takdirde gönül Âleminde makbul bir yerinin olacağını hatırlatarak her kıtanın sonunda olduğu gibi, aynı zamanda iğnelemek niyetiyle, “*Bu öyle bir sırdır ki, basireti kapalı olan cahiller bunu idrak edemezler*”, diyerek görüşünü perçinlemiştir.

Netice olarak şu söylenebilir ki nefsinden fânî olan insan Hakk ile bâkî olur. Allah'ta fenâya eren de yine O'nunla bâkî olur. Nitekim Bursalı İsmail Hakkı “Fenâ, şekil ve merasimin zât-ı ahadiyyette tamamen muzmahil olmasıdır. Bu suretle kul, kendi fiil ve hareketini görmez, Hakk ile kaim olduğunun şuuruna erer.” demektedir.

Fenânın aslı Rububiyet tevhidinde gark olmaktır. Bu, Allah'ın varlığı yaratmadaki tekliğini, bunlar üzerindeki tasarruf ve hâkimiyetini, O'nun iradesi dışında hiçbir şeyin olmadığını görmektir. Salik bununla mahlûkatın hepsinin Allah'ın yaratması, dilemesi, kudreti onlar üzerindeki idare ve rububiyeti noktasında ortak olduklarını müşahade eder.

Fenâ hali, kulun benliğinin kaybolması ile tevhidin gerçekleşmesi demektir. Bu hal, tevhidin en yüksek derecesidir. Kul, Allah tefekküründe o derece boğulur ki, benlik bilincini de kaybeder hale gelir. Buna fenâ fi't-tevhid denilir. Kulun nefsinden ve halktan fanî olması kendisi ve halk hakkındaki hissini kaybetmesi ile olur. Kalbi fenâ bulmuş kimse, ilâhî fiillerin tecellilerine mazhar olur.⁴²⁸

Ancak Mustafa Erbil'e göre fenânın bu mertebesine gelmeden evvel yolunda feda i can edilecek, yolunda toz toprak olunacak, bir mürşidin varlığı zaruridir. Erbil, mürşidin salike hem anası hem de babası kadar, hatta onlardan da yakın olmasını gerekli görür. Öyle ki, ona göre Hızır da o, padişahlar padişahı da mürşidinden daha kıymetli değildir. Yani bu alaka, tamamen onda eridiği ve şeyhiyle tamamen aynileşildiği bir alakadır.

⁴²⁸ İbn Kayyim, *Medâricü's-Sâlikîn*, c.I..177; Kuşeyrî, *Risâle*, s.68; Ayr bkz. Cebecioğlu, *age*, s.208

Erbil'e göre, bu aynileşmeyi yakalayan müridin sağa sola yalpalaması da kabul edilebilecek bir durum değildir. Bir gönülde iki ayrı muhabbetin taşınamayacağına yürekten inanır. Erbil Efendi'nin bu duyguda derinleşmiş, güzel bir muasır örnek olduğunu görüyoruz.

14. VAHDET VE KESRET

Lügatte vahdet, Arapça, birlik, zatında tek olmak demektir. Zıddı ise kesrettir.⁴²⁹ Kesret lügatte çokluk anlamına gelir.⁴³⁰

İstılahta vahdetin manasına gelince, gerçek mânâda bir olan Cenab-ı Hak'tır. Sûfiler, uykuya vahdet derler. Bu sebeple uyuyan için, vahdetle, vahdet ediyor, vahdete çekildi gibi ifâdeler kullanılır.

Kesrette vahdet: Çoklukta birlik, yani halkın içinde, kalabalığın ortasında, tek ve bir olan Allah'ı unutmamak, Onu hatırlamak ve zikretmek demektir.⁴³¹ Vahdet denizine gark olan sâlik, o denizden başka birşey göremez, kendisini bu denizin damlası olarak görür.⁴³² Vahdet, Allah Teâlâ'nın zatına nazarlardır; kesret sıfatına nazarlardır. Zat ile sıfat imtizaç ettiği gibi, vahdetle kesret imtizaç eder. Fakat Ne kesret vahdete, ne de vahdet kesret muhill olur.⁴³³

Vahdet-kesret kavramlarının Cem' ve fark kavramıyla da şöyle bir yakınlığı vardır:

Hakk Teâlâ'nın yaratıklarını kendi ilim ve iradesinde toplamasına cem'; nevilere ayırarak onlara vücut vermesine de fark denir. Varoluş sırasında Hakk'ın zâtının varlıklarda zâhir olarak vahdetle kesretin meydana gelmesi ise "farku'l-cem" adını alır. Cem'in en yukarı derecesi, cem'ul-cem'dir. Cem'ul-cem' bütün varlık ve yaratıkları Hakk'la görerek, birinin varlığı diğerine engel olmadan, kesrette vahdeti, vahdetle kesreti

⁴²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C.3, s.446; Mu'cemu'l-vasit, s.1016; el-müncid, s.948.

⁴³⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C 5. s.131;El-müncid, s.714

⁴³¹ Cebecioğlu, *age*, s.681

⁴³² Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, s.215

⁴³³ Seyyid, Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf sözlüğü*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008

müşahede etmektir⁴³⁴ Salikin vahdete erdiği makamsa Nefs-i radiyye makamıdır.⁴³⁵

Vahdet ehline göre ikilik; Allah'ın tek varlığına karşılık insanın varlık davasına kalkışmasıdır.⁴³⁶ Kesretin zıttı olan vahdet, Hakk'ın bir oluşunu ifade eder. Vahdet daha ziyade benzetmelere konu olmuştur.

Nesimi'nin de dediği gibi; Vahdet, kesret ehlinin bilemeyeceği, Allah ile olunan yüce bir makamdır. (Karamanlı Ayni, Gazel, 288/6)

Li ma'allah makam-ı vahdettur

*Ehl-i kesret ne bilsün anı ne hal*⁴³⁷

Vahdet bazen, tek olduğu halde ondan çıkan ışınların her tarafa yayılması sebebiyle güneşe; İnsanı kendinden geçirmesi ve sarhoş etmesi gibi özellikleri sebebiyle şaraba; İkiliğin aradan gidip birliğin kalmasını temsilen kurban edilecek bir hayvana teşbih edilmiştir. Mümkün olan şeylerin vücudu ise Hakk'ın vücud denizinin dalgası olarak görülmüştür.⁴³⁸

Vahdet konusu Kur'an'ı Kerim'de birçok âyetlerde mevcut olduğu gibi müstakil bir surede de yerini almıştır. Allah Teâlâ İhlâs Suresinde “*De ki: O, Allah tektir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.*” buyrulmaktadır.

Erbil, tasavvufî birçok meselede görüşlerini şiirlerine yansıttığı gibi vahdet ve kesret konusunda da aynı yolu seçmiştir. Aşağıdaki şiirinde⁴³⁹ vahdet ve kesrete şöyle temas etmiştir.

⁴³⁴ Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, ss.219-220

⁴³⁵ Yılmaz, Hasan Kâmil, *age*, s.236

⁴³⁶ Kürkçüoğlu, Kemal Edip, (1996), *Osman Şems Efendi divanından seçmeler*, s.132.

⁴³⁷ Üstüner Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 2007, Ankara, s.68(Nesimi Trc, 3/6/11)

⁴³⁸ Üstüner Kaplan, *age*, sss.68, 69, 70.

⁴³⁹ “Konya Kadınhan'da Serbest Dava Vekili Emekli Bay Aşkî Arıkan'dan gelen bir mektuba verdiği cevapta “Not: 13.1.1953 günlü mektûbunuza ber vech-i ati (aşağıda) nazmen karşılık verilmiş ve işiniz takip edilmekte bulunulmuştur. İntâc edildikde (sonuç alınınca) Hak'dan izin Erenlerden destur olursa bildirilecektir. Şöyle ki: denilerek kaleme aldığı satırlar 11.2.1953 tarihini taşır.

*Muhabbetde iştirâk yok, kapu bir
Semâ birdir, zemin birdir
Hüdâ bir a'za-yı bedende şah, padişah bir
Tevhide gel, kesret seni öldürür*

*Aşk, vahdete âşık ta'addüt olmaz
"Semi'nâ" diyenler hiç sefil olmaz
Illâ'yı mu'terif can cefa bilmez*

*Vahdete gel kesret seni öldürür
Münkir sanma bizi Pîr erenleri
Hakk'ı halka dâim sevdirenleri
Hakk'ın vahdetini bildirenleri
Tevhide gel kesret seni öldürür*

*Babalık verdiler istifâ ettim
Dedelik gelince çöllere gittim
Sıyrıldım bunlardan mahvolup bittim
Vahdete gel, kesret seni öldürür*

Allah Teâlâ bahşederse insan ana-baba da olur, torun sahibi dede-nine de olur. Mal mülk sahibi de olabilir, ama bütün bunlar kesreti temsil eden dünya hayatının oyun ve oyuncakları olduğundan, insanı asıl hedefinden uzaklaştırarak ahiretini berbat edebilen şeylerdir. Onun için kesretin aldatıcılığından vahdetin hakikatine dönmek gerekir.

*Bektâşî müesses severim amma
Hakkiyle ağabeydim rafızî sanma
Beyhûde gaflete, zulmete dalma
Tevhide gel, kesret seni öldürür*

*ERBİL lâf eyledi ma'nası yokdur
Bu gibi sözlere mideniz tokdur
Sen gibi âşıklar taklidi çokdur
Vahdete gel, kesret öldürür seni*

Vahdete giden yoldaki en büyük mânia belki de onun zıddı olan kesret Âleminde yaşıyor olmaktır. Vahdet yolunda en büyük engellerden biri, ikilik düşüncesine yol açan varlık vehmidir. Aradaki bu vehim izale edilerek birliğe ermek gerekir. Sevgilinin ortaya çıkması içinse aşığın kendi vücudunu mahvetmesi gereklidir. Çünkü âşık ile sevgili birlikte bulunursa ikilik olur; vahdet bozulur. Vücudun mahv edilmesi hakkın ebedi ve ezeli varlığı karşısında kulun geçici varlığını hiçe sayması demektir.⁴⁴⁰

Erbil'in Tevhid anlayışını özetlemek gerekirse; O, insanın kesreti temsil eden dünya hayatının oyun ve oyuncakları olan Mal, mülk, evlat, torun, ana-baba v. s ye aldanmadan Rabb'ine şuurlu bir şekilde yönelmesinin gerekliliğini vurgular. Kesret cümlesinden olan şeylere aldanmasıyla da asıl hedefinden uzaklaşarak ahiretini berbat edebileceğini hatırlatır. Onun için sık sık, kesretin aldaticılığından vahdetin hakikatine dönmek gerektiğinin altını çizer.

Muhabbette ortak kabul etmeyen Erbil, muhabbetin bir noktada, yani Allah (c. c.)'ta toplanmasını zorunlu görür.

15. VUSLAT

Lügatte vuslat, Arapça, ulaşmak, varmak demektir. Bir şeyin bir şeye ulaşması, bir şeye irtibat kurmak, uzak yer anlamlarına gelir.⁴⁴¹

Vuslatın Istılahtaki anlamına gelince, sevenle sevgilisinin, âşıkla maşukun birleşmeleri ve buluşmaları demektir. Bunun zıddı inkıta hâlidir. Hakk'a vâsıl olmak için halktan münkati olmak, yani kopmak ve ayrılmak gerekir. Vasl-fasl, Visâl-hicran ve vuslat-firkat sevgili ile birlikte veya ayrı olma hâllerini ifade eder.⁴⁴² Vuslat için Kelâbâzî kişinin Allah'a yaklaşmasına vesile olacak şeylerle ilgili; O'nun ahlâkıyla ahlâklanmak, zikrine devam etmek, Allah'ta fenâ bulmak, masivadan ve nefsin şehevî

⁴⁴⁰ Üstüner Kaplan, *age*, s.48

⁴⁴¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, C. 11, s.726; Firuzabadi, *Kamusu'l-muhit*, s.1380; El- Mu'cemu'l- vasit, s.1037; el-müncid, s.1002.

⁴⁴² Cebecioğlu, *age*, ss.328-329; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.229; Ayverdi, İlhan, *Kubbealtı Lugatı*, İstanbul 2006, c. II, s.1477.

duygularında uzaklaşmak gibi hususları zikreder.⁴⁴³ Allah, bir kuluna Rabbanî fetihle bulununca, kulun arzu ettiği şeylere ulaşması halinde, ona vuslata erdi denir.⁴⁴⁴

Allah, düşmana karşı yapılan mücadele karşılığında cenneti, nefis ve hevâyâ karşı yapılan mücadele mukabilinde de Kendisine vuslatı vaad etmiştir. Zikir, halvet, mücadele vuslat yolundaki kişinin vasıflarındandır. Yahya b. Muaz (ö. 258/871) bu manada “Kim arşın altındakilerden gözünü yummazsa, arşın üstündekilere ulaşamaz” demiştir.⁴⁴⁵

Muhyiddin Arabî vuslatı; kaybolanı, bulunmayı elde etmek, diye tanımlar. Vuslat, ontolojik manada değildir. Hz. Peygamber (a. s.) bile, Miraç Gecesinde Allah'la ontolojik manada vuslata erememiş, Allah ile arasında "Kabe kav-seyn" mesafesi kalmıştır. Peki, Allah ile birleşseydi ne olurdu? Hâşâ Allah olurdu... Bu da mümkün değil muhaldir. Tasavvuftaki vuslatı, bu çizilen sınırlar içinde değerlendirmek daha uygun görülmektedir.⁴⁴⁶

Allah’a vuslat hususunda üç yol kabul edilmiştir:

1. **Tarik-ı Ahyar:** Bu yolun mensubu olanlar farz ve sünnet ibadetleri yerine getirmenin yanı sıra nafileleri çoğaltarak vuslata ermek için gayret gösterirler. Bu yolla Hakk’a vasıl olmak için uzun bir zaman gerekir. Bu yolla muvaffak olanların sayısı da azdır.

2. **Tarik-ı Ebrar:** Bu yol mücadele ve riyazet yoludur. Mürid mücadele ve riyazetiyle kalbini tasfiye ve tezkiye etmiş olur. Nefis mücadelesi zor da olsa bu yolla Allah’a vasıl olanlar ahyar tarikı mensuplarına nispetle daha fazladır.

⁴⁴³ Göktaş, Vahit, *Kelâbâzî ve tasavvuf Anlayışı*, Ankara, 2007, (Basılmamış Doktora Tezi), s.273

⁴⁴⁴ Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*.s.703

⁴⁴⁵ Serrâc, *el-Lüma'*, s.349

⁴⁴⁶ Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*.s.703

3. **Tarik-ı Şüttar:** Aşk, muhabbet ve cezbeyle vuslatın gerçekleştiği yoldur. Ölmeden önce ölme (Mevt-i iradi) iradesindeki salık her şeyden vazgeçerek kendi varlığını bile yok kabul etmiştir.⁴⁴⁷

"Kim Allah'ın likasını ve didarını arzu ederse, şüphesiz ki Allah'ın va'di yakındır..."⁴⁴⁸ âyeti Allah'a vuslatı teşvik etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de Fecr Suresinde geçen "Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!" âyetleri de Rabbe vuslatı ifade eden, kula bayram yaşatan ifadelerdir.

Allah Resulü (a. s.) de vuslatla ilgili olarak teşvik mahiyetinde şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse Allah'a kavuşmayı arzu ederse Allah da ona kavuşmayı arzu eder; tersine, bir kimse Allah'a kavuşmak arzusunda olmazsa Allah da ona kavuşmak arzusunda olmaz."⁴⁴⁹

Mustafa Erbil de birçok mutasavvıf gibi Rabbine vuslat arzusuyla yanıp tutuşanlardan birisidir. Erbil'in yaşadığı bu mânevî halleri dile getirdiği bir şiirinde⁴⁵⁰, yıllara uzanan ömür takviminin yapraklarını, Rabbine vuslat arzusu ile bir bir çevirdiğini görüyoruz:

*Bıktım artık bu hastalıktan ciğerime kâ etti
Vuslat vuslat diye diye ömrüm hitâma yetti
Kızlarım, torunum, yeğenim uçarak gitti
A, hasretâ vâ hasreta diyen şâir nur olsun*

Erbil Efendinin yukarıdaki satırlarda dillendirdiği duygular, Cafer-i Huldi'nin "Ayrılığın acısını düşünmek, beni vuslatın tadına varmaktan alıkoyar"⁴⁵¹ demesiyle çok

⁴⁴⁷ Eraydın, Selçuk, *age*, ss.313, 314

⁴⁴⁸ Ankebut s.29/5

⁴⁴⁹ Müslim, *Zikir*, 14-17; Buhari, *Rikak*, 41

⁴⁵⁰ "Hasret" ünvanlı şiiri 15.7.1956 'da "Evde yazıldı" kaydı ile kaleme alınmıştır.

⁴⁵¹ Serrac, *el-Lüma'*, s.309

benzeşmektedir. Önce en yakınlarının hasretiyle pişirilen Erbil, sonraları yüce hasretin yakıcılığı ile yanmaya başlamıştır.

*Tahassürler, iştiyaklar yakdı, aylar ve yıllar
Çektiklerim tarif etmez muktedir, natuk diller
Döktüğüm gözyaşları toplansa olur seller
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun*

Vuslata giden yolda çekilen çileler, dökülen gözyaşları kilometre taşları mesabesindedir. Erbil de başına gelenleri, hitabeti güçlü olanlar bile dile getiremez derken, cefanın cesametini anlatmaktadır.

*Tenhâları tercih ettim, inim inim inledim
Derûnumda yanan derdi gecelere söyledim
Harap ettim cism ü cânı bilmem nittim neyledim
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun*

Vuslata erememenin derdiyle sessiz ve تنها mekânlarda inleyerek, sızlayarak içini karanlık gecelere açmayı tercih etmiştir. Artık fanî bedeni hiçbir şeyi hissetmeyecek duruma gelmiştir.

Belli ki dert sahibi olan, halden hale geçerek birçok manevi tecrübe yaşayan Erbil, fokur fokur kaynayan bir kalbe sahip. Aksi takdirde gecelerle dertleşmemiş olsa belki de ondaki cevherlerden habersiz kalacaktık. Eğer böyle bir duygu derinliği yaşamadan şiirlerini yazsaydı, mesajları kulakları aşarak kalplere nüfuz edemezdi.

Erbil'in durumu tam da Mahmut Erol Kılıç Bey'in "Sufi ve Şiir" kitabında zikrettiği, hâl ehlinin duygu derinliğiyle uygunluk arzetmektedir: "Hal ehlinin şiiri kalpler ok gibi saplanırken zahir ehlinin şiiri kalbe dostu çağırılmaz. Gerçi birçok şiirin söyleyiş güzelliği bulunmaktadır ama bir iç lezzeti bulunmadığı için, insanın aklını başından alıp kendisini perişan etmez. Hâsılı, hâl ile söylenmeyen sözler, Hakk'tan başka şeylerin sevgisiyle süslenmiş bu gönül kâşânelerimizi târumâr edecek güçte değildir."⁴⁵²

⁴⁵² Kılıç, Mahmut Erol, *age*, ss.9, 10

*Göz kırparak yıldızlarla sinsi sinsi anlaştım
Uzakları tayy ederek yüce dağları aştım
Deryâ gibi köpürerek bütün cihana taştım
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun*

Mana âleminde çok öteleri dolaştığı anlaşılan Erbil, Vuslata erebilmek için, Hz. Peygamberin Al-i İmran Suresinin üç âyetini, geceleri tefekkür ederek gözyaşı dökmesini sünnet olarak uygulamıştır. O âyetlerde şöyle buyrulur:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler.”Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru “Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiç yardımcıları yoktur.”⁴⁵³ derler.

*ERBİL, sabret irci⁴⁵⁴ var hâke vuslat yakındır
Gelen gider, giden gelmez, zarûri bir akındır
Şemsi yakan mâhı yıkan belki dud-ı âhındır
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun*

Kur’an-ı Kerim’de Fecr Suresinde geçen “Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!”⁴⁵⁵ âyetleri Rabbe vuslatın en güçlü ifadesidir. Bir mü’min için bundan daha mutlu bir an olmasa gerektir.

Erbil’in Trabzon’lu Hâfız Ali Haydar Efendi’ye ithafen yazdığı şiirde⁴⁵⁶ de vuslat temasını işlediğini görmekteyiz:

⁴⁵³ Al-i İmran.3/190-192.

⁴⁵⁴ Fecr suresinde itminana eren nefse hitaben Allah Teâlâ’nın “**dön**” hitabına telmih vardır.

⁴⁵⁵ Fecr s.89/27-30

⁴⁵⁶ “Trabzon Vilâyeti Kurân Hocası Hâfız Ali Haydar Efendi’ye Yazılmıştır” başlıklı Şiirin kaleme alındığı tarihe şu not düşülmüştür: 8.7.1954 Dairede yazıldı

Yıllar devretse de hayalin dilde

Vuslat meramımdır fırsat yok elde

Erbil, bu mısralarda gönül âleminde Hakk'ın hayali ile bir ömür geçirdiğini ve O'na vuslat arzusu içinde yaşadığını anlatmaktadır. Ama ölümü de kendi eliyle tercih edememektedir.

Erbil'in bir başka şiiri⁴⁵⁷ de bu temayı şöyle terennüm eder:

Yolculuk yaklaştı, rıhlet yakındır

Durmadan ukbâya akın, akınları

Netice olarak, Erbil'in şiirlerinde de gördüğümüz gibi Allah'a vuslat ve onunla buluşmanın bir arzu olarak insanda yerleşmesi gerekmektedir. Zira vuslat, tarikatlerin saliklerini ulaştırmak istediği noktadır. Yani, insanın geldiği yere dönmesi, aslını bulmasıdır. Tarikatın ibtidası kalbin gafletten uyanması; intihası nefis mücadelesi, mücahadesi ve riyazetle vuslata ermek, vasıl-ı illallah olmaktır.

Vuslat ki, yürekte çıkan alevi söndürür, kalbin tutuşup ciğerin yandığı demde onu söndürüp sakinleştirir.⁴⁵⁸

16. BAZI KUR'AN ÂYETLERİNE GETİRDİĞİ YORUMLAR

Burada Mustafa Erbil'in üzerinde yorumlar yaptığı âyet-i kerîmeleri ele alacağız. Erbil, âyetlere yorum getirirken iki yol takip etmiştir:

1. Bazen Âyet-i Kerimelerin meallerini tamamen zikrederek, bazen bir kelimesini Arapçasıyla zikrederek onun üzerine yaptığı yorumlar.
2. Âyet-i Kerime olduğunu zikretmediği halde Âyet-i Kerime ile tıpatıp uyuşan dizeler söylemiştir. Yani bu bölümde yaptığı telmihler ve işaretlerle Kur'an-ı Kerim'e yaptığı yorumlar.

⁴⁵⁷ “Durumum” başlığıyla yazdığı şiirin kaleme alınışı, 17.4.1954, Cumartesi günüdür.

⁴⁵⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, , s.331

Biz öncelikli olarak zikrettiği Âyet-i Kerimleri ve yorumlarını, sonra tedai metodunu kullandığı diğer yorumlarını ele almaya çalışacağız.

Ele alacağımız bu yorumlardan ilki, yukarıdaki ilk maddeye uyan “*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenâlık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor*”⁴⁵⁹ âyet-i kerimesi’ne dairdir.

NAHL SURESİ’NİN 90. ÂYETİ ve YORUMU

Haberiniz olsun ki Allah size;

- 1 - *Adli,*
- 2- *İhsanı ve*
- 3- *Yakını olana âtâyı emrediyor ve*
- 4- *Fuhşiyattan,*
- 5- *Münkerden,*
- 6- *Bağyden menediyor.*
- 7- *Va’z ediyor ki dinleyip, anlayıp tutasınız.”*⁴⁶⁰

Erbil, yukarıdaki âyetle ilgili yorumuna geçmeden önce, girizgâh niteliğindeki satırlarla bir başlangıç yapmıştır. Kur’an-ı Kerim’in niceliği evsafı ve hususiyetiyle ilgili giriş yaptığı şiirinde⁴⁶¹ şu yorumları getirmiştir.

On dört asır evvel semâdan indi

Zâlimin hâinin güneşi söndü

Zerrece insâfı iz’ânı olan

Tapınır Mevlâ’ya, söylemez yalan

⁴⁵⁹ Nahl s.16/90

⁴⁶⁰ Erbil’in Nahl s.16/90. âyete kendi verdiği mealidir.

⁴⁶¹ “Hak Buyruğu, Şanı Büyük Kur’ân” unvanlı şiirin yazıldığı tarih 4/6/1946’dır.

Erbil, On dört asır evvel nazil olan Kur'an sebebiyle hainlerin, zalimlerin güneşinin söndüğünü, Kur'an'ın gelişinden sonra inkârı ve yalanı bırakarak hakkı teslim edip Allah'a kulluk etmenin vicdanın gereği olduğunu vurgular.

Okuyup Kur'ân'ı etmeden tefsir

Yazıklar kim olduk inkâra esir

Erbil bu beyitte, Kur'an'ın, tefsiri okunarak daha iyi anlaşılabilceğine, onun incelenip tahkik edilmemesinin inkâra kadar götüreceği tehlikesine işaret etmiştir ki o bu endişesinde haklı çıkmıştır. Son dönemlerde sadece Kur'an mealiyle yetinen güruhlar türemiştir. Ancak, meali bir tarafa, sadece tefsir okuyarak dahi zor anlaşılırken, hadisler de işin içine girince Kur'an'ı en doğru şekliyle anlamak mümkün olacaktır.

Zulm ile kıvranan beşer hayatı

Kur'ân'a kavuşup buldu necâtı

Bu bir hakikattir, güneşten açık

Güneşi de münkir bir takım kaçık

Bir bir açıklayım âyeti şimdi

Beşerin feryâdı Kur'ân'la dindi

Sen de anlayasın Hakk'm emrini

Tanır ve bilirsın belki dinini

Zulüm altında inleyen insanlığın kurtuluşu, Kur'an'a kavuşmakla mümkün olmuştur. Bunun gün gibi, inkârı mümkün olmayan bir hakikat olduğunu, inkârcıların da aklından şüphe ettiğini, peşinden de insanlığın feryadını Kuran'ın dindirdiğini teker teker açıklayacağını söylemektedir. Kuran'ı ve Allah'ın emirlerini anlamayı dini tanımaya ve bilmeye sebep görür.

Allâhü Zülcelâl gör ne emreder

Tanıyıp tutmayan mustağrak keder

*Mekke, Medine'den intişâr etti
Doğuya, Batıya fermanı yetti
Adâletten eser dünyâda yoktu
Zulm ile inleyen mahvolan çokdu
Şarkında garbında bilinmezdi
Hak, İnsan hayatını inceleyip bak*

Neşet Çağatay'ın yaklaşımına göre, "İslâm öncesi Araplarının tarihleri ile ilgili bilgileri Cahiliye Çağı şairlerinin şiirleri açıklanırken onlarda geçen bazı tarihi olayları ve bu olayların günlerini öğrenme tutkuları bu güne ışık tutan kaynak niteliğindedir."Eyyamü'l-Arab" denen bu önemli günler, kabilelerin birbirleriyle ve komşularla yapılan savaşları anlatmaktadır. Bu anlaşmazlıkların tipik örneklerini yakın kabileler kendi aralarında kutsal addettikleri vazifelerin bölüşümün de dahi yaşamışlardır. Mesela Kusay oğlu Abdümenaf'ın oğulları, Kusay oğlu Abdüddar'ın oğullarının elinde bulunan Hicâbe, Livâ, Sikâye ve Rifâde gibi görevleri daha üstün ve şerefli oldukları iddiasıyla diğerlerinin elinden almaya kara vermişlerdi. İşte bu şekilde Kureys kabilesi bu şekilde birbirlerine düştüler.⁴⁶²

Cahiliye ile ilgili olarak "Hz. Peygamber (a. s.) şöyle demiştir: "Ümmetimin içinde Cahiliye döneminden kalma, tamamen terk edemeyecekleri dört âdet vardır: Asâletleriyle övünmek, başkalarının soyuna dil uzatmak, yıldızları vesile edinerek yağmur beklemek, ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak"⁴⁶³

Câhiliye kavramı esas itibarıyla Araplar'ın İslâm'dan önceki durumlarını ifade etmekle birlikte, Hz. Peygamber Câhiliye'ye geçmişte kalan bir dönem olarak bakmamış, aksine bunun her fırsatta tekrar ortaya çıkabileceğini düşünmüş ve bu yönde uyarılarda bulunmuştur. Resül-i Ekrem bu kaygısında haklı olduğunu gösteren bazı olaylarla da karşılaşmıştır.

⁴⁶² İbn-i Hişam, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. İzzet Hasan, Neşet Çağatay, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Y. 1971, Ankara

⁴⁶³ Müslim, *Cenâiz*, 29

Nitekim İbn Hişâm'ın eserinde yer alan İbn İshak'ın bir rivâyetine göre, bir zamanlar düşman iki kabile iken Hz. Peygamberin önderliğinde güçlü sevgi bağlarıyla birbirine bağlanmış olan Evs ve Hazrec'den bazı kimseler dostane bir şekilde sohbet ettikleri sırada müslümanların birlik ve beraberliğini kıskanan bir yahudi, iki kabilenin eski rekabetlerini hatırlatan bazı şiirlerle onları tahrik etmişti. Tarafların silâha sarılarak dövüşmek üzere harekete geçtiklerini öğrenen Hz. Peygamber kendilerine şöyle hitap etti:

“Ey müslüman topluluk, Allah’tan korkun! Ben aranızda bulunuyorken, Allah sizi İslâm’a kavuşturmuş, onunla müşerref kılmış, Câhiliye zihniyetinden kurtarmış, küfürden uzaklaştırmış ve sizi birbirinize dost kılmışken nasıl oluyor da yine Câhiliye davasıyla birbirinize düşebiliyorsunuz!”⁴⁶⁴.

Mutlak Câhiliye, bi'set-i nebeviden hemen önceki Araplar'm putperestlik dönemidir; bununla birlikte İslâmî dönemde de aynı zihniyete sahip olanlara bu sıfat verilir. Nitekim Hz. Peygamber, bir tartışma sırasında Bilâl-i Habeşî'ye “kara kadının oğlu” diye hakaret eden Ebû Zer el-Gıfârîye, “Onu annesinin renginden dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sen kendisinde hâlâ Câhiliye ahlâkı kalmış bir kimsesin”⁴⁶⁵ demiştir. Buna göre Câhiliye, bir çağın adı olması yanında belli bir ahlâk ve zihniyet tarzının ifadesi olup her çağda varlığını hissettirebilir.⁴⁶⁶

Erbil de Mekke ve Medine'den yayılan İslam güneşinin her yere yayılarak nice mazlumları adaletiyle ışıktırdığını anlatmaktadır.

Hayvanca bir hayat yaşarken beşer

Zuhur etti heman ki Hayrû'l -beşer

Zâtına semâdan inen Kur'ân'ın

Ahkâmı ne güzel, yüce Kur'ân'ın

⁴⁶⁴ DİA, *Cahiliye maddesi*, c.VII, ss.17, 18, İbn Hişâm, I, ss.555-556

⁴⁶⁵ Buhârî, *îmân*, 22

⁴⁶⁶ DİA, *Cahiliye maddesi*, c.VII ss.17, 18,

Baş tacıdır Kur'an bugün yarın

Hakkı tanımayan en büyük hâin

Cahiliye döneminin kabaca bir tasvirini yapan Erbil, o dönemde yaşanan hayatı “*hayvanca bir hayat*” diye özetlemektedir. Onları bu durumdan kurtarıcı olarak da beşeriyetin en hayırlısı olan Hz. Muhammed (s. a.)’in görevlendirildiğini, O’na indirilen Kuran’ın hükümlerinin ne kadar güzel, ne kadar yüce olduğunu ve Kuran’ın her zaman başların tacı olduğunu, bu hakikati kabul etmeyenlerin ise en büyük hainler olduğunu haykırmaktadır.

“Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık.”⁴⁶⁷ Ve “İşte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah’ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir.”⁴⁶⁸ Âyetlerinde nebilerin ve resullerin bazılarının bazısına üstünlüğünden bahsedilmiş, ama kimin kime üstün olduğu beyan edilmemiştir. Fakat Hz. Peygamber bir hadis-i şerifte bu konuya şöylece açıklık getirmiştir: “*Ben Âdemoğlunun efendisiyim. Övünmek yoktur, (ama) Âdem (a. s.) da diğerleri de benim sancağım altında toplanacaklardır*”⁴⁶⁹. Bunlara ilaveten “*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz*”⁴⁷⁰ âyeti Hz. Peygamberin diğer peygamberlere olan üstünlüğünü gösteren bir delildir. Zira ümmeti insanlık içinde en hayırlı olan peygamberin kendisi de peygamberlerin içinde en faziletlisi demektir.⁴⁷¹ Ayrıca O (s. a.) kıyamette kendisine şefaet verilmesiyle diğer peygamberlere üstün kılınmıştır. Hatta nebiler dahi onun şefaatine muhtac durumda olacaklar.⁴⁷² İşte Hz. peygamber (s. a.), buna göre hayru’l-beşerdir.

⁴⁶⁷ İsra s.17/55

⁴⁶⁸ Bakara s.2/253

⁴⁶⁹ Müslim, *Kitabu’l-fedail*, (Peygamberimizin yaratılmışların hepsine olan üstünlüğüne dair bab) 4/1782; Ebu Davud, *Kitabu’s-sünne*, 5/54; Ahmed, *Müsned*, 2/540

⁴⁷⁰ Al-i İmran s.3/110

⁴⁷¹ Kelâbâzî, *et-Taarruf li mezhebi ehli’t-tasavvuf* c.1, s.69,

⁴⁷² İbn Hazm el-Endülüsî, *el-Faslu fi’l-milel ve’l-ehvau ve’n-nihal*, c.5, s18

O'nu hayru'l beşer diye adlandırması ve konuyu ele alış biçimi, merhum Süleyman Çelebi'nin mevlidindeki şu beyitler çağrıştırmaktadır:

*Ol gece kim doğdu, ol hayr-ül-beşer,
Ânesi anda neler gördü neler.*

*Dedi gördüm ol Habîbin ânesi,
Bir aceb nûr kim, güneş pervânesi.*

Yine Süleyman Çelebi, benzer bir tabiri Peygamber Efendimiz (s. a.) hakkında daha geniş anlamıyla mahlûkâtın, yaratılmışların en hayırlısı, iyisi mânâsına Hayr-ül-Enâm diyerek şöyle kullanır:

*Âmine eydür çü vakt oldu tamâm,
Kim vücûda gele ol hayr-ül enâm.*

Bu beyitler gösteriyor ki Erbil, Çelebi ile aynı duyguları hissetmiş ve terennüm etmişlerdir.

Erbil, Kuran'ın geldiği dönem ve Kuran'ın evsafına dair böyle bir giriş yaptıktan sonra, her hafta Cuma hutbelerinde hatibin minberden okuduğu Nahl Suresi'nin 90. Âyetini şöylece yorumlar:

1- el-ADL (ADALET)

Adalet, lügatte istikamet anlamına gelir. Dinin mahzurlu gördüğü şeylerden sakınarak hak yol üzere istikamet üzere olmaktır.⁴⁷³ Müsavat anlamını gerekli kılan bir lafızdır. Ragıb el- İsfehani adalet kavramı ile alâkalı olarak, “ister hayır isterse şer olsun her konuda mükâfatta Müsavatın gözetilmesidir” der.⁴⁷⁴

Ebu Tâlib el-Mekki adalet ve ihsanı gözetmenin insanı faziletli kılacağını, günahlardan beri tutacağını ifade ederken, “*Öyle insanlar var ki, hallerinin en güzeli uyumalarıdır. Keşke insanlar, uyanık iken uykudaki gibi günahsız olabilseler! Çünkü*

⁴⁷³ Cürcânî, *Târîfât*, s.147

⁴⁷⁴ Râgıb el- İsfehani, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, c.1, ss.551, 552

insan, uyurken selamettedir, ama uyanıkken günahlardan, hatalardan uzak olması çok zordur. Fazilet, günah ve hatalardan yana devamlı olarak selamette kalan, adaleti ve ihsanı gözeten şerefli insanlara aittir” der.⁴⁷⁵

El-Adl ism-i Şerifi Allah Teâlâ’nın 99 isminden birisidir. Allah’ın (c. c.) hükümlerinde ve kazalarında haksızlıktan uzak olmasıdır.⁴⁷⁶

Gazzâlî şöyle der: “Adalet sıfatı kaybolursa bundan fazlalık veya eksiklik (ifrat-tefrit) şeklinde iki taraf doğmaz; sadece zıddı ve karşıtı doğar ki o da zulümdür”⁴⁷⁷

Erbil de Gazâlî (ö. 505/1111) ’nin baktığı zaviyeden bakarak adalet kavramını, zıddı olan haksızlık ve zulüm gibi olumsuz kavramları öne çıkararak açıklamıştır.

Haksızlık çirkindir adâlet gerek

Adli terk eylemek, zulüm bilerek

Haksızlık olan yerde mutlaka bir adaletsizlik söz konusudur. Bile bile ve ısrarla adaleti terk etmek ise çirkinliğin en fenâlarından olan zulüm anlamına gelmektedir.

Hız peygamber (s. a.) da bir hadisinde “*Zulüm kıyamet gününde karanlıkta kalmaktır*” derken adalet duygusunun insan kemalatındaki mühim yerine işaret etmiştir.⁴⁷⁸

Zemahşerî Keşşaf’ta der ki adaletli olmak farzdır, çünkü Allah Teâlâ’nın kendisi kullarına karşı adaletlidir. Allah’ın her işi ve kazası adaletli olduğu için bunu talep etmesi sünnetullahı uygun düşer. O’nun kullarından güç yetirilemeyecek şeyleri talep etmesini düşünmek muhaldir.⁴⁷⁹

Adâlette olmaz fark u iltimas

Müsavidir bunda elbet cümle nâs

⁴⁷⁵ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtu’l-kulûb*, c.1.s.33

⁴⁷⁶ Allah’ın doksan dokuz isminin tefsiri, *İbrahim b.seri ez-zeccac*, s.44

⁴⁷⁷ Gazzâlî, *İhya*, c. III, s.91.

⁴⁷⁸ Buhari, c.III, s.129

⁴⁷⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, c. 2, s.628

Erbil de Zemahşeri'nin üzerinde durduğu noktadan meseleye yaklaşarak, adalet anlayışının en mühim özelliği taraflar ve muhataplar arasında hiçbir fark gözetilmemesi, bir tarafın kayırılıp diğer tarafın madur edilmemesidir, der. Yani adalet karşısında bütün insanlar eşit durumdadırlar; adalet karşısında makam, mevki, mansıp veya rütbenin insanı öne geçirmesi veya geride bırakması diye bir durum asla söz konusu olamaz.

Nitekim Cürcani Tarifat'ta der ki; "Adalet öyle bir iştir ki, ifratla tefrit arasında orta bir yerde durmaktan ibarettir".⁴⁸⁰

Adâleti seven hakiki insan

Zarar da eylese, eylemez nisyan

Erbil, insanın inşasında adil olmanın rolünü çok önemli görür. Adaleti seven insanı hakiki insan olarak kabul eder. Yani adaletsizliği seven kimseyi de insan olarak görmez."Şeriatın kestiği parmak acımaz denir". Bu sebeple Erbil, adaletin tecellisi karşısında zarara girse bile adaleti seven insanın bu duruma isyan etmeyeceğini anlatmaktadır.

Erbil'e Göre Haklar

Erbil, Adaletin başı Allah hakkıdır diyerek onu ilk sıraya yerleştirdikten sonra adaletin tesisine konu olabilecek hakların neler olduğu ve dikkat edilmesi gerekliliğine işaret ederken de şu sıralamayı yapar: Komşu hakkı, vatan hakkı, devlet büyüklerinin hakkı. Ecdadına ve vatanına karşı çok büyük ihtiram ve saygısı olan Erbil, bu ikisinin altını da çizmeyi de önemsemiştir.

Adaletin başı Allah hakkıdır

Mevlâ'ya inanmak akıl kârıdır

Ulûhiyet hakkı yüceden yüce

*Zatına delildir gündüz ve gece*⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Cürcânî, *Târîfât*, s.147

Allah Hakkı

Uluhiyyet Sözlükte "tapınmak, kulluk etmek" anlamına gelen ulûhet, hayret etmek, gönülden bağlanıp sığınmak" mânalarına da gelir. Sufilere göre isimlerin ve sıfatların hepsini karşılayan isimdir. Buna göre ilâh "tapınılan, yüceliği karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan, duyularla idrak edilemeyen varlık" demektir. Âlimlerin çoğunluğu, ulûhet kavramından hareketle ilâhın mutlak anlamda ibadet etmekle irtibatlı olduğunu, dolayısıyla onun tapınılan varlığa tekabül ettiğini belirtmiştir. İlâh kelimesinin türemiş bir cins ismi veya sıfat, Allah kelimesinin ise vacibu'l vücud olan (Hakiki ilahı) ifade eden gayr-i müştak bir özel isimdir. Bütün sıfatları ve kemaliyle İlâhın Allah kelimesinin aslını teşkil ettiği, başına elif ve lâm harfleri gelince hemzenin hazfedilmesiyle Allah şekline dönüştüğü şeklindeki görüş ağır basmaktadır.⁴⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'de İlâh kelimesi ilaheyn ve âlihe ifadeleriyle birlikte 147 yerde geçmektedir.⁴⁸³ Âyetlerde belirtildiğine göre ilâh bizatihi var olan, başkasına ihtiyacı bulunmayan, ebedî hayatla diri olan. Yaratan, öldürüp diriltten, rızık veren, ilmiyle bütün varlıkları kuşatan, esirgeyen ve bağışlayan, evrenin yegâne hâkimi olup daima üstün gelen, en güzel isimlere sahip olan, peygamberleri vasıtasıyla insanlara mesaj gönderen en yüce varlıktır. Bu nitelikleri taşımayanların ilâh olamayacağını bildiren Kur'an, insanların diğer bir insanı veya cansız nesneleri ilâh edinmelerine dikkat çeker ve bu kişileri şiddetle eleştirir. Akli ve mantıki olarak ilah gerçeğinin gerektirdiği şeyleri Kur'an'ın birçok âyetinde görmekteyiz.

Âyetlerde Allah'tan başka bir ilâhın olmadığı, eşi, benzeri, ortağı ve çocuğunun bulunmadığı vurgulanmaktadır. Hayy ve Kayyum oluşu, Göklerdeki ve yerdeki her şeyin

⁴⁸¹ “Şüphesiz gece ve gündüzün ard arda değişmesinde, Allah'ın göklerde ve yeryüzünde yarattığı şeylerde, Allah'a karşı gelmekten sakınan bir toplum için pek çok deliller vardır”. Yunus s.10/6 Âyetine işaret vardır.

⁴⁸² DİA, c.22, s.64, İlâh maddesi; Lisânü'l-'Arab, "elh" md.;Tehânevî, *Keşşaf*, I, 103, 104;

⁴⁸³ M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ilâh" md.

O'nun oluşu, kürsüsünün, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatması, gökleri ve yeri koruyup gözetmesi anlatılır.⁴⁸⁴

Genellikle gerçek mabudun sadece Allah olduğunu göstermek üzere "lâ ilahe illâ hû, lâ ilahe illallah" şeklinde nefiyden sonra ispata geçen kelime-i tevhid formülü kullanıldığını görürüz: "*Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur.*"⁴⁸⁵

Bazı âyetlerde "Sizin ilâhınız tek bir ilâhtır" tarzında, direk olarak, Allah'ın tek oluşu vurgulanır.⁴⁸⁶ Bazen çoğul ifadeler kullanılarak bu durum reddedilir; "*İki ilâh edinmeyin. O, ancak tek ilâhtır. O hâlde, yalnız benden korkun.*"⁴⁸⁷ *Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.*⁴⁸⁸

Bazen de, ilah olmayanın güç yetiremeyeceği hususları dile getiren, ultimatom nitelikli sorularla muhatabı, düşünceye sevkeden âyetler olur; *(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirseydi, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirseydi, Allah'tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?*⁴⁸⁹

Bir de Neml suresinde peşpeşe gelen beş âyette Uluhiyyetin gereği, muktezası olan ve başkalarının istitaatını aşan örnekler sıralanmış sonunda da inkari soru yöneltilmiş, Allah'dan başka ilah olmadığının altı çizilerek; beş defa "**Allah ile birlikte başka ilâh mı var!**"? denilmiştir;

⁴⁸⁴ İhlas s.112/1-4; Bakara s.2/255

⁴⁸⁵ Bakara s.2/163 ;Kehf s.18/110; Enbiya s.21/108; Hac s.22/34; Haşr s.59/22, 23

⁴⁸⁶ Nahl 16/22; Fussilet 41/6

⁴⁸⁷ Nahl s.16/51

⁴⁸⁸ Enbiya s.21/22

⁴⁸⁹ Kasas 28/71, 72

*“(Onlar mı hayırlı) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren mi? O suyla, bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler bitirdik. **Allah'tan başka bir tanrı mı var! Doğrusu onlar sapıklıkta devam eden bir gürühtür.***

*“(Onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? **Allah'tan başka bir tanrı mı var! Doğrusu onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar.***

*(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? **Allah'tan başka bir tanrı mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!***

*(Onlar mı hayırlı) yoksa karanın ve denizin karanlıkları içinde size yolu bulduran, rahmetinin (yağmurun) önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? **Allah'tan başka bir tanrı mı var! Allah, onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir.***

*(Onlar mı hayırlı) yoksa ilk baştan yaratan, sonra yaratmayı tekrar eden ve sizi hem gökten hem yerden rızıklandıran mı? **Allah'tan başka bir tanrı mı var! De ki: Eğer doğru söylüyorsanız siz kesin delilinizi getirin!***

Bu beş âyetin sonunda Allah Teâlâ konuyu tekrar dirilecekleri zamanı dahi bilmekten aciz olanların gaybı da bilemeyeceklerini söyleyerek, İlahta olması gereken hususlardan biri olarak gaybı bilmenin altını çizmiştir;

“De ki: Göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ve onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.”⁴⁹⁰

Erbil'e göre bir insanın yerine getireceği ilk adalet uygulaması Allah'la ilgilidir. Bu da Allah'ın iman etmektir. Allah'ın insana bahşettiği aklın bunu kolayca kabul etmesi gerekir. Hakkın sahibine verilmiş olması adalet olmaktadır. Uluhiyyet hakkını ise hakların en üstünü olarak görür ve akıllı insanın gündüz ve gecenin oluşumuna bakarak Allah'ın varlığına inanması gerektiğini söyler.

⁴⁹⁰ Neml s.27/ 60, 61, 62, 63, 64, 65

Fakir ve Muhtaçların Hakkı

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin kazançları içerisinde fakir ve muhtaçların hakları olduğunu ve onların ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eden âyette, *“Onların mallarında dilenip isteyen (ve iffetinden dolayı istemeyip de) yoksul olan için de bir hak vardı”*⁴⁹¹ demektedir. Hatta bunun hiç onur kırmadan, teşekkür dahi beklemeden yapılması önemli görülür.⁴⁹²

“Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma.”⁴⁹³ İfadeleriyle gelen âyetlerde de akrabadan hemen sonra yoksulun sırasını belirlemiştir.

Ayrıca Allah Teâlâ bu zümreyi ifsad olan şahsi ibadetlerin telafisi olan kefaretlerde de gözetmiştir. (Orucun, zıharın fidyesi gibi)⁴⁹⁴

Erbil de fukaranın hakkına temas etmiş ve Kur'an'da bunun yeri var derken yukarıdaki âyet ve emsalini kastetmiştir.

Fakire, muhtaca hem ye, yedir

Mevlânın hukuku düşüncü nedir

Hukuk çeşitlidir bilirsün sen de

Hepsinin yeri var, Kur'an'da dinde

Adaleti hayatın her alanında tesis edebilmek için insan üzerinde kimlerin ve nelerin haklarının olduğunu bilmesi gerekir. Erbil de bunun neler olduğunun Kuran'da ve dinde belirlendiğini ifade etmiştir. Allah' imanla iş bitmediği için O'nun hakları hususunda düşünmeye teşvik eden Erbil sırasıyla fakir ve muhtaçların haklarını hatırlatır.

Komşu Hakkı

Komşu hakkı ve münasebetlerine dair, Hz. Peygamber (s. a.) ashâbını daima uyarır, onlara bu konudaki edep kaidelerini öğretirdi. Ebû Zer (r. a) diyor ki:

⁴⁹¹ Zariyat s.51/19

⁴⁹² İnsan s.76/ 8

⁴⁹³ İsra s.17/26; Rum s.30/38

⁴⁹⁴ Bakara s.2/184; Mücadile s.58/4

Dostum Resûlullah (s. a.) bana şöyle vasiyet etti:

*"Çorba pişirdiğin zaman suyunu çok koy. Sonra da komşularını gözden geçir ve gerekli gördüklerine güzel bir şekilde takdim et!"*⁴⁹⁵

Ebû Zerr (r. a) ashâbın içinde fakr ve zühd haliyle farklılık arzedenlerdendi. Bu hadîs-i şerîfte yemeklerin en sâdesi olan çorbanın zikredilmesinde hakikat payı olsa da mecâzî olduğunu da unutmamak gerekir. Hiçbir şeyin olmasa, sadece çorban bulunsa bile, komşularına ondan bir pay ayır, denmek istenmiştir.

Bu tavsiyeden bilhassa varlıklı kimselerin, her zaman alma imkânına sahip oldukları şeylerden, fakir komşularının tadamadığı yiyeceklerden onlara ikram etmeleri gerektiği neticesi çıkmaktadır.

Ayet-i kerimede buyrulmuştur ki;

*"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş'a, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."*⁴⁹⁶

Hz. Peygamber (s. a.) sürekli komşuluk ilişkileri ve komşu haklarının önemini belirten hatırlatmalarda bulunmuştur. Yine bunlardan birinde;

*"Cebrâîl bana komşuya iyilik etmeyi o kadar tavsiye etti ki neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim"*⁴⁹⁷ buyurmuştur.

İnfakla alakalı ayette *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."*⁴⁹⁸ buyrulduğuna göre, sevilen şeylerden infaktan komşular da nasibini almalıdır. Böyle olunca hem sevilen şeyden infakın sevabı kazanılır hem de komşuya ikramdan dolayı bir sevap kazanılmış olur.

⁴⁹⁵ Müslim, Birr, 143

⁴⁹⁶ Nisa 4/36

⁴⁹⁷ Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr, 140, 141

⁴⁹⁸ Al-i İmran, 3/92

Erbil de bu hususta şunları söyler:

*Evlâdın hakkını vermeye çalış
Hak ve adalete durmadan alış
Komşuya hürmetkâr, emniyetli ol
Dünyadan gitmez mi ahrete yol*

Vatan Hakkı

Tefsirü'l-vâdıhta “(Ne var ki) mü'minlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar”⁴⁹⁹ âyetinin tefsirinde ümmetin ilim taliminin vücubuna işaretten sonra en azbu derecede önemi haiz olan mukaddes görevin vatanın müdafası olduğu belirtilir. Zira vatanın kılıçla, ilimle, bürhanla, mânevî ruh takviyesi ile desteklenmesi ve vatan sevgisini imandan gören bir neslin yetiştirilmesi gerekir. Şüphesiz bu, milletin oluşması, bağımsızlığının desteklenmesi için mukaddes bir vecibedir, der.⁵⁰⁰

Ruhu'l-beyan'da “*Muhakkak ki Kur'an'ı sana inzâl eden (Allah), seni (ahirete göçmeden önce, hicret ederek içinden çıktığın) Mekke'ye geri çevirecektir. (Ey Rasûlüm), de ki: Rabbim, hidâyetle gelen kimseyi ve apaçık bir sapıklık içinde olanı daha iyi bilir.*”⁵⁰¹ Âyetinin tefsirinde denilir ki bu âyetteki “mead”ı müfessirlerin çoğunluğu Mekke-i Mükerreme olarak kabul etmişlerdir.

Sevr mağarasından çıkıp Medine'ye doğru hicret ederken, Mekke'ye 82 mil uzaklıktaki Cuhfeye geldiğinde Mekke'ye karşı büyük bir hasret duymaya başlamıştı. Zira orası kendisinin doğduğu vatani, atalarını ve kabilesinin doğum yeri ve İbrahim (a. s.)'in haremi olan beldeydi.

Peygamber (s. a.)'ın sık sık vatan, vatan diyordu. O sırada Cebrail (a. s.) gelerek;

⁴⁹⁹ Tevbe s.9/122

⁵⁰⁰ Muhammed Mahmud Hicâzî, *et-Tefsirü'l-vadîh*, Daru't-tefsir, Zakazik, 1992, c.II. s.30

⁵⁰¹ Kasas, 28/85

-“Mekke’yi çok mu özledin? Dedi. Peygamber Efendimiz de;

-“Evet” dedi.

Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.⁵⁰²

Erbil de vatan için elden gelen hizmeti yapmayı hatırlatırken, vatanın hakkına işaret eden şu beyitleri⁵⁰³ söylemiştir:

Vatanın hakkını çıkartma dilden

Bırakma geleni dâima elden

Hayatını vakfet aziz vatana

Emânet eyledi ecdâdm sana

Vatanına âşık ol, herkesten kıskan onu

Doğurdu vatan için annen zavallı seni

Ayrıca, vatan sevgisini, millet, din ve peygamber sevgisiyle yakın gördüğü için birlikte zikrederek üzerinde durmuş, bunların övünülecek değerler olduğunun altını çizmiştir:

Vatan kıymeti bilip Peygamber'i (s. a.)sevmeli

Milletini, dinini hıfz eyleyip övmeli

Kul Hakkı

Kul hakkının ne olduğuna dair rivâyet edilen bir hadis-i şerifte Muaz (r. a)’ şöyle demiştir:

“Allah Resulü’nün terkisinde merkebin üzerinde giderken bana;

"Allah’ın kulları, kullarının da Allah üzerindeki hakkını bilirmisin Ya Muaz" dedi.

Ben de;

⁵⁰² İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-beyan*, c.VI, s.441

⁵⁰³ Maide s.90. Ayetin açıklamasında 5. Başlık olan “Rics” unvanlı şiirinden alınan beyitlerin tarih kaydı yoktur

"Allah ve Rasulu daha iyi bilir" dedim.

"Allah'ın kulları üzerindeki hakları, kulların Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet etmeleri, kulların Allah üzerindeki hakları da kendisine ortak koşmayan kullarına azab etmemesidir.

"Bunu duyurayım mı ey Allah'ın Resulü?" dedim.

Efendimiz;

"Hayır şimdi söyleme, yoksa Allah'ın rahmetine sığınarak az amel işlerler"⁵⁰⁴ dedi.

Rivâyet edildiğine göre Muaz Bin Cebel bu hadiseyi vefatına çok yakın bir zamanda açıklamıştır.

Erbil de başkasının hakkını, kendi hakkı olmadan yemeye, korku sebebiyle haklı olanın haksız ilan edilmesine sebep olmaya, yani mahkemede yalancı şahitliğe, haksız elde edilen kazanca adaletsizlik gözüyle bakar ve bir gün hesabı sorulur da gözlerden yaşlar dökülür diyerek hakperest olmayı ısrarla tavsiye eder.

*Kimsenin hakkını haksızca yeme
Korkup da haklıya haksızdır deme
Haksızca kazandın farzet ki para
Bir gün açılacak sinende yara
Her şeyin hesabı vardır kitabı
Dökersin gözünden bir nice âbı
Haksızlığı şiâr edinme sakın
Hakperestlik nâmın boynuna takın
Hakkı setretmeye eyleme heves
Haksızlık felâket, durma meyli kes*

⁵⁰⁴ Buhari, 4/29

Haksızlığı şiar edinmemeyi öğütleyen Erbil, zaten haksızlığı yapanın yanına kâr kalmayacağını, Ahirette de olsa hesabını vermek zorunda kalacağını, haksızlığın bir felaket olduğunu ve hızla ondan uzaklaşmak gerektiğini söyler.

Haksızlığın kozmik adalet önünde karşılıksız kalmayacağını anlatan âyet-i kerimelerde şöyle buyrulur:

*“O gün insanlar amellerinin kendilerine gösterilmesi için bölük bölük kabirlerinden çıkacaklardır. Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.”*⁵⁰⁵

*“Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah’a döndürölüp götürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı amellerin karşılığı verilecek ve onlara asla haksızlık yapılmayacaktır.”*⁵⁰⁶

Bu dünyada karşılaşılan haksızlıklar her zaman karşılığını bulmayabilmektedir. Fakat âhirette kurulan mahkeme, mahkeme-i kübra niteliğinde olduğu için orada bir haksızlık olmayacaktır. Dünyada belki yalancı şahitler bulmak ve suçsuzmuş gibi görünmeyi becermek de mümkündür. Fakat ilahi mahkemede konuşmaz zannedilen eller, ayaklar, deriler insanın yaptığı haksızlıkları bir bir sayıp dökerek ve;

*“O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.”*⁵⁰⁷ *“Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu”.*⁵⁰⁸ *” diye insanın aleyhinde şahitlik yapacaktır.*

*Allah (c. c.) birdir asla şeriki olmaz*⁵⁰⁹

Haksızın ettiği yanına kalmaz

⁵⁰⁵ Zilzal s.99/6, 7, 8

⁵⁰⁶ Bakara s.2/281

⁵⁰⁷ Yasin s.36/65

⁵⁰⁸ Fussilet s.41/21

⁵⁰⁹ “O’nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben müslümanların ilkiyim.” En’am s.6/163 Âyetine işaret vardır.

Elçisi Muhammed (s. a.. v.) Hakk'a nebîdir

Bütün mahlûkâtın en eşrefidir

2- el-İHSAN (İhsan)

İhsan, hayır cinsinden yapılması gereken şeyler ve kötülüğün zıddıdır. İman ve İslâm'ın sıhhatinin şartı olan, ihlâsla yapılan iyiliktir. İhsanın tasavvuf i ıstılahtaki tanımı ise şöyledir: Basiret nuruyla, Rububiyyetin müşahedesı altında kulluğun yerine getirilmesidir.⁵¹⁰

İhsan genellikle, "iyiliklerde farz olan asgari ölçünün ötesine geçip İsteyerek ve severek daha fazlasını yapmak" mânasında kullanılır. Râgıb el-İsfahânî'nin diğeri İslâm âlimlerince de paylaşılan düşüncesine göre ihsan adaletin üstünde bir derecedir; adalet borcunu vermek, alacağını almak, ihsan ise üstüne düşenden daha fazlasını vermek, alması gerekenden daha azını almaktır. Bundan dolayı adaleti gözetmek vacip, ihsanı gözetmek mendup ve müstehaptır.⁵¹¹

Yüce Allah, varlığı en güzel şekilde yaratmış ve "...Yaptığınız işi güzel yapın; Allah işini güzel yapanları sever."⁵¹² âyetiyle, insana işini en iyi bir şekilde yapmasını emretmiştir. Her alanda işini en güzel bir şekilde yapmak, dinimizde "İhsân" kelimesiyle ifâde edilmektedir.

Tasavvuf literatüründe "İhsan", Cibrîl hadisi olarak da ifâde edilen: "Biz Allah'ı görmesek de Allah'ın bizi gördüğü duygusuyla, Allah'ı görüyormuşçasına kulluk etmek,"⁵¹³ şeklinde Hz Peygamber (s. a.) tarafından tarif edilen bir duygusal haldir.

Bu durumda, yapılan her işi Yüce Allah'ın görüp gözettiği ve amellerimizin O'na arz edileceği bilinciyle yapmamız gerekir.

⁵¹⁰ İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, c.XIII, s.117; Cürçânî, Târîfât, s.12

⁵¹¹ Râgıb el-isfehani, *el-müfredât*, c.1 s.236

⁵¹² Bakara, 2/195

⁵¹³ Buhari, *İman*, 37; Müslim, *İman*, I

Dinimiz, tüm yararlı işleri Allah’a kulluk kapsamında bir ibadet olarak nitelendirmekte, yapılan işi önemseyip güzel ve sağlam yapmayı emretmektedir. Sevgili Peygamberimiz (a. s.) konuyla alakalı iki hadis-i şerifte;

“Allah her şeyde ihsânı farz kılmıştır...”⁵¹⁴ “Yüce Allah, yaptığınız işi sağlam ve iyi yapmanızdan hoşnut olur”⁵¹⁵ buyurarak, dikkatleri yapılan işleri temiz ve titiz yapmaya yönlendirmiş, insanın yaptığı her işi ve görevi kurallarına ve tekniğine uygun olarak, sağlam, güzel, kaliteli, en iyi ve en mükemmel bir şekilde yapmasını istemiştir.

Erbil de tam bu mealde tavsiyelerle söze başlayarak der ki;

*Uhdene verilen işleri temiz
Yap yaptır dâima Sultanım azîz
Şöylece bilesin daima seni
Görüp seyreyliyor⁵¹⁶ Mevlâ-yı Ganî
Gerek ibadette sâir ödevde
Kırlarda, bayırda velevki evde
Çarşıda, pazarda hatta dâire
Kesrette vahdette hem de saire
Hak seni görüyor, sen göremezsın
Bu sırra kolayca hiç eremezsın*

Murâkabe kavramına işâret eden İhsan duygusunun Allah’ın her an bizimle beraber oluşu anlamına geldiğini, örnekleri sıralayarak veren Erbil, böylece ahlaki netice elde etmeye çalışmıştır.

Ebu Nasr Sarrac, yukarıdaki Cibril hadisini yorumlarken İslam için zahirdir; İman için hem zahir hem batındır der, ihsanı ise, zahirin de batının da hakikati olarak görür.

⁵¹⁴ Müslim, Sayd, 57

⁵¹⁵ Beyhaki, Şu’abu’l-İman, 4/334

⁵¹⁶ Burada Zati manada olmak üzere bir görüş bahis konusudur. Murakabe başlığı altında daha geniş açıklama yapıldığı için daha fazla detaya girilmemiştir.

Kulun ilmiyle ve ameliyle Allah'ın rızasını kazanmayı murad etmesi gerektiğini ifade eder. Ancak bu istikamette hareket etmenin, kişiyi başka insanlardan üstün kılacağına dayanak olarak da “*Her birinin yaptıkları işten dolayı dereceleri vardır.*”⁵¹⁷ Ve “*Bak nasıl onların kimini kiminden üstün yaptık*”⁵¹⁸ âyetlerini sunmuştur.⁵¹⁹

İhsan konusunda Gazâlî (ö. 505/1111), İhyasında der ki; Cebrâil (a. s.), Hz. Peygamber'den İhsân'ın mânâsını sorduğunda, Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“İhsan, sanki Allah'ı görüyormuşsun gibi Allah'a kulluk yapmandır. Allah'a, sanki görüyormuş gibi kulluk yap! Zira sen O'nu görmesen de O seni görüyor”.

Sonrasında ise ilgili gördüğü âyetleri sıralar:

*“Her nefsin yaptığı işin başında duranla (hiç bir şeyden haberi olmayan) bir mi?”*⁵²⁰

*“Allah'ın (kendisini daima) gördüğünü bilmiyor mu (o)?”*⁵²¹

*“Şüphesiz Allah, sizin üzerinize de gözetleyicidir.”*⁵²²

Gazâlî (ö. 505/1111) konuyu tam anlaşılması açısından mutasavvıfların ihsanla alâkalı sözleriyle tamamlar:

İbn Mübarek bir kişiye ‘*Allah'ı gözet!*’ dediğinde kişi bu sözün açıklamasını istedi. O da cevap olarak ;‘*Daima Allah'ı görüyor gibi ol!*’dedi.

Abdülvahid b. Zeyd de şöyle demiştir: ‘Benim efendim benim üzerime murakıb olduğunda O'ndan başkasına aldırmam!’

Ebu Osman el-Mağribî, bu yolda insanoğlunun nefsine gerekli kıldığı en üstün şey muhasebe, murâkabe ve ilimle amelini idare etmesidir!’ demiştir.

⁵¹⁷ Ahkaf, 46/19

⁵¹⁸ İsra, 17/21

⁵¹⁹ Serrac, *el-Lüma*’, ss, 22, 23

⁵²⁰ Ra'd s.33

⁵²¹ Alâk/14

⁵²² Nisa, 1

İbn Atâ 'İbadetlerin en üstünü vakitlerin devamı boyunca hakkı murâkabe etmektir!' demiştir.⁵²³

“Yüce Allah, fakir ve zahidleri Kur'an'da, ‘muhsinler’ diye isimlendirmiş ve azaba götüren yoldan onları kurtarmıştır. Onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

“Harcayacak bir şey bulamayanlar için günah yoktur.” Daha sonra da: **“Zira muhsinlere bir sorumluluk yoktur,”**⁵²⁴ buyurmuştur.

Ebu Tâlib el-Mekki, **“Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye, yeryüzündeki her şeyi bir süs yaptık.”**⁵²⁵ Âyetini tefsir ederken de ihsanla irtibatlandırmış ve şöyle demiştir:

Yani, kimin daha zahid olacağını denemek için böyle yaptık, demektir. Böylece “ihsan”, zahitlerin makamı olmuştur. Bu aynı zamanda yakîn'in de bir sıfatıdır. Nitekim: **“ihsan nedir?”** diye sorulduğu zaman Allah Rasûlü (s. a.): **“Allah'ı görür gibi O'na ibadet etmendir,”** buyurmuştur. Yani yakîn inancı içinde kulluk etmendir. Buna müşahede hâli denir.⁵²⁶

Erbil de unutulmasın ki her işte ve yerde kırdı, bayırda, evde, çarşıda, pazarda, tenhada veya cemiyet içinde sen göremesen de Hak seni görmektedir diyerek sıfatı görmeye dair örnekler sıralayarak anlaşılması zor olan ihsan ve murakabe konusuna açıklık getirmeye çalışmıştır.

*Beğendir Mevlâ'ya bütün işini
Sökerler sonra ağzından dışını
Sanırsın, kandırdın bir vatandaşı
Toplarsın elinle kafana taşı*

İhsan Duygusu Önce Kalbi Kontrol Altına Alır

⁵²³ Gazâli, *İhyâ*, c.IV, s.397

⁵²⁴ Tevbe s.9/91

⁵²⁵ Kehf s.18/7

⁵²⁶ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb*, c.I, ss.403, 404

Gazâlî (ö. 505/1111) İhyasında Allah'ın her şeyi görüp bilmesinin sonucu olarak insanın kalbinde ahlaki bir değer oluştuğunu düşünür ve der ki:

“Bu hali meyve olarak veren marifet, Allah'ın kalplerdeki gizliliklere muttali olduğunu, kulların amellerini murâkabe ettiğini, her nefsin yaptığını tesbit etmek suretiyle o nefsin üzerinde kâim olduğunu bilmektir. Allah'a bedenın görünür kısmının insanlara açık olduğu gibi hatta bundan daha açık bir şekilde kalbin sırlarının Allah'a açık olduğuna inanmaktır. İşte bu marifet yakîne dönüştüğünde yani şüpheden uzak olduğunda kalbe galebe edip kalbi kontrol altına alır. Kalp ise, çobandır. Ne zaman ki mâbud ile dolarsa, azalar, zorluk olmaksızın istikamet üzerinde cereyan eden aletler olur.⁵²⁷

Gazâlî (ö. 505/1111) nin bu tespitinden hareketle şunu söylememiz mümkündür:

İhsanın davranışa olan etkisi şu şekilde ortaya çıkacaktır: Kendini nezaret altında hisseden kalp, başta beyin olmak üzere bütün azalara yapacakları işlerde düzgün istikamet vereracaktır.

Allah Teâlâ'nın müşâhedesini, devamlı bir idrâk hâline getiren rûh ve seviye kazanan Kalbi taşıyan kalıp (beden), kendisini her an bu duygu ve şuur içinde bulunmaya ve bir ömrü bu inanca göre tanzim etmeye mecbur hissedecektir.

Artık o insan hakşınastır hak yiyemez; dürüsttür, kimseyi aldatamaz; doğru sözlüdür, kimseye yalan söyleyemez; gıybet edemez, harama bakamaz, zinaya yaklaşamaz, haram yiyemez, kimseyi kıramaz, şefkat gösterir vb.

İşte ihsanın pratiğe dönüşmesi bu şekilde cereyan etmektedir.

Yapılacak her işin Allah rızasını kazanmak amacıyla yapılması gerektiğini söyleyen Erbil, bu konuda bir aldatmacanın da mümkün olmadığını, yarın ahirette her şeyin üstü açılınca hesabının da ağır olacağını ifade eder.

İşi temiz yapmak ne güzel ihsan

Âyetin manası böyledir inan

⁵²⁷ Gazâlî, *İhyâ*, c.IV, s.398

Mangırın var ise muhtacı ara

Kimseyi getirme alçakça dâra

“*Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız.*”⁵²⁸ Âyeti de ihsanın ameldeki İlâhi estetik boyutuna işaret etmektedir.

“*Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır.*”⁵²⁹ Âyetinde geçen daha güzelin ne olduğuna dair Taberani’nin, Kâ’b bin Ucre rivâyeti ile Peygamber Efendimiz’den bir rivâyeti açıklık getirmektedir. Hz. Peygamber, âyette geçen “*Ziyade*”nin, ‘*Allah Azze ve Celle’nin vechine nazar kılmak*’ şeklinde tecelli edeceğini müjdelemiştir.⁵³⁰

Erbil’in işi temiz yapmak ne güzel ihsan, dedikten sonra, Âyetin manası böyledir inan, diyerek âyetin manasına inancını birkez daha belirtmesi, onun bu âyete ve hadise göre ne kadar da haklı olduğunu göstermektedir. Zira bundan daha güzel bir karşılık ve ikram olamaz.

Erbil de, sıkıntıda olan insanın psikolojisini çok iyi bildiği için yoksulların utancından ve çekindiğinden dolayı varlılara halini arz edemeyeceğini bildiği için çok mühim bir sosyal vazife icra etmektedir. Zira “*tok acın halinden anlamaz*” diye atasözlerimize geçen bir hakikat vardır. Bu durumun hali vakti yerinde olanlara, birileri tarafından sürekli hatırlatılması icap eder. Zaten Cenab-ı Hak da bu hususu Kur’an’da şöyle hatırlatır:

“*(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne vererseniz, şüphesiz Allah onu bilir.*”⁵³¹

Konuyla alâkalı bir hadis-i Şerif şöyledir:

⁵²⁸ Şura s.42/23

⁵²⁹ Yunus s.10/26

⁵³⁰ Taberâni, *Müsnedü’ş-şamiyyin*, c.III, s.302

⁵³¹ Bakara s.2/273

*“Eğer bir mü'min aç olan bir mü'mini doyurursa Allah (c. c.) da onu kıyamet gününde onu cennet meyveleri ile doyurur; Susuz kalan bir Mü'minin susuzluğunu giderene kıyamet gününde mühürlü (el değmemiş) saf bir içecek sunar; açıkta kalan bir Mü'mini giydireni ise Kıyamet gününde Cennet ipekleriyle giydirir.”*⁵³²

Allah dostlarından Sehl b. Abdullah, açların halini anlamaya teşvik ederek açlık konusunda şunları söylemiştir:

*“Tokluk iptilasına uğradığınız zaman açlık isteyiniz! Açlık iptilasına uğrayınca da tokluk isteyiniz. Yoksa devamlı bir hal üzere olunca azgınlığa düşersiniz.”*⁵³³

Toplumda açlar olabileceği gerçeğinden hareketle empati kurularak açların halini anlamaya vesile olacağı için bazen açlığın tercih edilmesi kulluğun tadını almak açısından çok önemlidir.

Bu kâmil kulluk derecesi ile ilgili olarak Ebu Tâlib el-Mekki, Sehl b. Abdullah'ın şöyle dediğini nakleder:

*“Bir kimse açlık, giyim konusunda darlık, fakr ve zilleti tadıp tahammül göstermedikçe, o kimsenin kulluğu tam, ameli de ihlâslı olmamıştır.”*⁵³⁴

Açlığın kişiyi ulaştıracağı tefekkür, diğergamlık, ruhi ve kalbi inkişaf gibi başka kazançlar sebebiyle bu tavsiyeyi, ince ruhlu, rakik insanı imar etme çabası olarak görmek gerekir.

Yine bir hadis-i şerifte de mü'minlere komşusu ile empati yaptırılır:

*“Yanı başında komşusu açken kendisi tok yatan kimse hakiki mü'min değildir.”*⁵³⁵

İnsana adeta, “bir gün de sen aç, komşun tok olabilir. O durumda ne düşüneceksen, tok olan komşundan ne bekleyeceksen, şimdi onu sen icra et. Aksi halde bu durum senin

⁵³² Sünen, Tirmizi, C.IV, Bab.18, s.214

⁵³³ Serrac, *el-Lüma'*, s.269

⁵³⁴ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-kulûb* c.I, s.442

⁵³⁵ Hakim Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, c.II, s.15

hakiki mü'min olmadığını gösterir" denilerek hem empati yaptırılıyor, hem de toplumdan tecrid olunabileceği korkusu verilerek sosyal bir baskı oluşturulmuş oluyor.

İşte bu ve benzeri hadisler, İslâm'ın sosyal dokuyu oluştururken bütün toplum katmanlarını dikkate alarak çok güçlü bir yapı kurduğunun da kanıtı sayılabilir.

*Fakiri sevindir, dulları besle
Yetiştir kalbini, bu güzel hisle
Kazanmak mârifet, sarfetmek hüner
Hasisler her türlü hayırdan döner
Gördüki bir ferdi yardıma muhtaç
Şahsından bellidir bir diğeri aç
Yetiştir yardımı sil gözlerini
N'olur güldürürsen hem yüzlerini*

Sevdiği Şeylerden İnfak Etmek

*“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.”*⁵³⁶

İsmail Hakkı Bursevi bu âyetin tefsirinde şunları söyler:

“Aslâ iyiliğe eremezsiniz” Yani ey mü'minler, uğrunda yarışanların, birbirlerini geçmeye çalıştıkları o gerçek iyiliğe ulaşamazsınız; onun doruğuna varamazsınız; iyiler zümresine katılamazsınız. Yahut Allah'ın cenneti, rızâsı, rahmeti ve sevabı mânalarına gelen Allah'ın birri'ne nâil olamazsınız.

Allah'ın katında bulunan değerleri isteyerek sevdiklerinizden, meftûn olduğunuz, hoşlandığınız değerli, sevgili mallarınızdan bir kısmını Allah yolunda sarf etmedikçe iyiliğe eremezsiniz. Bu infak mutlak olarak bir şeyi sarf etmek mânasında kullanılarak amellerin ortaya konulması ve canların fedâ edilmesini de kapsayacak biçimde umûmî kabul edilebilir.

⁵³⁶ Al-i İmran, 3/92

Bu âyette birre ulaşmanın ne kadar değerli bir şey olduğunu gösteren apaçık işâretler vardır.

“*Ne harcarsanız, Allah onu bilir.*”⁵³⁷ yani, hoşunuza giden temiz bir şeyi de infak etseniz; kerîh gördüğünüz, işe yaramaz bir şeyi de infak etseniz Allah bilir, demektir. Değerli olsun âdî olsun, Allah infak edeceğiniz şeye göre size karşılık verecektir. Çünkü Allah, infak edeceğiniz şeyi tam bir bilgi ile bilmektedir. Çünkü O’nun zâtına ve sıfatlarına hiçbir şey gizli kalmaz.

Burada insanlar, açıkça temiz ve güzel olanı infak etmeye teşvik edilirken âdî ve değersiz olanı infak etmekten sakındırılmışlardır. O halde, matlûba ulaşmak, ancak sevilen bir şeyi infak etmekle mümkün olabilir.

İnsanoğlu, sevdiği bir şeyi, ancak o şeyi harcadığında ondan çok daha iyisine ulaşabileceğine inandığı bir şeye karşılık infak eder. Bu sebeptir ki selef-i sâlihîn, bir şey çok hoşlarına gittiği zaman onu ihtiyaç duyacakları bir gün Allah için harcamak üzere saklardı.

İnsan sâîne (san’atkâr, yapıcı), âlim ve kadir bir varlığa kesin olarak inanırsa; ba’sa, hesap ve cezaya tam anlamıyla îman ederse; zerre kadar hayır işleyeninin bunun karşılığını göreceğine sarsılmaz bir şekilde inanırsa işte ancak o zaman sevdiği bir şeyi infak edebilir.

Bu açıklamadan, kişinin dünyada sevdiği bir şeyi ancak bütün bu güzel dînî hasletleri bir arada bulundurduğu zaman infak edebileceği ortaya çıkmaktadır.

Sevdiği şeyi infakla ilgili olarak anlatılır ki, Rabî’a felç isâbet etmişti: Bir gün kapısında bir dilenci belirdi. Rabî’;

– “Şuna bir şeker verin.” dedi. Çünkü kendisi şekeri çok severdi.”*Sevdiklerinizden infak etmedikçe iyiliğe eremezsiniz.*”⁵³⁸ âyet-i kerîmesini böyle te’vîl ediyordu.

⁵³⁷ Al-i İmran, 3/92

⁵³⁸ Al-i İmran, 3/92

Rabî'nin ağrısı iyice artınca, canı tavuk eti istedi. Fakat kırk gün kendini tutup, tavuk eti yemedi. Bir gün hanımına “kırk gündür canım tavuk eti istiyor. Belki vazgeçebilirim diye kendimi tutarak yemiyorum.” dedi. Hanımı:

– “Fesühânellah! Şu, kendini yemekten alıkoyduğun şeye bak. Bunu Allah sana helal kılmıştır.” deyince Rabî hanımını çarşıya gönderdi. Hanımı, bir dirhem iki dânika bir tavuk aldı. Tavuğu hemen kesip kızarttı. Güzel de bir ekmek yaparak çeşitli katıklardan oluşan bir sofraya hazırlayıp getirdi ve Rabî'in önüne koydu. Tam o sırada kapıda bir dilenci belirdi ve:

– “Allah rızâsı için bir sadaka verin ki Allah size bereket versin” dedi. Bunun üzerine Rabî, tavuğu yemekten vazgeçerek hanımına:

– “Al bu tavuğu şu adama ver” dedi. Hanımı:

– “Fesühânellah!” deyince Rabî’:

– “Sana emrettiğimi yap!” dedi. Bu sefer hanımı: “Bâri, onun için daha hayırlı olacak bir şey yap” dedi. Rabî’:

– “Peki, ne yapayım?” diye sorunca, hanımı:

– “Tavuğun parasını verelim, sen de arzuladığın tavuğu ye” dedi. Rabî’:

– “Gâyet güzel bir teklif! Bu tavuğu alacak kadar bir para getir.” dedi. Hanımı parayı getirince:

– “Parayı şu tavuğun yanına koy. Şimdi hem tavuğu hem de parayı adama ver” dedi. Hanımı da verdi.⁵³⁹

Kâşânî de der ki: “Sahibini Allah’a ulaştıran her fiil birrdir. Allah’a yaklaşmak ise, ancak O’ndan başka her şey (mâsivâ)’den el etek çekmekle mümkün olabilir. Allah’dan başka bir şey seven biri, bu sevdiği sebebi ile Allah’la arasına bir perde çekmiş; sevgisini Allah’dan başkasına yönelttiği için şirk-i hafî tarzında bir şirke düşmüş olur.

⁵³⁹ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-beyan*, II, 78-79, Beyrut, 2001.

Allah'dan uzaklaşmaktan kurtulmak; O'na yaklaşmak, ancak malını ve canını vermekle; Allah'dan başkasına duyulan sevgiden kopmakla ve nefsi, tüm alçak sıfatlardan arındırmakla mümkün olabilir.

Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz (r. h.), bol miktarda şeker alıp muhtaçlara dağıtırdı. Sebebi sorulduğunda şöyle cevap verdi: “Çünkü ben, şekeri çok severim. Allah Teâlâ da sevdiğimiz şeylerden kendi yolunda harcamadıkça gerçek iyiliğe eremeyeceğimizi haber vermektedir.”⁵⁴⁰

İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072), birr konusunda şu açıklamayı yapar: “Birr’e ulaşmak isteyen, sevdiklerinden bir kısmını vermelidir. Bâî Teâlâ’ya ulaşmak isteyen ise, bütün sevdiklerini vermelidir. Birr’e ancak sevdiğini vererek ulaşabileceğine göre, Nefsinin hazlarını Allah’a kurbiyyet hazzına tercih ederek Bâî Teâlâ’ya nasıl ulaşabileceksin?”⁵⁴¹

Razi de tefsirinde bu âyeti iki türlü tefsir eder:

a- “*Ahrette kâfirler, en sevdikleri altınları infak etseler dahi, onlara bir faydası olmayacaktır*” der.

b- Mü’minlerden infak edenlerle ilgili olarak da, “*sevdiğinden infak etmek taatın en efdali*”, *kulluğun en zirvesidir*, der.⁵⁴²

Parayı kazanmak kadar, belki de daha önemlisi onu yönetmek ve gereken yerlere sarfedebilmektir. Zira elindekinin hepsi senin değildir. Onların hakiki maliki Allah’tır. Sendeki miktarda yetimin, fakirin, dulun, beldende yaşayan fakirlerin emaneti olarak duran hakları vardır. Asıl mahir insan bu emanetleri yerlerine tevdi edebilen kimsedir.

Yardım hem nakdidir, hem bedenîdir

Yardımdan kaçınan alçak denîdir

Erbil’in yardımdan kaçılarak cimrilik gösterilmesini alçakça bir tutum olarak göstermesi bazı müfessirlerin görüşüyle paralellik arz etmektedir. Şöyle ki;

⁵⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi*, IV, 133

⁵⁴¹ Kuşeyrî, *Letâifu’l-işârât*, c.I, s.258, Merkezü Tahkiku’t-turas, Mısır, 1981

⁵⁴² Râzî, *Tefsîrû’l-kebîr*, c.8, s.288

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, fuhşıyyatı (çirkinliği) ve hayâsızlığı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bol nimet va’dediyor. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir”⁵⁴³ âyetinde geçen fuhşıyyatı müfessirler, “şeytan, tasadduk etmemeyi ve cimriliği emreder” diye tefsir etmişlerdir. Araplar cimriyi fahiş diye de adlandırmışlardır.⁵⁴⁴

Erbil, yardımın yapılış şekillerini;

a- Nakdi yapılan yardımlar

b- Çalışarak, bedenen yapılan yardımlar olarak ikiye ayırır.

Her kimin neye gücü yeterse onu yapması gerektiğine, bundan kaçmanın insanlık dışı bir durum olduğunu ağır kelimelerle ifade eder. Parasal gücü olanların parsıyla, olmayanların da emekleri ile el uzatmalarını ister.

Memleket ferdine şefkatle koşan

Bu korkunç günlerde hemen çalışan

Türlü teşekküller, cemiyetler var

Yardımınla sen de olmalısın yâr

Hem-cinsine göster güler yüzünü

Neden kör eyledin acep gözünü

Erbil, yapılacak ihsanın ifasını ve sıhhatını da belirli şartlara bağlar. Şöyleki;

a- Yardım şefkatli bir gönülle yapılmalıdır.

b- Vaktinde, gecikmeden yerine getirilmelidir.

c- Yapılacak yardımla muhtaca yalnız olmadığı hissi verilerek yar olunmalıdır.

d- Yardıma muhtaç olana güler yüzle, tatlı dille yardım edilmelidir.

⁵⁴³ Bakara s.2/268

⁵⁴⁴ Lisânu'l-Arab, c.VI, s.326

Nitekim Hadis-i Şerifte, “*Din kardeşine güler yüz göstermek bir sadakadır*” buyrulmaktadır.⁵⁴⁵

e- Yardım edilenin muhtac olduğu hissiyatıyla değil de kendimiz bir minnet duygusu içinde olarak yardım edilmelidir.

Tıpkı Hazret-i Ali (k. v) gibi... Buyuruyorlar ki:

"-*Şu iki şeyi Rabbimden bir minnet bilerek, sevindiğim kadar hiçbir şeye sevinmem. Bir kardeşimin sıkıntısının benim vesilemlle düzelmesi, derdi olan kimsenin gelip benden yardım istemesi...*"⁵⁴⁶

İhsanda herkesin ödevi vardır

İhsan'dan çekinmek insana ardır

Malınla, canınla tatlı dilinle

İhsana azmeyle hatta elinle

Gördüğün insanlar kendi soyundur

Ne ki eyler isen artık huyundur

İhsanı yardım bağlamında bazı kavramlarla sıkı sıkıya irtibatlı gören Erbil'in tek tek işaret ettiği hususları şöyle kategorize etmek mümkündür:

a- Görev Ahlakı

İhsanda konusunda mutlaka herkese düşen vazifeler vardır derken bir görev ahlakı tanımlaması yapar. İhsan'dan çekinmek insana ardır derken de aynı zamanda psikososyal bir baskı da oluşturmaya çalışır.

b- Ahlaki Karakter Yapısı

Yardıma muhtac olan insanların bizlerin kendi soyundan olduğunu hatırlatan Erbil, “Ne ki eyler isen artık huyundur” derken de, yapılacak yardım çalışmalarının insanda

⁵⁴⁵ Tirmizi, *Sünen*, c.III, s.404

⁵⁴⁶ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, c.VI, s.598

merhamet ve yardım duygularını geliştirip kalıcı hale getirerek huy haline geleceğini, ihsan duygusunu karakter haline dönüştüreceğini belirtir.

Yapılan yardımların çeşitli kurumlar vasıtasıyla hayata geçirilebileceği gibi, bizzat bedenlen de bu yardım kervanına katılmayı önemseyen Erbil, bu duyguya herkesin iştirak etmesi gerektiğini belirtir. Bunu toplumsal bir vazife addederek, mahzun gönüllerin incitilmeden güler yüzle, tatlı dille muamele edilerek sevindirilmelerinin önemine işaret ederek kâmil manadaki ihsanın nasıl olması gerektiğini talim etmiştir.

3- ATÂ (Vermek)

Hucvirî (ö. 470/1077), Keşfü'l-mahcub'unda derki; “*Hz. Peygamberin hadislerinde cömert, Allah’a yakındır, Cennete yakındır, Cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah’tan uzaktır, Cennetten uzaktır, Cehenneme yakındır.*”⁵⁴⁷

Hucvirî (ö. 470/1077), insani bir sıfat olarak cûd ve sehâveti tanımlarken önemli bir nüansa da işaret etmiştir: buna göre âlimler, cûd ve sehâveti insana ait bir sıfat olarak düşünüldüğünde ikisi arasında bir fark görmezler. Ancak Allah Teâlâ içinse sahî denmez, “Cevad” denilir. Zira Allah (c. c.) kendisini bununla isimlendirmiştir.

Ona göre “sahî, cud ve cömertlikte ayırım yapan kimsedir. Yaptığı cömertlik bir sebebe ve maksada bağlıdır. Cevad ise temyiz ve ayırım yapmaz. Ameli ivazsız ve maksatsızdır.”⁵⁴⁸

“*İhtiyaçları olsa bile, onları kendilerine tercih ederler*”⁵⁴⁹ âyetinde geçen fedakârlığın nev’i ise îsar diye tanımlanır. Bu âyet aslında fakirler hakkında nazil olmuştur. Literatürde ise hakiki isar iki türdür: Birincisi sohbetinde yani yoldaşlıkta isardır. İkincisi muhabbetinde isardır. Yani zevk ve safayı paylaşmaktır. İsar tümü ile rahatlık ve ferahlıktır.⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ Tirmizî, *Sünen*, Birr, 40

⁵⁴⁸ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, ss.559, 560, 1974, Ehram Matbası, Mısır

⁵⁴⁹ Haşr s.59/9

⁵⁵⁰ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s.420

Gazali, İhyasında bu durumu, zıddı olan cimrilikle birlikte ele alırken der ki: Cömertlik ve cimrilik, birkaç dereceye ayrılır. Cömertliğin en yüksek derecesi îsardır. İsar demek, ihtiyacı olduğu halde cömertlik yapmak demektir. Cömertlik ise, muhtaç olmadığı şeyi, muhtaç olana veya muhtaç olmayana vermek demektir.⁵⁵¹

Ebubekir Dekkak (ö. 406/1015) da Cömertliği, olanın olmayana vermesi değil de, olmayanın olana vermesi olarak tarif eder.⁵⁵²

*İhsanda dâhildir atâ hasleti
Mevlâm göstermesin bize zilleti
Akraba şânına mahzâ işâret
Bu âyetle vardır türlü beşâret*

Erbil, İhsan ile atâ veya îtâyı birbirine yakın ve mündemiç kavramlar olarak görür. Âyette yakınlardan başlanarak ihsan edilmesini akrabalığın şânına bir işâret olarak kabul eder. Bu âyette bazı müjdeler olduğunu söyler.

Kur'an-ı Kerim'de anne babayı ihmal etmemek, onlara acı söylemek şöyle dursun, öf bile dememek ve gönüllerini yapmak hususunda şöyle buyrulur:

*“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle”*⁵⁵³

*Anneni babanı ihmâl eyleme
Bunlara kat'iyen acı söyleme
Rızaların ara gönüllerin yap
Böylece cennette kâşâneler kap*

⁵⁵¹ Gazâli, *İhya*, c.III, s.257

⁵⁵² Serrac, *el-Lüma'*, s.263.

⁵⁵³ İsra S 17/23 Âyeti kast ediliyor.

Erbil de yukarıdaki dörtlüğü adeta bu âyeti tefekkür ederek kaleme almıştır. İnsana en yakın olansa anne babasıdır. Onun için bu iki yüce şahsiyet, ihmale gelmeyecek varlıklardır, derken âyette geçen ilk husus olan onları ihmal etmemeyi kastetmiştir. Onlara acı söyleme, derken de Allah Teâlâ'nın sakın onlara öf bile demeyin sözüyle bir tetabuk vardır. Gönüllerini yap derken de âyetteki onlara tatlı ve güzel söz söyle emrinin aynısını ifade etmiştir.

Erbil'in verdiği müjde de onların rızasını alanların cennet köşklerine sahip olan bahtiyarlar olacaktır. Aslında bu müjdeyi de Peygamber (s. a.)'ın ana babası hayatta olupta cenneti elde edemeyenleri azarladığı hadisinden çıkardığını görüyoruz. Şöyle ki;

Müslim'in rivâyet ettiğine göre de Peygamber'imiz (s. a.) şöyle buyurmuştur:

«- *Burnu yerde sürünsün, burnu yerde sürünsün, yine burnu yerde sürünsün.* »

Sahâbîler;

- «Kimin burnu yerde sürünsün, yâ Rasûlallah? (s. a.)» diye sordular.

“Peygamber (s. a.)'imiz «Ana veya babası veya her ikisi yaşlılıklarında yanında kaldıkları halde, onlara iyi bakmayarak Cennet'e girmeyi hak edemeyenlerin» diye cevap verdi.⁵⁵⁴

Anne babanın insanoğlu için ne kadar ehemmiyetli ve paha biçilmez varlıklar olduğunu gösteren bir başka hadiste de şöyle buyrulur: “*Rabbin rızası da gazabı da ebeveynin rızasında ve gazabındadır*”⁵⁵⁵

İşte bu kadrin kıymetin farkına varılması için Erbil şöyle der:

*Anneni kucakla, babana sarıl
Yan bakan olursa durmayıp darıl
Dünya ve ahret devleti bunlar
Deme ki başımın belâsı şunlar*

⁵⁵⁴ Müslim, *Sahih*, c.IV, s.1978

⁵⁵⁵ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* c.I, s.4

*Şâyetki gurbette uzakta isen
Ne olur mektupla özür dilesen
Kudretin var ise gönder parayı
Sık gönder mektubu kesme arayı
Ufak bir mektuptur kıymeti aşkın
Evlat hasretiyle olurlar şaşkın*

Annesi babası yakınında olanlara onları kucaklayıp sarılmayı tavsiye eden Erbil, onlara yan bakılmasına dahi razı olunmamasını tembihler. Erbil aslında bu satırlarında da Dünya ve ahret saadetine vesile olan ebeveynler için “*Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”*”⁵⁵⁶ Âyetindeki hakikate işaret etmektedir.

Abdullah ibn-i Amr’ın haber verdiğine göre (Uzaklardan geldiği anlaşılan)bir adam, bir gün Peygamber (s. a.)’imize geldi ve;

-«*Beldemden göç edip cihâd ederek Allah (c. c.) katında sevâb kazanmak üzere sana bey'at ediyorum*» dedi. Peygamber (s. a.)'imiz;

-«*Anan veya baban sağ mı?*» diye sordu, adam;

- «*Evet, ikisi de sağdır*» diye cevap verir. Bunun üzerine Peygamber (s. a.)'imiz adama;

- «*Sen gerçekten Allah (c. c.) katında sevâb kazanmak istiyor musun?*» diye sordu. O da

-«*Tabii*» diye cevap verince. Peygamber (s. a.)'imiz adama;

-«*O halde ana - babanın yanına dön, onlara iyi bak*» buyurdular.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ İsra s.17/24

⁵⁵⁷ Buhari, *Sahih*, Ebeveynin izniyle cihada katılma, C.IV. s.59; Müslim, *Sahih*, Birrü'l-valideyn, c.IV, s.1975

Anne babaya iyiliğin istikbale uzanan tarafını ifade eden bir tavsiyesinde, yine Peygamber'imiz (s. a.) şöyle buyurmuştur:

«Ana - babanıza iyi bakınız ki, evlâtlarınız da size baksın...»⁵⁵⁸

Erbil de Allah yolunda cihattan önde gelen bu hususu ifade sadedinde, Anne babası yanında olmayanlar için sık sık mektup göndermeyi, özür dileyerek imkân dâhilinde para göndermeyi tavsiye eder. Ufak bir mektuptaki birkaç satırın onlar için çok kıymetli olduğunu hatırlatır. Hatta onların dualarıyla kabul olunması arasında bir perde olmadığını ifade eden hadisi⁵⁵⁹ hatırlatırcasına şöyle der:

*Mevlâya duayı ulaştırırlar
Yüzlerin yaslara bulaştırırlar
Çünkü duaları gizli hazine
Gücenip darılma hiçbir sözüne
Yesinler meyveyi diktiği daldan
Anlamak gerektir her türlü halden*

İnsan Allah'a dua eder ama kalbi kıvamına göre ya hemen kabul olur veya geciktirilir. Belki de ahirete bırakılır. Ama ana babanın evladı için yaptığı dualar kabule şayan dualardır. Erbil de onların duasını gizli bir servet olarak görür. Ebeveyne verilecek her bir şeyin onları, diktiği ağacın meyvesini toplayarak sevinen insan gibi mesrur edeceğini söyler.

*Akrabaya ihsan boynuyun borcu
Kiseni vurmada zemheri kırıcı
Akrabayı ara eyle irtibat
Fırsatı kaçırmadan berbat*

⁵⁵⁸ Hâkim, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, c.IV, s.171; Heysemî, *Mecmeu'z-zevaid*, c.VIII, s.138; el-mu'cemu'l-evsat, Taberânî, c.1, s.299; *el-terğib ve'terhib*, c.I, s.281 el-Tefsiru'l-vâdih, c.I, s.681; el-tefsiru'l-münir, Zuhayli, c.8, s.95

⁵⁵⁹ Tirmizi, c.III, s.378; Ebu Davud, c.II, s.89; Ahmed ibn Hanbel c.II, s.258

*Paraya kudretin belki de yoktur
Çarşıda zarf kâğıt bulunur çoktur
Böylece sorarsın hatırı, hali
Edersin elbette bedava karı
Yakınına ikram, atıyye ihsan
Sevabı pek çoktur sözüme inan*

Allah Teâlâ (c. c.) Akrabalık bağlarını gözetmek hakkında âyetlerde şöyle buyuruyor:

*"Ey insanlar! Sizleri bir tek insandan yaratan, o tek insandan erkeği ve dişiği yaratarak bu çiftten birçok erkek ve kadınlar üretilip yeryüzüne yayan Allah'a karşı gelmekten sakınınız. O'nun adını ileri sürerek birbirlerinizden çeşitli dileklerde bulunduğunuz Allah'dan ve akrabalık bağlarını zedelemekten çekininiz. Çünkü Allah sizin üzerinizde devamlı bir denetleyicidir."*⁵⁶⁰

Yine Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

*"O kimseler ki, Allah ile vardıkları kesin sözleşmeyi bozarak Allah'ın işler halde tutulmasını emrettiği münâsebet ve bağları keserler ve yeryüzünde kargaşalık çıkarırlar. Bu kimseler yok mu? Onlar büyük zarara uğrayanların ta kendileridirler."*⁵⁶¹

Yüce Allah (c. c.) bu âyete anlamca yakın olan bir diğer âyette uğranacak zarara da açıklık getirerek, sıla-i rahmi kesenlerin Allah'ın lanetine uğrayacakları ve kalacak yer olarak cehenneme gideceklerini ağır bir dille ikaz ederek haber vermektedir:

*"O kimseler ki, Allah ile vardıkları kesin sözleşmeyi bozarlar ve Allah'ın işler halde tutulmasını emrettiği münâsebet ve bağları keserler. Bunlar yok mu? İşte Allah'ın laneti bunların üzerindedir, kötü barınak (Cehennem) da onların olacaktır."*⁵⁶²

Gazâlî (ö. 505/1111) İhyasında bu konuyla alâkalı olarak Taberani kaynaklı bir hadise yer verir: "Cennetin kokusu beşyüz senelik mesafeden hissedilir. (Fakat buna

⁵⁶⁰ Nisa 4/1

⁵⁶¹ Bakara s.2/27

⁵⁶² Rad s.25

rağmen) anne-babaya karşı gelen evlât ile sıla yı rahmi kesen kimse, onun kokusunu alamaz”⁵⁶³

Abdurrahman İbni Avf'in (r. a) rivâyetine göre Peygamber (s. a.)`imiz şöyle buyurmuştur:

“Ulu Allah (c. c.) der ki, ‘Ben Allah'ım, ben Rahman'ım. Rahm'î yarattım ve ona kendi adıyla aynı kökten türeyen bir isim verdim, onu gözeteni ben de gözetirim, onu çiğneyeni ben de rahmetimden mahrum ederim’.”

Akrabaya yakın ilgi ile alâkalı olarak Ebû Davud ve İbni Mâce'nin rivâyet ettiğine göre, sahâbîlerden biri Peygamber (s. a.)'imize gelerek;

–“Yâ Rasûlellah (s. a.), Ana - babam öldü, bundan sonra onlara yapabileceğim bir iyilik var mı?” diye sorar.

Peygamber (s. a.)'imiz adama;

- “Tabii var. Onlar için dua etmek, günahlarının bağışlanmasını dilemek, hayatta iken verdikleri sözleri onlar adına yerine getirmek, onlardan yana olan akrabalık bağlarını gözetmeye devam etmek ve dostlarına iyilik etmek” diye cevap vermiştir.⁵⁶⁴

Gazâlî (ö. 505/1111) 'nin İhya'sına aldığı ve Sahihayn, Nesâî, Ahmed, Hâkim, Ebû Dâvûd'da geçen bir hadis-i şerife göre, iyiliği yaparken gözetilmesi gereken sıralama şöyledir; “Annene, babana, kız kardeşine, kardeşine, sonra da sana en yakın olandan başlamak üzere diğer yakınlarına iyilikte bulun.”⁵⁶⁵

Yakınlara yakınlık göstermek Allah'a da kurbete sebep olacak ve insanı birr makamına ulaştıracak bir husustur. Bunun böyle olduğunu Peygamberî bir uygulamadan anlıyoruz. Rivâyete göre bu âyet-i kerîme nâzil olunca Ebû Talha (r. a.) Allah Resûlü (s. a.)'e gelip;

⁵⁶³ Gazâlî, *İhya*, c.II, s.216

⁵⁶⁴ Ebu Davud, *Sünen, Birrû'l-valideyn*, c.IV, s.336; İbn Mace, *Sünen*, c.II, s.1208; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, c.III, s.497; el-edeb, İbn Şeybe, c.I, s.190; *Edebü'l-müfred*, c.I, s.22

⁵⁶⁵ Gazâlî, *İhya*, c.II, s.216

“- Yâ Rasûlallah, en çok hoşuma giden malım, Beyraha’dır⁵⁶⁶. Bu araziyi, Allah’ın sana göstereceği yere sarfet!” dedi. Peygamberimiz (s. a.):

“-Gerçekten çok iyi. Burası, çok verimli ve değerli bir yerdir. Ben bu araziyi akrabaların arasında taksim etmeni uygun görüyorum” buyurdu ve Ebû Talha da burasını akrabaları arasında taksim etti.⁵⁶⁷

Bu hadis-i şerif en çok sevilen malın, en yakın akrabaya infak edilmesinin daha iyi olduğunu gösteren çok önemli ve tartışmasız bir örnektir.

Erbil de akraba ile sıra-ı rahmin ehemmiyetini hatırlatarak bunun çok da maliyeti olmadığını, bir kalem ve kâğıtla hatırlarını sorup gönüllerinin alınabileceğini söyler.

*Boş yere harcayıp durma parayı
Seninle etmeden kimse alayı
Sayısız parayı verirsin yele
Kaptırdan biçare gönlünü sele*

Boş yere harcanan paranın insanı yoksul duruma düşüreceği ve toplum içinde alay konusu olunabileceği yönünde bir ikazda bulunur. İsrâf edilen serveti rüzgârın önünde savrulan, yok olup giden nesnelere benzetir.

*Anayı babayı düşünmez oldun
Nefsini azdırıp meydana saldın
Unuttun akraba ve ahlâbı
Korkarım ki kimse açmaz kapını
Kardaş kardaşını arayıp sormaz
Atiyyeyi bırak ödünç de vermez
Amcaya dayıya minneti yoktur
Kendini beğenir, akli da çoktur*

⁵⁶⁶ Burası, Medine’de o dönem itibarıyla Mescid-i Nebvî’nin karşısında bulunan verimli bir arazi idi. Şu an ise Mescid-i Nebvî’nin içinde kalmaktadır.

⁵⁶⁷ Buhârî, Zekât 44; Müslim, Zekât 43

*Halayı, teyzeyi attı bir yana
Ehemmiyet vermez nesebe kana*

Erbil bu satırlarda bir tehlikeye dikkat çekmektedir: Düşmez kalkmaz bir Allah'tır, denir. Anayı babayı düşünmeyen, akraba-i taallukatını unutan, kardeşlerini arayıp sormayan, amcaya, dayıya minnet etmeyen, kendi aklını çok beğenerek halayı, teyzeyi bir yana atan, yakınlığı hiçe sayanların günün birinde kapısının dahi çalınmayacağından endişesini dile getirir.

Kur'an-ı Kerim'de iyilik yapılacak zümreler sıralanırken Ana babaya iyilikten hemen sonra akrabaların zikredilmesi, sonrasında yetimler, yoksullar, komşuların zikredilmesi çok manidardır. Üzerinde düşünülmesi gereken bu durum, Kur'an'daki birçok âyette bu öncelik gözetilerek belirtilmiştir.⁵⁶⁸ Burada bu âyetlerden ikisini zikretmekle yetiniyoruz:

*“Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.”*⁵⁶⁹

*“Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma.”*⁵⁷⁰

*Unutma bunları dâimâ ara
Talihin olsa da vелеvki kâra
Yakını sevmeyen cemiyet ferdi
Yüklenir sırtına belâyı derdi
Görünce akraba eyle hürmeti
Ufak görme sakın böyle nimeti
Okşa yüzlerini öp ellerini
Ziyârete alış hem evlerini*

⁵⁶⁸ Enfal s.41; Nisa s.4/8; Nur s.22/24; Rum s.30/38; Haşr s.59/7

⁵⁶⁹ Nisa s.4/36

⁵⁷⁰ İsra s.17/26

Sanmaki atıyye ancak parada

Alâka tatlı dil mühim arada

Bu ahlâkı eyle nesline telkin

En mühim temeldir akraba, yakîn

İki eli kanda da olsa, insanın ihmal etmemesi gereken hususlardan birisi yakınları unutmuyarak arayıp sorması, onları sevmesidir. Cennetin kokusundan mahrum kalmak istemeyenlere, her şeyin parayla da hallolunmayacağını, büyükleri ziyaret edip ellerini öperek gönüllerini okşayacak tatlı bir sözün bile ne kadar önemli olduğunu belirtir. Bir de çok önemli bir tespit yapar ki o da, bu güzel ahlakın yeni nesillere telkin edilerek yaşatılmasıdır.

Erbil Efendi de atâ ile ilgili olarak genel manada âyet ve hadislerde geçen hususlara o sıralama ve tasnifleri de gözeterek temas ettiğini görüyoruz. O bununla daha mes'ud birey, buna orantılı olarak da daha mes'ud bir cemiyetin teşekkülü için gayret göstermiş oluyordu.

4- FUHUŞ

Fuhuş lügatte, dini ve ahlâki ölçülere uymayan, gerek sözlü gerekse fiilî açıdan çirkin olan her türlü aşırılık, her hususta her şeyi caiz görecekt kadar haddi aşma durumuna ve evlilik dışı cinsel ilişkilere fuhuş denir. O fiilleri icra eden de fahiş diye adlandırılır.⁵⁷¹ Istılâhi olarak ise dünyada haddi, ahrette de azabı gerektiren şey olarak tanımlanır.⁵⁷²

Yüce Allah (c. c.) âyetlerde şöyle buyurur:

*"Kurtuluşa eren müminler, edep yerlerini (fuhuştan ve diğer haramlardan) korurlar."*⁵⁷³

⁵⁷¹ Lisânu'l-Arab, C.VI, ss.325, 326; Es-Sıhah tacu'l-lüğa ve's-sıhahu'l-arabiyye, c.III, s.1014; Muhtaru's-sıhah, c.I, s.234

⁵⁷² Cürçânî, *Ta'rifat*, s.164

⁵⁷³ Mü'minin s.5

*"Fuhşun açığına da, gizlisine de yanaşmayınız."*⁵⁷⁴

Burada "açık fuhş" zina, "gizli - saklı fuhş" deyimi ile de öpüşme, elleme ve bakışma kastedilmektedir. Zira Peygamber'imiz (s. a.), zinaya zemin hazırlayıcı mahiyetteki her türlü gayri meşrû fiili ve sanal ilişkiden sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: "*Gözler bakışlarla, kulaklar dinlemekle, diller konuşmakla, Eller dokunarak, ayaklar hataya giderek, kalp de heva ve istekle zina işlerler...*"⁵⁷⁵. Bunun hesabının sorulacağına dair âyette ise şöyle buyrulur:

*"Kulakları, gözleri ve derileri işledikleri şeylere karşı onların aleyhine şahitlik edecekler. Derilerine, niçin aleyhimize şahitlik ettiniz, derler. Onlar da, her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu, derler."*⁵⁷⁶

Nitekim ulu Allah (c. c.), bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Mü'min erkeklere de ki; gözlerini (haramdan) saklasınlar ve ırzını korusunlar, bu kendileri hesabına en temiz yoldur. Hiç şüphesiz, Allah yaptıklarınızın iç yüzünü bilendir."

*Mü'min kadınlara da de ki, (onlar da) gözlerini (haramdan) sakınsınlar ırzlarını korusunlar. Kendiliğinden belirenin dışında ziynetlerini açığa vurmasınlar. Başlarını göğüslerini kapayacak şekilde örtünler. Güzelliklerini kocalarından, babalarından, kayın babalarından, oğullarından veya kocalarının oğullarından, erkek kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, yengelerinin oğullarından, cariyelerinden, erkeklikten kesilmiş hizmetçilerden, kadınların edeb yerlerinin henüz farkında olmayan küçük çocuklardan başkasına göstermesinler. Saklı güzelliklerini ortaya çıkaracak şekilde sesli adımlar atarak yürümesinler. Ey mü'minler hepiniz Allah'a tevbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz."*⁵⁷⁷

Bu âyet ve hadislerle göre her an yanlış bir harekete vesile olabileceği için, zinaya zemin hazırlayıcı mahiyetteki her türlü gayri meşrû ilişkinin, flört ve beraberliğin de

⁵⁷⁴ En'am s.151

⁵⁷⁵ Müslim, c.IV, s.2047

⁵⁷⁶ Fussilet s.20-21

⁵⁷⁷ Nûr s.30-31

yasaklandığını anlıyoruz. Bu durum, kişinin ahretini kurtarma adına çok önemli bir önleyici bir tedbirdir.

Erbil Efendi de cemiyeti kökünden sarsacak olan fuhşa karşı mücadelesinde, kişiye kendi ailesini ve namusunu hatırlatır. Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına da yapma, der:

*Fuhşun mânâsını sen de bilirsin
Gönlün kimi ister onu alırsın
Gözüne görünsün eşin yuvada
Gönlünü gezdirme kuzum havada
Namusuna düşkün ve kıskanç isen
Namusuna kimse bakmasın dersin
Gayrin namûsuna etmeli hürmet
Namussuzluk cidden pek büyük zillet*

Hiz. Peygamber, “Başkalarının kadınlarını baştan çıkarmayınız ki, eşleriniz iffetli olsun”⁵⁷⁸ buyurmaktadır. Son iki beyit, sanki bu hadisin Erbil’in dilinden şiire dökülmüş şeklidir.

Gazâlî (ö. 505/1111) , İffetle ilgili olarak “güzel ahlak ile kötü ahlakın hakikati” başlığı altında iffetle birçok güzel ahlak arasında bir bağlantı kurar ve şöyle der: “İffetin ahlâkına gelince, iffetten cömertlik, hayâ, sabır, müsamaha, kanâat, verâ, letâfet (incelik), yardım, zarıflık ve az tamahkârlık meydana gelmektedir.”⁵⁷⁹

Bir hadis-i şerifte “Hayâ imandandır”⁵⁸⁰ diyen Peygamber (s. a.), hayâyı imanla direkt olarak ilintilendirmiştir. Gazâlî (ö. 505/1111) de, imanla hayâ arasındaki sıkı

⁵⁷⁸ Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-sahihayn*, Kitabu’l-Birr ve’s-sıla c.IV, s.171; Heysemî, *Mecmeu’z-zevaid*, c.VIII, s.138; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, c.1, s.299; el-terğib ve’t-terhib c.I, s.281; et-tefsiru’l-vadîh, c.I, s.681; Zuhayli, *et-tefsiru’l-münir*, c.8, s.95

⁵⁷⁹ Gazâlî, *İhya*, c.III, s.55

⁵⁸⁰ Buharî, *İman*, 16; Müslîm, *İman*, 12.

münasebeti ifade eden “*Hayâ imandan bir şubedir*” ve “*Hayânın hepsi hayırdır*”⁵⁸¹ rivâyetlerini de içeren hadisleri bir araya getirerek hayâ mevzusunu incelemiştir.

Yani iman varsa orada hayâ da vardır. Mümin hayâsızlık yapamaz. Hayâsı olan insanın ufak bir yanlışta dahi yüzü kızarıverir. İşte bu yüz kızartısı o insanın hayâsız olmadığını, ar damarının çatlamadığını gösteren imanına işaret sayılabilecek bir bulgudur.

Erbil, âyetin emirler kısmından sonra nehiyler cümlesinden zikrettiği fuhşa dair kabaca herkes tarafından bilinen şöyle bir tanım yapar: “*Meşru çerçevenin dışında gönlün kimi isterse onunla beraber olmasıdır*” der.

Fuhuştan uzaklaştırmak maksadıyla da evdeki hanımını, namusuna düşkün olduğu ve kıskançlığını çektiği yakınlarını gözünün önüne getirmeyi tavsiye ederek empati yaptırırken Peygamberi bir metot kullanır. Şöyle ki; bir gün Cüleybib (r. a.), Peygamberimiz (s. a.)’e müracaat etmiş ve “Ey Allah’ın Elçisi! Zina etmeme izin ver!” demişti.

Orada bulunan sahabiler bu istek karşısında şaşırılmışlar ve Hz. Cüleybib’i susturmak istemişlerdi. Ama nebiler serveri duruma müdahale ederek onu yanına çağırması ve aralarında şu diyalog geçmiştir:

- *Böyle bir şeyin senin annenle yapılmasını ister miydin?*
- *Anam babam Sana feda olsun Ey Allah’ın Resûlü, istemezdim.*
- *Hiçbir insan da anasına böyle bir şey yapılmasını istemez!*
- *Senin bir kızın olsaydı, ona böyle bir şey yapılmasını ister miydin?*
- *Canım Sana feda olsun Ya Resûlallah, istemezdim.*
- *Hiçbir insan da kızı için böyle bir şey yapılmasını istemez!*
- *Halanla veya teyzenle böyle bir şey yapılmasını ister miydin?*
- *Hayır, Ya Resûlallah, istemezdim!*

⁵⁸¹ Gazâlî, *İhya*, c.III, s.320

- Kız kardeşinle ister miydin bir başkası onunla zina etsin? - Hayır, hayır, istemezdim!

- İşte hiç kimse halasıyla, teyzesiyle ve kız kardeşiyle zina edilmesini istemez.

Evet, bu konuşma ile akıl plânında Allah Resûlü, Cüleybib'in aklını ikna eder. Ardından da elini bu gencin göğsüne koyar ve şöyle dua eder: "*Allah'ım! Bunun günahını bağışla, kalbini temizle ve namusunu muhafaza buyur.*"⁵⁸²

İşte Erbil'in kullandığı metot da bundan farklı değildir.

*Fuhş ile zinaya alışma asla
Getirir başına katmerli bela
Bütün çirkinlikler çıkar zinâdan
Otur helâlınla çıkma binadan
Ne kıtaller olur evler yıkılır
İnsan olan elbet bundan sıkılır*

"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun".⁵⁸³

İmam-ı Gazali, İhyâ'da derki;

Güzel olan ve övülen ise, şehvetin mûtedil olması, frenlemesinde ve bırakmasında akla ve şeriata itaatkâr olmasıdır. Şehvet ne zaman ifrata kaçarsa, onun kırılması açlık ve evlenmekledir.

Nitekim Hz. Peygamber (s. a.)şöyle buyurmuştur:

⁵⁸² Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, c.5, s.256;

⁵⁸³ Nur s.24/2

“Ey gençler! Evleniniz! Evlenmeye gücü yetmeyen kimse oruç tutsun; çünkü oruç şehveti kırar”⁵⁸⁴ Erbil de, fuhşiiyyatın ve zinanın insanın başını sokacağı belaları tek tek sıralamıştır: insanın bir beladan öbür belaya geçe geçe bütün çirkinlikleri tatmak zorunda kalacağını bunun sonunun karşılıklı ölümler ve yıkılan yuvalar olacağını belirtir.

*Şuna buna dikme eğri gözünü
Düzeltmeye çalış bozuk özünü
Kurarsın durmadan hiyleli tuzak
Öyleyse insanlık sana çok uzak
Tuzağa düşecek sanma yabancı
Yabancı yoktur, cümlesi bacı
Uğraş, mağlup etme nefsin şehvete
Hem de mağrûr olma câha servete*

Nefsin oyunlarına dikkat çeken Erbil, sanki“...*Başkalarının kadınlarını baştan çıkarmayınız ki, kendi kadınlarınız iffetli olsun...*”⁵⁸⁵ hadisini şerh eder, onun tuzaklarının neler olduğunu hatırlatır. Aşağıdaki beyitte ise nefsin terbiye edilmeyip şehvete mağlup olması neticesinde eldeki serveti de ateşin mahvedişi gibi yoka çıkaracağını şöyle hatırlatır:

*Şehvet bir âteştir azgın kuvveti
Mahveder elinden cah u serveti*

Zinayı Önleyen İlk tedbir

Fuhşiiyyatın tedavi aşamalarından ilk tedbirin İsra suresindeki “*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur*”⁵⁸⁶ nehyinin olduğunu

⁵⁸⁴ Gazâlî, İhya, c.III, s.101

⁵⁸⁵ Hâkim, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, Kitabu'l-Birr ve's-sıla c.IV, s.171; Heysemî, *Mecmeu'z-zevaid*, c.VIII, s.138; Taberânî, *el-mu'cemu'l-evsat*, c.1, s.299; *el-Terğib ve't-terhib*, c.I, s.281 *el-Tefsiru'l-vâdih*, c.I, s.681; Zuhayli, *el-Tefsiru'l-münir*, c.8, s.95

⁵⁸⁶ İsra s.17/32

görmekteyiz. Zira burada zinanın yakınından bile geçmeyin mesajı vardır. Yani bir bakıma fıkhıdaki sedd-i zeraî prensibine benzerlik arzeder.

Sedd-i zeraî' haram, yasak ve zararlı olana vasıta olan davranışı menetmek, harama giden yolu tıkamak demektir. Zararlı olanı önlemek, zarara uğramamak, harama düşmemek için gerekli tedbirleri almak da maslahat gereğidir.

Aslında âyetteki ifade, “*zina etmeyin*” şeklinde değil de, “*zinaya yaklaşmayın*” tarzında geldiği için tam da bu kuralın çıkarıldığı bir âyet olmuştur.

Hadis-i şeriflerde de, aralarında nikâh bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının, başkalarının görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmaları yasaklanmıştır. Bir hadiste Hz. Peygamber "*Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmasın; çünkü böyle bir durumda üçüncüleri şeytandır*" ⁵⁸⁷ buyurmuştur.

Hucvirî (ö. 470/1077) de bu meyanda, “hakikatta yalnız ve bekâr erkeğin veya kadının arkadaşı şeytandır. Çünkü gönüllerine şehveti süslü gösteren odur. İslam’dan sonra lütuf ve faydaların en üstünü, mümin bir erkeğin kendisiyle ünsiyet ve ülfet edeceği, ona uygun bir mümine hanımdır. Erkek bu sayede dini hususlarda kuvvet, dünya hususunda ünsiyet bulur. Çünkü sıkıntının tümü yalnızlıkta, rahatın tamamı sohbettedir. Rasulullah (s. a.)’*Şeytan, yalnız olanla beraberdir*”⁵⁸⁸ buyurmuşlardır”⁵⁸⁹ diyerek insani bir ihtiyaç olan kadın ve erkeğin ünsiyetinin evlilik dairesinde mümkün olabileceğinin altını çizmiştir.

Fuhşîyyatın engellenmesinde ikinci husus da yukarıdaki hadiste geçen Cüleybib (r. a.)’a Peygamber Efendimiz (s. a.)’in uyguladığı metotlardır ki bunlar da aşağıdaki hususlardır:

Empati

⁵⁸⁷ Müslim, "*Hac*", 74; Tirmizî, "*Radâ*", 16; Müstedrek, I, 114

⁵⁸⁸ Tirmizi, c.IV, ss.35, 465

⁵⁸⁹ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, ss.607, 608

Burada Peygamber (s. a.) Cüleybib'i, beraber olmak istediği kadınının erkek yakınlarının yerine kendisini koyarak düşünmesini sağlamış ve buradan sağlıklı neticeye ulaştırmıştır. Bu kuralı uygularken Cüleybib'e bu fiilin kendi annesi, kızı, teyzesi, halası, kız kardeşi gibi en yakınlarıyla işlenmesine tahammül edip edemeyeceğini sorarak sağlıklı düşünmesini sağlamıştır.

Tedric

Ayrıca Hz. Peygamber, bir erkeğin en yakını olan annesi, kızı, teyzesi, halası, kız kardeşi seçeneklerini, toplu olarak sormadan, tedricen sora sora Cüleybib'i olması gerektiği noktaya çekerken, onu sağlıklı düşünce zeminine çekerken, işte bu tedric metodunu uygulamıştır.

İmam Gazali İhya'sında, şehvetin insanı dışarı kıldığı noktayı izah ederken; “Şehvet, bir kısım insanları aşk sapıklıklarına kadar vardırır. Bu ise, cinsî gücün verilmesinin hikmetinden son derece câhil olmak demektir ve aynı zamanda hayvanlıkta hayvanların aşağısına düşmektir. Çünkü bu yapmacık âşık, şehvetini teskin etmekle yetinmez. Oysa bu, şehvetlerin en kötüsüdür. Her şehvetten daha fazla bu şehvetten utanmak gerekir ki kişi şehvetin ancak birşeyle tatmin edileceğine inanır!

Hayvan ise, şehvetini tatmin eder ve onunla yetinir. Bu âşık ise, belirli biriyle yetinmez, bunun için zillet üzerine zillet, kulluk üzerine kulluk yükü altına girer. Sonra bununla da yetinmez, aklı şehvetin hizmetinde kullanır! Oysa aklı, kendisine hizmet edilsin diye yaratılmış, şehvete hizmetçi olsun ve şehvetin hatırı için hilekârlık yapsın diye yaratılmamıştır...” der⁵⁹⁰

Hz. Peygamber “*Yedi sınıf vardır: Kıyamet gününde Allah'ın arşının gölgesinden başka gölge olmadığı günde Allah Teâlâ onları arşının gölgesinden gölgelendirir'* buyurarak bu yedi sınıftan biri olarak da, güzel ve soylu bir kadın tarafından zinaya davet

⁵⁹⁰ *Gazâlî, İhyâ, c.3 ss.100, 101*

*edilen ve bu davete karşılık 'Ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım' diyen kişiyi saymıştır".*⁵⁹¹

Zinanın Acı Sonuçları

Erbil de Zinakâr kadın ve erkeğin toplum içerisindeki itibarsız durumunun da çok acınaklı bir durum olduğunu, insanın bir ömür boyu elde ettiği namı yerlere serdiğini söyler. Onların cemiyete bir yük ve kambur olduğunu belirtir. Aynı zamanda zinanın yol açtığı hastalıkları zikrederek ondan sakındırmaya çalışır.

Zani ve zâniyeye olunmaz itibar

Bunların vücûdu cemiyete bar

Mahpushânelerde eyle tahkikat

Gâyeler şehvet, emeller berbat

Bütün felâketler doğar şehvetten

Mahrum eder lâbûd temiz şöhretten

Bu Zararlar ferdî, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik zararlar olmak üzere türlü türldür. Erbil, korkunç tehlike mikropların kaynağının zina olduğunu söyler ve bu sonuçların neler olduğunu frengi hastalığı, kana giren zehir ve mikroplar diye tavsif ederek şu beyitlerinde sıralar:

Bu bir hastalıktır korkunç tehlike

Aşlanır kanına frengi leke

Bütün mikropların kaynağı zina

Duymak gerek bundan ebedî gına

Erbil, bütün mikrobik hastalıkların zina yoluyla yayıldığını söylerken, o dönemde sadece frengiyi zikretse de bu gün bilinen ölümcül AIDS virüsü onun ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁹¹ *Gazâlî, İhyâ, c.3, s.105*

Amerika’da on milyon gayr-i meşru çocuk vardır. Bunun faturası Amerika’ya çok pahalıya mal olmuştur. Hâlbuki Müslüman ülkelerde böyle bir durum söz konusu değildir.

2010 yılı Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS) Yayımladığı Küresel Rapora Göre Durum, Giderek Vehametini Artırmaktadır

Kasım 2010 tarihinde UNAIDS’in HIV/AIDS Yayılımı ile ilgili yayımladığı Küresel Raporda: HIV epidemisinin doruk noktasına ulaştığı düşünülen 1999 yılından bu yana, tüm dünyada, yeni enfekte kişi sayısı % 19’a düşmüştür. Düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayan ve tedavi ihtiyacı olan 15 milyon HIV ile yaşayan kişiden bugün 5. 2 milyonu tedaviye erişimi bulunmaktadır, başak bir deyişle, daha az AIDS sebepli ölüm meydana gelmektedir.

Neredeyse 30 yıldır karmaşık bir epidemi ile yaşayan yaklaşık 33. 3 milyon HIV ile yaşayan insan için kazançlar gerçek ama hala hassas ve kırılgan durumdadır.

Bu son rapora göre HIV ile yaşayan kişilerin sayısı:

Yetişkin: 30. 8 milyon

Kadın: 15. 9 milyon

15 yaş altı çocuk: 2. 5 milyon

Toplam: 33. 3 milyon’a ulaşmıştır.⁵⁹²

Dünya Sağlık Örgütüne göre; bugün Dünya’da HIV ve AIDS’li 40 milyon kadar kişi bulunmaktadır. Bunların 2. 5–3. 0 milyonunu 15 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktadır.⁵⁹³

Dünya için giderek önemli bir tehlikeye dönüşen bu hastalığın 22. Yüzyılla birlikte Afrika başta olmak üzere geri kalmış ülkelerde ortalama yaşam süresinin 30’un altına düşürmesi beklenmektedir.

⁵⁹² GLOBAL REPORTUNAIDS REPORT ON THE GLOBAL AIDS EPIDEMIC | 2010, ss.7, 8 www.unaids.org/globalreport/documents/2010_11_23_GlobalReport

⁵⁹³ Aksoy Meral, *Hiv, AIDS ve Beslenme*, s.3, Klasmat Matbaacılık, Ankara 2008,

AIDS'e, Tespit edildiği 1981 yılından bu yana 40 milyon kişinin yakalandı. 29. 6 milyon kişinin ölümüne neden oldu.

AIDS, özellikle kadınları ve gençleri tehdit etmektedir. Birleşmiş Milletler 2005 yılına kadar uluslar arası alanda AIDS'le mücadele için en az 2 milyar dolar gerektiğini bildiriyor. Şu anda AIDS'le mücadele programları için harcanan paraysa yılda üç yüz milyon dolardır.

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü Daire Başkanlığı Zührevi Hastalıklar Şubesinin AIDS İstatistikleri:

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü Daire Başkanlığı Zührevi Hastalıklar Şubesinin verilerine göre, en fazla vaka ve taşıyıcı 30-34 arası yaş grubunda bulunurken, bulaşma yollarının başında heteroseksüel cinsel ilişki geliyor.

“Bu yolla, eşlerinden HIV enfeksiyonunu kapamayan kadın sayısı artmaktadır. Homo/Biseksüel Cinsel İlişki, toplam sayının yüzde 8'ini ve damar içi madde kullanıcıları da toplam sayının yüzde 4'ünü oluşturmaktadır.”denildi.⁵⁹⁴

Türkiye’de HIV VAKAlarının Dağılımı

Türkiye’de HIV/AIDS, dünyanın birçok ülkesinde de görüldüğü üzere, ilk vakaların görüldüğü dönemlerde eşcinsel bir erkek hastalığı olarak algılanmakta ve enfekte bireyleri genel anlamda daha da olumsuz yönde etkilemekteydi. Hakkında ilk zamanlarda çok az şey bilinen HIV/AIDS konusunda, devlet ve sivil toplum kuruluşları gerekli girişimleri yapmaya başlamakta zaman kaybetmemişlerdir.

İlk dönemlerde, müdahaleler kan yollu enfeksiyonları önlemek ve güvenli davranışı yaymak için yapılırken HIV'in cinsel yolla da bulaşan bir hastalık olduğu açık bir şekilde anlaşıldıktan sonra yapılan koruyucu çalışmaların kapsamı bu çerçevede daha da genişletilmiştir.

⁵⁹⁴ Sağlık Bakanlığı’ndan 1 Aralık Dünya AIDS Günü nedeniyle açıklanan rapordan alınmıştır.

İlk HIV vakasının 1985'te bildirildiğinden bu yana Türkiye'de yaş grubu dağılımı değişiklik göstermiştir. Adolesan grubun oranı 1985-1995 yıllarında %13. 4'ten 1996-2000 yıllarında %20. 4'e çıkmıştır. Aslında HIV pozitivitesi diğer ülkelerdeki durumlar dikkate alındığında vaka sayısının bildirilenden çok daha fazla olduğu beklenmektedir.

1 Ekim 1985 tarihinden itibaren pozitif HIV/AIDS vakaları Sağlık Bakanlığına bildirilmektedir.⁵⁹⁵

01 EKİM 1985-31 ARALIK 2006 tarihleri arasında

Türkiye'de bildirilen AIDS vaka ve HIV taşıyıcılarının yıllara göre dağılımı

YILLAR	VAKA	TAŞIYICI	TOPLAM
1985	1	1	2
1986	2	3	5
1987	7	27	34
1988	9	26	35
1989	11	20	31
1990	14	19	33
1991	17	21	38
1992	28	36	64
1993	29	45	74
1994	34	52	86
1995	34	57	91
1996	37	82	119
1997	38	105	143
1998	29	80	109
1999	28	91	119
2000	46	112	158

⁵⁹⁵ Türkiye'de Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar (Cybe) Ve Hiv/Aids'in Sürveyans Sistemine İlişkin Durum Analizi, Prof. Dr Ali Ağaçfıdan, Prof. Dr. Levent Akın, T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri-Ankara, 2007

2001	40	144	184
2002	48	142	190
2003	52	145	197
2004	47	163	210
2005	37	295	332
2006	35	255	290
TOPLAM	623	1921	2544

Bakanlığı'nın 2009 verilerine göre ise Türkiye'deki toplam HIV/AIDS virüsü taşıyıcısı 3671'e ulaşmıştır.⁵⁹⁶

Psiko Sosyal Açıdan Zinanın Negatif Yönleri

Erbil'e göre, zinakâr sadece bedeni hastalıklara tutulmaz. Toplum içerisinde de utanılacak bir duruma düşeceği için adeta bir tecrid hayatı yaşamaya mecbur kalır. Şanı şerefi kalmaz.

*Serveti zehirdir girer kanına
Kimse selâm verip gelmez yanına
Hak, pençesin takıp sürükler anı
Cem'iyette kalmaz şerefi şanı*

Son bölümde yine zinanın sebep olduğu faciaları açıklamaya devam eder: Her şeyini, var devletini kaybeden zinakârın yuvasının yıkılıp huzurunun kaçacağını belirtir. Onun yitirdiği güven duygusuyla dostlarını da kaybederek bu dünyada rezil olduğu gibi ahrette de rüsvay olacağını ifade eder. Bütün bunların sebebi hep zinadır.

*Topladığı servet dağılır uçar
Ahababı yakını kendinden kaçır
Dünyada sefildir, uhrâda rezil
Olamaz kimseler haine kefil*

⁵⁹⁶ Global Report Unaid Report On The Global Aids Epidemic 2010

Yıkılır yuvası, söner ocağı

Dolacak ateşle elbet kucağı

Erbil, bütün mikrobik hastalıkların zina yoluyla yayıldığını söylerken, frengi gibi bulaşıcı rahatsızlıklara dikkat çeker. Erbil'e göre, zinakâr sadece bedeni hastalıklara yakalanmış olmaz. Bu Zararlar ferdî, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik zararlar olmak üzere türlü türüdür. Zina, Psikososyal açıdan da alçaltıcı ve utanılacak bir duruma düşürüp, şan ve şeref açısından itibarsız hale getirmektedir.

Zinanın sebep olduğu diğer faciaları açıklarken bütün varlığını kaybeden zinakârın yuvasının yıkılıp huzurunun kaçacağını belirtir. Onun yitirdiği güven duygusuyla dostlarını da kaybederek bu dünyada rezil olduğu gibi ahrette de rüsvay olacağını, ahrette bunun cezasının kucaklara doldurulacak ateş olduğunu söyler.

Yıkılır yuvası, söner ocağı

Dolacak ateşle elbet kucağı

MÂİDE SURESİ, ÂYET: 90 ve TEFSİRİ

“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz”.⁵⁹⁷

Meâlen zikrettiği ve konuları tek tek ele alarak yorum⁵⁹⁸ getirdiği bir diğer âyet de Maide Suresindeki İçkiyi, kumarı, fal oklarını yasaklayan âyet-i kerimedir.

“1- Rakı ve emsalini kullanmak

2- Kumar oynamak

3- Heykel ve putlara tapmak

4- Vakti isrâf eden şeylerle uğraşmak

⁵⁹⁷ Maide S 5/90

⁵⁹⁸ İçkiyi ele aldığı bölüme “Başlangıç” ünvanını vermiştir.

5- *Aklın tiksindiği şeyleri yapmak, iman eden inana bir insana yakışmaz. (Bunlar) ancak şeytan amelidir. Sizler refah, saâdet ve ferâha erişmek isterseniz, bu saydığım çirkin amellerden ictinâb edip uzaklaşınız*”⁵⁹⁹

*Münkirlerin sözüne inandın ve aldandın
Ne ki söz söylediler, hepsini doğru sandın
Hak'dan gelen Kur'ân'ı mezarlara üfürdün
Hafızana almadın, varsa sildin, süpürdün
Okuyup anlamadan sapıverdın inkâra
Bu sebeple açıldı sinemizde bin yara*

Bu mısralar, Mustafa Erbil'in Kur'an'a bakış açısının ne olduğunu gösteren çok önemli satırlardır;

*“Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.”*⁶⁰⁰

*“Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?”*⁶⁰¹

Mehmet Akif Ersoy'un da ifade ettiği gibi Kur'an, ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için gönderilmiştir.⁶⁰² Okuyup anlamak ve yaşamak için gelen Kur'an'ı inkâra yönelmek ise sinelerde ve gönüllerde büyük yaralar açmaktadır.

*Bin üç yüz altmış beş yıl önce nâzil olmuştu
O zaman bu dünyaya ilm-i tıp gelmemişti
Ne mikrop, ne mikroskop, hastalık bilinmezdi
Beşerin dertlerine kimse deva vermezdi*

⁵⁹⁹ Mustafa Erbil'in kendisinin verdiği mealidir.

⁶⁰⁰ Nisa S 82

⁶⁰¹ Muhammed s.24

⁶⁰² Ersoy Mehmet Akif, *Safahat*, (Süleymaniye Kürsüsü II) s.196, Acar Basım, İstanbul, 2011

Yeni dünya tarihi bilirsin ki pek yeni

Burada birkaç sözle ikna edeyim seni

Bundan Otuzbeş yıl evvel kaleme aldığı şiirinde Kur'an'ın Binüçyüzaltmışbeş yıl önce nazil oluşunu hatırlatarak, o dönemde mikrop ve mikroskobun bilinmediği bir devirde, İslam'ın necasete dikkat çekmesinin ne kadar da önemli olduğunu söyler.

Osmanlının son dönemlerinde toplumun batı normlarına göre yeniden yapılanması gerektiğini savunan ve bu uğurda gayret gösteren etkili bir grup çıkmıştır. İlk dönemlerde askeri mahiyet arz eden bu hareket ikinci Mahmut devrinden itibaren ictimai alana da teşmil edilmiş ikinci meşrutiyet yıllarında da şiddetli siyasi ve fikri cereyan haline gelen batılılaşıma o gün garplılaşıma deniyordu.

Bizde batılılaşımanın Genç Osman (ö. 1622) ve Dördüncü Murat (ö. 1640) dönemlerinde başladığını kabul edenler olmakla beraber bazıları da lale devrinde başlamış kabul ederler.

Bürokrasi ve kamuoyunda ağırlıkları iyice beliren Batıcı aydınlar bilhassa Jön Türkler (yeni Osmanlılar) devletin sistemini de o dönemin modern batılı devletlerine benzetmek amacıyla meşrutiyetin ilanını sağlamışlardır. Memleketin siyasi durumunu değiştirmekle sosyal yapısını da değiştireceklerini zanneden Batıcılar Belçika Anayasası'nı esas alıp, Prusya Anayasası'ndaki devlet başkanlığına dair maddeleri ona monte ederek meşruti bir idare kurmuşlardır (1876). Cemiyetin mantalitesine eğitim düzeyine sosyal yapısına hiç uymayan bu iktibasların önüne geçmek için Ahmed Cevdet Paşa'nın başkanlığındaki komisyon, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'yi kodifike etmişse de, hukuki bakımdan batıya yönelişler devam etmiştir. Bu dönemde batılı okullarda ciddi oranda yaygınlaşmıştır.

III. Selim (ö. 1808) zamanında başlayan II. Mahmut (ö. 1839) döneminde hızlanan Tanzimat ile resmi hüviyyet kazanan batılılaşıma hareketinin sebebi, batıcıların ancak batılılarla aynı medeniyeti paylaşmakla kurtula bileceğimize inanmalarıydı güçlenen Rusya'ya karşı batının ittifakını sağlamak içinde batılıların bizi kendilerinden saymaları

gerekiyordu. Güçlüye karşı beslenen hayranlık zaafının aydınlarımız arasında yer etmeye başlaması batılılaşmamızdaki en önemli amillerdendir.⁶⁰³

Taklit, insanî ve vazgeçilmez bir hususiyettir. Yani evlat ana babasını, talebe öğretmenini taklit ederek bundan olumlu sonuçlar elde edebilir. Fakat bu taklidin boyutu ferdi plandan toplumsal düzeye çıkacak olursa yani gıpta edilen toplumlar gibi olunmaya çalışılırsa bireylerin şahsiyetini yok etmeye başlar ve taşıdığı değerlerden habersiz hale getirir. Bunun asrımızdaki ifadesi modern kölelik veya kültürel asimilasyondur. Cemiyetin bu durumundan çok rahatsız olan Erbil de bu yaraya parmak basarak duygularını şöyle dile getirmiştir:

*Avrupa telakkisi son asırlarda oldu
Terakkinin sebebi Kur'ân'ı mübîn oldu
İslâmlar yaymışlardı Endülüs'te irfânı
Kemâle ermiştir bu yönden Avrupalı*

Mehmet Niyazi, İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya tesirini anlatırken der ki; "Düşünce hayatına da skolâstik zihniyet hâkimdi. Tabiata, hayatın itici gücüne gözlerini kapamışlar, üstatları Aristoteles'in ne dediğine bakıyorlardı. Endülüs'ten gelen ışığı çok uzak bir yıldızdan geliyormuş gibi seyrediyorlar, İslamiyet'ten de korktuklarından da zihnen oraya fazla yaklaşmıyorlardı.

Pozitivizmin etkisiyle inkâr veya ilgisizlik yolunu seçen Batılılar gökte aradıklarını bulamayınca merakını yere indirdiler. Bütün hakikati, kendisiyle tabiat arasındaki ilişkide görmeye başlayan Batılının yeni ihtirası, tabiata tümüyle hâkim olmak, kendi yeri ve değerini, bu hâkimiyette bulmaktı.

Bu amaca matuf olarak Batılılar, büyük bir ilmi seferberlik başlattılar. Mânevî tarafını bir yana bırakarak, İslâm dünyasındaki ilimlere sarıldılar. Aklı rehber, tecrübeyi metot edinerek tabiat ilimlerinde büyük mesafeler aldılar.⁶⁰⁴

⁶⁰³ Mehmed, Niyazi, *Medeniyetimizin Analizi ve Geleceği*, sss.11-22, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000

⁶⁰⁴ Mehmed, Niyazi, *age*, s.55, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000

Bu günkü Avrupanın ilminin temelinde Endülüs Emevi devletinin olduğunu belirtmek gerekir. Mehmed Niyazi, adı geçen eserinde bu konuyla ilgili olarak “*ilmin temelleri nerededir?*” diye özel bir başlık açmış ve konuyu enine boyuna irdelediği satırlarda şöyle demiştir:

“İlmi, medeniyetten ayırmak mümkün değildir. Son dönemlerde ilimler Batı’da büyük gelişmeler kaydettiler. Pek okları, bu günkü duruma bakarak, ilmin kaynağının Avrupa olduğunu zannediyor olmasına rağmen konu araştırılınca, meselenin hiç de öyle olmadığı ortaya çıkıyor. Tarihin sayfalarını biraz karıştıran, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden öğrencilerin, yüzyıllarca Endülüs’e (Kurtubay’a) akışıyla karşılaşır. İslam dünyasında ilim, irfan, Batı ile mukayese edilemeyecek kadar gelişmişti. Mesela Gustave Le Bon’un belirttiğine göre, Halife II. El-Hakem’in kütüphanesinde altı yüz bin yazma kitap mevcuttur. X. yüzyılda, İbn-i Abbas gibi hükümdarların kütüphanelerindeki kitaplar, Avrupa’daki bütün kütüphanelerde bulunanların toplamından fazla idi. Matematik, astronomi, fizik, kimya, botanik, tıp gibi ilimlerin ve İbn-i Sina (. 1037), Farabi (950), Harezmi (. 850) ve benzeri limlerin milletler arası şöhret kazanmaları, ortaçağda İslam niversitelerinde gerçekleşmiştir.

İslam, lim ve filozofları, yararlandıkları kaynakları, yaptığı iktibasın hangi kitabın neresinde bulunduğunu belirttiği halde, Batılılar İslam limlerinden aldıklarını kendi fikirleriymiş gibi insanlığa sunmuşlar, bilhassa son dönem lim ve filozofları bilgilerinin menşelerinden hiç söz etmemişlerdir. Bunun sayısız örnekleri vardır. Mesela Farabi, Aristoteles’den bir hususu almışsa cümlesine “Aristo demiştir ki” sözleriyle başlamıştır. Yeniçağ batılı filozoflarından Malebranche’(. 1715)in İbn Miskeveyh’(. 940/1030)den, İbn Arabi’(. 638/1241) den yaptığı iktibaslardan çok istifade etmiş olduğu, hatta örneklerini aynen kullandığı halde onların isimlerinden hiç bahsetmemiştir. Yine Gazli (. 505/1111)’den alıntı yapan John ile Hobbes de aynı durumdadır. Bunun da sebebi tamamen dini taassuptur.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ Mehmed Niyazi, *age*, ss.85-87

Erbil, son devirlerde başlayan Avrupa hayranlığı ve sempatisinin yol açtığı kompleksten rahatsızlığını dile getirmiştir. Avrupa'nın tekâmül prosesinde de İslam'ın harcının olduğunu belirten Erbil, bunu İspanya'da kurulan Endülüs devletini zikrederek esaslandırmıştır.

*Kur'ân'dan bir âyeti şerh edeyim ben sana
Mutaassıp ümmetçi damgası vurdun bana
Her türlü terakkinin fennin menşei Kur'ân
Güneş gibi hakikat, tahkik et sen de inan*

Her şeyi kendi dinine dayandıran mutaassıp, ümmetçi bir görüntü verse de bunun asla böyle olmadığını vurgulayan Erbil, bütün teknolojik ve fennî inkişâfın temelini Kur'an olduğunu haykırmıştır. Erbil'in vefatından buyana, diğer bilimlerde ve özellikle astronomi ve astrofizikteki bazı keşifler de onun bu iddiasında ne kadar haklı olduğunu ortaya koymaktadır.

*İki kadeh rakıya birkaç yuva yıkılır
Felâketi yapanlar, ne utanır ne sıkılır
Cinâyetin sebebi olmasa bile rakı
Alkole düşkün olan gezdirmese de çakı
Akıbet ciğerini kurtlar delip deşerler
Ömrün taze çağında mezarını eşerler*

1-HAMR

Hamr, kullanıldığında aklı ve zihni uyuşturarak baştan alan, sarhoşluk veren üzüm, hurma ve benzerlerinden fermente edilerek kokusu ve tadı dönüştürülen şeylerdir.⁶⁰⁶

İçkinin kesin yasağından önce “sarhoşken namaza yaklaşmayın” şeklindeki âyetle bir tedric gözetilmiş ve aklı baştan alan, içkinin insanı düşürdüğü durum açıkça ortaya

⁶⁰⁶ Kamusu'l-muhît, s.387

konulmuştur. Sarhoşluk, temyiz kabiliyetini kaybeden kimsenin muhatap bile kabul edilmediği bir zaman dilimi olmaktadır.

Süfyan-ı Sevrî'nin tefsirinde beyan ettiğine göre, ensar'dan birisi yemek hazırlamış ve Hz. Ali'yi, Abdurrahman bin Avf'ı ve Allah Rasulünün ashabından bazılarını davet etmişti. Şarap da içmişlerdi ki akşam namazının vakti girdi. Hz. Ali imamete geçti ve Kâfirun Sûresini okumuş ve kıraatını karıştırmış, bunun üzerine “Sarhoşken, ne dediğinizin farkında oluncaya kadar namaza yaklaşmayın...” ayeti nazil olmuştur.⁶⁰⁷

Abdullatif b. Hatib de “*Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?*”⁶⁰⁸ ayetinin tefsirinde akli yerinde olmayan nasıl Allah'ı zikredip ona ibadet edecek ki, nasıl Allah'a kulluk yapacak ki, diye sual ederek bütün bunların akli fonksiyonları yerinde olanlarca yapılabileceğini söyler.⁶⁰⁹

Akli iktidarın kaybolması ile insan ne dediğini bilmez hale gelmekte adeta temyiz kabiliyeti olmayan çocuğun durumuna hatta daha da aşağı bir duruma düşmüş olmaktadır. Akaid kitaplarında “aklı olmayanın dini de yoktur”, “aklı olmayanın temyiz kabiliyeti de yoktur” tarzında hükümler vardır.⁶¹⁰

Tefsirlerde de aklın, benzer şeyler arasında tercih yapma yetisini haiz bir alet, temyiz aleti olduğu vurgulanarak, Allah Teâlâ'nın akli olmayanı tekliften muaf tuttuğuna dair izahlar vardır.⁶¹¹

Alkollü içki müptelası olanları bekleyen hazin sonu anlatan Erbil, böyle kimselerin kendi kendilerine mezar eştiklerini ifade ediyor. Alkolün ya katil ettiğini ya maktul

⁶⁰⁷ Tefsîrû Süfyan es-Sevrî, c.I, s.96

⁶⁰⁸ Maide, 5/91

⁶⁰⁹ Abdullatif b.Hatib, *Evdahu't-tefasir*, c.I, s.144, Matbaatu'l-Mısriyye, 1964

⁶¹⁰ Muhammed Beşîr el-Hindî, *Sıyanetü'l-insan*, s.222, Matbaatu's-selefiyye; Süleyman b.Sehman en-Necdî, *Dıyau's-şariq*, s.469, İdaretu'l-buhusi'l-ilmîyye, Riyad, 1992

⁶¹¹ Muhammed Mütevella Şa'râvî, *el-Havâtır*, c.18, s.11404, Metabi' ahbaru'l-yevm, 1997

ettiğini belîğ bir şekilde anlatan Erbil ille de bıçakla katil olunmayacağını söylemektedir. Aşağıdaki mısralarda da içkinin yol açtığı diğer zararlar ise şunlardır:

- a- Mikrop taşımak
- b- Vurdumduymazlık
- c- Kazançdan bereketin gitmesi
- d- Aileyi ihmal edip sefil bırakma
- e- Merhamet duygusunun kaybolması
- f- Hastalık sahibi ve hedefini yitirmiş birey olma

Erbil bu zararları aşağıdaki mısralarda şiirselleştirerek şöyle sıralamıştır:

*Celp ettiğî mikrobu belki de başkasına
Aş(ı)lasa da gam yemez o da ölsün nesine
Kazandığı üç kuruş zıkkımına yetmez
Belki de yuvasında bir çorba bile pişmez
Merhameti, duygusu ölmüştür bütün hissi
Dizlerinde derman yok, dolaşır sinsi sinsi*

Alkolik kimselerin, taşıdığı mikrobu başkalarına sirâyet ettirme riski vardır. Kendisi de öyle bir halet-i ruhiyededir ki bu durum ona bir rahatsızlık bile vermez. Elindeki üç beş kuruşu bile çoluk çocuğuna yedirmek yerine alkole vermekten de geri durmayacak kadar gaddarlaşmış, merhamet yoksunu olmuştur.

İçkiyi alışkanlık haline getiren kimselerin psikolojik yapıları o kadar anormal hale gelmiştir ki dünyanın merkezine adeta içki şişesini koymuşlardır. Zira Dünya sağlık örgütü (WHO) ne göre "içkinin işine engel olduğunu değil de, işinin içmesine engel olduğunu düşünmeye başlayan kişi alkoliktir." Diğer bir tanıma göre ise, "alkolik alışılmışın dışında alkol içen, bunun sonucunda bedensel, ruhsal ve toplumsal sağlığı

bozulan, buna karşın alkol alma isteğini durduramayan, tedavisi gerekli olan hasta bir insandır."⁶¹²

*Sözlerim asla değil ilâve ve uydurma
Tevbe et içmemeye haydi kardeşim durma*

Allah Tealâ şöyle buyuruyor:

*“Şüphesiz ki şeytan, şarap ve kumar ile aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve, sizi Allah'ı zikretmekten ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Siz artık (bunlara) son verdiniz mi?”*⁶¹³

Bu konuda Hz. Peygamber (s. a.) de şöyle buyurur:

*“İçkiden uzak durun(sakının), çünkü o bütün kötülüklerin anasıdır”*⁶¹⁴

*Hayatın lezzetini bundan sonra bilirsin
Seni bekleyen eve erken erken gelirsin
Konuşur ve dinlersin insan gibi her hâlin
Evinde, cüzdanında kalır bilcümle kârin
Çok nedamet edersin keşki evvelce şunu
Terk edeydim, yok imiş meğer bu işin sonu
Rakıyı terk eyle de ortağım zararına
Kazandıkların senin karışmam ben kârına*

Sözlerinin abartı ve yalan olmadığını belirten Erbil, müptelası olanları tövbe etmeye davet eder ve içkinin içilmediği zaman nasıl mutlu olunacağını örnekleyerek anlatır. Mutlu bir insanın ve yuvanın tasvirini yapar.

⁶¹² Köknel, Özcan, *Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış*, s.536, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.536

⁶¹³ Maide s.5/91

⁶¹⁴ Abdülfettah ebu Ğudde, *el-Mücteba minessüneni’Nesâî*, Eşribe 44, c.8, s.315, Mektebetul-matbûati'l-İslâmiyye, 1986, Halep

Alkol bağımlılığı tedavisi temel olarak iki aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle alkolün bedenden atılması ve yoksunluk belirtilerinin düzeltilmesi gerekir. Tedavinin ikinci aşamasında ise temel amaç tekrar içmenin önlenmesidir. İşte tam bu nokta, Erbil'in de belirttiği kırılma noktasıdır. Yani tevbe edilmesidir.

Konuyla alakalı bir uzman, son yıllarda bizim ülkemizde de alkole başlama yaşı diğer ülkelerle paralel olarak gittikçe küçülmeye başladığını belirterek içkinin İnsan psikolojisine ruh sağlığına menfi tesirlerini ve sonuçlarını şöyle özetlemiştir:

“Toplum yaşantısında, toplumsal iletişimi arttırmak bahanesiyle kullanılan alkol çağımızın en önemli sağlık sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bireyin beden ve ruh sağlığı, aile, toplumsal ve iş yaşamının tehlikeye düşürmekle kalmamakta trafik kazaları, suça yönelme gibi toplumsal zararlara da neden olmaktadır.”⁶¹⁵

2- MEYSİR (KUMAR)

Sözlükte "kolay olmak" anlamındaki yesr (yüsr) kökünden türeyen meysir, Câhiliye Arapları arasında yaygın olan bir kumar türüdür.⁶¹⁶ Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre acemlilere mahsus olan satrança meysir denir. Mücahid de kumar söz konusu olan her oyun, hatta çocukların cevizle bile bu niyetle oynamak kumardır.⁶¹⁷

“İslâm öncesi Hicaz-Arap toplumunda bir talih oyunu şeklinde oynanan bu kumar çeşidi, kesildikten sonra eti muhtelif hisselerle ayrılan bir hayvandan (çoğunlukla dişi deve) pay kazanmak amacıyla üzerlerinde pay ve risk değerleri yazılı, her biri ayrı isimle anılan belirli sayıdaki okların çekilmesi suretiyle oynanırdı.

Kelimenin terim anlamı, hem çaba göstermeden bir malı kolayca ele geçirmeyi hem de maddî kazanç sağlamayı ifade ettiği için sözlük manasıyla paralellik göstermektedir. Bir diğer görüşe göre ise meysir kelimesinin kökünde "bölüşmek" anlamı olup oyun için kesilen hayvan bölüştürüldüğünden bu şekilde adlandırılmıştır.

⁶¹⁵ Kasatura, İlkay. *Gençlik ve Bağımlılık*, s.13, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1998

⁶¹⁶ Cevherî, *Sihah*, c.I, s.5896; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c.V, s.298

⁶¹⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c.V, s.298

İslâm öncesi Hicaz-Arap toplumunda daha çok kış mevsiminde ya da kıtlık günlerinde zenginlerin oynadığı en yaygın kumar türlerinden biri olan meysir aynı zamanda Araplar arasında bir övünç vesilesi kabul edilir ve bu oyuna katılmayan varlıklı kişiler kınanırdı

Araplar, meysirde kullanılan ve "ezlâm, aklâm" yahut "kîdâh" diye adlandırılan ve oku andıran tahta çubukları, üzerlerine değişik seçenekler yazıp bir işe girişmeden önce aralarından birini çekmek için de kullanırlardı.”⁶¹⁸

*Kur'ân bize diyor ki yaklaşmayın kumara
Bu hastalık pek korkunç, atma dübeş dubara
Ömrün geldi geçiyor anlamadın Kur'ân'ı
Her zümreden aşağı kumarbazların şânı
Cebinde kaç kuruşu varsa verir kumara
Cüzdanında bitince, ararsın ödünç para*

Erbil, 2 numara vererek kategorize ettiği, Âyet-i Kerime’de yasaklanan kumarın, kumarbazı cemiyetin en zelil insanı haline getirdiğini, nasıl müflis ve borç dilenen bir hale getirdiğini anlatmaktadır.

Günümüzde sosyal bir kumar haline dönüşen piyango, toto loto gibi kurumlar insanlarda bağımlılığa yol açmakta ve onlarda büyük beklentilere sebebiyet vermektedir. Sonuçta ise birkaç memnun kişinin yanında onbinlerce mutsuz psikolojileri bozulmuş güruh oluştuğuna toplum olarak şahid olmaktayız.

3- ENSAB (PUTLAR)

Nasb kelimesinin çoğulu olan ensab: Allah’tan gayri ibadet olunan her şeyin, putların adıdır.⁶¹⁹

⁶¹⁸ DİA Meysir Maddesi, c.XXIX, ss, 509-510

⁶¹⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c.I, s.759;

Cevherîde şöyle diyor: “en-nasbu”, Allah'tan gayri (put olarak) dikip ibadet olunan her şeydir.⁶²⁰ Bursevi, Ensabın tefsirini yaparken kulluk kastı güdülen putlardır, der.⁶²¹

*Yeri göğü yaradan Yüce Mevlâ buyurdu
Heykellere putlara tapmak günah, duyurdu
Ne insandan ne taştan, Allah olmaz bilirisin
Aklın varsa başında, ibretleri alırsın
Senin gibi bir insan olabilir mi Tanrı
Bu mefkûre sahibi doğru değil, hep eğri*

Cahiliye döneminde her hususta iş çıkırından o kadar çıkmıştı ki aynı durum ibadetler konusunda da olmuştu. Aslında onlar da kurban kesiyor, kâbeyi tavaf ediyor haccedip umre yapıyorlardı fakat araya putlar girmişti.

İbnü'l-Kelbî'nin rivayetine göre cahiliye devri Mekkesinde her evde kendisine ibadet ettikleri bir putları olurdu. Bir sefere çıkmak murad ettikleri vakit, evdeki son yaptıkları puta dokunarak yola koyulurlar, dönüşte de aynı minval üzere, ancak, ilk yaptıkları puta dokunup elleriyle adeta mesh ederek evlerine dönerlerdi.⁶²²

Üçüncü bölümde puta tapmanın mantıksızlığını ortaya koyan Erbil, insandan, taştan tanrı olamayacağını söylerken aklını kullanmaya ve tefekküre davet etmektedir.

Tek Allah'ın varlığını belli bir mantık stratejisiyle anlatmaya çalışan Erbil, öncelikle illet delilinden, , sonra da ontolojik delilden istifade ettiğini görmekteyiz;

*Bir fotoğraf, makine, otomobil, teyyare
Bir ustanın âsârı, ara derdine çare
Bir tabloyu görünce düşünürsün yapanı
Aramazsın bir kerre, kim çattı şu tavanı*

⁶²⁰ Cevherî, *Sıhah*, c.I, s.5190

⁶²¹ Bursevî, *Rûhu'l-beyan*, c.II, s.435, 36

⁶²² İbn Bişr el-Kelbî, *Kitabu'l- Esmâ*, s.33, Daru'l-kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 2000

Erbil, Allah'ın varlığını ve kudretini anlatmaya çalışırken Ontolojik deliller de getirmiştir. Yani insanoğlunun zihninde var olan “mükemmel varlık” ya da “zorunlu varlık” düşüncesini “Mükemmel varlığın” mükemmel işlerini, yani mükevvenatta olup bitenleri anlatarak sunar;

*Ne tavandır azîzim bin bir türlü âvize
Güneş, ay, yıldızları seyrederek geze geze
Tepemizde dolaşır süzgeçli bulutları
Mevsiminde yağdırır yağmurları, karları
Dünyayı örten karı bir rüzgârla eritir
Semâlara baş çeken dağ tepesi yürütür
Gündüzleri yürütür, geceleri getirir
Rengârenk çiçekleri her mevsimde bitirir
Bilirsin ki, hesapsız, çeşitli meyva yapar
Aklı başında olan zerreden hisse kapar
Irmaklar akıp gider, dökülür denizlere
Düşünüp Hakk'ı bulmak gerek daim bizlere*

İlîyet prensibini kullanarak eserden müessire giden mantık silsilesini, göklere güneşe, aya, yıldızlara dikkat çekmiş, Eğer bunlar varsa bir ustası da var demek istemiştir. Bulutlara, yağmura, kara, dağlara, tepelere bakmayı, gecelere, gündüzlere, rengârenk çiçeklere, farklı tatlardaki meyvelere bakıp ibret almaya yönelterek bütün bunlardaki mükemmeliyet ancak bir mükemmel bir yaratıcı yapabilir diyerek de ontolojik delili ustaca şiirsel dile dökmüştür.

Bu şekilde tefekkürün daimi bir hal almasını arzularak daima Hakk'ın varlık ve kudretinin zihinlerde kalmasını ister.

Kendini Bilen Rabbini Bilir

“Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır.”⁶²³

⁶²³ Casiye s.45/4

Ayrıca, İnsanın bir damla sudan yaratılmış olması da yine birçok âyette anlatılmıştır.⁶²⁴

Tefsirü'l Bağavi'de "*Kendini Bilen Rabbini bilir*" sözüyle ilgili olarak, "Allah'dan başkasına kulluk eden, şüphesiz nefsinin cehaleti sebebiyle böyle yapmıştır. Çünkü o nefsini Allahın yarttığını bilmemektedir.

Yine bu "*Kendini Bilen Rabbini bilir*" sözü, Allah Teâlâ Davud (a. s.)'a;

-“Nefsin tanı, beni de tanırsın. Davud (a. s.) da;

-“Ya Rabbi kendimi nasıl bileceğim ve seni nasıl bileceğim ki? Dedi. Allah (c. c.) da

-“Nefsini, za'f, acziyet ve fenâ halinde bil ki beni kuvvet, kudret ve ve beka üzere bulasın.” Şeklinde geçer.⁶²⁵

Fahrettin Razi de Nahl suresindeki “euzu billâhi” cümlesini tefsir ederken buna benzer ifadeler kullanır ve şöyle der: Allah'a sığınmak, nefsin aczini itiraf ederek Rabb'in kudretini kabullenmek demektir. Bu da kulun Allah'a yaklaşma vesilesi olarak ancak acz, kırık gönüllü olmasıyla mümkün olacağına delalet eder.

Sonra da nebevi kelimelerden olan "*Kendini Bilen Rabbini bilir*" sözünün manasına gelince; Kim nefsinde kusur ve zaaf görürse Rabbini her kudret yetirilene kadir olarak görür; kim ki nefsinde cehaleti görürse, Rabb'inde fazilet ve adaleti görür; kim ki nefsinde zelillilik hali görürse Rabb'inde kemal ve celali görür.⁶²⁶

“Kendini bilen Rabbini bilir” sözüyle alâkalı olarak İmam Gazâlî (ö. 505/1111) de geniş ve doyurucu bir izahat verir:

“Bil ki, geçmiş peygamberlerin kitaplarında, insana hitab eden şu söz meşhurdur: «Ey insan! Rabbini tanımak için kendini tanı». Haberlerde (hadislerde) ve eserlerde (selef-i sâlihîn sözlerinde) geldi ki: «Kendini bilen, Rabbini bilir».

⁶²⁴ Nahl s.16/4; Kehf s.18/37; Hac s.22/5; Fatır s.35/11; Yasin s.36/77; Mü'min s.40/67; Necm s.53/46; Kıyamet s.75/ 37; İnsan s.76/2; Abese s.80/19; Tarık s.86/6

⁶²⁵ Ebu Muhammed Hüseyin el-Bağavî, *Mealimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'an*, C.1, s.169

⁶²⁶ Razi, *Tefsîrü'l-kebîr*, 1/91

Bu söz şuna işarettir ki, insanın kendisi bir aynadır, ona bakan, Hakkı görür! Birçok insan kendine bakar ve fakat Hakkı göremez. O hâlde kendini bilmek için, Allahü Teâlâ'yı bilmeye hangi yolun vesile olduğunu öğrenmek lâzımdır.

Avam insan, kendi zâtından Allahü Teâlâ'nın zâtının varlığını, kendi sıfatlarından Allahü Teâlâ'nın sıfatlarını, kendi bedeni ve âzaları olan şahsî memleketindeki tasarruftan, Allahü Teâlâ'nın bütün âlemlerdeki tasarrufunu bilendir.

Bu, şöyle izah edilir: Her şeyden önce kendini varlığıyla bilince anlar ki, bundan önce, nice yıllar geçmiştir. Kendinin namı, nişanı yok idi. Hususan Allahü Teâlâ buyurur: “İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gelip geçti ki, (o vakit) o, anılmaya değer bir şey bile değildi.”

Başkasını hiç görme düşün ancak kendini

Bir damladan yaratmış, eşsiz bir Allah seni

Erbil, başka hiçbir mucize olmasa bile insanın kendi nefesine bir dönüp bakmasını enfüsi bir muhasebe yapmasının yeterli olacağını söyler. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de karşılığını bulan bir husustur: “Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır.”⁶²⁷

“Hakikat, biz insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple onu işitici, görücü yaptık”⁶²⁸

İnsanın kendi aslından anlayabildiği, varlığından önce nutfe olmasıdır. Fenâ kokulu bir damla su; onda akıl, kulak, göz, baş, el, ayak, dil, damar, sinir, kemik, deri ve et gibi şeyler yoktur. Belki, beyaz şekilde bir sudur.

Fakat bütün bu akıllara durgunluk veren hâller onda meydana gelmiştir. Ama bunları o mu, yoksa bir başkası mı meydana getirdi? Ve yine zaruri olarak bilir ki, insan, kemâl mertebesinde, her âzası yerinde olduğu hâlde, bir kıl ucu yaratmaktan âcizdir. Demek ki,

⁶²⁷ Casiye s.45/4

⁶²⁸ İnsan s.1, 2

bir su damlası iken daha âciz ve noksan idi. Netice olarak anlaşıldı ki, kendi zâtının varlığından, Allahü Teâlâ'nın zâtının varlığı belli olur.

Bedenindeki zahirî ve bâtinî şaşılacak hâllere bakınca, kendini yaratanın kudretini görür ve bilir ki, her bakımdan tam bir kudret (yaratan) vardır, istediğini, istediği gibi yaratır. Bundan daha üstün hangi kudret olabilir ki, böyle hakir ve aşağı bir damla sudan olgun, güzel, hikmetli ve şaşılacak bir şahıs yaratıyor.

Kendinde olan akıl almaz bu inceliklere ve âzalarının faydalarına ve her birinin ne hikmetle yaratıldığını, anlar. Sonra bütün bu yaratılan ve yapılanlardaki şeklin tamamlığına ve güzelliğinin mükemmeliyetine bakar. Bütün bu şeylerin Allah'ın lütuf ve merhametiyle olduğunu görür.⁶²⁹

*Gözlerine dikkat et kulaklarına hem bak
Göğsünde bir parça et, çarpıyor dâim tak tak
Kütüphânedен iste, verirler her kitabı
Hiç değilse anlarsın böylece kâinâtı
Ömrünü verdin yele geçti hevaî heves
Pek yazıktır kardeşim, kötülükten meyli kes*

Erbil, bu gün artık en basit kitaplarda bile bu hakikatin bulunabileceğini ifade etmek için kütüphanelerden bu konuların her birisiyle ilgili birçok kitabın elde edilebileceğini söylerken, belki o zaman inanır ve kâinatın sırrını çözer de anlarsın diyerek biraz da serzenişte bulunmaktadır. Günümüzde internetle bilgi erişimininivme olarak büyük hızlara ulaştığı düşünülürse bu yolda daha rahat adımlar atılacağı görülür.

İşi gücü heva heves ve kötülükler olan kimse de tefekküre vakit ayırıp da bu hakikate ulaşamaz, ömrünü boşa geçirmiş olur. Bunların hali ne kadar acınacak bir haldir.

O hâlde insan, kendisinin zuhurundan ve bilebildiği kadarıyla bedeni özelliklerinden hareketle, Allahü Teâlâ'nın zâtını irfanla bilmelidir. Kendi inceliği, parçalı ve âzalarının

⁶²⁹ Gazâli, *Kimyâu's-saâde (Mecmûatü resail)*, ss.124, 125; Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1988

çokluğundan; Hakkın kudretini, kemâlini görebilmelidir. Etrafındaki şaşılacak hikmetlere ama kalmamalıdır. Hakkın ilminin kemâlini görebilmeli.

İşte böylece kendini tanımak suretiyle, Allahü Teâlâ'yı bilmenin anahtarını elde etmiş olur.

4- EZLÂM

Ez-zülem ve ez-zelem, üzerinde tüy olmayan ok demektir. Bu bir ok çeşididir ki, cahiliye Arapları bununla fala bakıyorlardı. (kısmet arıyorlardı).

Cahiliye döneminde insanların kabın içine koydukları okun adı zelemidir. Onlar sefere veya geceleyin bir yolculuğa çıkmak ve ya önemli bir iş yapmak istediklerinde ellerini kabın içini salar ve oradan bir fal oku çıkarırlardı. Eğer kaptan yapsın diye bir işaret çıkarsa yapar, çıkmazsa yapmazlardı.⁶³⁰

Bursevi, Ezlamı, Ka'be'nin içinde sehm, taksimat gibi işlerde kullanılan fal oku olmak hasebiyle rics olarak görmektedir. Ricsi de nefret edilen ve kerih görüldüğü için akl-ı selim sahibi olanların uzaklaştıkları şey diyerek tefsir etmektedir.⁶³¹

5- RİCS (PİSLİK)

Rics kelimesi Arapçada pislik, kirli ve iğrenç olan şey, çirkin ve nefret edilen şey, haram nev'inden kötü mel'un ve küfür içeren bir işi ifade eder. Ferra rics için Allah'ın ıkâbı ve gadabına sebep olan şeydir, der.

Ebu Mansur, “rics” kelimesinin, “ricz” kelimesindeki “z” harfinin “sin” harfine inkılab etmek suretiyle bir dönüşüm yaşadığını söyler. Dolayısıyla, azaba düçar olmaya sebep olan işi ve günahı ifade etmek için de kullanılır.

Şeytanın pislîği ise onun vesvesidir.⁶³²

⁶³⁰ Lisânu'l-Arab, c.XII, s.270; Sıhah, Cevheri, c.I, s.2152

⁶³¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyan*, c.II, s.435, 36

⁶³² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, C.6, s.95; Cevherî, *Sıhah*, c.I, s.1807

Bu manalardan her birine işaret eden farklı âyetler vardır. Bunlardan ilki pislik ve çirkinliği ifade eden, aynı zamanda Erbilin de ele aldığı âyettir:

*“Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz”.*⁶³³

İkinci âyette geçen rics kelimesi ise günah anlamını içerir:

*“Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”*⁶³⁴

Bir diğer âyette geçen rics kelimesi ise azap ve sıkıntı anlamını içerir:

*Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm’a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğşe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir.*⁶³⁵

Enes b. Malik’den (r. a) gelen rivâyete göre Hayberin fethi günü ehli eşek etinin yenilmesi yasaklandığı için bir münadi *“Allah ve Rasulü ehlî eşeğin etini yemekten men etmiştir. Çünkü o murdardır”* diyerek dolaşmış, ashâb-ı kiram da, pişirdikleri etleri tencerelerinden boşaltarak temizlemişlerdi.⁶³⁶

Erbil’e göre bir şeyin rics kabul edilmesinde bazı şartlar vardır ki bunlardan ilki;

a- Akla ve mantığa uygunluk olmaması.

Akla uygun gelmeyen bütün haller ricistir

Mantık kabul etmezse, işlerin kirli pistir

⁶³³ Maide s.5/90

⁶³⁴ Ahzab s.33/33

⁶³⁵ En’am s.6/125

⁶³⁶ Buhari, c.7/95

*Büyükleri saymalı, küçükleri sevmeli
Hak'la batılı daim fark eyleyip seçmeli*

c- Tiksinti içermesi ve sevilmemesi

d- Hak ihlâlinin (haksızlığın) söz konusu olması

*Tiksinip sevilmeyen işleri sakın yapma
Hiç kimsenin hakkını haksızca alıp kapma*

e- Hayâsızlık olması

Hz. Peygamber (s. a.)’dan rivayet edildiği üzere “*Hayanın tamamı hayırdır.*”⁶³⁷
“*Hayâ imandan bir şubedir*”⁶³⁸ buyrulmaktadır. Hayâ güzel bir haslettir. Herkese verilmediği gibi, ancak şeki bir kalpten alınır. Bu duygu galeyana gelince onunla birlikte ya ihlâs veya riya bir araya gelir.⁶³⁹

Bu konuda Erbil, su tavsiyeyi yapar:

*Terbiyeyi edebi şiâr eyle kendine
Hayâsızlığı terk et, bağlanıp hemen dinine*

f- Amellerin münafıklık amellerine benzemesi

*Münafıklık, fesatlık gâyet çirkin ameldir
Adâlete baş eğmek cemiyette temeldir*

⁶³⁷ Müslim, İman, 61

⁶³⁸ Buhari, İman, 16

⁶³⁹ Muhasibi, er-Riaye, ss.279-281

Âyette geçen dört husus için şeytanın kötü işlerindendir denilse de Erbil, rics (Kötülük) kavramının sınırlarını çok geniş tutmuş ve akla mantığa uygun gelmeyen her şeyi bu kapsamda gören genel bir tanımlamayla şiirine başlamıştır. Bu kategoriye şu hususları dâhil etmiş, ayrıca olumlu yöne istikamet vermek için de sıralamayı müsbet tarafları zikrederek yapmıştır:

Büyükleri saymak, küçükleri sevmek, Hak'la batılı ayırmak, tiksiniş sevilmeyen işleri yapmamak, hiç kimsenin hakkını haksızca yememek, terbiyeyi ve adabı şiar edinmek, hayâsızlığı terk etmek, dinine bağlanmak, Münafıklık, fesatlık yapmamak, adalete riâyet etmek.

Vatan kıymeti bilip Peygamber'i (s. a.)sevmeli

Milletini, dinini hıfz eyleyip övmeli

Ayrıca, vatan, millet, din ve peygamber sevgisi üzerinde durmuş, bunların övünülecek değerler olduğunun altını çizmiştir.

Hamr u meysir manası rakı ile kumardır

Ensâb, putla heykele câhilâne tapmaktır

Ezlâm kumar âleti, kahvelerde var nice

Ricsin (pislik) manasını verdim okudun bir haylice

Rağıb el-isfehani Hamr ile ilgili âyeti tefsir ederken âyeti âyetle tefsir etmek için Bakara suresindeki 219. âyetini delil getirir ve “günahları yararlarından daha büyüktür”der. Sonra da Hz. Peygamberin hamr ile ilgili olarak Allah’ın (c. c.) lanetlediği on kişiyi (zümreyi) sıralar; Müşterisi, satıcısı, suyunu sıkkanı, sıktırını(fermente için), taşıyanı, taşıtanı, sunanı, içeni, kazancını yiyeni.”⁶⁴⁰

Ruhu'l-Beyan sahibi, hamr ile alâkalı daha önce indirilen âyetlerle birlikte bu sonuncu ve kesinyasak getiren âyetin dördüncü hamr âyeti olduğunu belirtir.

⁶⁴⁰ Ebu'l-Kasım Hüseyin b.Muhammed, *Tefsiru Rağıb el-isfehani*, c.1, s.451

Meysiri, kumarın tamamını içerecek şekilde tefsir eder. Der ki buna, tavla, satranç, ondört isimli oyun, topuk, yumurta ve kendisiylekumar oynanan her şey olarak tefsir eder.⁶⁴¹

*Yüce Mevla diyor ki bunlar şeytan ameli
Bunlar mühim felâket bozar bütün emeli*

Âyette geçen hususların ne anlam ifade ettiğini bir defa daha tekrar eden Erbil, pislik denilen ricsin neleri ihtiva ettiğini de epeyce anlattığını söyleyerek bir noktaya dikkat çeker; âyette geçen kötülükler o kadar tehlike arz eder ki onlardan sakınmayanlar hayatta iflah olamazlar.

*Her kim ki bu yaramaz işlerle uğraşırsa
Rakı, kumar, pisliğe durmadan alışır
Aldanmayın sûrete, sîreti tıpkı şeytan
İşinden hayır gelmez kârı, kisbi hep nisyan
Şimdi sana söylerim bu âyetin sonunu
Ömür hitâm bulunca şeytan yapar düğünü*

Erbil, âyetten rakı, kumar ve falokları (çekilişler) alışkanlığı olanların, insan suretinde görünseler de şeytani bir taraf taşıdıklarına dair bir hüküm çıkarır. Ve haklıdır da; çünkü tüm bunlar beşeriyetin kanayan yarasıdır. Bu gibilerin ömrünün sonunda şeytanın büyük bir sevince gark olduğunu, düğün bayram yaptığını söyler. Yani şeytan, Rabbinin dergâhından kovulduğunda verdiği sözü yerine getirmiş, insanın önünden, arkasından, sağından, solundan gelerek, onu doğru yoldan saptırmaya çalışmış ve büyük ölçüde muvaffak olmuştur. İşte bunun için şeytan sevincinden düğün bayram yapmaktadır. Erbil, üstü örtülü olarak, gelin şeytanı sevindirmeyelim, diyor.

*Askerden kurtulmakçün bulursun çok hiyleyi
Bil ki sana vuracak Mevlâ, bir gün silleyi*

⁶⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi, *Rûhu'l-beyan*, C.2, ss.435, 436

*Vatana hiyle yapan her kim olursa olsun
Dilerim ki Allah'tan bin türlü bela bulsun
Vatanına âşık ol, herkesten kıskan onu
Doğurdu vatan için annen zavallı seni
Vazifen çeşitlidir, büyük borç cemiyete
Dürlü evlat getirip hizmet etmek millete*

Vatan âşığı olan Erbil, herkesten onu kıskanmayı tavsiye ederken, zaten annelerin oğullarını vatan için doğurduğunu söyler ve vatani hizmetten kaçmak için çeşitli hilelere başvuranlara kin kusar ve Mevlanın tokadının onların ensesinde olduğunu belirtir.

*Terbiye tahsil gerek ihmal etme evlad
Gitmiyor hafızandan rakı, kumarın yâdı
Aşiyanda gerçi var eşin birkaç evladın
Unuttun sen bunları, meyhanedir hep yâdın
Poker masalarında eyledikçe hep sabah
Yakalar verem seni koparırsın ahû vâh
Senden hayır gelir mi vatan evlâdına
Çünkü gelmez bunların hiçbirisi yâdına
Evlat alır örneği anne ile babadan
Bilmem akıl kârı mı, ömür çekmek cabadan*

İçki ve kumar gibi kötü alışkanlıkların toplumda ve ailede açtığı çok büyük yaralar vardır. İçki, kumar ve meyhane alışkanlığı olanların evlad ü iyalle uğraşmaya, onların terbiyesiyle meşgul olamayacaklarına vakıf olan Erbil, bunların aklı başında olanlara mahsus olduğunu, içki ve kumar ehlinin ise hiç aklına bile gelmeyeceğini söyler.

İsrafla alâkalı olarak Rabbimiz, "Ey insanlar! yeyin, için fakat israf etmeyin, çünkü ben Azimü's-şan, israf edenlere muhabbet etmem"⁶⁴² derken, Peygamber Efendimiz de

⁶⁴² Araf s.31

“İsraf etmeksizin yiye, iç, tasadduk edin, giyin.”⁶⁴³ Diyerek bu konunun sınırlarını belirlemişlerdir.

Erbil de aşağıdaki beyitlerde bu konuya açıklık getirir.

*İsrâfın her türlü dinde haramdır haram
Hayatı israf etmek deliliktir vesselâm
Hayata kıymet vermek farz kılınmıştır dinde
Aman canım deyip de geçersin şimdi sen de
Hasta zayıf insandan kimse fayda bulur mu ?
Paranla dert kazanmak akıl kârı olur mu?
Kapanma pis kahveye, girme hiç meyhaneye
Bağlan sadakat göster, aşıyanına eve*

Erbil, âyetten rakı, kumar ve fal okları (çekilişler) alışkanlığı olanların, insan gibi görünmelerine aldanmayın, şeytani bir taraf taşıdıklarına dair bir hüküm çıkarır. Ve haklıdır da; çünkü tüm bunlar beşeriyete, kendi toplumuna, ailesine, evladına hiçbir faydası olmayan, hatta cemiyete yük olan bireyler olarak görür.

Bu zümrenin ömrünün sonunda, şeytanlara da büyük bir sevinç yaşattığını söyler. Erbil, üstü örtülü olarak, gelin Allah’ın emir ve nehiyelerine uyun da şeytanı sevindirmeyelim, demek istemiştir.

Erbil, Ricsle israf arasında da bir bağ kurduğunu yani ricsin uzantılarını çok geniş tuttuğunu görüyoruz;

Zira İsrâfın her türlü dâhil kerih görür. İslâm Dininde bunun karşılığının haram diye adlandırıldığını söyler. Hatta hayata kıymet vermenin farz olduğunu söyleyerek hayatı yerinde kullanmamayı da israf cümlesine dâhil eder. Kumarhane, meyhane ve kahvehane köşelerinde geçirilen vakitleri, Rabbe kullukla anlamlandırılmayan ve beyhude geçirilen vakitleri de büyük bir israf olarak görür. Evine bağlanmanın ehemmiyetini hatırlatır.

⁶⁴³ Sünen-i Nesai c.5, s.79; Ahmed b.Hanbel, c.2, s.181

Bazı durumlarda da Cömertlik fazileti, güç ve gövde gösterisi hâline dönüştürülerek o güzel duygu israf haline dönüşebilmektedir. Bu durum eyyam ve işret ehli olanların haline çok uymaktadır. Onlar para ve pulu ellerinde tutmak, evlad ü iyale bir şeyler almak yerine arkadaş ortamında yemeyi ve ikram etmeyi kişiliklerine daha uygun görürler, aksi durumu cimrilik addederler.

C-ERBİL'İN YORUM GETİRDİĞİ DİĞER KUR'AN AYETLERİ

1-İSRAF

İsraf, haddi aşmak, yanılmak, hata etmek, gafil ve cahil olmak, harcamalarda kasıtsız olarak acele etmek ve orta yoldan sapmak anlamlarına gelir. İsraf; ifrat olarak görülürken, cimrilik; tefrit olarak değerlendirilir, itidal dediğimiz orta yol ise cömertliktir. Allah'ın yasakladığı israfa gelince, az olsun, çok olsun Allah'ın rızasına uygun olmayan yerlere harcama yapılmasıdır. İnfaktaki israfa gelince bunun anlamı saçıp savurmadır.⁶⁴⁴

Mü'min, haram ve şüpheli olan şeylerden titizlikle sakınmanın yanında, helâl nîmetleri kullanırken de, tasarruf dengesini iyi muhâfaza etmeli ve israftan kaçınmalıdır.

İmam Gazâlî (ö. 505/1111) ihya'da israf ve tasarruf dengesini şöyle izah eder:

Rivâyet ediliyor ki, bir kişi Ebu Derdâ'nın yerden çekirdek topladığını ve şöyle söylediğini gördü: 'Maişetinde yumuşaklığın muhakkak ki kendi fıkını bilinendendir'. İbn Abbas Hz. Peygamber'in (a. s.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

İktisad (normal hareket), güzel huy ve sâlih bir gidiş, peygamberlikten olan cüzün yirmi küsurundan bir parçadır.

“Tedbir maişetin yarısıdır.”⁶⁴⁵

“İktisad eden bir kimseyi Allah zengin, israf edeni de fakir eder.”⁶⁴⁶

⁶⁴⁴ Lisânu'l-Arab, c.9, s.148

⁶⁴⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-meâni*, c.VIII, s.63, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1995; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, Mektebetü'l-asriyye, 2000

Bir iş yapmak istediğin zaman Allah sana genişlik ve çıkış nasip edinceye kadar yumuşaklık ve normal hareketten ayrılma! İnfakta normal hareket etmek işlerin en mühimlerindendir.⁶⁴⁷

Âyet: "Ey insanlar! yeyin, için fakat israf etmeyin, çünkü ben Azimü's-şan, israf edenlere muhabbet etmem"⁶⁴⁸

*Hüdaya bin şükür arz u minnetler
Mebzulen göndermiş nice nimeti
Kur'an parça parça indi semâdan⁶⁴⁹
Kurânla müeyyed oldu Hûda'dan
Hüsranda kıvranan beşer hayatı
Kavuşup refaha attı memâtı
Vasfı yakışmıyor bu âciz dile
Rabbim haşreylesin Peygamberiyle*

Kur'an'a göre israftan uzak kalarak tasarrufu seçen insanlığınaçlık çeken bir durumdayken refaha kavuşmasını anlatan Erbil, aşağıdaki beyitlerde bunu Kur'an ayetine dayandırmaktadır.

*Âyet-i Kur'an açalım şimdi
Mazlumun feryadı Kur'an'la dindi*

a- Tasarruf (İktisatlı olmak)

Erbil, müspetten hareket ederek öncelikle israftan değil de tasarruftan bahsetmeyi yeğlemiştir. O, bununla edebi ve psikolojik bir kaygıyı da gözettiğini ortaya koymuştur.

⁶⁴⁶ Heysemî, *el-Mecma'*, c.X, s.252; Muhammed, Reşid, Tefsirü'l-menar, c.IV, s.313. el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1990

⁶⁴⁷ Gazâli, *İhya*, c.III, s.241

⁶⁴⁸ Araf s.31

⁶⁴⁹ "Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz." Hicr. s.15/9 âyeti kast ediliyor.

Menfi bir davranış olan müsriflikten uzaklaştırmak için onun tersi olan tasarrufun, iktisatlı ve itidalli olmanın insana ve cemiyete olan faydalarını şöyle anlatır:

*Yirminci asırda en büyük silah
İktisaddır, verir cümleye felâh
Tayyareden, toptan atomdan üstün
En önemli silah iktisad bugün
Her türlü zaferin sebep âmili
İktisaddır ancak mes'ut hamili
Bir diğer manası tasarruf demek
Tasarruf ahlâktır istemez emek
Medeni milletler eyledi takdir
Bu yönden ettiler haylice tedbir
Serlevhada yazdım Türkçe âyeti
Tasarruf eyleyen bulur devleti*

b- İsrâf

Allah Teâlâ israfı ilgili ayetlerde şöyle buyurur:

“Elini boynuna bağlı kılma (cimri olma) ve büsbütün de açma (israf etme ki) sonra kınanır, hasret içinde kalırsın.”⁶⁵⁰

“Ve harcadıkları zaman israf etmezler, Sıkılık da yapmazlar! Harcamaları bu ikisi arasında dengeli olur!”⁶⁵¹

Gazâlî(ö. 505/1111) israfın sınırını tarif ederken cömertlik ve cimrilikten hareket ederek ve “Cömertlik, israf ile cimrilik arasında normal bir durumdur. Eli tamamen açmak ile tamamen kapatmak arasında vasat bir keyfiyettir.” der ve meseleye şöyle açıklık getirir:

⁶⁵⁰ İsrâ/29

⁶⁵¹ Furkan/67

Biz deriz ki; mal, bir hikmet ve maksat için yaratılmıştır. O da halkın ihtiyaçlarına elverişli olmasıdır. Malı, sarfedilmesi için yaratılmış olduğu maksada sarfetmemek mümkün olduğu gibi, iyi bir yere sarfetmesi de mümkündür. Adaletle malda tasarruf etmek; korunması gereken yerde malı korumak, verilmesi gereken yerde malı vermek demektir. Bu bakımdan vermenin farz olduğu bir yerde malı vermemek cimriliktir. Vermemenin farz olduğu bir yerde vermek, tebzir ve israftır. Bunların arasında normal bir durum vardır. O da dinen övülen durumdur. Cimrilik ve cömertliğin bu orta yoldan ibaret olması uygundur; zira Hz. Peygamber cömert davranmakla emrolunmuştur.⁶⁵²

Erbil israfı tanımlarken de başta verilen âyetin neredeyse tıpatıp aynı sözcükleriyle şiirsel ifadesini ortaya koymuştur:

*Yeyip içmek helâl israfsa haram
Müsrife muhabbet günah vesselâm
Yüce Mevlâ sevmez müsrifi çünkü⁶⁵³
Bugün ekmek toplar ağniya dünkü
Har vurup harmanlar savuran kişi
Bugün de yarında berbattır işi
İsrafı hoş gören her hangi âdem
Vatana hiyânet eder dembedem
İsraf edenlerin düşmanı Allah
Muhabbet etmiyor müsrife billâh
Muhabbet olmazsa gelir felâket
Mahv ü perişandır akibet evet
İsrafa alışkın aile ferdi
Acıklıdır hali yüklenir derdi*

⁶⁵² Gazâli, *İhya*, c.III, s.259

⁶⁵³ Âyet: "Ey insanlar! yeyin, için fakat israf etmeyin, çünkü ben azimü's-şan israf edenlere muhabbet etmem" Araf. s.7/31 Âyeti kast ediliyor.

Hele işaretlere dökülen servet

Enseler hâ, ebedi zillet

2-ÜMİD ve RIZA

Bu bölümde inceleyeceğimiz şiirinde⁶⁵⁴ Erbil tek bir âyeti öne çıkarmayı tercih etmemiş, ama yeri geldikçe bir kelimesini veya anlamını zikrederek o âyeti ima etmiştir. Mesela aşağıdaki şiirinde Duha Suresindeki “feterda” sözcüğüyle “*Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*”⁶⁵⁵ âyetini ele almıştır.

Erbil’in Peygamber Efendimiz’den (s. a.) şefaata talebini dillendirdiği şiirinde ilk olarak Hz. Peygamberi tanıyan insanın sonsuz hayat iksirini yakalayan kimsenin en bahtlı insan olduğunu söyler.”*Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*” Âyetine işaretle Rabbinin Peygambere verdikçe vermiş olması ve Peygamberin de bu durumdan razılığı ve hoşnutluğu Erbil’i, de zevkten zevke yüzdürmektedir.

Rıza kelimesi lügatte; öfke ve gadabın zıddı olup razı olmak, kabul etmek, memnun olmak, tercih etmek, seçmek, yetinmek, beğenmek, birini memnun etmek, tasvip etmek, hoşnut olmak, kanaat etmek, yakınmamak, sızlanmamak, kazanın tahakkuk etmesinden kalbin mesrur olması gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁵⁶

Tasavvufî manada ise; ilâhî hükmün ve kaderin tecellîlerinin akışı karşısında kalbin sürur duyarak sükûn halinde bulunması, kulun her şeye kanaat etmesi Allah’ın emrine boyun eğerek hoş gitmese de itirazda bulunmaması ve verdiği çok az şeylerden dolayı bile O’ndan razı olmasıdır.⁶⁵⁷

Allah Teâlâ’nın sevgili Peygamberimize hitaben söylediği “*Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*” Ayetini okudukça haz aldığını ifade eden Erbil, sanki “razı ve hoşnut olacaksın” hitabına kendisinin de muhatab olacağını düşünmektedir.

⁶⁵⁴ “Şefaata Ya Rasulallah(s.a.v)” ünvanlı şiirin yazıldığı tarih 01.03.1947’dir.

⁶⁵⁵ Duha s.93/5.

⁶⁵⁶ Komisyon, *el-Mu’cemu’l-vasît*, İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, c. III, ss.1663-1664; Komisyon, *el-Müncid*, s.265; ⁶⁵⁶Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *et-Ta’rifât*, s.116;

⁶⁵⁷ İbn Kayyim el-cevzi, Medaricü’s-salikin, s.180;Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtü’l-kulûb* c.II, ss, 79, 80, Darü’l- Sadir, Beyrut, 1995; Serrâc, *Lüma’*, s.52;Gazâlî, *İhya*, C.V.s.243;Kuşeyrî, *Risâle*, s.194; Sühreverdî, *Avârif*, s.451;Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.180; Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.175.

Ümidim kesmezem asla, şefaât kânı Ahmed'den
Câvidâni hayatı buldum Rasullullah Muhammed den(s. a.)
Haberdar oldunsa ey dil İbn-i Abdullah Mahmud'dan
Zevkyab oldukça oldum FETERDA nazm-ı âyetten

Aclûni'nin "Hadis olmasa da manası sahihdir" dediği ve birçok mutasavvıfın Kudsî Hadis olarak değerlendirdiği "*levlake, levlake ma halaktu'l eflak*" yani "*Sen olmasaydın eğer, sen olmasaydın (Ya Muhammed), bu felekleri yaratmazdım*" sözü ile ilgili olarak Erbil, şunu kasteder: "Allah Teâlâ gizli bir hazine iken bilinmesine muhabbet ettiğine ve mükevvenatı da Hz. Muhammed (s. a.) hürmetine var ettiğini söylediğine göre Allah'la ilgili gizli olan her şey, "*Bilinmeye muhabbet ve Levlake*" noktasından sonra faş olunmuş, anlaşılmaya başlamıştır.

*Bütün esrarı fâşetti ezelde âyet-i Levlak*⁶⁵⁸
Nola aşkile şu sinem olur mu bilmem çıkıcak

Erbil öyle bir aşk ummanına dalmış ve içinde öyle bir ateş kaynayıp durmaktadır ki, onu ancak sadrının parça parça olması ferahlatacaktır.

Aşk ve mahabbetin iki tarafı vardır. Biri aşık bakan tarafı, diğeri de maşuka. Bu durum, Kuşeyri'nin Risâlesinde çok güzel bir şekilde izah edilmiştir:

Üstad Kuşeyri der ki; Mahabbet (aşk) çok şerefli bir hâldir. Hakk Taâlâ mahabbetin kul için bir fazilet olduğu hususunda şehadette bulunmuş ve kulunu sevdiğini haber vermiştir. Şu halde Hakk Sübhanehu ve Taâlâ «O kulunu sever» diye vafsedilir. Kul da «Hakk Sübhanehu ve Ta-âlâ'yı sever»⁶⁵⁹ diye vafsedilir.

Hakk Sübhanehu ve Taâlâ'nın kuluna mahabbeti, ona hususi surette bir nimet vermeyi irâde etmesidir. Nitekim Allah'ın kuluna rahmet etmesi de, ona nimet vermeyi irâde etmesi mânasına gelir. Buna göre rahmet irâdeden daha hususi bir tabirdir. Allah

⁶⁵⁸ "*levlake, levlake ma halaktu'l eflak*" Mevzu hadis olduğu söylenen bu sözle ilgili olarak Acluni " Hadis olmasa da manası sahihdir" der.(Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, C.II, s.214, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985). Aslında bu sözün manası bir sonraki dip notta geçen âyetin anlamıyla tetabuk etmektedir.

⁶⁵⁹ Mâide, 5/54

Taââlâ'nın kuluna özel bir yakınlık ve yüce haller bahşetmeyi irâde etmesine ise *mahabbet* ismi verilir.

İlâhi irâde cezalandırmaya taalluk ederse buna gadap, umumi bir şekilde nimetlere taalluk ederse buna rahmet, özel surette nimetlere taalluk ederse buna mahabbet adı verilir.

Kulun Allah hakkındaki mahabbetine gelince, bu kulun kalbinde bulduğu ve duyduğu bir şey olup, ibare ile ifade edilmeyecek kadar latif ve rakîk bir histir. Bu hâl ve his insanı Allah Taââlâ'ya tazim etmeye, O'nun rızâsını her şeye tercih etmeye, O'ndan ayrı kalınca sabırsızlanmaya, O'nsuz edememeye, O'nsuz kalınca da kararsız hâle gelmeye; ünsiyet ve ülfetini, devamlı surette kalbi ile O'nu zikrederek bulmaya ve O'na karşı içinde bir heyecan duymaya sevk eder. Âşık (muhib) bir çizgi ile ihata edilme tarzında vasfedilmekten ziyade maşukta (mahbub) helak olma şeklinde vasfedilir.⁶⁶⁰

*Kudümiyle secde kıldı bütün varlık ve hatta hâk
Muhabbet gönlüme doldu kiyl ü kâlden olundum pâk*

O'nun âlemi teşrif etmesiyle bütün varlığın hatta toprağın bile adeta secdeye kapandığını söyleyen Erbil, gönüne dolan muhabbetin ve aşkın sarhoşluğu ile artık işittiği sözleri duymamaktadır.

*Geçer vaktim günah içre demâdem isyan etmektir
Be gâyet rû-siyahımki huzura böyle gitmektir
Ebel-Kâsım Muhammed'den (a. s.) şefaât imdad etmektir
Âlemine rahmet oldu Hûda hakkı saadettir*⁶⁶¹

Bu mutlu sona da, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberimizin şefaatiyle ulaşacağını ümid etmektedir. Günahlar sebebiyle o kadar yüzü kararmıştır ki, huzur-ı İlâhiye böyle girmesinin de bir yüzü karalık olduğunun bilincindedir. Ama tek ümidi de Peygamber (s .a.)'in şefaatidir.

⁶⁶⁰ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.318-19

⁶⁶¹ ”İşte bunun içindir ki ey Resulüm, Biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik!” Enbiya s.21/107 Âyeti kast ediliyor.

Gazâlî, dua ve niyazın adabını maddeler halinde sıralamıştır. Bunlardan bir tanesi de, yalvarış, korku, istek ve sığınma maddesidir. Konuyu şu iki ayetle beraber ele alır:

“Onlar, hayırlara koşarlar. Umarak ve korkarak bize dua ederler.”⁶⁶²

“Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin!”⁶⁶³

Hiz. Peygamber (s. a.) de şöyle buyurmuştur:

“Allah Teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, onun yalvarış ve yakarışlarını duymak için onu belâlara mübtelâ kılar.”⁶⁶⁴

Gâzâlî şu ibretli hadiseyi de duada kabulün şartları arasında görülen itiraf konusunda zikretmiştir:

Evzâî şöyle anlatır: "Halk yağmur duasına çıktı. Yağmur duasına çıkan kitleye Bilâl b. Sa'd b. Ebî Vakkas kalkıp bir hutbe okudu: Hutbesinin başında Allah'a hamdü senâ ettikten sonra şöyle devam etti: 'Ey burada hazır bulunanlar! Siz günahkâr olduğunuzu ikrar etmez misiniz?' Hazır bulunanlar 'Evet, günahkâr olduğumuzu ikrâr ederiz' dediler.

Bunun üzerine şöyle devam etti: 'Ey Allahım! Biz senin şöyle buyurduğunu işittik: İyilik edenleri ayıplamaya bir yol yoktur' (Tevbe/91). İşte biz de günahkâr olduğumuzu ikrar ettik. Senin affın bizim gibilere olmazsa acaba kime olacaktır? Ey Allahım! Bizi affeyle! Bize rahmetini ihsân eyle! Bize yağmur gönder'. Bu duadan sonra ellerini cemaatla beraber kaldırdı ve derhal yağmur yağmaya başladı.”⁶⁶⁵

Erbil'in de niyaz profili buradakiyle aynen benzerlik arz etmektedir. O da kıldığı nafîle namazları, dua ve yakarışları yeterli görmemiş olacak ki aşağıdaki mısraları kaleme almış:

*Namazım yok niyâzım yok günahım haddini aşkın
Huzur-i Rabbü'l izzette olunca çaresiz şaşkın*

⁶⁶² Enbiya, 21/90

⁶⁶³ A'raf/55

⁶⁶⁴ Gazâlî, *İhya*, c.I, s.306

⁶⁶⁵ Gazâlî, *İhya*, c.I, s.308

Kuşeyrî'nin zikrettiği, Allah dostlarının aşk ve muhabbet yaklaşımlarından bazıları da şöyledir:

“Ebu Abdullah Kureşî, “Mahabbetin hakikati kendine hiç bir şey bırakmayacak şekilde bütün varlığını sevgiline hibe etmektir”, demiştir.

Şiblî, “Kalpte, sevgiliden başka ne varsa hepsini mahvettiği için mahabbete mahabbet ismi verilmiştir”, demiştir.

Cüneyd'e mahabbetten sorulunca: “Âşıkın kendi sıfatlarını terketmesi ve bunun yerine sevgilisinin sıfatlarına girmesidir.” demiştir.

Cüneyd bu sözü ile şuna işaret etmiştir: Sevgilinin zikri, âşık o derece istilâ edecek ki, onun sıfatlarını zikretmek, kendi sıfatlarından tamamen gafil olmak ve kendini bile hissetmemek onda galip bir hâl olacaktır.”⁶⁶⁶

İşte Erbil de aşkının alevinde nicelerinin feda olup yanarak kül olduğu gibi kendisinin de aynı durumda olduğunu söyler ve Peygamberler sultanından Allah aşkına meded ister:

*Yetiş imdada ey şah-ı Risâlet, aşkına Hakk'ın
Feda oldu nice ERBİL görünce Şule-i aşkın*

3-DÜNYA

Dünya kelimesi lügatte yaklaşmak manasında mastardan türemiş bir isimdir. Yaklaşan yakın, alçak, âlem anlamlarında olup hali hazırda yaşadığımız hayat ve hayat sürdürdüğümüz gezegenin adıdır. İnsanların yaşadığı yeri ifade eder.⁶⁶⁷

Istılahta ise âhiretin zıddı ve âhiretin uzağındaki hayat için kullanılan bir isimdir. Dünya denen şey, her kulun heva ve hevesine uyarak elde ettiği şeylerden ve kalbini saran şehvetlerden ibarettir.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.321

⁶⁶⁷ el-Mu'cemu'l- Vasît, c. I, s.299; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. I, s.1021; er-Raid, s.682; Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c.4, s.959;el-müncid, s.224

⁶⁶⁸ İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, c.XIV, s.273;Ebu Tâlib el-Mekkî, Kûtu'l-Kulûb, C.I.s.527

Tasavvufta, dünya çeşitli şekillerde tanımlanmıştır:

- 1- Seni Allah'dan alıkoyan her şey,
- 2- İmtihan yeri,
- 3- Ahiretin tarlası,
- 4- Geçici, fanî yer.

Dünya ile ilgili olarak dervişler: "Yalan dünya", "yalancı dünya", "dünya malı dünyada kalır" demişlerdir. Dünya ayrıca cadı, yılan, zehir ve fahişeye benzetilmiştir.⁶⁶⁹

Dünyayı sevmemenin, dünya metaından ve güzelliklerinden yüz çevirmenin tasavvuf literatüründeki karşılığı, zühddür.⁶⁷⁰

Zühdün lügat anlamı, soğuk ve ilgisiz davranmak, rağbetsiz olmak, yüzçevirmek, bir şeye meyletmeyi terk etmektir.⁶⁷¹

İstilahî olarak zühd, ahiret hayatını isteyerek dünya hayatını terk etmektir. Bazı tasavvuf erbabına göre elin hali kaldığı şeyden kalbin de hali kalmasıdır.⁶⁷²

Yüce Allah: “*Onlar Allah yolunda savaşırlar; öldürürler, öldürülürler,*”⁶⁷³ âyet-i kerimesinde zühdü, nefis zenginliği ve malın Allah yolunda harcanması şeklinde bir alış veriş olarak ortaya koymaktadır. O halde zühd, heva ve hevesi terkederek, nefsi kötülükten uzaklaştırmak, onu hevadan yani kötü arzularından sakındırmak ve Allah’a feda etmektir. Bunun bedeli de cennettir.

⁶⁶⁹ Cebecioğlu, *age*, s.174

⁶⁷⁰ Cürcânî, *Ta’rifat*, s.120; Abdürrezzak, Kâşani, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.282;

⁶⁷¹ Mu’cemü’l-vasit, s.403; er-Raid, s.787;el-Kamus, *Firuzabadi*, s.365;Uludağ, *age*, s.397

⁶⁷² Cürcânî, *Ta’rifat*, s.120;

⁶⁷³ Tövbe s.9/111

Dünya, nefsin hevasına uymak ve nefsin şehvî isteklerini elde etmek için basit dünya hayatını sevmek olduğuna göre zahid, Rabbinin makamından korkan ve ölmeden önce, isteyerek, nefsinin Allah yolunda satan kişidir.⁶⁷⁴

Kur'an-ı Kerim'de yüz on altı yerde geçen dünya kelimesi ahiret kavramının karşılığı olarak ele alınmıştır.⁶⁷⁵ Kur'an-ı Kerim'de *“Oyun ve eğlenme yeri”*⁶⁷⁶ *“Dünya hayatı sizi aldatmasın.”*⁶⁷⁷ *“Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir.”*⁶⁷⁸ *“Hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır.”*⁶⁷⁹ şeklinde dünyanın sürekli nefse hitabeden, aldatıcı tarafına işaret edilerek ahiretin unutulmaması tavsiye edilmiştir.

Hadis-i Şeriflerde de dünya hayatına yönelik birçok hatırlatmalar vardır. Bunlardan birisinde Resulullah (s. a.) buyurdular ki, *“Her kimin kaygısı ahiret olursa, Allah onun zenginliğini kalbinde kılar, işlerini dağınık olmaktan kurtarır. Ve dünya ona boyun eğerek gelir. Her kimin kaygısı da dünya olursa, Allah onun fakirliğini iki gözü arasında kılar. Kendisini derbeder eder. Ve dünyadan da kendisine ancak mukadder olan gelir.”*⁶⁸⁰

Yine bir başka Hadis-i Şerifinde de; *“Dünyada zahid ol ki Allah seni sevsin, insanların elindekine zahidane davran ki, onlar da seni sevsin”*⁶⁸¹ buyurmuşlardır.

Erbil Efendi de yazdığı birçok şiirinde dünya hayatının aldatıcılığına ve geçici olduğuna, dünyaya geliş maksadının Allah'a kulluk olduğuna dair benzer hatırlatmalar yapmıştır.

⁶⁷⁴ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, C.I.s.496

⁶⁷⁵ Abdalbâkî, *Mu'cem*, ss.262-264.

⁶⁷⁶ Ankebut 29/64; Hadid 57/20;“

⁶⁷⁷ Lokman 31/33

⁶⁷⁸ Muhammet s.36

⁶⁷⁹ Mülk s.2

⁶⁸⁰ Tirmizî, *Kıyâmetin Vâsfi*, 4/64;İbnu Mace, *Zühd*, 2/1375; Hanbel, *Müsned*, 5/183.

⁶⁸¹ İbn Mace, *Zühd*, 1

Bu şiirlerinden birinde⁶⁸² dünyaya geliş maksadını sual yönelterek ve düşündürerek izah ederken aynı zamanda dünyanın özelliklerinden geçici oluşuna temas eder. Onun dünya ile alâkalı beyitleri bir araya getirildiğinde sırasıyla şöyle bir tasnif ortaya çıkar:

a- Geçici Dünya

Günlerin muayyen ömrün sayılı

Baksana geçirdin bir nice yılı

Yine dünyanın kalıcı bir mekân olmadığını anlattığı bir şiirinde⁶⁸³ şu ifadeleri kullanmıştır:

Sanma ki dünyada dâim kalırsın

Sadece sırtına kefen alırsın

Tarih kaydını bulamadığımız bir şiirinde⁶⁸⁴ de aynı nokta ya şöyle vurgu yapmıştır:

Sarar sırtına beyaz kefeni

Ölmez mi sanırdın acep sen seni

Aldattı elbet dünya-yı denî

Uyan be gözlerim uykudan uyan

Allah'ın (c. c.) uzaklarda değil, insanın kendisinde olduğunu, başka yerlerde arayarak vakit kaybetmemesi gerektiğini söyleyen Erbil, Nefeslerin ve günlerin sayılı olması hasebiyle hemencecik tükeneceğini, yani dünyanın geçici olduğunu hatırlatıp bir an önce ayıkmaya teşvik etmektedir.

Gelenler gider durmuyor kervan

Tutturur emr-i ilahi ferman

⁶⁸² “Sendedir” Başlıklı şiirinin kaleme alındığı tarih, 15.10.1949’dur.

⁶⁸³ “Tezgâhtar Kızılcahamamlı Mehmet Ali’ye” Ünvanıyla kaleme aldığı şiirine düştüğü tarihte şu kayıt vardır: 14.12.1945 Kayserili Mustafa Erbil

⁶⁸⁴ “Hayatın Sonu” isimli şiiridir.

Kalır mı zerre dizimde derman

Geçti baharım hazâna çattım

Dünyaya gelen her fanî dünyada ebedi kalmayacaktır. Bir kervansarayda konaklayan kervan nasıl ki orada daimi olarak kalmıyorsa herkes bu fanî dünyayı bir gün terk edecektir. İlahi ferman en baştan böyle yazılmıştır. İnsan bu hakikati hakkıyla düşünse dizlerinin dermanı çözülür.

b- Allahı bulma ve sevme yeri

Dünyaya gelmekten garez ne idi?

Hakkı bulmak, Hakk'ı sevmek yek idi

Erbil, dünyaya gelişin, yegâne maksadının Hakkı bulmak, Hakk'ı sevmek olduğunu söylerken “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”⁶⁸⁵ âyetine telmih yapmıştır. Dolayısı ile Erbil, dünyayı, Allah'ı bulma ve sevme yeri olarak görür.

c- Kalb-i selimi ve Ahiret saadetini elde etme yeri

Aşağıdaki satırlarda da dünyaya geliş maksadını yukarıda da zikrettiği gibi kalb-i selime bağlamıştır:

Dehre gelmekten garaz noktayı fahmetmektir

Kalb-i selîmin⁶⁸⁶ ile ma'sukuna gitmektir

Kapunda edna kulum, dönder gönlümü sana

Asla meyl eylemeyim Mevlâm dünyadan yana

⁶⁸⁵ Zariyat s.51/56.

⁶⁸⁶ “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Ancak Allah’a selim bir kalb ile varan başka” Şuara s.88-89. Ayetleri kastedilmektedir.

Erbil, bir müseddesinde⁶⁸⁷ dünya ve ahiret dengesine işaret ederken de şöyle söylemiştir:

Erbil, dünyada çalışmanın olmasının gereğine işaret ederken sırf dünyaya yönelerek, makam, mevki ve mansıp elde etmenin ahirette hiçbir faydası olmayacağını ve ahiretin ihmal edilmemesi gerektiğinin altını çizmiş ve dünyanın geçici olduğunu belirtmiştir;

*Dünyaya çalış ukbanı da eyleme ihmal
Uhrada faide vermez cah, mansıp, mal
Gelup gidenlere bakup da ibret al
Terki firaş etti kim, erbab-ı kemâl
Allah'a dayan, gayene tevkifini versin
Kur'an'a sarılmazsan eğer ye'se düşersin*

Erbil Efendi bu şiirde aslında, “O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Ancak Allaha selim bir kalb ile varan başka”⁶⁸⁸ âyetindeki hakikati hatırlatmaktadır. Bu dünyaya gelip büyüyüp sonra ölenlerden ibret almayı tavsiye eden Erbil, bu yolda muvaffakiyeti Allah’a dayanmaya ve Kur’an’a sarılmaya bağlamıştır.

d- Çilelerin yurdu

Bu dünyanın zevk ü safa yeri olmadığını, dünya malının ne anlam ifade ettiğini, insanın mihnetle özdeşleştiğini ve bu dünyadan zevk ü safa beklemenin saflık olduğunu, anlattığı satırlarda da şöyle der:

*Bu dünyaya gelip de zevk alan bulunur mu?
Mihnet çekmeyenlere bilmem insan denir mi?*

⁶⁸⁷ Not: sayın Dr. Ali Kemal Belviranlı üstadımızın Ali Ulvi Kurucu ağabeyimizin şiirlerinden intihap ederek yazıp fakire göndermek lutfunda bulunduğu 18 beytin en son mısraı bent olarak alınmak suretiyle yukarıdaki müseddes yazılmıştır. Erbab-ı kemalin fakir gibi nakısın kusur ve cesaretini hoş göreceklelerinden ümit varım. Huda cümlemizi affı mağfiret buyursun. Mustafa Erbil 9.5.1958 Dairede: Cuma

⁶⁸⁸ Şuara s.26/88-89

*Bu dünyanın işi gücü cevrü cefâ etmektir
Zevk ü safa beklemek belki saflık demektir*

e- Dünya malı oyuncak gibidir

Dünya malının bir oyuncağa benzediğini ve elden ele geçen bir devre mülk olduğunu anlattığı satırlarda⁶⁸⁹ dünyada kazanılan helal maldan hesap verileceğini haramdan ise azaba düçar olunacağını söyler:

*Dünya malı oyuncak, geçiyor elden ele
Bülbül dikene konmaz, uçuşur gülden güle
Malın helâli hesap, haramı azap imiş
Bu söz benim değil, server-i enbiyâ demiş*

Bir tahmisinden⁶⁹⁰ aldığımız iki beyitinden de dünyaya hiç ehemmiyet vermediğini anlıyoruz:

*Eylemez Karun gibi dünyayı hülyâ gönlümüz
Eyledi ulâ ile uhrâyı ifna gönlümüz
Derd-i dünya, derd-i ukba ile asla inlemem
Kaydı dûzah kaydı cennet yok telaşım bilmenem*

Erbil, Dünya malı cihetinden hazinelerinin anahtarlarını taşımak için bile develer gereken Karun'dan misal verir. Onun arzuladığı gibi gönlünden dünya hülyası ve arzusu geçirmediğini söyler. Hatta gönül âleminde hem dünyaya hem ahirete yer kalmadığını ifade eder. Ne dünya ne de ukba derdi olmadığını, tuzak bağları ve cennet şartı ile kulluk yapmayan Erbil'in, bunlardan dolayı da bir endişeye mahal olacak durumu yoktur. Zira o, Allah'da fanî olmuş bir Allah dostudur.

Erbil Efendi'nin Dünyaya gelip ömrünü verimli geçiremediğine dair yürek yangısını anlattığı şiiri⁶⁹¹de şöyledir:

⁶⁸⁹ “Hayat Cilveleri” İsimli Şiirine Düştüğü Not Şöyledir: Yazıldığı Tarih: 10.3.1945 Daktilo Edildiği Tarih: 9.1.1946

⁶⁹⁰ “Es'ad'ı Erbili Hazretlerinin Bir Şiirine Tahmis” ünvanıyla kaleme aldığı tahmis çalışmasının tarihi 15.10.1949'dur.

*Gelince dehre feryâdı attım
Yılları aşıp kırkına çattım
Bu kadar ömrü mangıra sattım
Geçti baharım hazâna çattım*

Dünyaya ilk gelişinde her bebek ağlar, ama Erbil sözün asıl manasında da mecaz manasında da ağlayanlardan olmuştur. Kırklı yıllarına ulaştığında geçen ömürden razı değildir. Ucuz bir pahaya ömrü feda ettiğinden şikâyetçidir. Dünya hayatında ömrünün en verimli çağlarının geçip gittiğine hayıflanarak artık hazana çattım derken de ölüm vaktinin yakınlaştığını söyler.

*Siyah saçlarım beyâza döndü
Tul-i emellerkülliye sındı
Devr-i şebâbım piriye döndü
Geçti baharım hazâna çattım*

Erbil, tûl-i emellerle geçen ömür değirmeninde saçlarını da ağartmıştır. Artık gençlik yerini pir-i fanîliğe bırakmıştır. Dünya hayatının en verimli çağlarının geride bıraktığı ve de ölüm vaktinin yakınlaştığını hissettiği için artık tûl-i emel de kurmaya da takati yoktur.

*Ne kâmil olup kemâle erdim
Ne Mecnun olup leylâ'ya erdim
Hebâ'ya gitti verdiğim emek
Geçti bahârım hazana çattım*

Gönlünce yeşerememekten dert yanan Erbil, bu fanî dünya hayatında kemale ermeden ahirete gidiyor olmaktan bizardır. Bir mecnun kadar bile olamadım, Mevlama vuslat edemedim diye bütün emeklerinin boşa gittiğine yanmaktadır.

*Kapanıp gözlerin sönmeden ERBİL
Kendinde gizlenen defineyi bil*

⁶⁹¹ “Geçti Bahârım” başlıklı şiirinin kaleme alınışı, 08.01.1947 cumartesi’ dir.

Gafletle geçince eyvâh ki kırk yıl

Geçti baharım hazâna çattım

Ölüm gelip de gözler kapanmadan evvel her insan kendisine sunulan hayat nimetini bir define gibi ehemmiyetli görmeli ve istifade ederek ahiret sermayesine dönüştürebilmelidir.

Her insanın az veya çok gafletle geçirdiği vakitler vardır. Bu, kimisinde Erbil'in dediği gibi kırk yıldır, kimisinde daha az, kimisinde daha fazla. Ama bir ortak gerçek vardır ki herkes ömrünün hazanındadır. Zira ölüm, herkese aynı derecede uzaklıktadır.

Dünyaya gelen her fanî dünyada ebedi kalmayacağı gerçeğinden hareketle, onun gel geç zevklerine aldanmamak gerekir. Zira yukarıda Âyet-i Kerimelerde de geçtiği üzere Rabbimiz; *“Dünya hayatı sizi aldatmasın”. “Doğrusu dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir”* şeklinde ikaz etmektedir. Ayrıca imtihan sahası olan dünyada nefse hoş gelen şeylerin cehennemine etrafına dizilen oltalar olduğunu da unutmamak gerekir.

Muhammed Fuzûlî'nin de dünyanın ehemmiyet verilecek bir değeri olmadığını ifade eden çok tesirli bir beyiti vardır:

Hikmet-i dünya ve mâ fihâ bilen ârif değil

Arif oldur, bilmeye dünya ve mâ fihâ nedir

Dünyaya gelişin, yegâne maksadının Hakkı bulmak, Hakk'ı sevmek olduğunu hafızalardan çıkarmamak gerekir. Zira yaratılışın gayesi, ancak Allah'a kulluk etmekten ibarettir.

Dünya hayatında ömrünün en verimli çağları geçip gitmeden, ömrün hazanına ulaşmadan intibaha gelerek ahiret gerçeğini kanıksamak ve dünyaya ait emeller kurmaktan vazgeçmek gerekir. Sadece dünyaya yönelerek, makam, mevki ve mansıb elde etmenin ahirette hiçbir faydası olmayacağını bilmek gerekir. Kabre kefinden başka bir şey götüremeyecek olan insan Rabbine selim bir kalp götürebilmenin gayreti içinde olmalıdır. Zira *“O gün ne mal fayda verir ne oğullar! Ancak Allah'a selim bir kalb ile varanlar müstesna”*.

4-İNSAN

İnsanın lügat anlamı Arapça, gözbebeği demektir. Toplayıcı (cami') varlıktır, insan, cismanî olmayan mevcuddur. Zuhur etmek, ortaya çıkmak, ızhar olmaktır. İkinci anlamı ise (en-nisyan) unutkanlıktır. İbn Menzurun Lisanu'l arabın'da İbn Abbas'tan (r. a) şöyle dediği rivayet olunur: İnsanın Unutmaktan türediği de kaydedilir. Allaha söz (ahit) verip, sözünü unuttuğu için insan diye isimlendirilmiştir. El-înas, görülme demektir. İnsanlara görüldükleri için ins denilmiştir. Cinlere de görülmedikleri için cin denilmiştir.⁶⁹²

Cürcani insan için konuşan hayvan (canlı)dır, der.⁶⁹³ Hucvirî (ö. 470/1077) de, ulu ve yüce Allah'ın bizde terkip suretiyle var kıldığı şeylerin hepsine birden insan ismini vermiştir, der.⁶⁹⁴

İnsanın neden meydana geldiği ile alâkalı âyetlerden bazıları ilk evreyi anlatan niteliktedir. Mesela, "O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı."⁶⁹⁵ Âyeti bunlardan biridir. Benzer bir diğer âyette, "Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık."⁶⁹⁶ denir.

Elmalılı Merhum, çamurdan yarılmayı anlatan âyetlerintefsirinde, insanın, yaratılış evrelerinde önce, böyle çamurdan sıyrılıp çıkarılmış bir sülâleden yaratıldığını söyler. Spermadan öncebir insanın olmadığını, bu mertebe ilk insan olan Âdem'in kara balçıktan yaratıldığını, sonraki nesillerin ise gıda olarak yedikleri bitkiler, hayvanların etleri ve sütleri ile beslenerek yeni bünyelere intikal ettiğini belirtir. Sonunda da şuna dikkat çeker: "İşte insan denilen mahlûk, aslında böyle değersiz bir şeydir. Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmetini, kudretinin saltanatını anlamalı ki, şu kuru topraktan, öyle şekillenmiş kara bir palçık yapmış ve kokan balçıktan insan yaratmaktadır."⁶⁹⁷

⁶⁹² İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.6, s.11; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri* s.398

⁶⁹³ Cürcânî, *Tarîfât*, s.38

⁶⁹⁴ Uludağ, Süleyman, Hucvirî, *Keşful-Mahcûb*, s.311

⁶⁹⁵ Secde 32/7

⁶⁹⁶ Mü'minun s.23/12

⁶⁹⁷ Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.V, ss.205, 206, Feza gazetecilik, İstanbul

Küçücük bir damlacık sudan yaratılmayı anlatan bazı âyetlerde ise şöyle buyrulur:

*“Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın; Fışkırpıp çıkan bir sudan yaratıldı.”*⁶⁹⁸

*“O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”*⁶⁹⁹

*“Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik.”*⁷⁰⁰

Aslını düşünsen bir nokta meni

Ahsen-i takvimle yarattı seni

*“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”*⁷⁰¹

Burada Erbil’in insanın en aşağı seviyeden en eşref duruma getirilişini tasvir etmiştir. Buna göre;

a- İnsanın aslının bir damla necis su olması

b- Sonra ise Ahsen-i takvim derecesine yükselmiş olmasının altını çizmektedir.

5-MÜKERREM İNSAN

Erbil’in aşağıdaki şiirinde de⁷⁰² Mükerrerrem varlık olarak yaratılan insanın, bir damla sudan başlayan serüveninin çok güzel tasvir edildiğini görmekteyiz.

Kerem kelimesi lügatte cömert olmak, iyi, ahlâklı, asil ve değerli olmak; Karşılık gözetmek sizin gönülden kopararak ikram etmek anlamlarına gelir. Kerim de bu kökten türemiştir. Cömert olan, övgüye lâyık vasıfları şahsında toplayan, cezayı gerektiren davranışları affedip suçluyu bağışlayan kimseye kerim, herkese karşı kerim olana da mükerrerrem denir.

⁶⁹⁸ Tarık s.5, 6

⁶⁹⁹ Furkan s.54

⁷⁰⁰ Mürselat s.77/21

⁷⁰¹ Tin s.95/4

⁷⁰² “Sendedir” başlıklı şiirin kaleme alınış tarihi, 15.10.1949’dur

“Biz Âdemoğlunu mükerrer kıldık” âyetinde Allah’ın mükerrer kılması, insanı faziletli ve şerefli kılması, onun vechini şerefliendirmesi demektir.⁷⁰³

Gazâlî (ö. 505/1111), Kimyayı Saadet’te der ki: “Bilesin ki, geçmiş peygamberlerin kitaplarında, insana hitab eden şu söz meşhurdur: “Ey insan! Rabbini tanımak için kendini tanı”. Haberlerde (hadislerde) ve eserlerde (selef-i sâlihînin sözlerinde) geldi ki: «Kendini bilen, Rabbini bilir». Bu söz şuna işaret eder ki, insanın kendisi bir aynadır, ona bakan, Hakkı görür! Birçok insan kendine bakar ve fakat Hakkı göremez. O hâlde kendini bilmek için, Allahü Teâlâ’yı bilmeye hangi yolun vesile olduğunu öğrenmek lâzımdır.

Bu da iki şekildedir: Biri çok derindir. Bunu çok kimse anlayamaz. Bundan bahsetmek doğru olmaz. Herkesin anlayabildiği şekil ise, su götürmez biçimde açıktır. Avam insan, kendi zâtından Allahü Teâlâ’nın zâtının varlığını, kendi sıfatlarından Allahü Teâlâ’nın sıfatlarını, kendi bedeni ve âzaları olan şahsî memleketindeki tasarruftan, Allahü Teâlâ’nın bütün âlemlerdeki tasarrufunu bilendir.⁷⁰⁴

Kulun yaratana ile alâkası ve yakınlığını ele alırken Erbil’in, öncelikli hareket noktası şu iki âyet-i kerimedir:

“Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.”⁷⁰⁵ “Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım”⁷⁰⁶

Uzakta arama sendedir Mevlâ

Yabanda gezersin durmadan hâlâ

Kurb kelime anlamı olarak yakınlık demektir. İstilahî olarak, “Allah’ın ibadet ve taatına yakın olmak”, “Allah’ın tevfik ve inâyetine yakın olmak”, “Kul ile Hakk arasında araçların bulunmaması veya

⁷⁰³ El-Mucemu’l vasit, c.II, s.784;Mu’cemu’l-lügatü’l-arabiyye el-muasıra, c.III, s.1922, 1923

⁷⁰⁴ Gazâlî, *Kimyâu’s-saâde (Mecmûatü resail)*, s.124; Dâru’l-kütübü’l-ilmiyye, Beyrut, 1988

⁷⁰⁵ Kaf s.50/16.

⁷⁰⁶ Bakara s.2/186

az olması”, “Kulun, Hakk ile arasındaki ezeli ahde vefa etmesi” gibi çeşitli şekillerde tarif edilmektedir. Kısaca kurb; Allah’a yakın olmak b’ud ise O’ndan uzak olmak demektir.⁷⁰⁷

6-NİMET

Nimet kelimesi lügatte; bolluk, rahat, refah, güzel hayat yaşamak anlamlarına gelir. Ni’met, rızık, mal ve başka şeylerden verilen ihsanlardır (bahşışlardır).

O güzel ve bolluk içinde bir hayat yaşıyor, O gözüne ikram olarak görmeği vermiştir, denildiğinde nimet kastedilmektedir.⁷⁰⁸

*“O, istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi. Eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Şüphesiz insan çok zalimdir, çok nankördür.”*⁷⁰⁹

Allah’ın insana verdiği nimetlerin

- a- Sayısız olduğunu,
- b- Akılların kavramasının güç olduğunu,
- c- Sayıya gelmeyecek kadar çok olduğunu söyler:

İmam-ı Gazali (ö. 505/1111) sanat sanatkâr ilişkisini anlattığı bölümde şöyle der:

Bir kısım vardır ki sanatın içinde sanatkârı görür. Ondan Yaradanın sıfatlarına terakki ederler. Bu bakımdan onun müşahedesi fikrin birçok kapılarını hatırlamaya vesile olur. Onun sebebiyle, onlar için o kapılar açılır. Bu makam ise, makamların en yücesidir. Bu makam âriflerin makamlarından ve muhiblerin alâmetlerindendir zira muhib olan bir kimse dostunun sanatını, kitabını, telifini gördüğünde, sanatı unuttur, kalbiyle sanatın sahibiyile meşgul olur. Oysa kulun içerisinde kıvrandığı herşey Allah’ın sanatıdır.⁷¹⁰

Erbil de Mevlâ’nın san’atını aklın ihata etmesinin zorluğunu ifade ederek nâmütenâhi nimetleri saymaya başlar.

⁷⁰⁷ Kâşânî, *İstılâhâtü’s-sûfiyye*, s.153; Cürcânî, *Târîfât*, s.174; Tahânevî, *Keşşaf*, c. II, ss.1164-1165

⁷⁰⁸ İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, c.12, s.581

⁷⁰⁹ İbrahim s.14/34

⁷¹⁰ Gazâlî, *İhya*, c.IV, s.399

*Yazmakla saymakla bu san'at bitmez
Sun'una Mevlâ'nın akıllar yetmez
Gezersin tozarsın dağda derede
Yürürsün koşarsın bağında ovada
Gark etmiş nimetten nimete bizi
Ta'dadı ne mümkün çün dizi dizi*

İnsanoğlu, Allah Teâlâ'nın kendisine bahsettiği sayıya gelmez nimetlerin içinde yüzmektedir. Bu nimetlerin her birinin ayrı bir başlık olduğunu ifade eden Erbil, aşağıdaki beyitlerde madde madde bunlara temas ederek insan bedenini baştan aşağıya vâsf etmiştir. Ancak öncelikle bu konuya dair Marifetname'den ilgili bölümü naklederek o beyitlere geçeceğiz.

7-İNSAN YARATILIŞI

Allah Teâlâ'nın bir damlacık sudan yarattığı insan, Rabbinden kendisine üflenen Ruh ile çok büyük bir değere kavuşmuştur. Yaratılmışların içindeki mevkii, yani Ahsen-i takvim oluşu bundan ileri gelmektedir. Belki de yeryüzünde bu sebeple halife kılınmıştır.

Halife, aslı temsil eden ve ona bedel olan, kendisinden öncekinin peşinden gelen kimse demektir.⁷¹¹

Kuşeyrî(ö. 465/1072), ruhu, bedene hayat veren hoş bir rüzgâr (nesim-i tayyib, nefes, soluk) olarak tanımlar.⁷¹²

Erbil de bir damla kirli sudan halifetullah'a uzanan bu serüveni şu satırlarıyla resmeder:

*Kudretindir nutfeye veren hayat
Her tekâmül erişir sonra memât*

⁷¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c.IX, s.83

⁷¹² Kuşeyrî, *Risâle*, s.88

Gafletim var ru-siyahım, Rabbenâ

Hâlikisin külli şey'in kâinat

“Hani, Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.⁷¹³
Ayetini hatırlatan Erbil, bütün bunların da Hz. Muhammed hürmetine olduğunu da şöyle hatırlatır:

Ademi kıldın haliferû zemin

Hürmetine Ahmed-i Muhtar,

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik”⁷¹⁴

8-İNSAN BEDENİ

Merhum Erzurum’lu İbrahim Hakkı’nın Marifetnamesinde İnsan bedeninde olan Yaratıcı’nın garip eserlerini, Hak’kın emriyle hayvanî nefsin bazı tasarruflarını, bedenlerin azalarının bazı özelliklerini bildirdiği bölümde şöyle der:

Ey aziz, malûm olsun ki, filozoflar demişlerdir ki: İnsanın en büyük rüknü kalbi, en küçük rüknü kalıbıdır ki kalbin kabuğudur. Nitekim insan bedeni, cihanın özüdür. Bunun gibi insan kalbi, bedenlerin özüdür. Şu halde özlerin özü olan gönül, Rahman’ın evidir. Astronominin anatomiye yardımı olduğu gibi, anatomi dahi kalb ilmine yardımcı ve yol göstericidir. Zira bedenin yaratılışında o kadar acayip sanatlar, garip hikmetler, renkli süsler ve çeşitli hizmetler vardır ki, sınırlanamaz ve özetlenemez ve sayılamaz. Açık ve gizli olan azanın her birinde nice faideler vardır ki, halkın çoğu onlardan habersizdir.

Mesela insanda nice yüz adet kemikler ve nice yüz adet sinirler ve nice yüz adet damarlar ve nice yüz adet ihtiyarî hareketler konulmuş ve tertip kılınmıştır. Her biri bir başka yapıda bir başka sıfatta, bir başka hizmette ve bir başka harekette bulunmuştur. Her biri bir başka yararlı iş için yaratılmıştır. Yakînen anlarsın ki, hepsi topluca kaleme alınmıştır. İnsanların çoğu, bunlardan bilgisi ve keyfiyetlerinden gafil bulunmuştur.

⁷¹³ Bakara s.2/30 Âyetine işaret vardır.

⁷¹⁴ Enbiya s.21/107

İnsanlar ancak bunu bilirler ki, göz bakmak ve el tutmak için yaratılmıştır. Lakin göz ki, on tabakadır. O tabakalar nedendir ve faydaları nelerdir bilmezler. Ege o tabakaların birine hâlel gelse, göz görmekten kalır. O hâlel neden gelir ve niçin göz görmez olur, bilmezler.

Elde kaç kemik, kaç sinir ve kaç damar olduğunu ve her biri ne yapıda düzen bulunduğunu ve ne tarz ile hareket ettiğini bilmezler. Bedenin içinde olan ruh uzuvlarının şekil ve tabiatları nicedir, her birin kuvvet ve hizmeti nedir ve nefis kuvvetlerinin san'at ve menfaati nedir bilmezler.

Mesela içeride yürek, mide, ciğer, dalak, öd kesesi gibi uzuvlar; çekme, tutma, hazmetme, dışarı atma, şekil verme ve üreme kuvveti gibi kuvvetlerin hepsi, bedende hizmetçi tayin olunmuştur. Her biri kendi hizmetinde kaim, her ân müdavim bulunmuştur. Zira hayat kaynağı olan yürek, dembedem bu uzuvlara çeşitli hareket ve kuvvet vermektedir.

Midede olan çekme kuvveti muhtelif yemekleri mideye çekip; tutma kuvveti koruyup ve hazmetme kuvveti pişirmektedir. Ayırıcı kuvvet, pişmiş gıdaların kesifini latifinden ayırıp, atma kuvveti kesif olanları mideden bağırsaklara itmektedir. Ondan midede kalan latifi, ciğer kendine çekip, ciğerde olan şekillendirme kuvveti, onu kan renginde boyamaktadır.

Onun üzerinde ortaya çıkan siyah köpük ki, ona sevda derler, onu dalak çekip, kendinde değişime uğratmaktadır. Onda kalan sarı köpük ki, ona safra derler, onu safra kesesi ki, öddür, kendine çekip değiştirmektedir. Onda olan balgamı dahi akciğere çekip, nefesle gırtlak yoluna itmektedir.

Daha sonra bunlardan hâsıl olan kan, ciğer içinde suyla karışıp, kıvam bulduğundan; ondan o suyu böbrek kendine çekip değiştirmektedir. Böbreklerde kalan tortu sidiğe dönüşüp, mesaneye gitmektedir. Sonra ciğerde kalıp, kıvamına gelenden saf kan, damarlar yoluyla bütün uzuvlara ulaşmaktadır.

Büyüme kuvveti, ondan uzuvlara büyüme ve gelişme verip, et ve yağ gibi kuvvet ve kudret hâsıl olmaktadır. Sonra damarlar içinde kalan kandan, üreme kuvveti erkeklerde

meni, kadınlarda yumurta ve süt meydana getirip, her biri kendi yerlerine gelmekte ve dolmaktadır.

Eğer dalağa bir illet erişip, kandan siyah köpüğü ayırıp, devretmese; o köpük ile karışmış kalan kan, bedenın uzuvlarına gelip, ondan humma, cüzzam ve delilik gibi hastalıklar meydana gelir. Eğer d kesesine bir illet erişip, safrayı kandan ayırmasa, o kandan sarılık gibi safrav hastalıklar peyda olur. Bunun benzerleri, bedende olan aza ve kuvvetlerin her biri kendi hizmetinde olur. Eğer bunların biri noksan olsa ya hizmetten kalsa çeşitli hastalıklar ortaya çıkması ile beden helak olup, insan nefsi onda tasarruftan kalır.⁷¹⁵

Erbil'in yazdıkları okundukça adeta Erzurum'lu İbrahim Hakkı'nın söylediklerinin şiirsel halinin XX. Yüzyıldaki muasır ifadeleri olduğu görülecektir:

Eğri büğrü kemiklerin içine
Akıl kantarını atmış içine
Bir kulak vermiş ki gyetle hassas
İşler dernuna en yavaş bir ses
Oturtturmuş iki âh gözleri
Fark eder silinmiş ince izleri
Etrafını kirpiklerle süslemiş
Hilâl kaşla güzellikler işlemiş
Verdiği cemâle bakarsın hayran
İhtiyârı atıp edersin seyrân
Neden düşünmezsin yapan mimarı
Çıkar kalp evinden lüzumsuz yârı

Erbil, ilk olarak eğri kemiklerden yaratılan kafatasına yerleştirilen insan beynine, sonra sırasıyla fısıltıyı bile duyma kabiliyetindeki kulağa; görme kabiliyetiyle donatılan göze dikkat çekmektedir; etrafındaki kirpikler ve kaşlara hayran kaldığını, yaratanın nakış

⁷¹⁵ İbrahim Hakkı, *Marifetname*, ss.159-160. Ahmed Kâmil Efendi Matbbası, Ketebesinde sene kaydı yoktur.

nakış işlediği ve cemal tecellisi ile yarattığı yüzü bir seyr-i bedayi ile temaşa ettiğini görüyoruz.

Erbil sonunda da sanattan sanatkâra giden mantık silsilesiyle bütün bu harikulade yapının mimarını hatırlatarak kalpte Allah sevgisi ve muhabbetinin yerleştirilmesini diğer sevgilerin çıkarılmasını söyler. Erbil'in bu beyitlerinde de; "*Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır*"⁷¹⁶ âyetine bir işaret vardır.

İki dudak arasında çıkan ses

Hayretle düşünüp eylemeli pes

İkinci olarak Allah Teâlâ'nın insan yüzünde yerleştirdiği ağız ve onun fonksiyonları anlatılmaktadır. Erbil, önce yarattığı iki dudak arasından çıkardığı sesteki sırra işaret etmektedir.

9- NİMETLER: DİL

İmam Gazâlî (ö. 505/1111) İhya'sında; "Dilin tehlikesi büyüktür. Onun tehlikesinden kurtuluş ancak susmakla mümkündür. Bunun için Allah'ın dini susmayı övmüş ve müntesiblerini susmaya teşvik etmiştir"⁷¹⁷ der. Bunlara delil olarak da seçtiği hadislerden bazıları ise şunlardır:

Süfyanb. Abdullah es-sakafi, şöyle rivâyet eder: "Ben Hz. Peygamber'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'dan öyle birşey öğret ki bundan sonra artık hiç kimseden İslâm hakkında birşey sormaya muhtaç olmayayım! diye sorduğumda, Hz. Peygamber cevap olarak şöyle dedi:

- 'Allah'a iman ettim de, sonra dosdoğru ol!' Hz. Peygamber'e sormaya devam ettim:

*- 'Hangi şeyden sakınayım ya Rasûlallah?' diyince de, eliyle dilini işaret etti".*⁷¹⁸

⁷¹⁶ Ahzab s.33/4

⁷¹⁷ Gazâlî, *İhya*, c.III, ss.108, 109

⁷¹⁸ Tirmizi, *Sünen*, c.IV. s.185

Diğer bir hadis-i şerifte ise Ukbe b. Âmir der ki: Ey Allahın Rasûlü! Kurtuluş nedir?' dedim, Hz. Peygamber cevap olarak şöyle dedi: *'Dilini koru! Evinden çıkma! Günahın için ağla!'*⁷¹⁹

Sehl b. Sa'd es-Sa'dî de, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet eder: *"Kim diline ve tenâsül organına kefîl olur, (haramda kullanmayacağına dair Allah'a söz verirse), ben de onun için cennete kefîl olurum".*⁷²⁰

Bu hadiste diline sahip olmakla tenasül uzvuna sahip olmanın beraber zikredilmiş olması çok manidardır. Zira tenasül organının günahı insan gözünde her zaman çok büyük addedilirken bazen dilin irtikab edeceği dedikodu, gıybet, gönül kırma, yalan söyleme, yalancı şahitlik gibi günahlar hafıfsenebilmektedir. Bu itibarla, bu iki günahın birlikte zikredilmesi, yani her ikisine sahip çıkılması durumunda ulaşılabilecek mükâfatın cennet olması, dilin afetlerine dikkat çekmek bakımından çok önemli bir ikazdır.

Buradan mülhem olsa gerek ki atalarımız da *"eline, diline, beline sahip olacaksın"* sözünü nesillerin kulaklarına küpe yapmışlardır.

Dilin afetlerinden en başta geleni belki de gıybettir. Gıybet konusunda da Gazâlî (ö. 505/1111) derki:

Allah Teâlâ Kur'an da gıybetin kötülenmesini nass ile yapmış ve gıybet yapanı ölünün etini yiyen bir kimseye benzeterek şöyle buyurmuştur:

*"Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi)!"*⁷²¹

Hz. Peygamber(s. a.) de şöyle buyurmuştur:

*"Müslümanın her şeyi diğer müslümana haramdır: Kanı, malı ve namusu (nu pâyimâl etmek)"*⁷²²

⁷¹⁹ Tirmizi, *Sünen*, c.IV. s.183

⁷²⁰ Buhârî, *Rikak*, 23; c.VIII. s. 100.

⁷²¹ Hucurât s.49/12

Gıybet, haysiyete hoş gelmeyen kelimelerle saldırmaktır. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber gıybeti, mal ve kan ile beraber zikretmiştir.

Allah'ın (c. c.) dile verdiği kabiliyetleri zikrederek söze başlayan Erbil, ondaki harikuladeliği tasvir ederken yaratma sıfatının tezahürlerini bir bir sıralar:

*Yaptığı dile bak bir et parçası
Hayat bekçisidir onun arkası
Yedikçe içtikçe, nefes aldıkça
Açılır, örtülür gelip gittikçe
Kapıcı diyorlar bunun adına
Cesaret gösterdim Hakk'ın yâdına
Tatlıyı, acıyı, ekşiyi bilir
Lüzumunda soğuk sıcaklar verir*

Biraz sert üfürünce ağzından serin nefes üfleyebilen dudaklar, daha derinden, ciğerden gelen havayı, dudaklar yumularak üflediğinde ise sıcak bir hale dönüştürebilmektedir.

Daha sonra Erbil, dilin bukabiliyeti nasıl kullandığında hangi neticelerin hâsıl olabileceğini anlatır:

*Konuşur kalpteki hünere göre
Götürür cennetle cehennemlere
İçinde ne varsa döker dışarı
Elindedir olsun uslu haşarı*

Erbil'in, yukarıdaki iki beyti Serrac (ö. 378/988)'ın Luma'nda geçen Ebu'l-Abbas b. Atâ'nın edeple ilgili bir beytini hatıra getirmektedir. İbn Atâ, dile ve adaba işaretle der ki:

*“Konuşunca, bütün zarafeti ortaya çıkar; Susunca da bütün güzellikleri zahir olur”*⁷²³

⁷²² Gazâlî, *İhya*, c.III, s.141

⁷²³ Serrac, *el-lüma'*, s.196

Kur'an-ı Kerim'de insanın Hz. Âdem sonrası evredeki yaratılışı ile ilgili birçok âyet-i Kerime vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

*“Sizi topraktan yaratması, O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyor sunuz.”*⁷²⁴

*“O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. O’ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir”.*⁷²⁵

Kur'an-ı Kerim'de iki suredeki dört âyet vardır ki, o âyetlerde insanın Hz. Âdem'den önceki safhadan başlamak üzere ahvali anlatılır. Sonra bir damla su halinde ana rahmine girişi, bu günkü bilim adamlarını hayrette bırakacak tarzda ele alınır; 14 asır öncesinden o kadar ince detayların verildiği ana rahmindeki serüveni, doğduktan sonraki hali, çocukluk, gençlik, yaşlılık, ölüm ve nihâyet dirilerek Rabb'e dönüşü çok ibretli bir şekilde anlatılır:

*“Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir “alâka”dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir “mudga”dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin...”*⁷²⁶

“Sonra bu az suyu “alâka” hâline getirdik. Alâkayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!

⁷²⁴ Rum s.20

⁷²⁵ Ali İmran 6

⁷²⁶ Hac s.5

Sonra (ey insanlar) siz bunun ardından muhakkak öleceksiniz. Sonra yine muhakkak siz, kıyamet gününde (tekrar) diriltileceksiniz.”⁷²⁷

Temel tıp bilimlerinden biri olan insan anatomisi insan vücudundaki organların tanımlanması, büyüklük, biçim gibi özelliklerinin ortaya konması, birbirleriyle olan ilişkilerinin belirlenmesi ve bunların hekimliğe uygulanmasıyla ilgili bilimsel bir çalışma alanıdır.

Erbil de bu konuda söyleyecek sözüm var diyerek İnsan anatomisinin morfolojik bir mucize oluşunu o kadar güzel sıralayarak anlatmıştır ki, bu satırlar, onun insanı mikro Âlem olarak görerek tefekkürde ne kadar da derinleştiğini göstermektedir:

*Ya dizilmiş inci gibi dişlere
Tahayyür etmen mi bunca işlere
Verilen sert yumuşak bütün maddeyi
Öğütüp halleder iyiden iyi
Bir nefes vermiş ki her renge girer
Soğuk lazım ise imdada erer
Lüzumunda sıcak olur ne hikmet
Edilmez mi Yüce Mevlâ'ya minnet
İçinde bir saat kurup gizlemiş
Endam verip gâyet güzel süslemiş
Kolundaki saat kurmazsan durur
Saat gibi kalbin daima vurur
Bozulan saati kulları yapar
Kalp saati bozulunca kim yapar
Elbette duracak kalbin rakkası
Çalışmaz sarf etsen dünya sikkesi*

⁷²⁷ Mü'minun s.23/ 14, 15, 16

*İçine koyduğu deriden tulum
Güzel kullanırsan eylemez zulüm
Kimyahâne gibi etmekte tahlil
Kapanıp secdeye olmalı zelil
Dönmen mi ya isnâ-i şeri
Hayretten hayrete atar beşeri
İçinde körük var çalışır daim
Uyuyup uyansan sa'yinden kâim
Vucud ikliminde devreden ırmak
Seyreder daima bilir mi durmak
Körük dedim bilirsin ya bu ciğer
Allah'a tapınıp şükretmek değer
İklim-i vücuda devreder kanı
Ciğer tahlil eder durmadan yani
Ya koyduğu iki böbrek süzgeci
Çalışmazsa zehir dolar mülk içi
Mülke memur olan bütün maddeyi
Seçip ifraz eder iyiden iyi
Önünde bir musluk aşınıp kopmaz
Divâne olanlar Mevlâ'ya tapmaz
Topraktan mamuldür yoktur tıkacı
Şâyet bozulursa sancısı acı
Kıyamda kaidede istimal basit
Sevmeye değmez mi kim Rabb-i Mecid
Arkanda bir delik delmiş kapaksız
İhraç eder kimyahânenen farksız*

*Bir gün işlemese bu delik sende
Hayat bulunur mu koskoca tende
Bunca nimetlerle mücehhez vücud
Durmayıp etmeli Mevlâ'ya sücud
Allah'ın kudreti sende münceli
İman et gelmeden Azrail seli
İmansız olanın kördür közleri
Çürümüş ağaca benzer özleri
Zannetme ki ölüp olursun toprak
Azizim bu saçma davayı bırak
Ölüm çizme ârız, sanma la yemut
Tahkik ve tedkikle edersin sükût
Vücud ikliminden eden temâşa
Zannetmekî süfli vücudun hâşâ*

10- SUR

*“Sûr’a üflenir ve Allah’ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar”.*⁷²⁸

Sur kelime olarak “seslenmek, ses çıkarmak; eğmek ve ses çıkaran eğri boynuz anlamlarına gelir. Cevheri Kelbiden Allah Teâlâ’nın “**O gün Sûr'a üfürülecek**”⁷²⁹ ayeti hakkında “Sûr”, “sûretün” kelimesinin çoğuludur. Yani ölümlerin şekillerine (suretlerine) ruhlar üflenir, demektir.

⁷²⁸ Zümer s.39/68

⁷²⁹ Taha s.20/102

Bir de En-nâkûrkelimesi vardır ki: Meleğin (kıyamet gününde) üfürdüğü sûrun adıdır. "*Sûr'a üfürüldüğü zaman*"⁷³⁰ ayetindeki Sûr, yeniden diriliş (haşr) için üfürülen eşyaya denir. Tefsirde şöyle geçiyor: onunla (sûr ile) ilk üfürülme olacak. Ebu'l Abbas İbn Arabiden rivayet ederek şöyle diyor: "en-nakur kalptir." Ferra ilk (nâkûr), o ilk üfürülmedir, nakîr de sestir, der.⁷³¹

Surun şekli konusunda, boynuz veya borazandan ibaret olduğunu kabul edenlerin yanı sıra Ebu Hüreyre'den gelen bir rivayette, onun yerle gök arası genişliğinde çok büyük bir şey olduğu nakledilmiştir.⁷³² Sûrun, nurdan veya kristal saflığında beyaz inciden yapılmış, ruhlar adedince deliği bulunan bir tür boru olduğunu ileri sürenler de vardır.⁷³³

Bu sebeple ölüm gelmeden evvel, fırsat eldeyken insanoğlu, bütün gayretiyle bol bol amel-i sâlih işlemeye çalışmalıdır. Zira amel defterini doldurmak için gün bugündür. Ecel gelip çattıktan sonra ne kabirde ne de mahşerde sâlih amel işleme imkânımız olmayacaktır.

Bu gerçeğe binâen Rasûlullah (s. a.)Efendimiz de, biz ümmetini îkaz sadedinde:

- "*Ölûp de pişmanlık duymayacak hiçbir kimse yoktur.*" buyurmuştu.

- "O pişmanlık nedir yâ Rasûlâllah?" diye soruldu. Efendimiz (s. a.) de;

- "*(Ölen), muhsin (ihsan sahibi, hayır ehli, sâlih) bir kişi ise, bu hâlini daha fazla artıramamış olduğuna; şayet kötü bir kişi ise, kötülükten vazgeçerek hâlini ıslah etmediğine pişman olacaktır.*" cevabını vermiştir.⁷³⁴

Erbil de İsrafil (a. s.)'ın üfleyeceği suru hatırlatmak ve intibaha getirmek üzere şu ikazı yapar:

⁷³⁰ Müddessir s.74/ 8

⁷³¹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, c.I, s.475; V, s.231

⁷³² DİA, sûr md, c.37, s.533; Ayrıca bkz, Kurtubi, *el-Cami'*, XVI, 216

⁷³³ DİA, sûr md, c.37, s.533; Ayrıca bkz, Gazâlî, *İhya*, c.IV, s.636

⁷³⁴ Tirmizî, Zühhd, 59/2403

*İnkârı bırak da ikrara yürü
Ölüm üfürmeden boruyu sura*

11- RUH

Ruh, Müfessirlere görer-v-h kökünden türemiş bir kelimedir. Rahmet, bedene hayâtiyet veren latif bir rüzgâr, nefes, soluk, can, nefis, rahat, ferahlama, koku, güç ve kuvvet gibi anlamlara gelmektedir.⁷³⁵

İstılahta ise, güzel huyların yeri olan bir latife ve Rabbanî bir cevher, İlâhî Zâtın rubûbiyetinin ortaya çıkardığı nuranî bir cevher anlamına gelir.⁷³⁶

Ruhun İbadet ve manevî hayata düşkünlük sebebiyle yüceldiği, hattâ bu yüzden meleklerin kendisine selâm verdiği de nakledilir.⁷³⁷

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de ruhla ilgili olarak; "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir."*"⁷³⁸ buyurmaktadır.

Sühreverdî (ö. 632/1234), Ruhla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapar:

Bilmek gerekir ki ruh konusunda konuşmak, ifadesi en güç bir mesele olduğundan, bu hususa suskunluğu tercih etmek akıl sahiplerinin işidir.⁷³⁹

İbn Abbâs (r. a.)'ın anlattığına göre, bir yahûdi Hz. Peygamber (s. a.)'e "Ruh nedir? Bize anlat. Cesette bulunan ve Allah'ın emirlerinden olan ruha nasıl azab edilir? diye sormuştu. O da, kendisine de henüz bu konuda bir şey indirilmediği için onlara cevap vermemişti. Bunun üzerine Cebrail (a. s.); "*Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki:*

⁷³⁵ Cevherî, *es-Sıhah*, c. I, s.367; Râgıb el-İsfahanî, ss.369-371; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. II, ss.459, 462; Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, c. I, ss.885-886.

⁷³⁶ Cürcanî, *et-Târîfât*, ss.126-127; Gazâlî, *İhyâ*, c. III, s.3-4; Tehanevî, *Keşşâf*, c. I, ss.877-879.

⁷³⁷ Hâkim Nisâbûrî, *Müstedrek*, III, 471; İbn Sa'd, IV, 289.

⁷³⁸ İsrâ s.17/85

⁷³⁹ Sühreverdî, *Avârif*, c.II, s.241

“*Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir.*”⁷⁴⁰ Ayetini getirdi de Allah Rasûlü (s. a.) Ruh ve mahiyeti hakkında, Allah’ın (c. c.) izni ve vahyi olmadan bilgi vermekten kaçınmış ve susmuştur.”

Sühreverdi (ö. 632/1234), bu rivayetin devamında konuyu şöyle bağlar: “Bütün ilimlerin madeni ve hikmetlerin menbaı olan Hz. Peygamber (s. a.)’in sustuğu, konuşmaktan kaçındığı yerde bir başkasının mevzuya girmesi ve bu hususta bir şeyler söylemesi nasıl caiz olur?”⁷⁴¹

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909)de (k. s.) der ki; “Rûh, mahiyeti ve hakikati hakkında bilgiyi, Allah Teâlâ’nın kendisine has kıldığı bir konudur. Bu hususta verilen bilgilerin dışında konuşmak ve bir şeyler söylemek doğru olmaz. Ancak yine de sâdıkların bu konudaki sözlerini, Allah’ın kalamı ve vahyedilen âyetleri te’vil niteliğinde olduğu için, nazarı itibare alırız. Çünkü bu tür konularda Cenab-ı Hak tefsiri yasaklanmış, te’vîli serbest bırakmıştır. Tefsir konusunda konuşmak ancak nakille mümkün olmaktadır. Te’vîle gelince, söylenenler ayetlerin manasından anlaşılan, kat’î bilgi ve delâletlere dayalı yorumlar olmalıdır.”⁷⁴²

Kelâbâzî, Ta’arruf’unda ruhla alakalı olarak, Abdullah Nebâci’den, ilgi çekici şu yaklaşımı aktarır: “*Ruh, hisle bilinmeyecek kadar latif ve dokunulmayacak kadar büyük olan bir cisimdir, “ruh mevcuttur” demekten başka bu konuda bir şey söylenemez*”.⁷⁴³

İnsan, Cenâb-ı Hakk’ın cemâl ve celâl sıfatlarının müştereken tecellî ettiği “zübde-i âlem” bir varlıktır. Cemâl tecellisinin eseri ruh, celâl tecellisinin eseri de nefstir. Nefs ve ruh insanın vücûd mülkünde hükümrânlık sevdâsında bulunan iki ayrı sultan gibidir.⁷⁴⁴

İşte Erbil de ruhun bu alâkasına işaret etmiştir. Ruhun keyfiyetinin meçhul oluşunu yukarıdaki âyette geçtiği şekilde anlatan Erbil, ruhun esasının ve keyfiyetinin, anlamak

⁷⁴⁰ İsra s.17/85

⁷⁴¹ Sühreverdi, *Avârif*, c.II, s.242

⁷⁴² Sühreverdi, *Avârif*, c.II, s.243

⁷⁴³ Kelâbâzî, *Ta’arruf*, s.68.

⁷⁴⁴ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler* s.233

istense dahi bilenemeyeceğini, ruhun hakikatinin sadece Allah'ın bildiğini, ruh hakkında bundan fazla konuşmanın zaid ve küstahlık olduğunu şu mısralarıyla ifade eder:

*Cismin merkeb olmuş verilen ruha
Keyfiyeti meçhul sendeki ruha
Ruhun esasını bilmek istersen
Mümkün değil, fedakârlık göstersen
Hakikat-ı ruhu (bilen) bir Allah
Başka söz söylemek küstahlık billâh*

12- KUDRET

Erbil, eşref-i mahlûk olarak yaratılan insanın, uzuvlarınınharika yaratılışını işleyişlerini ve lüzumunu sırasıyla anlatmıştır. Bütün bunların Allah'ın kudretinin büyüklüğünün bir nişanesi olduğuna işaret ettikten sonra da insanı diğer varlıklardan farklı kılan sultanî ruha temas etmiştir.

El-Kadîr ve el-Kâdir her ikisi Allah'ın (c. c.) sıfatlarındandır. El-Kudratü ve et-Takdîru kelimelerinden türerler. “*Allah her şeye Kâdirdir*” ayetindeki kadîr kelimesi el-kudretü den türemiştir. Allah her şeyi takdir eden ve hüküm verendir.

İbnu'l Esîr'e göre, el-kâdir, el-muktedir ve el-kadîr Allahın isimlerindendir. Kâdir, ism-i fail veznindedir. Kadîr faîl veznindedir. Mübalağa anlamı vardır. El-muktedir muftail veznindedir. Mübalağa veznidir.⁷⁴⁵

Erbil de işte bu kudret ile cümle asumanın hayat bulup neşvü nema ettiğini şöyle ifade eder:

*Kudretinle âsumân buldı vüçûd
Cümle ervah zâtına kıldı sücûd
Benzerin yok, ruhlu ruhsuz yeryüzü
Halkı icâd eyledin çünkü vedûd*

⁷⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c.V, s.74

*Her ne denli arz-ı şükran eyleyim
Kudretinden hangi birin söyleyim
Aşkını doldur İlâhî gönlüme
Her nefeste hasretinle inleyim*

“Sonra bu nutfeyi (az suyu), “alâka” hâline getirdik. Alâkayı da “mudga” yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!”⁷⁴⁶

13- el-ALÎM

El-Alîm ve el-Allâm Allah’ın (c. c.) sıfatlarındandır. El-alîm mübalağa veznindedir.

Allah (c. c.), olmuşları, olmadan önce olanları ve olacakları en iyi bilendir. Allah’(c. c.) ın bilmesi sürekli (kesintisizdir). O, olmuşları ve olacakları devamlı olarak bilir. Yerde ve gökte olanlardan hiçbir şey ona gizli kalmaz. Onun ilmi her şeyi çevrelemiştir. O her şeyin batınını, zahirini, en incisini, en büyüğünü mükemmel olarak bilmektedir.⁷⁴⁷

Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Rabbin hakkıyla yaratan pek iyi bilendir.”⁷⁴⁸ “Gaybı da, görülen âlemi de bilendir”⁷⁴⁹ “Allah gaybı çok iyi bilendir”⁷⁵⁰

“...O, karada ve denizde olanı da bilir. O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez...”⁷⁵¹

Erbil de bu hakikati ifade sadedinde, onun emri dışında hiç kimsenin nefes dahi alamayacağını, sesini bile çıkaramayacağını ifade ederek Cenab-ı Allah’ın Ğafur ismini bir muma teşbih ederek onun ateşinde yanarak bağışlanmayı dilemektedir.

⁷⁴⁶ Mü’minun s.23/14

⁷⁴⁷ Lisanü’l-arab, c.XII, s.416

⁷⁴⁸ Hicr 86

⁷⁴⁹ Enam 73

⁷⁵⁰ Tevbe 78

⁷⁵¹ Enam s.6/59

*Emr ü ferman olmayınca bir nefes
Almaz asla, kim verir dünyada ses
Hikmetin bildir alîlim ya
Gafur Şem'ine yandır bu cânı pür heves
Her çiçek ızhâr-ı kudret âşikâr
Zikre girmiş Hû çeker kim ruzigâr
Bir Hazal kıl ERBÎL'e Rabbu'l- felak
Ah şu gönlüm aşkını etsin şiâr*

SONUÇ

Bu tezi hazırlarken amacımız mutasavvıf şair Mustafa Erbil'in biyografisini ele almak ve şiirlerini irdeleyerek tasavvufi görüşlerini bir araya toplamaktı. Ayrıca bu vesileyle toplum hayatına yaptığı ahlakî katkıları bilimsel olarak tespit ederek gün yüzüne çıkarmak ve bu yönlerini de tasavvufi açıdan değerlendirmeye çalışmaktı.

Bu istikamette, öncelikle Mustafa Erbil'in hayatını araştırıp irdelemeye çalıştık. bir mutasavvıf ve şair olarak biyografik açıdan ele alarak, ortaya koyduğu eserleri, özellikle şiirlerini ve tasavvufi görüşlerini irdeleyerek değerlendirmesini yaptık.

Bu bilgilere ulaşmaya çalışırken Mustafa Erbil'in başlıca şiirlerinden, hatıratından ve Mustafa Erbil'in görüşlerden faydalanmaya çalıştık. Bu bölümde Onun çocukluk dönemi ve yetişmesinde çevresel faktörler yaşadığı dönem, tasavvufi yönü, bağlı bulunduğu tarikat ve yaşamı üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Erbil'in hayatı hakkındaki malzemenin mahdut olması sebebiyle Erbil'in hayatı ile ilgili olarak Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'nun şahsi arşivi ve Mustafa Erbil Efendi'ye tahsis ettiği "Allah Dostları" kitap silsilesinin altıncısı bize büyük bir ışık tutmuştur. Ethem Cebecioğlu'nun aile efradıyla yaptığı röportajları esas almamız, netice almamızda çok önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca Erbil'in kendi yazdığı şiirlerden de hareketle kurgulama yöntemiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde hayatı, çocukluğu, gençliği, iş hayatı, evliliği ve özel hayatı, sosyal hayatı, birer başlık altında incelenmiştir.

İkinci bölümde şiirlerindeki tasavvuf çizgisi, kullandığı tasavvufi kavramlar, bu doğrultuda yazmış olduğu şiirler ve tasavvufi görüşleri, bakış açısı, istinad ettiği ayet-i kerimeler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde bize ulaşan şiirleri, mektupları ve tebriklerinden istifade edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sosyal hayatını incelerken tasavvufi neşvesinin yansıması olan güzel hallerden, hanımlara karşı nezaketi, çocuklara sevgisi, merhamet ve şefkati, vefakârlığı, misafirlerine, öğrencilere karşı muhabbet ve tutumu üzerinde durulmuştur.

İntisabı ve tasavvuf yolundaki faaliyetleri de incelenmiş, bu bağlamda üstadına vefası, sohbet usulü, hatm i hâcegân yaptırması, mensub olduğu nakşî tariki, maneviyat yoluna adam seçme tarzı, evlerde sohbet tarzını seçmesi, islam'ı anlatırken gösterdiği hassasiyet, tedbire riâyete titizlik göstermesi ele alınmıştır.

Yine aynı başlık altında, vaazları, Kur'an tilaveti, çocukların Kur'an öğretimine önem veriş, ilim adamlarına hürmeti, namazlar huşu ile ve cemaatle kılmaya gösterdiği özen, kandillere ve ramazan'a karşı iştiaklı hali, vakit disiplinine riayetkâr oluşu, vatan sevgisi üzerinde durulmuştur.

Bu başlık altında son olarak vefatı ve vasiyeti ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Mustafa Erbil'in tasavvuf anlayışı detaylı olarak incelemeye çalışılmıştır. Burada usul olarak şiirlerinde geçen tasavvufi kavramlar öne çıkarılarak, ilgili Ayetler varsa hadis-i şerifler zikredilmiş, konuya dair tasavvuf tarihindeki şahsiyetlerin konuya dair görüşlerinden alıntılar yapılmış, sonra da muasır akademisyenlerin eserleri ve yapılmış akademik çalışmalar referans alınarak Erbil'in şiirlerinde ifadesini bulan beyitlerle konu bütünleştirilerek tamamlama yoluna gidilmiştir.

Bu bölümde sırasıyla şu tasavvufi kavramlar ele alınmıştır

- 1- Seyr ü süluk
- 2- Rıza
- 3- Zikir
- 4- Kutb ve gavs
- 5- Nefs-i emmare ve nefsi-i levvame
- 6- Himmet

- 7- Tefekkür-i mevt
- 8- Tевbe
- 9- Çile
- 10- Bükâ
- 11- Murakabe-i maiyyet
- 12- Bayram
- 13- Fena
- 14- Vahdet ve kesret
- 15- Vuslat

Bu kavramları ele alırken bunlara farklı anlam yüklenip yüklenmediği tespit etmeye çalışarak, tasavvuf terminolojisine varsa getirmiş olduğu yeni kavramlar sunulmaya gayret edilmiştir. Kavramları ele alırken, tasavvuf literatürünün orijinal terminolojisi seçilerek hareket noktası ve dayanak kabul edilmiş ve değerlendirmelerimiz buna göre şekillenmiştir.

“Şiirin ne anlama geldiğini en doğru bilen, o satırların şairidir” anlamına gelen “el ma’na fi batni’ş-şair” şeklinde bir teşbih vardır; Erbil’in ifade etmeye çalıştığı konunun isabetli olarak tespitinde de, elimizdeki materyalin şiir olması hasebiyle zorlandığım mısralar çok olmuştur. Bu durumlarda kast edilen manayı çözmek açısından, tez danışmanım Ethem Cebecioğlu Bey’in çok yardımlarını gördüm.

Son olarak oluşturduğumuz 16. başlık da; bazı kur’an ayetlerine getirdiği yorumlar başlığıdır.

Erbil’in yorum getirdiği Kur’an Ayetleri arasında İçki, kumar, zina, adalet, ihsan, fuhşiyat, münker, infak, komşu ve akraba ilişkileri, yoksulların durumu, dünyanın değersizliği, israf, nimet, insanın yaratılışı, fizyonomisi, sur, ruh, Allah’ın (c. c.) sıfatlarından Kudret ve ilim gibi konulara yukarıdaki tarzda temas edilmiştir.

Ek -1’de ise hadis-i şerif, Siyer-i nebi, ashab-ı kiramdan bazılarının nazımla anlatımı ve yaptığı tahmis çalışmaları da dâhil olmakla bütün şiirleri ilave edilmiştir.

Tezimizdeki ana amacımız bakımından temel noktamız Erbil’in şair kişiliği yanında onun dervişlik, zikir ile ilim arasındaki duruşunu tasavvufî yönüyle araştırarak, bir eser halinde ortaya koymak olmuştur.

Mustafa Erbil’in sohbetlerindeki parıldayan ruhaniyeti ve günümüze yansıttığı mümtaz halini ele alırken duyduğum hazzı ifade etmeyi de, ayrı bir borç telakki ediyorum. Ayrıca, yaşadığı muhit ve döneme yaptığı katkıyı tespit ederek, hem tasavvuf tarihine hem de şiirsel yönü itibariyle edebiyatımıza katkısını tespit etmek ve bunu bilimsel olarak arz etmiş olmak da benim için büyük bir kıvanç vesilesi olmuştur.

Bu vesileyle Merhum Mustafa Erbil’i bir kez daha rahmetle anıyorum.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulgâfî, Muhammed Fuad, *Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an*, Çağrı Yay., İstanbul 1990.
- Abdullatif b. Hatib, *Evdahu't-tefasir*, Matbaatu'l-Mısıriyye, 1964
- Abdü'l-Kerim el-Kuşeyrî, *er-Risâle*, Darü'l-Cil, Beyrut, 1990
- Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü (Letâifü'l-A'lâm fi işarat-i ehli'l-ilham)*, Çeviri Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004
- Abdürrezzak, Kaşani, *İstılahatı's-sufiyye*, Daru'l-menar, Kahire, 1992
- Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, Mektebetü'l-asriyye, 2000
- Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, 2001
- Ahmed Muhtar Abdulhamid, *Mu'cemu'l-lügatü'l-arabiyye el-muasıra*, Âlemu'l-kütüb, 2008
- Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî, *Câmiu'l-usûl fi'l-evliyâ ve envâihim ve evsâfihim*, 1298 H. ,
- Algar, Hamid, *Nakşbendilik*, İnsan yayınları, İstanbul, 2007
- Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummal*,
- Alkan, Türker, A. Ü. S. B. F. Dergisi, c. 35, sayı 1 (1980) *Duyumsal Yoksunluk, Çilecilik Ve Dinsel Deneyim* başlıklı makale.
- Âlûsî, *Rûhu'l-meâni*, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1995
- Arpağuş, Safi, *Mevlana ve İslâm*, Vefa yayınları, İstanbul, 2008
- Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul, 1852
- Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

- Ateş, Süleyman, *Sülemî'nin Risâleleri, Tasavvufun Ana İlkeleri, Derecâtü'l-muamelat*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981
- Atlı, Ahmet, *Tasavvufta Ricâlu'l-Gayb*, Ankara Ü. S. B. E. Doktora tezi
- Ayni Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2000
- Baltacı, Cahit, *Tasavvuf Lügatı*, , Elif Neşriyat, İstanbul, 1981.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1997
- Beyhakî, *ez-Zühdü'l-kebîr*, Beyrut, 1987
- Buharî, *El-edebü'l-müfred*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, 1998
- Buharî, *Sahih*, Daru tûkî'n-necat, 1422
- Can, Şefik, *Mesnevi Hikâyeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003
- Can, Şefik, *Mesnevî Tercümesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997
- Cebecioğlu, Ethem, *Kayserili Mustafa Erbil Efendi* (k. s.), Erkam Matbaası., İstanbul, 2011
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005; Rehber Yayıncılık, Ankara, 1997
- Cevherî, *Es-sıhah tacu'l-lüğa ve's-sıhahu'l-arabiyye*, Daru'l-ilm lilmelayin, Beyrut, 1987
- Cübran Mes'ud; *er-Raid*, Daru'l- İlm, Beyrut, 1978;
- Çift, Salih, *Hâkim Tirmizî ve Tasavvuf Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2003,
- Demirli Ekrem, *Sadreddin Konevi'de Bilgi ve Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005
- DİA, Cahiliye maddesi, c.VII 1993
- DİA,Çile Maddesi, c.VIII,1993
- DİA, İlâh maddesi, c.XXII, 2000
- DİA, Sûr maddesi, c.XXXVII, 2009

- DİA, Meysir Maddesi, c.XXIX, 2004
- Ebû Dâvûd, *Sünen*, el-Mektebetu'l-asriyye, Sayda, Beyrut
- Ebû Hafs Şihâbeddin Ömer Suhreverdî, *Avârifü'l-Maârif (Tasavvufun Esasları)*, çev. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul 1990
- Ebu Muhammed Hüseyin el-Bağavî, *Mealimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'an*
- Ebu Nasr Serrac et-Tusi, *el-Luma'*, Mektebetü's-sekafe ed-dîniyye, (Tahkik, Abdül Halim Mahmud) Kahire
- Ebu Tâlib el-Mekki, *Kûtü'l-kulub Darü'l- Sadir*, Beyrut, 1995
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Feza gazetecilik, İstanbul
- Enver, Fuad, *Mu'cemu Mustalahatı' s-Sufiyye*, Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut, 1993
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, 2004
- Erbilî, Muhammed Es'ad, *Mektûbat*, Erkam yayınları, İstanbul, 1983
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, (Süleymaniye Kürsüsü, II), Acar Basım, İstanbul, 2011
- es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed el- Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1983; Mektebetu'l-Lübnan, Beyrut, 1990
- Fîruzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, Lübnan, 2005
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed, *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, Daru'l-kalem, Beyrut
- Gazâlî, Kimyâu's-saâde (Mecmûatü resail), Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1988
- Gazâlî, *Kimya-yı saadet*, Erkam yayınları, İstanbul, 1990
- Gazâlî, *Mükâşefetü'l-kulûb*, Dâru ihyâu'l-ulum, Beyrut, 1989
- Global Report Unaid Report On The Global Aids Epidemic* 2010
- Göktaş Vahit, *Kelâbâzî Ve Tasavvuf Anlayışı* Basılmamış Doktora tezi, Ankara. 2007
- Gündüz, İrfan, "Tasavvufî Bir Kavram Olarak Rabîta", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007]

- Hâkim Nisâbûrî, *Müstedrek ale's-sahihayn*, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1990
- Herevî, *Menâzilü's-sâirîn*, Daru'l-Kütübü'l-ilmiyye, Beyrut.
- Heysemi, (Süleyman b. Abdullah es-süveykit) *Mecmeu'z-zevaid ve menbai'l-fevaid*, Mecmei'l-melik Fahd Litabaati'l-Mushaf
- Hökelekli Hayati, Dini *Hayatın Bütünlüğü Açısından Ahiret İnancının Psikolojik Temelleri*, Sivas'ta düzenlenen Kelam Anabilim Dalı XII. Koordinasyon Toplantısı ve İslâm'da Ahiret İnancı Sempozyumunda sunduğu bildiri (29-30 Haziran 2007)
- Hökelekli Hayati, *Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi*, Uludağ Ü. İ. F. Dergisi Sayı 3, c. III
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, T. D. V. Yayınları, Ankara, 1996
- [http://www.ebediyyen.biz/umman-y-athk-59/azap-lezzet-olunca-](http://www.ebediyyen.biz/umman-y-athk-59/azap-lezzet-olunca)
- Hucvirî, *Keşfü'l-mahcub*, Ehram Matbası, Mısır, 1974
- İbn-i Hişam, Çev. İzzet Hasan, Neşet Çağatay, *H. Muhammed'in Hayatı*, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Y. 1971, Ankara
- İbn A'rabî, *Resailü İbn A'rabi (Kitabu İstilahi's-Sufiyye)*, , Dar-ı Sadır, Beyrut, 1997
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, şirketü't-tibâatü'l-fenniyye
- İbn Kayyim el-cevzi, *Medaricü's-salikin*, Daru'l-hadis, Kahire
- İbn Mace, *Sünen*, Daru ihyau'l-kütübü'l-arabiyye
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadır, Beyrut 1990.
- İbn-i Hazm, *El faslu fi'l-milel ve'l-ehvau ve'n-nihal*, Mektebetü'l-Hancî
- İbnu Hibban, *Sahih*, İdaretü'l-buhusi'l-ilmiyye, Riyad, 1992
- İbrahim b.seri ez-zeccac, *Allah'ın doksan dokuz isminin tefsiri*
- İbrahim Hakkı Erzurumî, *Marifetname*, Ahmed Kâmil Efendi Matbbası, ketebesinde sene kaydı yoktur.

- İmam Rabbânî, *Mektubat*, Elif Ofset, İstanbul, 1978
- İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-beyân*, Beyrut, 2001
- İz, Mahir, *Tasavvuf*, Kitabevi, İstanbul, 1990
- Kara İsmail, *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh yayınları, İstanbul, 2002
- Karakoç, Sezai, *Makamda*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2005
- Kasatura, İlkay, *Gençlik ve Bağımlılık*, İstanbul, Evrim Yayınevi, 1998
- Kelâbâzî, *et-Taarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut
- Kılıç, Mahmud Erol, *Anadolunun Ruhu*, Sufi Kitap, İstanbul, 2011
- Kılıç, Mahmut Erol, *Sufi ve Şiir*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004
- Komisyon, *el-Müncid fi'l-lüğa ve'l-'alâm*, Daru'l-meşriq, 1986
- Köknel, Özcan, *Alkolden Eroine Kişilikten Kaçış*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983
- Kurtubî, *el-Câmiu'l-ahkâmi'l-Kur'an*, Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1964
- Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, Merkezü Tahkiku't-turas, Mısır, 1981
- Küçük, Hülya, *Tasavvufa Giriş*, Dem yayınları, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip, (1996), *Osman Şems Efendi divanından seçmeler*
- Niyazi, Mehmed, *Medeniyetimizin Analizi ve Geleceği*, Ötüken Neşriyat, 2000, İstanbul
- Mektubat-ı Rabbani, Yasin Yay. İstanbul, 2004
- Mevlana Halid-i Bağdadi, *Risâle-i Halidiyye*, Hazırlayan, Çiçek, Yakup, Furkan kitabevi, İstanbul, 1997
- Mevlana, *Mesnevi*, MEB yayınları, İstanbul, 2001

- Mu'cemu'l-luğa, *Ebu'l-Hüseyn Ahmed*, Daru'l-ihyau't-türes el-Arabiyye, Beyrut 2005
- Komisyon, *Mu'cemü'l-vasit*, İslam Kitabevi, İstanbul
- Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Adab*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1995
- Muhammed Beşîr el-hindî, *Sıyânetü'l-insan*, Matbaatu's-selefiyye
- Muhammed Mahmud Hicâzî, *et-Tefsirü'l-vâdih*, Daru't-tefsir, Zakazik, 1992
- Muhammed Mütevella Şa'râvî, *el-Havâtır*, Metabi' ahbaru'l-yevm, 1997
- Muhammed, Reşid, *Tefsirü'l-menar*, el-Hey' etü'l-Mısriyye, 1990
- Muhâsibî, Ebu Abdullah el-Haris b. Esed, *er-Riaye li Hukukillah*, Daru'l-kütübü'l-ilmiiyye, Beyrut, 1985
- Mustafa Erbil'in "Aile Şeceresi", (Ethem Cebecioğlu özel kütüphanesinde mevcut)
- Münzirî, *et-Terğib ve't-terhib*, Daru'l-kütübü'l-ilmiiyye, Beyrut, 1417
- Nesâî, *Sünen*, Mektebetü'l-Matbuatı'l-İslâmiyye, Halep, 1986
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Veysel Karanî ve Üveysilik*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1942
- Ömür, Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007
- Özköse, Kadir, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Ensar Yayıncılık, Konya, 2008
- Prof. Dr Ali Ağaçfıdan, Prof. Dr. Levent Akın, *Türkiye'de Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar (Cybe) Ve Hiv/Aids'in Sürveyans Sistemine İlişkin Durum Analizi*, T. C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Buluş Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri-Ankara, 2007
- Prof. Dr. Meral Aksoy, *Hiv, AIDS ve Beslenme*, Klasmat Matbaacılık, 2008, Ankara
- Râgıb el- İsfehânî, *el-Müfredat fi ğaribi'l-Kur'an*, Darul-kalem, Beyrut, 1412
- Râgıb el- İsfehânî, *Tefsiru Rağıb el-isfehani*, Külliyyetü'l-adab, Camiatu Tanta, 1999
- Ramazanoğlu Mahmud Sami, *Musâhabe VI*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1985
- Razî, *Muhtaru's-sıhah*, Mektebetü'l-asriyye, Beyrut, 1999

- Razi, *Tefsirü'l-kebir (Mefatihü'l-Ğayb)*, Daru ihyau't-turasu'l-arabî, Beyrut, 1420
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server, *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2003
- Sağlık Bakanlığı'ndan 1 Aralık Dünya AIDS Günü nedeniyle açıklanan rapordan
- Serrâc, *el-Lüma'*, Mektebetü's-sekâfiyyetü'd-dîniyye, Mısır, 1998
- Seyyid, Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf sözlüğü*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2008.
- Suad el-Hâkim, *İbnü'l- Arabî Sözlüğü*, Kabcacı Yayinevi, İstanbul, 2004
- Suad, el-Hâkim, *El-Mu'cemu's-sufiyye(el-hikme fi hududi'l-kâmile)*, Nedret basım dağıtım, Beyrut, 1981
- Sühreverdî, Şehabüddin, *Avarifu'l-Mearif* C. II. s. 43. , Daru'l- Mearif, Kahire, 2000
- Sülemî, *Risâleler*, (Minhâcu'l-ârifin). 10, 11, Ankara Ü. Basımevi, Ankara, 1981
- Şemseddîn Sâmi, *Kamûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1999
- Şerif Ahmed b.Ali, *Halidiyye Risâlesi*, sene, 1257 h.
- Şimmel, Annamaria, *Tasavvufun Boyutları*, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul, 2000
- Şükun, Ziya, *Gencine-i güftar ferhengi Ziya*, MEB, İstanbul, 1984
- Taberâni, *el-Mu'cemu'l-evsat*, Daru'l-hameyn, Kahire
- Taberâni, *el-Mucemu's-sağir*, el-Mektebü'l-İslamî, Beyrut, 1985
- Taberâni, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1984
- Tahiru'l Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, Selam Yayınları, Konya, 1965
- Tatçı, Mustafa, *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006
- Tefsîrû's-Sevrî, *Ebu Abdullah Süfyan es-Sevrî*, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, 1983
- Tirmizî, *Sünen*, Matbaatu Mustafa el-babî, Mısır, 1975
- Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayinevi, İstanbul, 2001

- Topbaş Osman Nuri, *Altınoluk Dergisi*, Yıl: 2004 - Ay: Nisan - Sayı: 218
- Topbaş, Osman Nuri, *İmandan ihsana Tasavvuf*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2009
- Topbaş, Osman Nuri, *Son Nefes* Erkam Yayınları, İstanbul, 2009
- Topbaş, Osman Nuri, *Tefekkür*, Erkam Yayınları, 2011, İstanbul.
- Tosun, Necdet, *Bahhaeddin Nakşibend*, İnsan yayınları, İstanbul, 2007
- Uludağ, Süleyman, *Keşfü'l-mahcûb*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996
- Uludağ, Süleyman, *Kuşeyrî Risâlesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003
- Uludağ, Süleyman, Sülemî'nin Risâleleri (*Tasavvufun Ana İlkeleri*) Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1981
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve sözlüğü*, Kabalcı yayınevi, İstanbul 2001; Marifet Yayınları, İstanbul, 1991
- Üstüner Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 2007, Ankara, s. 68(Nesimi Trc, 3/6/11)
- www. unaids. org/globalreport/documents/20101123_Global Report
- Yılmaz Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, Ensar Yay. , İstanbul 2002
- Yılmaz Hasan Kâmil, Gündüz İrfan, *Tasavvufun Esasları*, (Avarifü'l Mearif tercemesi) Erkam Yayınları, İstanbul 1993
- Yılmaz Hasan Kâmil, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yayınları, İstanbul 1997
- Yılmaz, Hasan Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 2002
- Yılmaz, Hasan Kamil *İslam Tasavvufu(el-Lüma'tercümesi)*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996
- Yüce, Abdülhakim, *Kalb Hayatı*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 2000
- Yüce, Abdülhakim, *Tasavvuf ve ıstılahları*, Van, 1996
- Zemahşerî, el-*Keşşaf an Hakaiki ğavamidu't-tenzil*, Daru'l-kitabu'l-arabi, Beyrut, 1407
- Zuhayli, *et-Tefsiru'l-münir*, Daru'l-fikri'l-muasır, Dımeşk, 1418

EK- 1

(MUSTAFA ERBİL EFENDİ'NİN ŞİİRLERİNİN TAMAMI, BAZI MEKTUPLARI VE
BAYRAM TEBRİKLERİ)

MUSTAFA ERBİL EFENDİ'NİN ŞİİRLERİ (1945-1958)

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

BİR HAKİKAT (10.03.1945)

*Hakikattir sözlerim, sanmayınız uydurma
Birer birer söylerim ister duy, ister duyma
Fâcianın sebebi bir erkek bir de kadın
Felaketi dinleyip acısından az tadın
Derd ü elem zamanı günden güne yaklaşmış
İki gönül birleşip bir mihneti paylaşmış
Hazırlıklar başlamış, çünkü olacak düğün
Talî bedbaht insan kâh ağla kâhi övün
Merasimler yapılmış çün tamamlanmış nikâh
Bundan sonra başlamış araların âh vâh
Anlaşmazlık uzamış geçimsizlik şiddetli
Bilmem olur mu desem bunlara taptan deli
Muzaffer'le Nâdir'in araları açılmış
Dirliksizlik tohumu evlerine saçılmış
Hamiledir Muzaffer doğum zamanı yakın
İbret al sözlerimden gülüp de geçme sakın*

Beklenilen yavrunun doğmuştur günü, ayı
Güneş gibi hakikat, yalan sanma de dayı
Sancı gâyet şiddetli, ev halkı pek telaşlı
Katmerli felâketi yüklü yavru bu yaştâ
Nihâyet feryatlarla gelmiş dünyaya çocuk
Gördüğümden hisse al aman deme be kaçık
Şerbetler hazırlanmış, gelenlere vermişler
Gam ve mihnet beziyle bu yavruyu sarmışlar
Masum kızın adına MÜEYYED'i takmışlar
Binbir itinâ ile yaralıya bakmışlar
Yaralı dedim, amma hatta yoktur beresi
Izdıraplarla dolu bu kızın her çevresi
Gelmiş iki yaşına anne baba pek gergin
Ayrılık kavgasıyla yapmışlar evde sergin
Nihâyet iş uzamış, vermişler hem kararı
Hayırlıdır sanmışlar birbirinden fırârı
Anne terk etmiş evi MÜEYYED artık öksüz
Taliin cilvesine söyleyemem bir tek söz,
Nâdir almış kızını terk etmiş yâd ellere
Hem gönlünü kaptırmış boz bulanık sellere
Yavrucuk büyümekde, yabancılar annesi
Pek seyrek gelip görür, yaralıdır babası
Gıdası azar, şamar gelmiş birkaç yaşma
Yetiş tali'siz yavru, gelecek var başına
Verecekler evlatlık, başlamış türlü plan
Babasına bulmuşlar gâyetle müthiş yalan

Ölmüş bir kız çocuğu Nâdir'e haber gitmiş
Zavallı bedbaht baba gelip kızına yetmiş
Sağ olsun oğlum başın, öldü artık MÜEYYED
Tekrâr evleneceksin, olur bir çocuk elbet
Meğer ölen başkası, ne çare bu saf baba
Yavruyu bilmemekten çekti illere caba
MÜEYYED'i vermişler şarka giden subaya
Duyup da hayret edin alakasız babaya
Seneler böyle geçmiş derken ölmüş yüzbaşı
Koparmışlar feryadı kimsesizlikten nâşî
Yüzbaşının karısı hicret eylemiş şarktan
Ne diyelim bu işe emir gelmiştir Hak'tan
Felâketin çeşidi bundan sonra başlıyor
Hâmîsiz kalan kadın MÜEYYED'i haşlıyor
Karar vermiş, bu kızı terk edecek bir yere
Çıkarınca evinden, sandı feraha ire
Nihâyet kaydettirmiş çocuk bakım evine
Kendisi dönüp gelmiş hem sevine sevine
Gam ve keder okunur MÜEYYED'in gözünde
Neş'eden eser yoktur, sözünde ve yüzünde
Ne çare tali onu sürükleyip götürür
Öz annesi babası Ankara'da oturur
Olup biten işlerden yok birinin haberi
Bilseler kollar açıp sararlar MÜEYYED'i
Anne baba zevkinden, unutmuşla bu kızı
Felâketler bekliyor düzülmüş dizi dizi

*Bakım evinde rahat günden güne büyüyor
Geceler karyolada mışıl mışıl uyuyor
Ne arayan, ne soran, olmamış bir gün olsun
Hey tali(h)siz yavrucuk soluyor benzin solsun
Ne yanağın okşayan ne isteğini soran
Olmamış bir kerecik nerde seni doğuran
Yanında bir çocuğun bir gün arayan olsa
Hakkın var bedbaht çocuk gözlerin yaşla dolsa
Gerçi fırsat vermiyor, arıyor annesini
Duymak istiyor elbet yavrum diyen sesini
Bazan hasta oluyor, ağrıyor ağrıyor belli başı
Fırsat vermiyor asla, kimsesizlikten nâşi
Anne baba hissini duymak çağına geldi
Senin acıklı hâlin cidden kalbimi deldi
Böylelikle yetişti yuvadan çıkacaktır
Fakat bu yaralıya bilmem kim bakacaktır
Hizmetçi isteyen çok, verildi birisine
Asâleti çok temiz, fakat ilin nesine
Değişmiş, bitmek üzere, edecek anne zuhur
Sığındığı en son yer, bir doktorun evidir
Merhametli insanı, bu'hal cidden eritir
Bu evde emniyeti görmemiş asla yavru
Almış temiz kağıdı, gitmiş polise doğru
Çünkü başka yeri yok ilticâsı emniyet
Temiz bir yuva bulsa, gider cânına minnet*

*Türlü münakaşalar emniyette başlamış
Kara tali(h) bunu ard ardına taşlamış
Derken bir polis gelip kalemde olmuş ayan
Bir birini bilmiyor uvey baba Süleyman
Anne yavru, yan yana, devam ediyor feryad
Süleyman göz yaşından burnu durmuyor berbad
Gözyaşları sel gibi çalkandı hayli müddet
Yetişir be evladım çektiğin bunca mihnet
Anne evlat sarmaştı, hasret iştiyâk dindi
Müteaddid mendile bunlar göz yaşı sildi.
Bu sûretle bir zaman geçti bunların ömrü
Evlenmek zamanıdır, geldi bu işin devri
Süleyman kardaşına nikâh etti bu kızı
Felâketler son buldu, kesildi türlü sızı
Birkaç yavruya anne bu da olmuş akibet
Şu dünyaya gelmemek aklımca büyük nimet
Otuz sekiz senedir yaş, adım gezdim durdum
Ağlamayan insanı bir kez olsun görmedim
Kahpe dünya bir kere güldürürse bin defa
Ağlatır, üst üstüne bütün işleri cefâ
Ne çiledir, ne haldir, anlayana aşk olsun
Baharım yazım kıştır solsun çiçeğim solsun
Dünyaya geleliden bir zevk alıp gülmedim
Felâket yağmurundan sağ solumu bilemedim
.Göğüs açtım mihnete, meyi eylememe devlete
Baş açar ve koşarım sefâlete zillete*

*İster isen baş açma, bulur seni felâket
Kimseler kurtulamaz, kurtulmamıştır
Derdimi tâzeledi bu kızın acı hâli
Delilerde bulmuştur (Şekib) ferağ-ı hâli
Öyle günah işledim, çekemez onu dağlar
Ölülere yanmayın, firkattedir sağlar
İşlediğim günahı merak mı eylediniz
Ben öldükten sonra da vârisim söylediğiniz
Muhakkak ki feryâd ü figânı koparırlar
Şu dünyanın zevkini bir gün elbet alırlar
Vebâlim gâyet büyük, kimse çekmez çekerim
Benzerim az ve ender Altundağ'da gezerim
Veleh çok olsa paran birkaç da apartman
İnsanoğlu değil mi varıp toprakda yatan
Ölmekle kurtuluş yok sorulur dürlü hesap
Bu söz benim değildir, basbas bağırır Kitap
İnsan için kalk etmiş gerçi bunca nimeti
Delilikte bulurum, buldum hattâ devleti
Çünkü deli, la yüs'el dünya ve ahirette
Bunun için bu gibiler dâim ulu nimette
Akıl başta varken düşün tefekkür eyle
Bırak lüzumsuz sözü dâim Mevlâ'yı söyle
Gece gündüz durma kıyam et ruku eyle
Günahlardan kurtulup makbûl Hakka böyle
Karıncadan ibret al, yazdan tedârik görür
Mütemâdi gayretle ne yorulur, ne durur*

Çocuklara baksana imtihândan korkarlar
Gece gücü durmayıp derslerine bakarlar
Kış gelmeden odunu alırsın, hem kömürü
Gark olmuşun gaflete yaptıkların doğru mu?
Ölümün düşünmezsin, ölenleri görmen mi?
Gelir bir gün başına fehmedipde bilmen mi?
Haram helal kazanır, düşünmezsin bir kere
Aklın başına gelir terk edilince yere
Birkaç günlük hayata verdin bütün himmeti
Lüzumsuz görüyorsun ölüm için gayreti
Evet şimdi gülersin bil ki ağlıyacaksın
Ettiğin amelleri sanma saklayacaksın
Ecel gelip çatmadan, vücûd yere yatmadan
Ömür hitâma erip karanlıklar çatmadan
Geçmişteki hâlini düşün nedâmet eyle
Ricâlarını bir bir ulu Tanrı'ya söyle
Gözyaşlarını akıt, de ki bir daha yapmam
Aman Allah'ım affet eğri yollara sapmam
Gözyaşı muhakkak ki eritir günahları
Yetiştir arkasından feryadı âh vâhları
Annenden doğmuş gibi tertemiz etsin Allah
Nefsin öldür, artık uyma şeytâna yallah
Yüz kez nasihat ettim ERBİL sana duymadın
Nefsine mağlup olup asla Hakk'a uymadın

Kaleme alındığı tarih: 10.03.1945 Daktilo tarihi: 10.01.1946

TARDİYYE

(Şeyh Gaiib Hüsn ü Aşk'tan)

*Hoş geldin ey berid-i cânan
Gel ver bana bir nüvid-i cân
Can ola feda-yı îd-i cânan
Yârin bize bir selâmı yok mu?*

*Ey Hızr-i fütadegân söyle
Bu sırrı edip ayân söyle
Ol sen bana tercemân söyle
Ketmetme yegân yegân söyle*

*Gam defterinin tamâmı yok mu?
Ya Rab! Ne intizârdır bu
Şaşmaz nice rüzgârdır bu
Hep gussa vü harhardır bu*

*Duysam ki ne şivekârdır bu
Vuslat gibi bir merâmı yok mu?
Çıkdım ser-i dâra hemçü
Mansûr Âvâzım ezân-ı nefka-i*

*Sûr Gam kıldı gülümü Şah Mansur
Oldum sipeh-i belâya mahsûr
Ol pâdişehin peyamı yok mu?
Kalmadı bu şerhden gedâlar*

*Ferdâlara kaldı âşinâlar
Durmaz mı ahdeler vefâlar
Geçmez mi bu ettiğim dualar
Hâl-i dilin intizâmı yok mu*

*Dil hayret-i gamla lâl kaldı
Gâlib gibi bî mecal kaldı
Gönderdiğim arz-ı hal kaldı*

*El'ân bir ihtimâl kaldı
İnsafın o yerde nâmı yok mu*

DASİTÂN-I FEZÂ

No:1

Ben gidemem Üncü ile Fezaya

Kırar merdiveni, uğrar kazaya

Okuyup yalvarıp ulu Hüdayâ

Muîn olsun ıyâlinden cüdâya

Saimin dolmuşu kaçır hem uçar

Geçtiği fezaya dehşetler saçır.

Seyrederken basamaklar kırılmış

Ücünün feryâdı Arş'dan duyulmuş

Dolmuşu görenler sevmiş vurulmuş

Dolmuşa Ergüder nâmı verilmiş

Saimin dolmuşu dolmuş ne dolmuş

Fezâdan içine sarımsak dolmuş

Erbil erkes gibi düşmüş hayâle

Fezada yiyecek gıda, Piyâle

Herkes meftun yakışıklı Cemâl'e

Cemâl bile güldü şu garip hâle

Ergüder dolmuşla giden fezaya

Seyreder sâlimen düşmez kazaya

7.4.1958 Mustafa Erbi

"HURİLER"

*Gezerken uğradım bir selâm çaktım
Gâyetle dalgındı aldı selâmı
Kahkahalar aksetmekte berdevam
Güzellerle mahsûr idi Balkanlı
Hurileri çok çeşitli ve boldur
Sâkiyâ var ise bardağı doldur
Cennetü'l-Firdevs'e dönmüş hazîne
Gördüm olmuş hurilerin mekânı
Üstâdım Balkanlı Pîr olmuş yine
Hüdâ lutfeylemiş bütün imkânı
Etrafını çevrelemiş bin hurî
Fıkır fıkır kaynaşıyor bir sürü
Aman üstad medet Kemal Balkanlı
ERBÎL ide idhâl eyle sürüye
Küstahlık bir yana gâyet iz'ânlı
Okurum Fâtiha çektim driye
Tedbiri kaybettim şaşırdım bir ân
Âteşin yükseldi yan ERBÎLÎ yan*

22.5.1958

- 1- Hazine: Maliye vekâleti Hazine umum müdürlüğü
- 2- Kemal Balkanlı: Kambiyo Müdürlüğü servis şefi
- 3- Öğle yemeğini müteakipistirâhat esnasında kambiyonun yeni binâyâ taşınması
hasebiyle gezerken koridordan gördüklerimdir.

CEVABÎ BİR ŞİİR

Kayseri'de bulunan eniştem Lütfü Günay'dan aldığım bir mektupta Hemşirem Necmiye hanımın bizi merak Ettiği bildiriliyordu. Bu mektuba verdiğim cevap münasebetiyle mektubun Altına yazılan manzumdur:

*Osman oğlu Mustafa sıhhatli ve zindedir
Eski huyu be devâm sabit kadem dindedir
Alem yine ol âlem, devran devrinde hemân
Çarh-ı felek dönmekte olup inkılab eyler zaman
Gönderildik de geldik bu âlemi seyrana
Ruy-ı zemin yemyeşil, gönlüm ise vîrâna
Bacım merak eylemiş memnun oldum sevindim
Bu gün gittim KAYAŞ'a herkeslere övündüm
Gençoğlu, Lütfü Turan, eniştem Lütfü Günay
Akraba taallukat küçük ÇAKMAĞI da say
Cümlesi bizden bizim ûlâ uhrâda birlik
Mahşerde de kurarız topluca ulu birlik
Merak etme kardaşım, Hakkın himayesinde
ERBÎL gezer dolaşır hamdolsun gâyet zinde
Bu taraftan cümleye selâm, saygı ve minnet
Bulunduğumuz anlar Hak'dan verilen ni'met*

6.5.1958, Sah (Dairede yazılmıştır)

Mustafa ERBÎL

İmza

FÂHİR'E

*Dest-i şerifinle yazdığın kartı
Özümler okuyup Rahmâna şükürü
Eyledim, pââyânsız senâ ve Hamdi
Arz-ı hâl eylerim derûnum imdi
Gafletten gaflete dalıp bunaldım
Yolculuk yakındır, mahvolup kaldım*

**20.4.1958 PAZAR: ŞEKER-RAMAZAN BAYRAMIDIR. BAYRAM MÜNASEBETİYLE
GELEN TEBRİK KARTLARINA VERİLEN CEVAPLAR**

Eskişehir Emlâk Müdürü Vecdi Över'e Yazıldı:

*Erbil öper gözünden
Erkek belli sözünden
Muhalefet hatâdır
Git bayanın izinden (752)*

Muradiye Fidanlık Mühendisi Tahsin Yatman'a Yazıldı:

*İyd oldu bayram oldu
Cihân feyz ile doldu
Yazık yazık Erbil'e
Nefsine mağlub oldu*

*Mühendis ve Mimar Ömer Kirazoğlu'na Yazıldı
(Telgraf olarak):*

*Tebrik ettim bayramını iydini
Hüdâ etsin, Allah cümle virdini
Hazihi cennâtü adnin fedhulû
Maiyetinde dâhil olsun Erbili*

Mersin Vergi Memuru Ahmet Tuğrul'a yazıldı:

*Erbil öper elinden
Mahrum kaldım dilinden
Hayat böyle berdevâm
Bülbül cüdâ gülünden*

Yeşilhisar Güney Cami-i Şerifi İmamı Kâmil Peker'e yazıldı:

752 Muhalefet Hatadır: Karşı çıkmak yanlıştır.
Git Bayanın İzinden: Hanımın izince git...

*Donandı bağ u bostan
Ettim seyr-i gülistân
Sevdiğim kâmil Peker
Yazsın bizlere destan*

Gümüşhacıköy'de Tüccar Faik Yüksel'e yazıldı:

*Çalış sa'y et de yüksel
Gelip çatmadan ecel
Bin nedamet çi fayda
Mahvolur cümle emel*

Çarşamba Manifaturacı Ahmet Kabaş Kardeşlere yazıldı:

*Çok sevdim Kabaş'ları
Tatlı olsun aşları
Gam kederden âzâde
Yıkılmasın kaşları*

İncesu: Halil Bozkoyun'a yazıldı:

*İtiraf-ı cürmetti; lutfâ iltica ettim
Kusurum bî nihaye; battım gaflete battım
Hoşgör Erbil'in hâlin; Hak göstere sin cemâlin
Hayat serîu'z-zevâl, affolunsun vebâlin*

Çarşamba Manifaturacı Hüseyin Sevinc'e yazıldı:

*Arzuhal var Kabaş'ta
Feyiz bulunur taşta
Erbil'de istidâd yok
Halbuki elli yaşda*

24.4.1958

Perşembe

Dairede

BEKLEDİĞİM CEVAP

*Felek Mustafâ'ya yar olur amma
Fırsatlar fevt olup geçtiği zaman
Bahtımın yıldızı doğacak amma
Cesedim toprağa düştüğü zaman
Muradım zuhura gelecek amma
Can kuşu kafesden uçtuğu zaman
Ufak bir iltifât olacak amma
Ve'l-ba'su ba'de'l-mevt olduğu zaman
Beklediğim cevap gelecek amma
İsrafil surunu çaldığı zaman
Gecenin zulmatı silinir amma
Fecr-i sâdık tulü ettiği zaman
Uyuyanlar birgün uyanır amma
Ecel şerbetini içtiği zaman
Gaflete nedâmet olunur amma
Azraili gözle gördüğü zaman
İsyânın cezası çekilir amma
"Ya Abdi!" hitabı erdiği zaman
Meclisde devâma bakılır amma
Dilekçe sunmadım, sunduğum zaman
İbrahim Bey "Hâmi" olacak amma
Vekâletnâme verdiğim zaman
Fukarâyâ şefkat gösterir amma
Derdini arzedip döktüğü zaman*

*Hızır gibi koşar imdâda amma
Girdab-ı mihnete düştüğüm zaman
ERBÎL'im kıymeti bilinir amma
Bu fânî âlemden göçdüğü zaman*

17.2.1957

Not: Yüksek Mühendis ve Mimar, Sayın eniştem Ömer Kirazoğlu'na takdim ettiğim üç adet mektup ve bir adet manzûm arîzalara karşılık verilmemesinden mütevellid bu manzum kaleme alınmıştır. İnşaallâhu Teâlâ cevap gelir ve başkaca yazıya lüzum ve mahal kalmaz. Aksi takdirde bu emsâli baş ağdırıcı laflar devam edecektir.

Mustafa Erbil

ERBİL'İN HALİ

*İhlâl eyle sükûtu, çünkü ERBİL çatladı
Bu ânade içimde ne atomlar patladı
Sükût kemal mahsâla muteberdir inandım
Gönlüm isyana dalıp hidrojenler topladı
Hidrojenle atomu erittim bir potada
Kutuplara fırlattım kâinâtı titretti
Meğer kalbin imâli yapılmazmış bir yerde
Bir âh çektim derûndan dünyaları inetti
Maksad tahakkuk etti arzuhalim hıfzeyle
İllâ bir mektup gönder, olay cânıma yetti
Gerçi inat câhilin, inat ettim beklerim
Yoksa ki İstanbul'da zarfile mazruf bitti
Mırmır ahmakın derler, mırmır devam eder
Înâdımı arzettim ihtiyâr elden gitti
Geldi gelecek derken korkum bu ömür bitti
Hak günahın affede, ERBİL mezara gitti*

2.2.1957

Not: İstanbul'da Yüksek Mühendis sayın Ömer Kirazoğlu'na bir iş için yazdığım üçüncü mektubuma karşılık gelmemesinden dolayı bu manzum yazılmıştır.

"ŞU SERSEM ERBİLAYI"

Mâna gözleri açık seyrettiler, hâlini
Görüp âgâh oldular, dağ gibi vebalini
Gördün ya bakmadılar, rûyuna çünkü siyah
Keşf-i esrar ederler, tasdik eyledim Veli
Nîm iltifat ummuşdun, kirli eli sıkamazlar
Selâm verirler amma yakınlıktan pek hâlî
Öyle bir ân oldu ki lokma hazır bir yanda
Düşünmek mümkün değil şu sersem Erbilayı
Midemiz doldurmuşduk, Kâmil'in sofrasında
Yatacak derman yokdu, olsa zerde pilavı
Ne çare ki korktular, yıkılıp kalır deyü
Men seyrana dalmışdım, arzdan uzak semayı
Gördüm alem kırılmış, durur kâide demir
Artık gına getirdim, uçur salar Hümâ'yı
Sayarlar saymaz olmuş, sayılan varsa
Kimler sayıp sevecek, mangırsız fukarâyı
Kiraz zamanı geçti, vakt-i hazan karibdir
Beklemek şart ve elzem, gelecek ilk bahar
Esemendir sevdiğim, esdirdi göz ucuyla
Buyurun şürb edelim, çay salikân şarabı
Elhakkı âşikâre, kemter ü eduâ hakiriz
Hudâ lütfetti ezel, Sultanım Es'ad-ay
Düşdük yokluk bahrine, günah ERBİL'in kârı
Rabbim, dostun aşkına bize bağışla yârı

Temmuz, 2.7.1957

Zilhicce 1375 (Kurban Bayramı 4. Gün)

"KATLE SEBEP OLURSUN"

Ey güzeller güzeli, hansa müstesnamısm

İnsan desem değilsin, nutkeyleki perisin

Bakışların mânidâr, şivelerin öldürdü

Bildir bana kendini, yoksa acep hurisin

Endâmın âsâ endâm, bu ânadek görmedim

Bağ-ı İrem'den meş'et eyleyen servi misin?

Gülüşlerin muhite, fıtne fesad saçıyor

İtidâli zapteyle, katle sebep olursun

İnsaf ile kıl nazar, şulelerin eritir

Bakan aşınaları yoksa oksijenmisin

ERBÎL, tedbîr, temkini görünce terk eyledi TEMKÎN

Allah (c.c.) aşıkına söyle efsûn bir sekkar mısın?

16.6.1954 Ankara Tıp Fakültesinde yazılmıştır

BİR MEKTUP

*Bir mektup yolladım cevapsız kaldı
Bie değil mükerrer nâmeler aldı
Anladımki cevap mahşere kaldı
Figânlar içinde geçen günlerim

Hayâliyle geçdi uzunca yıllar
Hayran oldu bana kuşlar bülbüller
Elçilik eyledi sekerde yeller
Binbir ızdırapla geçen günlerim

Andıkça ismini dökerim yaşı
Ferman eyleyince kırarım başı
Zehirle pişirdim çorbayı aşısı
Âh enin ile geçen günlerim

Bir teselli buldum neyleyim şöyle
Hayâliyle meşgûl olurum böyle
Seher yeli n'olur dertlerim söyle
Mihnetler içinde geçen günlerim

Erbil yârdendi, yâresi derin
Tedâvi istemez şifâsı enin
Ansızın karşıma çıkınca demin
Gözyaşı dökerek geçen günlerim*

10.8.1951 Cuma (Dairede) İmza

BEHÇET BEY AMCAMA

*Dua eyle beşyüz bini bulalım
Ömrün son deminde zevke dalalım
Yiyelim, içelim atalım gamı
Gafletten gaflete batıp dalalım
Nefs-i emmârenin murâdı tamam
Fakir muhtaç kapıları çalalım
Eylesin tahakkuk yaşayan emel
Kederleri başka yere salalım
Ecel gelip karşımıza çatmadan
Nice dilekler is'âf kılalım
Hüdâ'nın ihsânı hesapsız lâ şek
Korkarım can kuşu olunur münfek
Borcumuz var ihtiyaçlar bi hudud
Biz bizi çelim kerimdir Vedud
Takdir-i Hüdâdır tedbir ne lâzım
Nakdimiz tükendi Âkibet şedid
Hakk'a teslim olup rıza bâbında
Duralım sıdjile olunmaz nevmid
"EL-FAKRU FAHRÎ" ye attıkça nazar
Nefsimi sanırım gâyetle hasud
Taksim-i ezeldir gelir gelmekte
İmanım kavidir, çekilmez hudud
Rabbimiz Ganî'dir bizlere ihsân
Ettikçe şüphesiz oluruz şâdân
Hesapsız mangırı saklamak için
Bir nice dostların kapısın çaldık*

*Ezelden vurgundur ERBİLİ ayla
Korkarım ayazda burada kaldık
Mevlâmız var bize her şeyden üstün
Gülmeyen talim şimdilik küskün*

20.12.1949 Dairede yazıldı

*Not: Halacığım, bu şiir müseddes (altılı)dir. Yazılırken usulsüz yazılmıştır.
(Hazırlayanın Notu: Şiir daktilo edilirken 4+2 şeklinde yazılmış, ancak beytler birbirine
karışık vaziyette yazılmıştı. Yayına hazırlarken elinizdeki nüshada bu durumu düzelttik)*

BAKMA!

İhtiyarım, takâtım yok

Bakma Allah (c.c.) aşkına

Merhamet kıl kerem kârım

Yakma Allah (c.c.) aşkına

Gizli kalsın bir kıvılcım

Atma Allah (c.c.) aşkına

Zülfü zincirin bu kez de

Takma Allah (c.c.) aşkına

Hüsnüne, endamına, şivene yandım yeter

Yandığım âteş cehennem nârı desem bin beter

7.8.1954

SEVİNDİR

*Mest-i cânımsın hayalin sinede
Afitab duysun haâlet dünyede
Her zaman etsem takayyül rûymı
İstemem şemsin ebed tulûunu
Zindan olmaz mı cihan, firakından
Esdi rüzgar haber vardır bûyından
Reva gördün bunca mihnet zahmeti
Bilmek isterdim nedir kim hikmeti .
İstemem sensiz zeminin vârmı
Lütfedip göster n'ola didârını
Gelmez oldun bezme, gayre iltifat
Ülfet ettin cevher-i cânım berbat
Tulü eyle kalbe mâh'ım el-aman
Âdetindir çevri kabrinden aman
Yıllar oldu gizli tuttum aşkını
Gel sevindir, erbil senin şaşkını*

Pençüşenbe-14.7.1955 (Dairede)

ANKARA YENİMAHALLE'DE EMMİSİ (AMCASI)
EVİNDE MÜSAFERETEN MUKİM KIZIM MEDHİYYE ERBİL'E

Baba kızın gözünden, kız babanın elinden
Öper öperde doymaz şirin tatlı sözünden
Boşluğunu doldurmaz, dünya bütün verile
Kan'ımdaki metâım bitmez tükenmez çile
Felek bana yutturdu kâse, kâse zehrini
Bana zindan, ağyara cennet etti dehrini
Edebi mektup yazma, sinem dolu gam ile
İsrâf eyledim, verdim ömür sermayesini yele
Hayâlinle teselli bulmakta hasta kalbim
Minnet eylemem sensiz cihan şâhma kalbim
Erbil'i takdir etmek bugün cümleye muhal
Kızım gücenmem asla, olunsam bile ihmal
Yokuşuyum bir yolun ahd ü peymân eyledim
Şimdiki meşrebim: tâ ol zaman söyledim
Amcanla yengene Osman ile Hikmet'e
Ahmet ile Haluk'a ve nihâyet Bülend'e
Selâm eyle ERBİL'den duâmız berdevamdır
Gözlerinden öperim, öpülecek zamandır

29.7.1954 Perşembe-Dairede yazıldı İmza

ŞİİR

*Aşka giriftârım derd ü mihnetim
Her dürlü felâket ezel zimmetim
Belâlar feryadlar maksûm kısmetim
Her nesne hakâret büyük nimetim
Yerden gelen felâketler devlettir
Sabr-u temkin insan için nimettir
Yari gaybeyledim, ağyâr bezmimde
Âşikâre hakkım gülmek benim de
Bahânedir amma zavallı mide
Ağlarım ağlarım yüzüm süveyde
Yerden gelen tek bela bin nimettir
Tahammül göstermek ulu servettir
Aşkımın uğruna fedâ eyledim
Cânımı, kanımı yâri söyledim
Gece gündüz inim inim inledim
Leylâ'nın sesini yine dinledim
Seher vakti esen rüzgâr spotadır
Beslediğim şu can kurban dostadır
Şân u şöhret gözükmüyor gözüme
Hastasın diyorlar, bakan yüzüme
Girebil se bigâneler özüme
Agâh olur, sinemdeki sızıma
Ağrılar sızılar kalsın benimle
ERBÎL, ebediyen olsun seninle*

7.6.1953 -Pazar/Kasp dükkanında

BİR KAHVE

*Böyle kahve içmedim, kalbim şevkile doldu
Endîşe-i ağıârdan benzim soldukça soldu
Bir ân için hayale ümmide düşen gönlüm
İstikbâli va'deden neler nelerle doldu
Behey zavallı gönlüm, terk eyle şu hayali
Görmekle görmemenin tesiri çok cemâli
Öyle amma ihtiyar oldun bir koca moruk
Şimdi daldın evhâma terk eyledin kemâli
Hakikate ermeyen âşık hayâle dalar
Nihâyetsiz emelle kendin ummana salar
Böylelikle zevkyâb olurken bîçâre dil
Rakibin kaygusuyla ERBİL daldıkça dalar*

23.10.1953 / Dairede/İmza

ENİŞTE

Öyle bir ayak ki çocuk mezarı
Ağladım, ağlarım hep zarı zarı
Keş ü güzâr ettim bütün diyarı
Acaip nesnedir, yoktur misali
Dünyaya gelince bastım figânı
Vird edindim dâim âhı efgânı
Görmedim ben gibi acaip hilkat
Keş-ü güzâr ettim bütün diyarı
Ağyarı bend edip terk ettim yârı
Bülbül mesken etti kendine hân
ERBÎL gibi yokdur böyle rû siyah
Keş-ü güzâr ettim bütün diyarı

22.5.1957-Dairede yazıldı

Not: Kayseri Yetiştirme Yurdunda kunduracı eniştem Lütü GÜNAY'ın iskarpin yapmak üzere ayağımın ölçüsünü istemesi münasebetiyle, ölçü aldığım kâğıdın üzerine yazılmış ve Kayseri'ye yollanmıştır.

DERMANIM TÜKENDİ

*Dermanım tükendi takatim bitti
Adûnun ettiği sana kâr etti
Takdir bizi zıdla hem fırâş eyledi
Şu ömr-i derbeder mahvolup gitti
Çile bitti sandım meğer aldandım
Dertlere gark oldum yandıkça yandım
Mantıktan anlamaz me'ânî bilmez
Tefekkür eleyip insâfa gelmez
Hâdisâta bakıp ibret de almaz
Nedâmet eyleyip göz yaşın silmez
Bu çile biter mi bitecek birgün
Derken tazelendi dertlerim bütün
Bir fıkı-i sâbittir dönmez fikrinden
Bin kere beterdir bed bin, nikbinden
Tamamen gâfıldır Hakk'ın zikrinden
Havladı, zırladı yine deminden
Ne bitmez çileymiş sonu gelmiyor
Sinemde bin yâre kimse bilmiyor
Nankörlükte yektâ benzeri yoktur
Va'z u nasihate midesi toktur
Her kelâmı semdir, zehirli okdur
Tıplar bir allâme, bilgisi çoktur
Âlem-i ma'nada baktım kitâba
Mihnetler dizilmiş, gelmez hesâba
ERBİL, sükût eyle rızâyı gözle
Teslimiyet ister, olur mu sözle*

Allah'ına (c.c.) bağlan Pîrân'ı izle

Gelecekleri de şevk ile gözle

Hû deyu yolunda kıl seyr u sefer

İnsan ettiklerin cezâsm çeker

15.1.1953

İmza

KONYA KADINHAN'DA SERBEST DAVA VEKİLİ

EMEKLİ BAY AŞKÎ ARIKAN

Not: 13.1.1953 günlü mektûbunuza ber vech-i ati (aşağıda) nazmen karşılık verilmiş ve işiniz takip edilmekte bulunulmuştur. İntâc edildikde (sonuç alınınca) Hak'dan izin Erenlerden destur olursa bildirilecektir. Şöyle ki:

*Muhabbetde iştirâk yok, kapu bir
Semâ birdir, zemin birdir Hüdâ bir
Aza-yı bedebde şah, padişah bir
Tevhide gel, kesret seni öldürür
Aşk, vahdete âşık ta'addüt olmaz
"Semi'nâ" diyenler hiç sefil olmaz
İllâ'yı mu'terif can cefa bilmez*

*On iki, bin iki sükût eyledi
Gönül tâ ezelden beri söyledi
İnkâr şöyle dursun ikrâr eyledi
Vahdete gel kesret seni öldürür
Münkir sanma bizi Pîr erenleri
Hakk'ı halka dâim sevdirenleri
Hakk'ın vahdetini bildirenler
Tevhide gel kesret seni öldürür
Babalık verdiler istifâ ettim
Dedelik gelince çöllere gittim
Sıyrıldım bunlardan mahvolup bittim
Vahdete gel, kesret seni öldürür*

*Bektâşî müesses severim amma
Hakkiyle ağabeydim rafızî sanma
Beyhûde gaflete, zulmete dalma
Tevhide gel, kesret seni öldürür
ERBİL lâf eyledi ma'nası yokdur
Bu gibi sözlere mideniz tokdur*

*Sen gibi âşıklar taklidi çokdur
Vahdete gel, kesret öldürür seni*

11.2.1953

Ba'de's-Selâm

Fakîr-i fukarâdan Mustafa Erbil

İNKILÂP

*İnkılâb ister zaman, teceddüdler mu'teber
Zâhirimiz şimdilik ebediye tığ teber
Bakmaksızın emlâke veçhesini değişti
Hikmetini bilmeyen tabiatıyla şaştı
İttifakla karârı verdi Erdem'le şakar
Dünyanın cilvesine insan hayretle bakar
Bayar attı mikroba, artık şıfa verecek
Keşmekeş işlerimiz tarıkına girecek
Çok şekiller verildi Milli Emlâk işine
Bulunmadı bir lokma uygun gelsin dişine
Esasından halletmek gerekir bu olayı
Çok söyleme ebsem ol, geri kafal dayı
Sorulmadı fikrimiz, mevkiimiz tâlidir
Hamdolsun ki başımız arbededen hâlidir
Yanlış yanlış üstüne olmamasın dilerim
Nitec-i kararlar gözyeşlerim silerim
İttifakla verilen karar tasvip edildi
Müceddeden açılan yola heman girildi
Bir anda bir inkılâb, Kudret durmadan yapar
ERBİL, idrâki ola Baki'ye elbet tapar*

11.2.1953 İmza

HASRET

*Bıktım artık bu hastalıktan ciğerime kâ etti
Vuslat vuslat diye diye ömrüm hitâma yetti
Kızlarım, torunum, yeğenim uçarak gitti
A, hasretâ vâ hasreta diyen şâir nur olsun
Tahassürler, iştihaklar yakdı, aylar ve yıllar
Çektiklerim tarif etmez muktedir, natuk diller
Döktüğüm göz yaşları toplansa olur seller
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun
Tenhâları tercih ettim inim inim inledim
Derûnumda yanan derdi gecelere söyledim
Harap ettim cismi cânı bilmem nittim neyledim
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun
Göz kırparak yıldızlarla sinsi sinsi anlaşdım
Uzakları tayy ederek yüce dağları aştım
Deryâ gibi köpürerek bütün cihana taşıtm
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun
Tayy ederek: Mekanları bir adımda geçme
ERBÎL, sabret irciî var hâke vuslat yakındır
Gelen gider, giden gelmez, zarûri bir akındır
Şemsi yakan mâhı yıkan belki dud-ı âhındır
Â, hasretâ vâ hasretâ diyen şâir nur olsun*

15.7.1956 Evde yazıldı

Not: Develi'nin Zile köyüne tabdil-i hava için gönderdiğim kızlarım ve sâireden aldığım bir mektup münâsebetiyle yazılmıştır.

“PAY VERMEDİLER” ŞİİRİNİ NİYE YAZDIK

- 1- II. Cihan Harbi münâsebetiyle Alman emvalinin (mallarının) idaresi ve bu işlerin dâiremizce tedviri (idaresi) münasebetiyle işittiğime göre alman 20 (yirmi) bin lira kadar tahsisat, bilinen ve bilinmeyen zevat (kişiler) tarafından taksim geçilmiş ve bu işle öteden beri uğraşan ve hâlen uğraşmakta olan evrak ve dosya kalemi mensuplarına hisse çıkarılmamıştır.
- 2- Mâliye Vekaleti (Bakanlığı)nın mebni (kurulup) bulunduğu arsa, inşa edilirken tapu senedi alınmamış, bunu haber alan Sütçü İlyas veresesi davâ açmış, buna âit evrak, merkez muhasebeciliği arşivinden bulunarak hazine adına arsanın tescili temin olunmuş, ve bu işin başarılması hasebiyle, miktarı bence malum olmayan para alınarak müstahik olanlara (hak kazananlara) veya olmayanlara gizlice tevzi edilmiş (dağıtılmış) ve bilfiil bu işle uğraşan evrak müntesibleri (evrak memurları) ber sâbık (şiiirde geçtiği üzere) unutulmuştur.
- 3- Her sene devlet bütçesi Mart ayında yürülüğe girmekte ve Mart ayında Maliye Vekâleti daireleri(nin) Genel Müdürlerine te'lif hakkı diye miktarı gizli tutulan bir para verilmekte ve bu para, diğer dâirelerde tevzi edildiği halde Millî Emlâk'te kime verildi veya verilmedi bilinmemektedir. Meselâ bütçe, V.M.K. Genel Müdürü Sayın Sait Naci Bey bu paranın tevziatını (dağıtımlarını) dairesi odacılarına kadar teşmil edip (genişletip) kendisi bir lira almadığı halde, bizim dâirenin ne aldığı ve kime verildiği bir sır olarak kalmıştır.
- 4- Millet Partisi'nin kapatılmasına dâir olan mahkeme karâr, gereğince bu nallara vaziyet olunarak (el konularak) hazine tarafından tasfiyesi temin olunmuş ve bu işte çalındıkları esbab-ı mûcibesiyle (sebebiyle) Şube Müdürü Sinan Erdemli, muhasebâtta memur ve Sinan'ın kayınbiraderi Zeki Tarım'a, Müşâvir Sait Ulu oğluna, Kemal Çordan'a ve Hazine Avukatı Argun'a beşer yüz lira verilmiş, diğerlerin ne miktar aldığı ve daha kimlere verildiği bilinmemiştir.
- 5- 5830 sayılı kanun Halk Evleri'nin Halk Partisi'nden istirdâdı (alınması) işi olup henüz bunlardan ne miktar mükâfat alınacağı, kimlere verileceği malum değildir.

Not: Bütün bu işler, bidayetinden (başından) sonuna kadar evrak ve dosyada gelmiş geçmiş ve hâlen de gelip geçmekte ise de evrakın verdiği emel ve mesâî nazar-ı dikkâte alınmamakta ve taksimattan hisse verilmesine lüzûm görülmemektedir.

PAY VEDMEDİLER

*Darıldın mı a gönlüm pay vermediler diye
Bekle daha yılları döneceksin Gandi'ye
Gece gündüz sayıkla, hissa da hissa diye
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Mevla ömürler versin Müvezzi Efendiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Unutuldum köşede memûriyetin tâli
Şaklabanlık yaparak aksettirmedin hali
Olacakmış bir taksim Pazartesi ya
Salı Hakikatlar üstüne örterler ise şah
Bir payda sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Alman emvâli yağlı zannımca elli batman
Dişlerini bileyip fırsat bul yanaş heman
Mânileri kaldır ki engel olmasın zaman
Ehliyetin nâ mesbuk erişmek elbet güman
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Sütçü İlyas'm sütü, kaymağından yenmedi
Gedâların gözyaşları aylar geçti dinmedi
Liyâkatin nerde kimse bunu bilmedi
Beklediğin ma'ide semâdan da inmedi
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Te'lif hakkı müellif Müneverin hissesi
Arslan payını alır küçükse de cüssesi
Açıkta kalır her ân olmayanın kimsesi
Patlayıp çatlasanda duyuramazsın sesi
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Millet Partisi fonu yürüdü beş kişiye*

*Cümlesi erkekdir nasip yokmuş dişiye
Yutkunarak âh çektik biz şimdilik her şeye
Beşer yüzü uçuran çıkacaklar çarşıya
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye
Beşbin sekiz yüz otuz uyanmadı uykudan
Altı bin yüz doksan beş öldürecek kaygudan
Erbil vazgeçmez isen firâsetsiz duygudan
Öldükten sonra bir gün uyanırsan uykudan
Bir pay da sana çıkar öğleye ikindiye
Yazık oldu çok yazık Süleyman Efendi'ye*

ÂH KARA BAHTIM

İllere verilmiş kaymak, tereyağ
Bana da verilmiş zift kara bahtım
Mürüvvet, merhamet bizden uzakta
İt gibi haykırmak hep kara bahtım
İtaat sadakat, sözlerde kaldı
İhânet, hiyânet, âh kara bahtım
Ömr-i derbederi çürüttüm attım
Neş'eden nasibim yok karabahtım
Kutnuya kumaşa gark eylesende
Teşekkür görmedin hey kara bahtım
Doktora, ilaca, iğneye devam
Kârını sarfeyle veya kara bahtım
İmandan nasib yok, amelden uzak
Alsaydın ermeni hay kara bahtım
Çingene olsaydı ne mutlu sana
Çekerdi maişet kaygusu bahtım
Beğenmedi seni, gözü yüksekte
Kıysalar nikâhın adûya bahtım
Bu çile ne biter ne de tükenir
Seninle birlikte hep kara bahtım
Dünyada çekilir dostun hatırı
Ukbâda yutulmaz bu kara bahtım
Erbil derde kaldı, dermânı yoktur
Îlâcî ölümdür âh kata bahtım

23.7.1953 Perşembe

Not: Rakım (yüseklik) 3500 (mt.) Erciyes Yaylası, Yaamış Dağı eteklerindeki yaylada yazılmıştır. 9.12.1953 (Daktilo tarihi) Perşembe

DURUMUM

Nefsim azdı gitti tuğyana doğru
Kemâle namzetken oldu bir uğru
Bakardı dört gözle arz u semâya
Minnet eylemezdi meşhur Hümâyâ
Görürdü, bilirdi, gizli âşîkâr
Sezerdi doğruyu velev hilekâr
İnsan durumuna âgâh olmuşken
Bir nice devlet-i uzmâ bulmuşken
Sapıttı, şaşırdı şimdi yolunu
Zikr-i Hak'dan mahrûm etti dilini
Hesapsız nimeti inkâra saptı
Maddi menfaata taptıkça taptı
Hakkı terkeyledi bâtıla baktı
Dalâlet yaftasın boynuna astı
Gitti, hürriyeti kaçırdı elden
Hikmeti terk etti küfr akar dilde
Bunları yazmaktan kasdum garazım
Kısaca saymaktan çünkü ivazım
Dostlarımdan dua bekler umarım
Bu yönden istirham ricâ sunarım
Akibetim mechûl, imân sönmekte
Kalbim bir zifır-i leyle dönmekte
Gözlerim görmüyor hikmeti hakkı
Dilim söylemiyor, Leylâ'yı, zikri
Yolculuk yaklaştı, rıhlet yakındır
Durmadan ukbâyâ akm, akınları
Ta'mim ettim keyfiyeti canlar
Hâlimi arzettim dua hanlara
Ömür sermâyesi azaldı bitti
Azrail yaklaşıp arkamdan yetti
Erbil bocaladı şaşkına döndü

Kalbindeki yanan şu'leler söndü

Dostların şuası çare-i necât

Yoksa bu gidişle âkibet berbat

17.4.1954-C.ertesi Mustafa Erbil

GÖZLERİM

*Meğerse âfetmiş bakan gözlerim
Baktıkça âlem-i yakan gözlerim
Her türlü esrarı çakan gözlerim
Hakikat denizine akan gözlerim
Gözlerim, gözlerim âh bu gözlerim
Bir gün olur bakmaz olur gözlerim
Gâyetle hassasdır, sezer sezdirir
Ruhumu da âlem içre gezdirir
Bakarken gââyârı yarı kızdırır
Aşkına inciler yakutlar dizdirir
Engelleri deler, esrarı yırtar
Bütün manileri eritir atar
Görüyor gizliyi âşikâr gibi
Geceler kendine hep gündüz gibi
Işık neşreder Utarit gibi
Bakarken parlıyor, Zühal, ay gibi
Muraktır görür gece ve gündüz
Önünde vadiler, dereler dümdüz
ERBİL'i uyutur gider seyrana
Emeli arzusu Leylâ'dan yana
Söyledim birnice esrârım sana
Bilmeden sert baktın diyenler bana
Bakan ben değilim gören gözlerim
Akıbet topraktır, fitne gözlerim*

29.1.1954 Cuma (Dairede) İmza

İNKİSAR

*Allah (c.c.)'ından bulsun perişan olsun
Büklüm büklüm olsun hem de sürünsün
Çatlasın, patlasın karnı yarılsın
Gülümü habersiz kaçırın eller
Bir gülü fakire lââyık görmeyen
Gül ile bülbülün hâlin bilmeyen
Aşkın esrarına aklı ermeyen
Tutulsun dilleri nâ murat olsun
Erbil bakar görür dostunu
Bu yüzden çürüttü beden postunu
Ağyara sürmedi asla destini
Gülümü sessizce aşırın eller*

18.2.1953 Çarşamba (Dairede)

Not: Dairede masamda bulunan karanfillerin mükerreren aşırılması üzerine.

DALDIM

*Yine daldım derûnumda ummana
Yâre götürecek gemi kalmadı
Diz çöküp yalvarıp geldim emâna
Mürüvvet, merhamet, şefkat kalmadı
Evvel mültefîti birden değışti
Çatıldı kaşların civânım neden
Hâle şâhit olan melekler şaştı
Yandan çarh eyleyip süzölmek neden
Bakışı can yakar, edâsı fitne
Yakar kalp evini târumâr eder
Yalvarırım câna, ağyara gitme
Bu gidişle zannım mûru mâr eder
Sinem delik deşik ney gibi oldu
Hasretinden yanar bağrım pürkeder
Beni öldürmedi dertlere saldı
Verdiğim emekler külliye heder
ERBÎL sızdırıldı aşk pûtesinde
Kâli mahvolundu hâl ile kaldı
Yar ser-fusû ağyârım çetesinde
Deli gönlüm bahr u ummana daldı*

8.3.1953 Çarşamba (Dairede)

MAHİZER HANIM

*Kemal Bey'e selâm, cân ile tenden
Hayli sitem eyle bu akşam benden
Resimler gelmedi bilmemki neden
Şahsım gibi çirkin dolu mu yoksa
Aman güzel olsun kakarlar başa
Önem versin hele o hilâl kâşa
Moruğum, bakmasın ihtiyâr başa
Yüzüm gibi korkunç oldu mu yoksa
Gözlerim yüzlerim olmalı güzel
Gecikmeden gelsin acele tezel
Baharı geçirdim yaklaştı gazel
Özüm gibi bozuk çıktımı yoksa
Diyorlar şimdiden, resmin çirkindir
Bu yüzde ıyâle gönlüm kırgındır
Ne çare bir şaha candan aklındır
Aklımı başımdan aldı mı yoksa*

6.3.1953 Cuma (Dairede)

Çektirdiğimiz aile fotoğrafı münasebetiyle fotoğrafçı Kemal Bey'e yazılmıştır.

BAHÇELİ EVLER CAMİ-İ
ŞERİFİNDEN İLHÂMLAR

*Bugz enler nerede adle, dine, dindâra
Hak sillesin indirdi şol muannid kindara
Senelerce uğraştı hayli mabet yıktırdı
Asil Türk evlâdını böylelikle bıktırdı
Topuyla tûfengiyle savurdu binbir tehdit
Ahlâka düşman oldu nemrutlardan da şedit
Denilere yüz verdi Âlâları çiğnedi
Fazilet sahipleri inim inim inledi
Hak Kâhirdir ve Kâdir'dir alçakları sindirdi
Milletin sinesinden namlarını sildirdi
Bir nice mescid, câmi, halk evine çevrildi
Altı ok dalgalanıp minâreler devrildi
Yaptırmadı bir cami eski veyahut yeni
Ne görür ne işitir ahmak, budala seni
Şu birkaç yıl içinde minâreler sivrildi
Nemrutla fır'avnlr tabîile devrildi
İşte Bahçelievler, işte Dikmen camii
İşte Kayaş, Altundag duymuyor ki Sâmi
Yenidoğan, Kalaba, hangi birin söyleyim
Kör olduğun söyledim bilmem daha neyleyim
Sürünecek evlâdı, hatta bütün ahfâdı
Gelmemiştir aklına Hakkın mukaddes yâdı
Çıkar bir gün elinden gayr-i meşru serveti
Muayyen zümre için şefil etti milleti
ERBİL, bırak teşvişi, intikâmın Hak alır
Zâlimlerin zulmünü sanma yanma kalır*

27.6.1952

Bahçelievler'de müceddeden (yenilenerek) inşâ edilmiş olan camide kıldığım Cuma namazını tâkîben yazılmıştır.

AŞK

Misket gibi bir aşka ben de sahip olaydım
Bu aşkın girdabına çırıl çıplak dalaydım
İster güzel şehirde ister dağda kalaydım
Velev güzide âlim, velev rüsvay olaydım
Ferhat gibi delerdim mâni olan dağlan
Yeşillere boğardım, şimdi kazan bağları
Karanlıktan kurtulur gark olurdu nurlara
Sererdim seccâdeyi kilseye deyrilere
Işık saçardım, şeksiz dolaştığım yerlere
Çiçekler zerkederdim ovalara kırlara
Elimdeki âsâdan çıkardı bin mucize
Konuştuğum kelâmlar olurdu hep vecize
Geceyi dürer büker bir çukura atardım
Aydınlıklar bağından meyva alıp yatardım
Zulmeti nerde görsem çekinmeden çatardım
Âr u namus perdesin bir mangıra satardım
Binlerce fır'avnu garkederdim sulara
Halıları döşerdim şu tikenli yollara
Zemheriyi sokardım bir dolaba kasaya
Cihân feryada varsa düşmezdim ben tasaya
Şişe-i aşkı dizerdim rastladığım masaya
Sermayem bu olurda doldururdum keseye
Yüzdürürdüm tekneyi, dünya suya garkolsa
Çekinmezdim davâmdan cihan nemrutla dolsa
Bahar olurd her yan, hazan firar ederdi
Terk ederdim külliye şimdiki müzmin derdi
Düşürmezdim dilimden bir ân bile bu viridi
ERBİL! Aşka fır mâmûr eyle şu yurdu
Derman verirdim derde, giriftâr-ı deniye
Ahlâksıza rezile hem zânî'ye zenî'ye

18.6.1952

Not: MİSKET, Ankara'da Dikmen Bağları'nda oturan bir ailenin çok güzel hansa ve müstesna yaratılmış biricik kızıdır. Gıyaben (içten içe, gizlice) sevdiği Seğmen (Ankara Efesi) Başı meşhur efe ve yiğit Osman'ı çok seviyor. Osman'ı gelip giderken olsun bir kere görürüm ümidiyle bağda Misket Elması ağacına çıkıyor ve gündüzleri ekseriya, bu ağacın üzerinde geçiriyor. Bu münasebetle de kızın ismine misket namı (adı) takılmıştır. Misket, geceleri ve gündüzleri Osman'ını düşünüyor ve bu hasretle, rahat veistirâhatı hatta geceleri uykuları kaçıyor. İşte bu şekilde kıvranmakta iken bir gün yine Misket, (elma) ağacının üzerinde komşu kızı ile konuşurken, bir süvârinin atının ayak sesleri işitiliyor. Süvari yaklaştıkça, bunun sevgilisi Osman olduğu anlaşılıyor. Bu yönden (yüzden) heyecâna kapılan Misket, müvâzenesini (dengesini) kaybederek ağaçtan düşüyor ve Cennet-i alâ'da buluşmak üzere, gözlerini bu fanî (geçici) âleme kapatıyor.

İSTERİM

*Deli gönlüm bir yâr ister söylesin
Bastığı yerleri tir tir titretsin
Görenleri inim inim inletsin
Bu gün de yarın da kân-ı mihnetsin
Arkasından bakan keklik sanmalı
Etrâfından gören, nâre yanmalı
Hüsnüne bakanlar derde dalmalı
Bugün de yarın da kân-ı mihnetsin
Yürüyüşü İstanbul'u değmeli
Akılların yan tarafa eğmeli
Tatlı sözü küfür olup sövmeli
Her zaman söylerim kân-ı mihnetsin
Dillere düşmüştür, ezelden ebet
Kalbimi doldurdu, bugünde kasvet
Meftunuyum bir dilberin ki evet
Her zaman söylerim kân-ı mihnetsin*

29.1.1952 (Dairede)

KARİKATÜRÜM

*Söyleyin Yahya'ya alsın kalemi
Bıraksın kalbinden derdi eleme
Erbil'i kondursun bir varak üzre
Görmek arzu ettim dertli kellemi
Karikatür olsun pek enteresan
Okuyum görünce bütün çilemi
Vech-i abûsuma versin bin elem
Felekten yediğim hadsiz silleyi
Gözlerimden belli olsun mihnetler
Ah ü figân ile geçen günleri
Ferhatla mecnuna olsun bir misal
Göz yeşile geçen bütün yılları
Resminde okunsun ERBİL'in hali
Lâf u güzâf oldu şimdilik kârı*

29.11.1951

Not: Mülkiye mezunu Yahya Benckay arkadaşına yazılmıştır. Zira güzel karikatür yapar.

ŞİKÂYET

Göz ucundan olayları süzerken
Yari gördüm ağyar ile gezerken
Âşıkları teşbih gibi giderken
İpliği kırılsın, tutulsun dili
Âşıkları bî adeddir, sayılmaz
Söz verildi ne çâreki cayılmaz
Üzülüp de teessürden bayılmaz
Dilerim mevlâdan bû külsün beli
ERBÎL yaralıdır ezelden beri
Mescide çevirdi havrayı deyri
Ağlayıp, feryadın zamanı yeri
Bir murat olmasın kırılsın eli

10.3.1952 / (Dairede yazılmıştır)

ENİŞTEME...

*Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecekler
Çeke dursun, matlûbuna ergeç erecektir
Düşmenleri Hakk'm bunu bir gün görecektir
"Tallahi legad âsârakallahu aleyna" diyecektir.
Maziye dönüp atf-ı nazar eylese insan
Hâşâ ki eder akk da vehlede isyân
Hak uğruna kurban ola gelmiş nice bin can
Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.
Erbab-ı zevâhir anlayamaz bu işin hikmetini
Ehl-i dil gözlüyor cevr ü cefâ nimetini
Kesme rabbim üzerimden bir ân bile himmetini
Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.
Korku yok asla "lâtehaf velâ tahzen" âyetini
Düşünüp fıkreylemeli "innallâhe ma'anâ" devletini
ERBÎL takdir edebilse Hakk'm sayısız nimetini
Hak yolcuları binbir çile çekmiş çekecektir.*

Canımın Canı

İki gözüm, ruhum, enişteciğim

(Yukardaki) mısralardaki mânâyı fakirden (daha) fazla ta'yîn ve tefsir edeceğinize imânım vardır.

Zira irfânım taşkın ve coşkundur. Evlam daha da fazla eylesin! Amîn. Yolcumuzu 5.2.1952 günü ekspresle yolcu ettik. Çok üzgün ve müteessirim. Belki de arkadan fakir de izin olursa yürüceğim.

Duanıza muhtaç, tatlı sözlerinize de ERBÎL, aylardan beri açıtır. Kemteri bilen, soran canlara selâm. Ellerinden hasret ve hürmetle öperim. Başkaca marûzâtım varsa sıhhat ve âfiyetinizin devamı, kalp ve rah âleminizin kâmil bir şekilde kemâlidir.

El-Bâkî Allah Vesselâmü aleyküm ve rahmetullah 7.2.1952

Sizleri can ve gönülden Rıza-i Bârî için seven ERBÎLÎ

İNCESU'LUNUN DAĞARCIĞINDAN

Firâkından yanar bağrım, ağlarım

Bundan geru karaları bağlarım

Kızıl ırmak gibi akıp çağlarım

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Şu fânide bir yârim var aldılar

Devasız dertlere beni saldılar

Almadılar, onu belki çaldılar

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Gündüzler bitmiyor geceler feryad

Bir sahib himmet yok eyleye imdâd

İsmi kalbimde eyledikçe yâd

Üçgün oldu amma üç yıla bedel

Sönmeyen ateşe yine attılar

Ereğliden gelip bize çattılar

Fakire olmadık işler yaptılar

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Ezelden düşmüşüm nâre âteşe

Tâzelendi derdim ben deşe deşe

Sakın hâ şaşmayın bu garip işe

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Şeytan gibi kurdu Pervin Planı

Ağlatıp sızlatsın burada kalanı

Görse de boş verir nâre yananı

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Hatice ablaya söyleyin selâm

Leylayı göndersin hasıl-ı kelam

Beni inletmekse gâye ve meram

Üç gün oldu amma üç yıla bedel

Çaresi yok bunun yalvar sâbit

Ağabeydi terk eyle batma zâhide

*Gönlünü pek bağla teke, Vahide
Üç gün oldu amma üç yıla bedel
ERBİL bir yâr sevdi bulunmaz misli
Gaflet-i isyandan kalbim pek sisli
Gönül uçup gider hızlı mı hızlı
Üç gün oldu amma üç yıla bedel*

21.10.1951, Pazar Evde / Mustafa Erbil

HASRETLİK

*Hasretlik uzadıkça istihâre gerekti
Canı tenden ayıran zannım kambur felekdi
Hasreti yok eylemek gizlice bir dilekti
Fitne fesat olanlar bu dileğimi çakdı
Âh hasretlik, hasretlik katlanması müşkülmüş
Kilerde yatan hoca gurbete attım demiş
Elma'nın kabuğunu kırılmadan soymalı
Bir Fatiha üç îhlas, yastık altı koymalı
VeleVKi rüyâ olsun seyrân edip doymalı
Gizli geçen arzuyu ERBİL'i de duymalı
Âh hasretlik, hasretlik katlanması müşkülmüş
Kilerde yatan hoca gurbete attım demiş
Bir telgraf imdâda Hızır gibi yetişti
Hasret çeken gönüller böylelikle kavuştu
Kalbden geçen dualar Kâf Dağlarını aştı
Rabbımın fermânıdır, melek felekte şaştı
Âh hasretlik, hasretlik katlanması müşkülmüş
Kilerde yatan hoca gurbete attım demiş*

6.11.1951

EMİR SULTANIN

*Görünce türbesini ta kalbimi sızlatdı
Sızlamağla kalmadı derunumu ağlatdı
Düşündükçe maziyi karaları bağladım
Hıçkırıklar içinde ağladıkça ağladım*

*Emir sultandır hem maddede hem manâda
Nasibi gizli imiş sure-i Fetahnâ'da
Himmetine muhtacım hem dünyada hem ukbada
Şefaati muhakkak*

*ERBİL erlerden iste bilcümle mürüvveti
Rabbim nasib eylesin maddede mâna nimeti
Mademki ömrün sonu mezara uzanmaktır
Aklımca büyük hüner manayı kazanmaktır*

28.7.1950 İmza

Bu şiir eskimez yazıyla yazılmıştır

ÖLÜM

Ölüm diyârıma kalka gemiye
Elimle bindirip mendil salladım
Kimseler binmesin korkunç gemiye
Hünküre hünküre kalpten ağladım
Geminin tayfası gaddar mı gaddar
Merhametin nâmı o diyarda yok
Boynuma ip geçti, hazırlanmış dâr
O diyara giden gönüllü pek yok
Doksan dakika sonra aldım haberi
Gemi dönmüş iskeleye yanaşmış
Çıkıp yatağına bakdım ki yavru
Ölü diyarından kurtulup kaçmış
Allah (c.c.)'a bağlanan gamlı gönüller
Ağlasa da güler imanım vardır
İstemem solmasın açılan güller
ERBÎL, kâm alacak zamanım bu demdir

6.8.1949

İSTERDİM

*Aşk ateşine düşmek isterdim
Tarifi şöyle seven der gibi
Bütün varımı feda kıldım
Mecnûn misali pek ender gibi

Aşka giriftar olmakdı emel
Her başa konmaz bir Hüma imiş
Atmak istedim aşka bir temel
Taşım toprağım pek çürük imiş

Aşk bulunmayan her can ile ten
Enkazı çökük bir hâne imiş
Derd ü mihnete gönüllüyüm ben
Devlete irmek pek müşkül imiş

Aşkın kadehi acep dolmaz mı
Dolsa da bize gelmeyen kısmet
Aşk ile benzim yanıp solmaz mı
Solarsa elbet canıma minnet

ERBİL'in derdi dermanı aşktır
İnandı hayat kaynağı bu yol
Bir gâye varsa o da hep aşktır
Bildim mukaddes münezzeh bu yol*

23.8.1949

TAŞÇI MUSTAFA USTANIN İSTİHARESİ

Alem-i manada oldu bir seyran
Hüdânîm ihsanı, himmet-i Pirân
Tekrarını niyaz, oluruz hayran
İnandım billahi hakiki muğân

Ordunun önünde bir Pir göründü
Elinde bayrağı, çekti yürüdü
Maiyeti vadiyi, dağı bürüdü
Şüphesiz inandım hakiki muğân

Pirin arkasında ma'ruf bir sima
Aşka gelmiş idi arz ile semâ
Anında elinde al bayrak kemâ
İnandım billahi hakiki muğân

Pir ile muğânı takip etmekte
Mangalar hailinde yola gitmekte
Ne sonu gelmekte ne de bitmekte
İmânım kavidir hakiki muğân

Muğân bayrağıyla ayrıldı sağa
Gönül tazelendi benzedi bağa
İstikbal eyleyip kalktım ayağa
İnandım, şüphesiz hakiki muğân

İlahi orduya iltihak etmek
Hak yola birlikte, beraber gitmek
Tekrar nasib olsun el etek öpmek
İnandım billahi hakiki muğân

Emr-i ferman olsun tatlı can feda
Kalbimde mihmandır olsam da cüdâ
Ayırmasın Rabbim, Zülcelâl Hüdâ
Amnetu billahi hakiki muğân

Çok kerreler öpsem mübarek desti
Yolunda çürütmsem cifeyi postu

Habibin gözdesi, Allah (c. c.)'in dostu

İnandım billahi hakiki muğân

Taşçının dilinden toprak söyledi

Söyleyen söyletti, himmet eyledi

ERBİL tâ ezelde bunu söyledi

Beli ve billahi hakiki muğân

3.10.1951 / Taşçı Mustafa'nın lisanından ERBİLİ

MERHÛM İHSAN ÇINAR'A MERSİYE

*Telgrafta çalışmış yıllarca gece gündüz
Sarp dağları çiğnemiş korku, tehlike dümdüz
Bin tehlike atlatıp kazanırken hayatı
Korkunç bir hastalıkla karşılaşmış mematı
Aylarca şikayetsiz, çekti verilen derdi
Çünkü Allah (c. c.) Muhammed (a. s.)dâima zikri viridi
Hakka tapardı, amma bâtilı hiç sevmezdi
Riyâkâr ve münkire kıymet verip övmezdi
Ayakları altında çiğner iken dağları
Türlü mevsimler görüp seyrederken bağları
Amansız dert işledi aslan gibi vücudu
Zavallı İhsan Çınar varmaz oldu sücuda
Yalvarmadı doktora dilenmedi bir şifâ
Çekmez olur mu yahu, her anı türlü cefâ
Hak'dan geldi bu ille sabr u tahammül dedi
Çektiği derd ü illet kurt gibi cânın yedi
Çınar gibi vücudu bir anda vurdu yere
Açılmış vücudunda türlü yara ve ber
Metânetin bozmadı, ölümden ise korkmadı
Hayatına kasteden hastalıktan ürkmedi
İmanı gayet gürdü, minnet nedir bilmezdi
Ahlaksız kimselere asla önem vermezdi
Yalvarırdı Allah (c. c.)'a uzun müddet çekmeyeyim
Şu hanenin içine tatsızlıklar ekmeyeyim
Emanetin al benden el avuca kalmadan
Aklım başımdan gidip ateşlerde yanmadan
Herkesle helalleşti tatlı tatlı konuştu
Sanki hasta değildi, bilmediğin danıştı*

*Mevla tuttu recâsın, emanetini aldı
Rahmetli İhsan Çınar ne yandı, ne de daldı
Yük olmadı kimseye, verdi canını âsân
Muhitimde bir idin, ayrıldın ruhum İhsan
Gürleyerek gelirdin hocam görünmez oldun
Bir gül gibi açılıp gayetle çabuk soldun
Sen borcunu ödedin gittin bekâ mülküne
Biz de bir gün geliriz hem silkine, silkine
Ervah-ı kudsiyyânda ERBİL'i de zikreyle
Fırsat düştükçe hocam fakiri hemen söyle
Daldırsın Mevla seni derya-yı rahmetine
Afv-ı umumi vardır Muhammed ümmetine*

24.11.1948 (Çarşamba) Saat: 17:38

ŞİİR

*Aklımı baştan aldı
Evi kavgaya saldı
Taştan taşlara çaldı
Kel hocanı karısı*

*Söyler bir daha söyler
Aynı hâli zikreyler
Türlü sitemler eyler
Kel hocanın karısı*

*Örgüsü var elinde
Hançeri var belinde
Gönlü gâyet avare
Kel hocanın karısı*

*Ateş gibi patlatır
Hopur hopur hoplatır
Balon gibi çatlatır
Kel hocanın karısı*

*Bakışları çok dalgın
Hocaya candan algın
Nezlesi gayet salgın
Kel hocanın karısı*

*Kes kelamı burada
Uzanmış karyolada
Kaldı ERBİL arada
Kel hocanın karısı*

30. II. 1948

Evde yazılmıştır. İmza

ŞİİR

*Hâsılı tarîf eylesem bilmem hâli melâli
Tâli bize gösterdi her yânden izmihlâlî
Bir çiledir bitmiyor senelerdir berdevam
Halimi bilse ağlar bilcümle nâs u avam

Bilmem neyledim nittim tedbirimde mi noksan
Bir ân için oynatıp deli olacak insan
Bu çile öyle çile, hiçbir şeye benzemez
Bu çile ejderini hiçbir kuvvet ezemez

Ne akrep ne yılan dır gerçi insan sûreti
Hürmet olsun yılan a daha beter sireti
Vücudumda bir yer yok ısırmadık sokmadık
Bakın ki tahammüle yirmi yıldır bıkmadık

Bin bir tufan içinde boğulup attık sesi
Yetişmedi imdada Nuh'un necât gemisi

Yıllardır methametle konduk sabır dağına
Bir ferahlık gelmedi hâlen gönül bağına
Yaş kırkı bulup geçti bundan sonra n'olacak
Adunun ettikleri hep yanma kâr kalacak

Bâkide devam yoktur vadim olsun böylece
Boşboğazlık eyledim zannederim böylece
Siz ERBÎL'e bakmayın para etmez sözleri
Acımayın haline yaşla dolsun gözleri*

18.3.1949 / Dairede İmza

ŞİİR

*Fahrile fahreyleyen sultan-ı enbiyâdır
Fukaranın melcei burhan-ı asfiyâdır
Fakir olmak pek ağırı cezadır bu fenâdır
İtibarı pek yüksek olanlar ağniyâdır*

*Fakirin yeri yoktur ne çarşı ne pazarda
Fakiri medheyleyen ancak ulu Mevlâdır
Selam verse fukara, alan ender dünyada
Redd-i selâm eyleyen lutfе bak ki Huda'dır*

*Fakir sefil, sergerdân, gezer melûl mahzûn
Fakat kalbi içinde Yüce Mevla mihmandır
Fakir, fakirullahtır, rütbesi gayet âli
Bes'dir Allah, Resulü (a. s.)neylesin milki mali*

*Halini soran olmaz yaftası var fakirdir
Fakirlikle kalır mı cemiyette, hakirdir
Kıymet veren bulunmaz fakirin çulu ediki
Ma'nevi hil'at veren Allahü zül-celâldir*

*Her şey reva görülür ne hikmettir fakire
Fakirlerin hâmisi Mevlâö-yı Müsteân'dır
İtibârı celb eden mangırla apartman
Fukarânın serveti Ganiyyü'l-âlemdir*

*ERBİL, fakirliğinle sen de iftihâr eyle
Fukarânın enisi Muhammed Mustafa'dır (s. a.)
Fakir Fakirullah'dır rütbesi gâyet âli
Bes'dir Allah, Resulü neylesin milki mali*

18.3.1950 / Dairede İmza

ES'AD-I ERBİLİ HAZRETLERİNİN BİR ŞİİRİNE TAHMİS

*Ne gamhâne ne demhâne ne mescidi meyhane yok
Ne sohbet-i yâran kaldı ne tesbih u seccade kaldı
Dağılmıştır bezm-i cânân ne sâki ne sağar yok
Senin aşkında mecnunum velâkin iştiharım yok
Demâdem dâd-ı hasretle figândan başka kârım yok*

*Esir-i nefis-i şeytânım, günah deryasına daldım
Nihayet ben beni böyle çaresiz dertlere saldım
Meğer imdâd olur sandım, çeşitli kapılar çaldım
Meta-ı lütfunu almak için sermayesiz geldim
O türlü bir tehi dest'im ki hatta ihtiyarım yok*

*Ne sıhhat-i beden verdin ne itibar-ı nas ya Rab
Ne devlet-i sermayem var, ne evlad u iyâl ya Rab
Ne yazık ki iştigalim kemâkân pür hayal ya Rab
Ne ilm ü marifet verdin, ne câh-ı menkâbet ya Rab
Bihamdillah ki bir zerre medar-ı iftiharım yok*

*Kalender Meşrebim ancak ne nâmımda zadelik var
Bilmeyenler âgâh olsun ne kalbimde sadelik var
Aşikâre bu halet ne ceddimde hacelik var
Beni nev-i beşer resminde ancak bir heyûla var
Cihandan kâm alırdım ben olaydı ger o varım yok*

*Ne halim var, ne kâlim var sanma zâhit ki sâlim var
Kisb ü karım şöyle ki çekilmez bin vebâlim var
Cihan bir yokluğa mahkum ERBİL, ancak bir Allah (c. c.) var
Ne dârım var benim ES'AD, ne meyl-i diyarım var
Cemal-i Yar'dan gayrı diğer bir intizarım yok*

26.2.1951 - Pazar Evde imza

BÎR MEKTUP

Bir mektup yolladm cevapsız kaldı

Bir değil mükerrer nâmeler aldı

Anladım ki cevap mahşere kaldı

Figânlar içinde geçen günlerim

Hayaliyle geçti uzunca yıllar

Hayran oldu bana kuşlar bülbüller

Elçilik eyledi seherde yeller

Binbir ızdırapla geçen günlerim

Andıkça ismini dökerim yaşı

Ferman eyleyince kırarım başı

Zehirle pişirdim çorbayı aşı

Âh u enin ile geçen günlerim

Bir teselli buldum neyleyeyim şöyle

Hayal ile meşgul olurum böyle

Seher yeli n'olur dertlerim söyle

Mihnetler içinde geçen günlerim

ERBÎL yârelendi, yâresi derin

Tedavi istemez şıfası enin

Ansızın karşıma çıkınca demin

Gözyaşı dökerek geçen günlerim

10.8.1951 Cuma Dairede

İSTEMEM

*Aşka düştüm giriftar-ı belayım
Zevk u sâfa uğramasın, istemem
Bir güzele tâ ezel mübtelayım
Cah ü mansıb uğramasın, istemem*

*Ne çileler çektim girdiğim yolda
İ'zâz ü ikramdan bıktım istemem
Yarin güzel ismi var iken dilde
Sadakat, saadet zerre istemem*

*Şerha şerha deldin şu fanî cismi
Sıhhat ü afiyet, gayrı istemem
Bütün derde deva cânânım ismi
Lokman olsa şifa umup istemem*

*Sefine delindi yelken bozuldu
Barbaros da olsa imdat istemem
Gemi parçalandı suya gark oldu
Hazret-i Hızır'dan yardım istemem*

*Kalbimde tahayyül ederken yâri
Hurilerin şahı olsa istemem
Fark eylemez oldum yârı, ağyârı
Hüsn-ü Yusuf olsa yine istemem*

*ERBİL şaşırmıştır yolunu hepten
Yed-i Beyza gelse dahi istemem
Arzu emelleri bıraktım hepten
Azrail de olsa meded beklemem*

15.8.1951 Cuma Dairede

KASTAMONU YOLUNDA

Bir hayal gibi geçti şu adaylık rüyası
Yalan da olsa tatlı, şu sayıavlık rüyası
Tattım da bildim meğer odur ömrün cilası
Bu sebeple eyledim bir kere yurt sılası
Sayıavlık ne hoş şeymiş çizmiştim türlü planı
Koy adaylığın sen de, sonra sözüme inan
Kastamonu yolunda otobüsle giderken
İstikbale geldiler otobüsten inerken
Vali, eşraftı belde gelecek zannederken
Meğer kimse gelmedi böyle hülya kurarken
Âh adaylık adaylık, sürdün ağzıma balı
Ne çare tez kırdılar taze körpecik taze dalı
Frak smokin yaptım, gittim Enver Baki'ye
Meclise çek diyerek bindim güzel taksiye
Cazib görünecektim meclisteki akiye
Bak ki şansım, kapalı hep aksiden aksiye
Elim boşa çıksa da tatlı bir hülya
Hakikat sandıklarım meğerse kâzib rüya
Ahabblarım, dostlarım birer birer geldiler
Küçükler etek öpüp büyükler el sıktılar
Candan tebrik eyleyip huzurumdan çıktılar
Uykudan uyandım ki emellerimi yıktılar
Bir haftalık da olsa düşdüm ben teselliye
Bu gün olmazsa yarın henüz bastım elliye
ERBİL cesaret kıldı bir adayın dilinden
Döktü kağıt üstüne neler geçti kalbinden
Aktı gitti arzular sel gibi sinesinden
ULUOĞLU silinmez mutlaka künyesinden
Şu dört yılı çekmekle soymakla ömür biter
Kastamonu yolunda emeklerim vay heder

25.4.1950

NOT: (Bu şiir) Milli Emlak Müdürlüğü üçüncü Şube Müdürü Sait ULUOĞLU'nun 1950 seçimleri için adaylığını koyması ve elemelerde kaybederek münkesir (kırık) bir kalp ile daireye avdet eylemesi (dönmesi) münasebetiyle (yazılmıştır)

MÜNÂCÂT

*Esbabını halk eyle şu borç denen nesnenin
Boynunu burup bükme dünyada hiç kimsenin
Resulullah (s. a.)aşkına yeter bunca ızdırap
Bir yed-i Beyza gönder sunsun hayat veren âb
Haksızlığa meyleder savurursan inkârı
Cehennemi şart koşmak yârin için revâ mı
Bendeki benlik senin, inkâr dinine ardır
Hâşâ ki bu günlerde senin de elin dardır
Halim malum zatına ansızın gelsin Hızır
Borçlarımı tertemiz vereyim vızır vızır
Borçla ölen kulunu zencirle hapsederler
Namazını kılmayıp haline terk ederler
Türlü andlar, yeminler verip yalvarmadım mı
Hilkat uykuda iken sessiz ağlamadım mı
Duam kabul olmuyor yok mu bunun çaresi
Mezara mı gidecek şu fakirlik yâresi
Ne han hamam kâşâne istemedim bir kerre
Senin aşkın uğruna meyletmedim bir kerre
Talebim fazla değil borca yeter kadarı
Lutfeyle Rabbim n'olur, atalım gam kederi
Habibullah aşkına recâmı eyle kabul nukûl
Noksan, kerih sözümden eyledim şimdi
Miracda söyleşilen kelamullah aşkına
Çareler senden gelir kulun kemter şaşkına
Aşkının and veririm çünkü gayet bunaldım
Her kapıyı terk edip senin kapma geldim
Müebbed kanun olan Kur'an'm hürmetine
Matlub ile hitâm ver fakirin zimmetine
Hemdem-i Resul olan sıddik-i a'zam aşkına
Cemalinle mübeşşer Osman-ı Affan aşkına*

Ömer İbni'l-Hattab'ın yaptığı adi hakkına
Duhter-i dâmen olan Şah-ı Merdan aşkına
Gerçi günahım çokdur, kul senindir bi gümân
Borçlarımdan halas kıl lutfunla Mevlam hemân
Derdim kime söyleyim? Kimden imdad dileyim?
Çare ve necât için kime halim söyleyim
Almsin bütün hale her şey sana aşıkâr
Kuldan ümidi kestim beklemem zerrece kâr
Kime halim söylesem ya eğlenir, ya güler
Mümkün mi mendil alıp gözyaşımı siler
Müfettiha'l-ebvabsm aç hayırlı bir kapu
Borcumdan hâlas için ihsan eyle bir tapu
Müsebbibu'l-esbabsın icâd eyle sebebi
Hürmetine aşkına bilcümle Rasul, Nebi
ERBÎL senin kulundur, tuz ekmeğini senden
Bekler bütün erzakı, senden Allah'ım senden
Hem Rahimsin hem Rahman, şüphesiz ki lütfün çok
Ne yerde ne göklede, Sen'den gayri mabud yok

5.9.1949 İmza

ES A D-I ERBİLİ HAZRETLERİNİN BİR ŞİİRİNE TAHMİS

*Alıştım ben zulmete sabah olsun olmasın
Mahmurum tâ ezelden kadeh dolsun dolmasın
Kalbimde yârem derin benzim solsun solmasın
Bağ-ı cihan harap ger olsun ger olmasın
Gönlüm benim kebab ger olsun ger olmasın*

*Mâtemle âlude kıldı eyyâm-ı iydimi
Şaşırdım hep külliye evradımı virdimi
Zâta mazhardır gönül unuttum çünn zikrimi
Selâb-ı aşk yaktı binayı vücudumu
Divâve dil mezab ger olsun ger olmasın*

*Ne yâre ne ağyâre kalmadı hiç minnetim
Defterim oldukça dolgun neyleyim gür zimmetim
Cânı canda buldukça kalmadı bir kıymetim
Devr-i felekte zulmet-i şeb oldu kismetim
Âlemde âfıtab ger olsun ger olmasın*

*Dünyada hiç görmedim zevk-i murada iren
İsteyince yârine tereddütsüz veren
Beklerim sahib himmet gözyaşlarını silen
Yokdur zaman-ı gamda bana tesliyyet veren
Âlide bir cinan ger olsun ger olmasın*

*Can feda kılmak muradım çün mukadder yolunda
Lüzumunda can almak esasen elinde
Bir gece mihmanın olsam hem köyünde evinde
Ettin derun-ı sinemi aşkınla meygede*

*Mahmurum şarap ger olsun ger olmasın
Hasret-i yâr yüzünden yine bu gün husufdur
Meta'ım derd-i gamdır, ne ihsan ne lütuftur
Gönül akdi sel gibi mümkünse gel durdur
Ya'kub'a neş'e veren reng-i bûy-i Yusuf dur
Ey gonca fem gülab ger olsun ger olmasın*

*Buldum kalbimde yârı, bilmenem ukba nedir
Yolum pirlar yoludur, bilmenem hevâ nedir
ERBÎL tâlib illete bilmenem devâ nedir
Gerçi Ebu Ali'yem bilmenem şifâ nedir
Es'ad'da kamiyâb ger olsun ger olmasın*

ESAD-I ERBİLİ HAZRETLERİNİN BİR ŞİİRİNE TAHMİS

Zenb-i isyan yüzünden leyi u neharım âteş
Gaflette geçdi ömr-ü baharım âteş
Visalin özledikçe enfüs-ü âfâkım âteş
Gül âteş, bülbül âteş, sümbül âteş hak ü hâr âteş
Ümmetin beyninde yoktur kemter âsâ bir şâki
Sunmadı bir kerre olsun cam-ı hayatı raki
El-aman olsun müebbed cânda hayalin baki
Şua-i afitabmdır yakan bi'l-cümle uşşaki
Dil âteş, sine âteş hem dü çeşm-i eşkbar âteş
Gözden inen yaşlarım toplanırsa olur sil
Yaş değil canım feda kılmak muradım, böyle bil
İltifatın diriğ etme keremkârım kerem kıl
Hayal-i Şem-i ruyunla acep mi yansa cân ü dil
Nigârım gel de gör kalbimde âteş, ah u zar âteş
Evradımdır bülbül âsa hasretinle figân etmek
Baht-ı siyahın sonu bilmiyor tükenmek bitmek
Özledi ruh-u revanim semt-i cânâna gitmek
Ne mümkün bunca âteşle şehid-i aşkı gasletmek
Cesed âteş, kefen âteş, hem âb-ı hoşgüvar âteş
Gurub etsin yüz çevirsin şöhret-i şanımdan
Unutsun bilcümle yârân tevelli adı şanımdan
Fariğ oldum câh, mansıb devlet-i nâmımdan
Ben el çektim gafayı hâtırı ârâmı cânımdan
Safa âteş, cefa âteş, karar âteş, firar âteş
İrişmez mi kuy-i yâre seher vaktindeki âhım
Firakından yanar bağrım duyulmaz mı acep vâhım
Firar etti bütün ikbal aynıma görünmez câhım
Ne yapsam bu dil-i mahzunu mesrur eylemem şâhım
Gam âteş, gamküsar âteş temennâ-yı mezar âteş
Neş'e var zikrinde elbet, dost feda, düşman feda
Şimdi geldi sırrıma gizlice şöyle bir nida

*Rah-ı Hak'da sıdk ile hak-i pay ol Erbila
Ümid-i âtıfet besler mi Es'ad yârdan hâşâ
Saçar oldukça gözden ol nigâr-ı gülizâr âteş*

20.10.1949

ES'AD'I ERBİLİ HAZRETLERİNİN BİR ŞİİRİNE TAHMİS

Eylemez Karun gibi dünyayı hülyâ gönlümüz
Eyledi ulâ ile uhrâyı ifna gönlümüz
Düştü mahbub-ı cihana mangır âsâ gönlümüz
Eylemez Mecnun gibi Leyla'yı hülya gönlümüz
Ol Züleyha-yı zamana düştü şeyda gönlümüz

Hub cemal-i bâ kemali gördüğüm demden beri
Uğruna kılmak feda istersem yüz birn ser'i
Görmedim bir kez misalin devredip cümle yeri
Yusuflî hüsnünle sermest olduğum günden beri
Oldu bir Mısr-i muhabbet reng-i hâra gönlümüz

İsrerem gezmek dolaşmak dehr-i dûnda serseri
Aklıma baştan atıp bahtiyar mecnun gibi
Şöhreti dillerde destan Ferhad ve Şirin gibi
Dane-i hâlin metafor ehli aşk olmuş gibi
Eylemiş her köşesinde nakş-ı imla gönlümüz

Namını hürmetle yazdım cümle şâhid künyede
İltifatın var gedâyâ Adem olmam yine de
Gül cemali hep tecessüm eylerim ben didede
Çehre-i gül bâşm ettikçe tahayyül sinede
Şimdi olmuş adeta bir ba-ı rânâ gönlümüz

Cümle say ü gayretim bezmine girmek için
Aşıka cevri ü cefa eylemek bilmem niçin
Rindlerin ah ü enini sadece şol aşk için
Mushaf-ı hâl-i hatinden feyz-yâb olmak için
Eylemiş tertib-i suğra ile kübra gönlümüz

Derd-i dünya, derd-i ukba ile asla inlemem
Kaydı dūzah kaydı cennet yok telaşım bilmenem
Hasretinle varsın aksın gözyaşlarını silmenem
Etme vâiz nâr-ı dūzahdan hikayat dinlemem
Olduğu için mazhar-ı esrar-ı esma gönlümüz

*İnlesin dursun derunum hasretinle ney gibi
Gitti gölüm gelmiyor cam kırılmış mey gibi
Erbil'i gökdu derunum şimdilik bir ney gibi
Mest-i cârm bezm-i vahdet germ-i ser Es'ad gibi
Zümre-i rindâna girmiş bâde pima gönlümüz*

15.10.1949 İmza

GÖZLEDİM

*Gözledim özledim yar-i sürmeli
Kâküllerin yan tarafa eğmeli
Seher vakti doya doya sevmeli
Göğüsleri çapraz çapraz düğmeli
Hâlâ beklemekte gönül yolunu
Duymakla bıkmaz tatlı dilini
Sarmakla doyulmaz ince belini
Elâ gözün kirpikleri sürmeli
Beklerim yolunu tâ haşre kadar
Vuslatın tadını âşıklar tadar
Böylece sanırım güneşim batır
Bakışma bir cihanı vermeli
Şimdiyedek bir söz olsun almadım
Destur alıp bânâçesine dalmadım
Bir gün olsun sarayında kalmadım
Yanakları pembe pembe dalgalı
Çektiğim hicranı, gâmı kederi
Bilse de bilmiyor cahil pederi
Mahvoldu Erbili çün derbederi
Kâküllerin yan tarafa eğmeli*

18.8.1949

FERYAD

*Bütün akvam, bütün dünya alırken örneği senden
Ne yazık ki bu gün uzaklaştım faziletten
Şu dehr üstünde ahlakın yegane timsali sendin
Bu sayede baş tutan ejderleri ezip yendin
Asırlarca bütün tarih seni alkışlayıp özdü
Bu hâke göz diken alçakları boğup yendi
Din, vatan, milliyet aşkıyle coşan eslâf
Korkmadan hasmıyla çarpıştırdı, yok hilaf
Bu gaye en büyük ideal idi anlarda
Ne mümkün önlemek şâha kalktığı zamanlarda
Ezerdi, çiğnerdi öldürür gebertirdi
Titretirdi hasmını inim inim inletirdi
Sineler sanki çelikdendi, bütün aza demirdendi
Bu yüzden alçak, haris ve kahbe emeller sindi
Düşmenden korkmak mı? O bilinmedik bir şeydi
Cehennemler karşı çıksa korkmadan çiğner geçerdi
Aziz ve muhterem ceddin yalan bilmezdi lisanı
Hak, adalet, şefkatle teshir ederlerdi insanı
Merhamet onların en büyük sönmez şîârıydı
Hindi Çinler pek yakındı onların diyârıydı
Küçüklere şefkatle kırlarlardı nazar
Hak Teâlâ rahmet etsin cümlesine sad hezar
Hilye bilmezler, va'de hulfetmezlerdi amma
Cenab-ı Peygamber idi daim anlara rehnüma
Muhitlerinde yaşayan velev ateşperest olsa
Teessüre düşerlerdi kazara benzi az solsa
Emniyeti ber kemâldi civar-ı cevvinde gezen cânın
Zebûnu olmamışlardı sin ü zer mülkü hanümanın
Gezerlerdi vakurane cesaretle mağrurane
Zillet idi anlarda dolaşmak meyhâne meyhâne*

Kumar sefahat girmemiştir asırlarca evlerine
Yılmadan meydan okumuşlar Avrupa ejderine
Ne teyyare ne tüfenk, ne bomba ne mermi
Hasmına râm etmemiş insan-ı kâmil ceddimi
Eğilmişler huşuyla fakat Hakk'ın önünde
Şerefli nâm bırakmışlar bu mesai sonunda
Hak için hâke mezelletle kılmışlar serfurû
Başka bir kuvvet önünde etmemişler serfurû
Yalancılık, sahtekârlık bilmezlerdi ihtikâr
Yeyip içtikleri meşru, almteri helâl kâr
Ebeveyne itaat, amirlere pek muti
İsyân nazarlarında kabahattir ki şeni
Sayılmakla biter mi cedd-i pâkin ahlâk-ı hamideleri
Gayr-ı meşru lokmalarla dolmamıştır mideleri
Yetimi bunlar himaye eder öksüzü şâd ederlerdi
Yorulmak bilmeyen bir azmile mânia aşarlardı
Hangi alçak kem nazarla bakarsa yurtlarına
Hanümanı terk edip düşerlerdi artlarına
Vatan imdadına can lazımsa vemişler
Din vatan uğrunda istihkâr-ı mevt etmişler
Gel ey varis düşün bir kez bu gün hâlin
Yataktan dışarı çıkmaya yoktur mecâlin
Nerde akşam orda sabah meygedesin
Menfaat mabudundur, yazıklar esir-i midesin
Nâmus, ar, hâya bütü varın hebâ oldu
Bu suretle sineme edepsizlik şiâr oldu
Yalandan utanmaz, Hâk'dan kormazsm öyle mi
Benim de sana çatmanın zamanı de mi
Dürlü hiyle, ihtikârı reva gördün ırkına
Acıyıp ağlamamak ne mümkündür hâline

*İhtikârın kimedir soyulan özkardeşin
Zavallı masum kardeşini karga gibi deştin
Türlü yalanlarla kandırdığın biçâre kimdir
Yediğin içtiğin bu gün yarın semdir*

*Kendi kızkardeşinle dalga geçmek zevkin
Saplanmıştır maddeye bütün akl u fikrin
Eşkıyalardan beter soyarsın kendi milletini
Hangi tabib kesip atacak müzmin illetini*

*Sadakattan eser yok ahde vefa lüzumsuz
Zannederim ülkede senin ceset lüzumsuz*

*Çal çarp iş becer ahmak demesinler
Cedd-i pâkin seni gelip de görmesinler*

*Çaldığın beytu'l-maldır fakat sence helal
Başına çöksün topladığın bunca mal ü melâl
Ebeveynin adı moruk, çünkü işlerin bitti
Böylelikle bu âlemde ömrün hebâya gitti*

*Baban ağır başlıydı senin olduğun hafif meşreb
Rakı, şarap, ne varsa durmadan hemen yeşrab
Bütün nesil bozuldu düzelmesi muhâldir
Ahlaksızlık seli var, felaketli bir haldır*

*Küçük büyüğü bilmez büyüklerde şefkat yok
İbret alan almıyor musibetler gayet açık
Cemiyetin bekası mümkündür ahlak ile
Ahlaksız cemiyetler ömrünü verir yele*

*Ahlakı mazbut insan makbuldur her ne olsa
Ahlaksız mangır etmez güzide âlim olsa*

*Ahlak mefhumu kalktı, ahlaksızlık yer aldı
Önemini bilenler heyhât sükûta vardı
Terbiyeden eser yok, hayâsızlık muteber
Fazileti soyunduk şimdi olduk tığ teber*

*Görülmemiş selefte böyle si edepsizlik
Asr-ı h zırda edep, meğerse edepsizlik
Ahlak alır kem li ancak ve ancak dinden
Din duygusu kalmamış çekilmiş sinemizden

Bu derde çare bulmak istenirse pek kolay
Dine sarılmadı a hallolunmaz bu olay
Allah (c. c.) yok, peygamber yok, hangi köke sarılsın
Vur kafayı taşlara parçalansın yarılsın

Doğruluktan ne haber memlekette tükendi
Waşingtondur gelecek maalesef efendi
şayet hayır beklerse Avrupa'den Frenk'ten
Vazge elim topumuz bu kupkuru dilekten

ERB L sözü uzattı vatan millet bizimdir
Birbirine bakarak siyahlanan üzümdür*

8.II.1949

MEŞÂYİH-I NAKŞBENDİYYEDEN EL-HAC

KUT BU' L-ARİ Fİ N GAVSU'L- VASİLİN ES'AD-I ERBİLİ (K.S.)

Yirmi yedi yaşında giydi vilâyet tâcı
Beyti ziyaret edip der akab oldu hacı
Resuller Resulu'nün verdiği hüccet ile
Genç yaşında olmuştur evliyalar sertâcı
Sultan-ı Enbiyadan aldığı bir emirle
Bağdad'a seyahatle etti gönül miracı
Manevi izin verdi Gavs-ı Azam Geylani
Yakmaya mezun oldu gönüllerde siracı
Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Seyahate ber devâm geldi şehr-i istanbul'a
Görünmedi gözüne ne evlad ne sıla
Hürmet etti zâtına cevheri bilen canlar
Ruhlara hitap irdi oldu manevi salâ
Kelâmi Dergâhı'na attı himmetli postu
Postunda otururken virdi kalplere cilâ
Yollarını azıtmış nice şakiler geldi
Manevi hizmet ile yüz tuttular salaha
Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Yakdı tevhid nurunu sönmeyen bir meşâle
Kem gönüller feyz alır girsin babına hele
Tâliblerin kalbinde yandırdı Hâk aşkını
Himmet ile istidad virmişdir bütün dile
Nisyânmdan bunalan asilerin melcei
Hâk-i pâye yüz sürdü nice âlimler bile

*Cehaletten daralmış şaşırmıştım yolumu
Merhametle istidad tohumu attı dile
Evleviyetle odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Çorak, kıraç kalplere hayat verdi himmeti
Tebdil etti himmetle matlubu çok zimmeti
Hem niceler huzura geldiler gâyet muriz
Şifalar bahşedince bildiler bu devleti
Nakletti dergahını çün erenler köyüne
Bilmeyenler bilmeye başladı bu nimeti
Azıtmıştım külliye, dolaşırken bigâne
Allah'ım (c. c.) nasib etti kemtere bu nimeti
Mahfuzdur levh-i ezel hüccetle nâm-ı veli
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Yandırdığı meş'ale, yandı cân ve canlarda
Mübarek nâmı, elbet anılır her yanlarda
Başım dara gelirse gündüz veya geceler
İlticagâhım sensin sıkıştığım anlarda
Sevgisi gönüllere bir sel gibi akıyor
Akmakta ber devamdır tehlikeli zamanda
Noksanımı anlamak şöylece nasbi oldu
Mânevi huzuruna girdiğim zamanlarda
Evleviyetle odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vasiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili
Her gönülde mezarın nur içinde kazılmış
Mübarek ismin şeksiz sinelerde kazılmış
Toprağa gömülür mü ariflere kutb olan
Ulu'l-ebrârlar için bu keyfiyet sezilmiş
Hatta Gavsul'-Vasilin künyenle okunmakta
Kudret eliyle bunlar tâ ezelde yazılmış
Sana hayran o, lan uşşak-ı safa içinde*

*Hikmet bu ya ERBİL de fedai yazılmış
Ekmeliyette odur mazhar-ı nur-ı Nebi
Vâsiline gavs olan el-Hac Es'ad-ı Erbili*

1.2.1949

SENDEDİR

Uzakta arama sendedir Mevlâ
Yabanda gezersin durmadan hâlâ
Define kalbinde gizlenmiş yatar
Korkarım gafletle güneşim batar
Kazmayı yakala kürekle beraber
Sa'y ü gayret eyle durma birader
Günlerin muayyen ömrün sayılı
Baksana geçirdin bir nice yılı
Dünyaya gelmekten gazez ne idi?
Hakkı bulmak, Hakk'ı sevmek yek idi
Aslını düşünsen bir nokta meni
Ahsen-i takvimle yarattı seni
Eğri büğrü kemiklerin içine
Akıl kantarını atmış içine
Bir kulak vermiş ki gayetle hassas
İşler derûnuna en yavaş bir ses
Oturtturmuş iki âhû gözleri
Fark eder silinmiş ince izleri
Etrafını kirpiklerle süslemiş
Hilâl kaşla güzellikler işlemiş
Verdiği cemâle bakarsın hayran
İhtiyârı atıp edersin seyrân
Neden düşünmezsın yapan mimarı
Çıkar kalp evinden lüzumsuz yârı
İki dudak arasında çıkan ses
Hayretle düşünüp eylemeli pes
Yaptığı dile bak bir et parçası
Hayat bekçisidir onun arkası

Yedikçe içtikçe, nefes aldıkça
Açılır, örtülür gelip gittikçe
Kapıcı diyorlar bunun adına
Cesaret gösterdim Hakk'ın yâdına
Tatlıyı, acıyı, ekşiği bilir
Lüzumunda soğuk sıcaklar verir
Konuşur kalpteki hünere göre
Götürür cennetle cehennemlere
İçinde ne varsa döker dışarı
Elindedir olsun uslu haşarı
Ya dizilmiş inci gibi dişlere
Tahayyür etmen mi bunca işlere
Verilen sert yumuşak bütün maddeyi
Öğütüp halleder iyiden iyi
Bir nefes vermiş ki her renge girer
Soğuk lazım ise imdada erer
Lüzumunda sıcak olur ne hikmet
Edilmez mi Yüce Mevlâ'ya minnet
İçinde bir saat kurup gizlemiş
Endam verip gayet güzel süslemiş
Kolundaki saat kurmazsan durur
Saat gibi kalbin daima vurur
Bozulan saati kulları yapar
Kalp saati bozulunca kim yapar
Elbette duracak kalbin rakkası
Çalışmaz sarf etsen dünya sikkesi
İçine koyduğu deriden tulum
Güzel kullanırsan eylemez zulüm
Kimyahâne gibi etmekte tahlil
Kapanıp secdeye olmalı zelil

*Dönmen mi ya isnâ-i şeri
Hayretten hayrete atar beşeri
İçinde körük var çalışır daim
Uyuyup uyansan sa'yinden kâim*

*Vucud ikliminde devreden ırmak
Seyreder saima bilir mi durmak
Körük dedim bilirsin ya bu ciğer
Allah'a tapınınp şükretmek değer*

*İklim-i vücuda devreder kanı
Ciğer tahlil eder durmadan yani*

*Ya koyduğu iki böbrek süzgeci
Çalışmazsa zehir dolar mülk içi*

*Mülke memur olan bütün maddeyi
Seçip ifraz eder iyiden iyi
Önünde bir musluk aşınıp kopmaz
Divâne olanlar Mevlâ'ya tapmaz*

*Topraktan mamuldür yoktur tıkaçı
Şayet bozulursa sancısı acı
Kıyamda kaidede istimal basit
Sevmeye değmez mi kim Rabb-i Mecid*

*Arkanda bir delik delmiş kapaksız
İhraç eder kimyahâneneden farksız
Bir gün işlemese bu delik sende
Hayat bulunur mu koskoca tende*

*Bunca nimetlerle mücehhez vücut
Durmayıp etmeli Mevlâ'ya sücud
Allah'ın kudreti sende münceli
İman et gelmeden Azrail seli*

*İmansız olanın kördür közleri
Çürümüş ağaca benzer özleri*

Yazmakla saymakla bu san'at bitmez

Sun'una Mevlâ'nın akıllar yetmez

Gezersin tozarsın dağda derede

Yürürsün koşarsın bağında ovada

Gark etmiş nimetten nimete bizi

Ta'dadı ne mümkün çün dizi dizi

İnkârı bırak da ikrara yürü

Ölüm üfürmeden boruyu sura

Zannetme ki ölüp olursun toprak

Azizim bu saçma davayı bırak

Ölüm çizme ârız, sanma la yemut

Tahkik ve tedkikle edersin sükut

Vücut ikliminden eden temâşa

Zannetmekî süfli vücudun hâşâci

Cismin merkeb olmuş verilen ruha

Keyfiyeti meçhul sendeki ruha

Ruhun esasını bilmek istersen

Mümkün değil, fedakârlık göstersen

Hakikat-ı ruhu bir Allah

Başka söz söylemek küstahlık billah

ERBÎL'in sözleri mangır misali

Rabbim nasib etsin kemal-i hâli

15.10.1949 İmza

KAYSERİ'DEN ÇORAKÇIZADE MEHMET AKSAKAK'A YAZILMIŞTIR

(SAMİ EFENDİ İHVANINDAN)

Sizler biri bin arttırmayı düşünürken
Bizler de günlük gıdayı te'mine çalışırken
Sizler kâşaneleri üst üste dizerken
Bizlerse gelecek mihneti zevk ile sezerken
Sizler bağ-ı İremelerde zevk ile gezerken
Bizler ise ateşler içerisinde piştikçe pişerken
Sizler la yuad nimetlere dalıp da şişerken
Bizlerse gamnak-i ezel derbeder gezerken
Sizler elem-i derd-i beladan bi haberken
Bizler bu alem-i fânide tığ teberken
Sizler kâşâne kurmayı tekrar düşünürken
Bizlerse dâiyânı gördükçe büzülüp üşünürken
Sizler ihtiyaçtan âzâde ser iken
Bizler yavan ekmeği gıda edinirken
Sizler muhtacı aç ı doyururken
Bizler hânedan çulları soyunurken
Hâk razı olur mu böylesi ihvan-ı ezelden
Talebim sizlere olmaz illa hüda-yı lemyezelden
Aldığımız sayılı mangır bi muktedir ile
Hangi neş'e gelir bilmem ki bîçare dile
Karı hasta çocuk olsun da ameliyat
Gözleyip özlediğim maaş olmaz mı berbat
Yıllarca evvel aldığım kulubenin bedeli
Bedelin üstüne bir bedel eklemekse ezeli
Takdir-i Hüda'dır bizlere dünyada meşakkat
Tâlib olduk geliyor hamd ü senâ belâ vü mihnet

Pederim canım efendim gamlara merkez idi

"Ne yerden kervan-ı gam göçer olsa, konar bende" dedi

Oğluyum varisiyim dünya vü ukba

Dükmesinler hâk-i kabrim üzre bir taş ahibba

ERBİL'inin derdine, illetine varis olan

Çün odur dehr-i dûnda resil ü rüsva olan

12.06.1949 İmza

TARİFNAME

- 1- Aşağıdan yukarıya doğru bir sıra; beş sıra; gitgide istifaya doğru yükselen kötü ahlak basamaklarını gösteriyor.
- 2- Bu basamakların bazılarında yılan başları vardır.
- 3- Her yılan başının bulunduğu haneye ayak basan, oradan, aynı yılanın bulunduğu yere kadar düşer ve tekrar yeni baştan yoluna devam eder.
- 4- Yılan başlı noktaları atlayamadan geçit yoktur.
- 5- Yılan başlarının, insanı, hangi ahlaktan hangi ahlaka düşürdüğünü, kendi kendinizi muayene ediniz. Mesela...
- 6- Mesela köpeklerle konuşan teessüfe düşer, kemalden zevale, kötü akıldan pişmanlığa, öfkeden hacalet, menfaat hırsından halk ile dolaşmaya düşülür vs...
- 7- Beşinci sıradan sonra ise, daha evvel yılların düşürmesine karşılık bazı kuşlar insanı uçurur, rahatlatır. (Yani) fırsattan tecrübeye, aşktan vicdana, iyi ahlaktan cemale, sadakattan sabra atlanır v.s.
- 8- Sadece muhabbettir ki insanı, visale (Allah'a kavuşmaya) doğrudan doğruya atlatır, aksi hale kaza noktasına kadar bütün dereceleri aşmak lazımdır.
- 9- Şimdi bundan sonra iki muhteşem yılan vardır ki, bütün kemal ele geçtikten sonra tâ yukarılarda iki köşeyi beklemektedir. Biri sağ üst köşede vurur, öbürü de sol üst köşede kaza
- 10- Bu kadar terakkiden gurura düşen bir anda en aşağı derece olan zillilete yuvarlanır yahut hiçbir sebep olmadığı halde Allah'ın kazası böyle gerektirdiği için kazadan rızaya iner ve yeniden başlar.
- 14 - Düşen veya atlayan daima aynı sırayı takib eder.
- 15- Bu harikulade bin cildlik bir kitap kadar hikmet dolu manevi satranç tablosunun temiz bir niyetle, bir keseden (torbadan) 1-10 arası rakamlar çekip oyun halinde oynayanlar olmuşsa da (şatranc-ı urefa: Ariflerin satrancı) bir oyun mevzuu değil, karşısına geçip derin murakabelere dalmak, nefsini düşürmek, onda ruh esrarının en gizli maktalarını (kesitlerini) setretmek ve ona göre ahlaklanmak ve sistemlenmek işidir.

SATRANC I UREFA'NIN İZAHNAMESİ

- 1-Zillet
- 2-Teessüf
- 3- Recâ
- 4- Kavga
- 5- Nedamet
- 6- Adavet
- 7- Hicrân
- 8- Gurbet
- 9-Karar
- 10-Rıza
- 11 - Sohbet-i Seg (Köpeklerle Sohbet)
- 12- Mîhnet
- 13-Dûzah (Cehennem acısı)
- 14-Zevâl
- 15- Tâ'n-ı halk (Halka atıp tutmak)
- 16- Zahmet
- 17- Meşakkat
- 18- Hacâlet
- 19- Âdem
- 20- Arzu
- 21- İstiğna
- 22- Hased
- 23- Cefâ
- 24- Rahmet
- 25- Zaman

- 26- Fırsat
- 27- Eyyâm
- 28- Rakib
- 29- Kin
- 30- Devam
- 31- Safâ
- 32- Ağyâr-ı bed (Kötü yabancılar)
- 33- Akl-ı bed (Kötü akıl)
- 34- Nifak
- 35- Merhamet
- 36- Encâm
- 37- Fikir
- 38- Aşk
- 39- Sûd
- 40- Sitem
- 41- Erz (Liyakat)
- 42- Niyaz
- 43- Kemâl
- 44- Ârâm (Rahat, huzur)
- 45- Kuy-i canân (Sevgilinin köyü)
- 46- Celal (Öfke)
- 47- Firkat
- 48- Baht
- 49- İnsaf
- 50- Haslet
- 51- Selâmet

- 52- Zevk-i dil (Gönül zevki)
- 53- Terahhum (Acımak)
- 54- Ahlak-ı hamide (Güzel ahlak)
- 55- Af
- 56- Tecrübe
- 57- Kesret (Çokluk)
- 58- Hasret
- 59- Tahammül
- 60- Sadakat
- 61- Tecelli
- 62- Nazar
- 63- Teselli
- 64- Uşşak (Aşıklar)
- 65- Sahra-yı Cünun (Delilik çölü)
- 66- Ahd ve necât
- 67- Şüphe
- 68- Suzuş (Yanıp yakılma)
- 69- Güzel
- 70- İttihaz (Edinme)
- 71 - Evham
- 72- Rü'yet
- 73- Aşk-ı mecazi (Allah'tan başkasına duyulan sevgi)
- 74- Kerem
- 75- Vîcdân
- 76- Ferah
- 77- Vefâ

- 78- Baka
- 79- Mücahede
- 80- Tevazu
- 81-Cemal
- 82- Şefkat
- 83- Edeb
- 84- Esrar
- 85- Neşât (Ferah sevinç)
- 86- Sabır
- 87- Muhabbet
- 88- Müşahede
- 89- İzzet
- 90- Vahdet
- 91- Gurur
- 92- İftihar
- 93- Rağbet
- 94- Aşk-ı hakiki
- 95- Maksud (Gaye)
- 96- Hal
- 97- Mürüvvet
- 98- Bad-ı aşk (Aşk rüzgarı)
- 99- Halet ,
- 100- Kâzâ
- 101- Visâl (Allah'ın yakını ve sevgilisi olmak)

BEĞENMEZ

Çarşıda pazarda erkek beğenmez
Fırında bâyide ekmek beğenmez
Giderken gelirken sekmek beğenmez
Tabiatı başka, felek beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Dükkânda vitrinde basma beğenmez
Gezdiği yerlerde yasma beğenmez
Bağlarda bahçede asma beğenmez
Mukaddes Kitap'ta Esma beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Büyüyüp doğduğu şehri beğenmez
Abdesti, namazı, zikri beğenmez
Yaşayıp gezdiği dehri beğenmez
Aklına muhalif fikri beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Handa hanumanda yatak beğenmez
İnsanlar içinde atak beğenmez
Cemiyet içinde çıtak beğenmez
Sivrisinek olsa bataklık beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Ankara'yı gezse soba beğenmez
Cennete girse Tuba beğenmez
Ne dünya ne de fiha beğenmez
Cehalete bak ki Tâhâ (a. s.) beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

*Kol olsa but olsa eti beğenmez
Eşşek kadar olsa iti beğenmez
İsfahan'dan gelse ipi beğenmez
Karakış zemheri kışı beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Devredip yürüyen gce beğenmez
Ne deklü olsa da hiçe beğenmez
Atina'ya gitse cicâ beğenmez
Misli bulunmayan cüce beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Evlatlat içinde evlat beğenmez
Devletler içinde devlet beğenmez
Servetler içinde sevet beğenmez
Mihnetler içinde mihnet beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ

Keyfiyet aşikâr ERBÎL beğenmez
Seneler içinde bir yıl beğenmez
Nuh tufanı olsa bir sel beğenmez
Camlan uçursa bir yel beğenmez

La teşbih insandır sureti amma
Şeytana ders verir, buna âmennâ*

20.4.1949

İLHAMLAR

*Ne bir yavuklum vardır arkamdan ağlayacak
Ne bir dost bulabildim karalar bağlayacak
Ne bir evlat edindim Fatiha sağlayacak
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

*Bir yavuklu var gerçi yirmi yıldır emekli
Gözlerime bakıyor ölsün diye demekki
Binbir hakaretine katlandım ben şöyleki
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

*Yıllarca gezip tozdum gece gündüz diyarı
Gönlümde mihman imiş buldum ebedi Yâri
Böylece terk eyledim dost görünen ağıârı
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

*İki evlat getirdim şu âlem-i fâniye
İtibarları ancak mangır denen deniye
Kurban olsun yüz kez şu nükteci Kâni'ye
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

*Vurun kahbe filimi verdi bunca ilhâmı
Aliye ölmüş, amma yaşıyor şimdi nâmı
Hayatın demi geçti derdin dermânı var mı?
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

*Babamı az bilirim annemse çoktan uctu
Nice yıldır şu gönül akla karayı seçti
Diyecekler ki bir gün ERBİL şerbeti içti
Garib geldim yaşadım, bir gün garib giderim*

BAHAR

*Rüzgârda bir koku, dağlarda bir ses
Kuşlar ötüşüyor cümle pür heves
Hayat başkalaştı, neş'ede herkes
Meğerse baharın kokusu varmış*

*Gülerken kâinât bütün mahlukât
Bahara kavuşan eşcâr u nebât
Her yönde hayat var çekildi memât
Meğerse bahardan müjdeler varmış*

*Seherde feyâda başladı kuşlar
Kolkola gezmeye çıkmakta eşler
Gülüyor yüzüme topraklar taşlar
Meğerse baharda kokular varmış*

*Baharla lisâna gelmiş kâinât
Va'd eder bana nice bin hayat
Kalbim ağlamakta ebedi Hayat
Meğerse baharda müjdeler varmış*

*Bahara erdikçe ağlıyor içim
Bildim anladım ki irfânım suçum
Akıbet bu yerden yüklenir göçüm
Meğerse baharda kokular varmış*

20.4.1949 Çarşamba İmza

İNCESU/KAYSERİ'DE MUTTALİP ÜNAL'A YAZILDI

Bir mektup yazmak çün düşündüm kaldım

Aşka ğiriftârım dertlere daldım

Yıllarca dolaşıp kapılar çaldım

Ben beni devâsız mihnete saldım

Çaldığım kapılar kapandı yüze

Çünkü bakarlardı yüze ve öze

Kıymet vermediler nedense öze

Ben beni çaresiz dertlere saldım

Azarlandım, dayak yedim koğuldum

Haklı haksız çok kereler söğüldüm

Hikmet bu ya bazı bazı övüldüm

Ben beni şifasız illete saldım

Bir hayli çileden safâdan sonra

Açıldı bir kapı feyz abâd billah

Dedi virdin olsun Allah, Eyvallah

Ben beni Lokmansız dertlere saldım

Emroldu sevinme lütfü görünce

Teessüre düşme kahre erince

Temkini bırakan yerli yerince

Ben beni onulmaz dertlere saldım

O gündür bu gündür bir çocuk gibi

Süründüm süründüm bir kedi gibi

Esince hayata fırtına tipi

Ben beni şifâsız dertlere saldım

Ahdettim yolunda fedâya başı

Andıkça dökerim gözlerden yaşı

Başım kırılsın da eğmesin kaşı

Ben beni çaresin dertlere saldım

ERBÎL söz söyledi manası yoktur

Bu yolda can veren fedâi çoktur

Dehr-i dîn'e gayri midemiz toktur

Ben beni çaresiz dertlere saldım

Teveccühünüz var olsun, aşkınız müzdâd olsun, ömrünüz pür şâd olsun. Dakikalarca düşündüğüm halde, iki satır dahi yazmak imkanı olmadı.

Gönül bazen HASANOĞLU ÇEŞMESİ gibi akar, bazen da.... ZADE gibi kupkuru bakar.

Ellerinizden öper, bütün ahibbâ ve ihvân-ı safâya sevgi ve selamlarımı yollar el ve ayaklar öper, dualarınızı hassaten istirham eylerim.

Bizim aşk hasta bir gâlibimiz o diyarda gariptir, lütfen selamlarımı, ellerinden ziyaret eylediğimi söyleyiniz. Fakat ağlamasın ancak inim inim inlesin ki derdine devâ gele. Vesselamu aleykum ve Rahmetullâh ALLAH HU, EYVALLÂH

11.4.1949

El-Fakir ve büsbütün hakir-i pür taksir kardeşiniz ERBİLİ, İMZA

İNCESU CAMİ-İ KEBİR MÜEZZİNİ
ARİF EFENDİ'YE CEVABEN YAZILMIŞTIR

*Irmak gibi çağlamayan
Matem şalı bağlamayan
Hüngür hüngür ağlamayan
Didâra layık olur mu?*

*Cennet başka cemal başka
Yanmayan ateşi şada
Dünya ile ukba başta
Didâra layık olur mu?*

*Dökmeyenler gözden yaşı
Vurmayan sineye taşı
Eğmeyenler mağrur başı
Didâra layık olur mu?*

*Âkilin kârı ağlamak
Bunları yapmyan ahmak
Dünyaya perhiz bağlamak
Didâra layık olur mu?*

*Olmayan teslim ârife
Kabeyi eyleyen cîfe
İmkan yok hâli tarife
Didâra layık olur mu?*

*Ağlayalım gündüz gece
Kıymet vermeyenler suça
Satalım dehri bir hiçe
Didâra layık olur mu?*

*Akıt ERBİL gözden yaşı
Ah etmeyen kirden nâşı
Kem sözle eğdirme kaşı
Didâra layık olur mu?*

7.3.1949

Not: Alınan bir mektup münasebetiyle İncesu Cami-i Kebir müezzini Arif Efendi'ye yazılmıştır.

EBCED

*Yitirdiğin başını
Zammetana kâşını
Etle hesab-ı ebced
Ey veled-i âlî-ced /Mustafa Erbil*

ANNE

*Doğduğum günden beri mihnetle geçen hayat
Üstelik son hasretle oldu, külliye berbat
Mecruh olan sinemi seninle kapatırken
Kıskandı zannım felek, ayırdı bizi erken
Gönlümde bir boşluk var, onu kimler doldursun
Varsın şu köhne dünya istediğin güldürsün
Yaşın körpe, küçüksün unutursun babayı
Baba nasıl unutsun, tatlı, şirin anayı
Bu hayatın düzeni böyle kurulmuş ezel
Yaşayanlar hep çirkin, biricik annem güzel
Belki baban, ablanla gelecek bir gün bize
Mektubunu sık gönder, ahvali bildir bize
Alla'a (c. c.) emanetsin, hayalimi tut gözde
Şairliğe başladı Mustafa Erbil sözde*

Paraf M.

Bayan Kadriye'ye,

Kayseri'den gönderdiğiniz mektubu aldım. Salimen Kayseri'ye vardığınıza memnun oldum.

Tahminime nazaran (göre) bu günlerde İncesu'ya varmış olacaksınız. Münevver çok iyi, Hamdenlillahi Teâlâ orucunu tutup namazını kılmakta ve babasına da mükemmel surette hizmet etmekte.

Buraca merak edecek bir hâl yok, kendi rahat ve istirahatinizi bulunca bizi merak etmeyiniz. Münevver selam eder, ellerinden öper. Medhiyye'nin gözlerinden öper, anneme selam ve gözlerinden öperim. Sorup suâl edenlere selam yollarım. Ahmed ve Mehmed Efendilere ve haneleri tarafına ayrı ayrı selam yollarız.

Bâki selâm ve böylece hâtm-i kelâm

10.7.1949

Not: Yukarıdaki ifadede geçen, annemin adını verdiğim, kızım; Medhiyye'dir.

LÜTFİCİĞİM

Ağladın ve ağılattın

İnim inim inlettin

Zaten yaralı kalbim

Deli deli söyledin

Ben zevki şöyle buldum

Derd ü kederle doldum

Düşündükçe hep soldum

Tesellimdir gözyaşı

Müraccahtır ağlamak

Karalan bağlamak

Sular gibi çağılamak

Gülmekten evlâ oldu

Hayatımda güldümse

Güldüğümü bildimse

Felekten kâm aldım

Yazıklar olsun bana

ERBİL'in sözü kemdir

Feleğin aşısı semdir

Zevklenerek bu demdir

Ağlamayan güler mi?

13.4.1949

Not: Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhâkemât Genel Müdürlüğü evrak şefi Ürgüplü Lütfü Bey'in refikâsının ciğer hastalığından muzdarip olması sebebiyle aramızda geçen bir hasbihal üzerine yazılmıştır.

Paraf M.

YUT ZEHİR

Dünkü gün bir sarhoş olmuştur ayan

Bir sürü hikmet saçıp etti beyan

Hiç tereddütsüz attı küfrü dinime imanıma

Çoku uzak durdu sokulmaz yanıma

Git, dedim, aklın bozulmuş hastasın

Hem şuuru muhtel olmuş nesnesin

Ben henüz geldim şifâ yurdundan dedi

Bak güler dürzü utanmaz hey gidi

Anladım ki teşhisim gayet eğri

Sarhoş almış tezkiye etmek emri

Her ne söz kim eyledi bende tamam

Bilmemiştir böyle bizi bir imam

Zahiren gayet kerihtir, bâtınen hikmet dolu

Geldi taksi, hoş kelam tuttu yolu

Çok düşündüm böyle yârin cilvesi

Ekledersin Küflüzâde helvası

Yut zehir kim çeşni olsun Erbil'a

Hiç görünmezden verir Mevla belâ

12.4.1949 Pazartesi

MEYVA HOŞ'DA 32 NO'LU DÜKKÂNDÂ
KESKİNLİ BAYA ALİ'NİN İKRAM ETTİĞİ BİR SANDIK MÜNASEBETİYLE

*Sandığı kırık, tahtası çürük
Yoklama, olmuş anadan buruk
Gülmüyor yüzü çiğnemiş koruk
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

*Elinde ilam imanı sağlam
Koyunu yoktur vermiyor ağnam
İnce bıyıklar kaşları tamam
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

*Neş'esi azdır nâmeler yazdır
Dünya üstünde benzeri azdır
Gezerker cansız mezarı kazdır
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

*Verirsen selâm, nazlanır almaz
Edenler bulur, yanına kalmaz
Denizden korkar, çemşenip dalmaz
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

*Kahvesi boldur meyvası kısa
Papeli çoktur eylemez tasa
Sipariş etti Leon'a kasa
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

*Gördün mü kız da serseri ERBİL
Sakın uzatma kendisine dil
Efeden efe bunu böyle bil
Bizim sebzeçi kim Ali Yörük*

10.9.1947 Paraf M.

BAY KEMLA TÜMER KARDEŞİM

*Perestişle tapındığım Mevlâm
Bir ism-i celili Gaffaru'z-Zunub
Hesapsız ihsanlar yapan Hüdâ'nın
Esmasından bir Settâru'l-Uyûb

Kul ne denli günah etse demadem
İtirâf-ı cürm edince bağışlar
Rabbim affet deyu yalvarsa Âdem
Rahmetinden zuhur ey ki yağışlar

Suretim görenler, sanırlar insan
Siretim bilmeseler selâm verilmez
Aldığım sattığım serâpâ nisyân
İnsanoğlu esrârının erilmez

Mevlâm başışlasın suçunu hepten
Müjdeledi bizi Rahmân ve Rahim
Yarlığasın cümme ümmeti toptan
Cennetü'l-Firdevs'de olasın toptan

Yusuf Ziya geldi amma Ken'an'ı
Nasıl terkeyleyip uçtu dünyaya
Zâri zâri ağlatmasın Yakub'u
Dilerim ki has kul olsun Mevlâ'ya

Birlikte gidelim hakka Kemal'im
ERBİL'de günahlar dağlar misali
Vebalimden siyah oldu cemâlim
Yalan değil bir Habeşli misali*

9.9.1947

Not: Kayseri muhasebe memuru/DDY, Kemal Tümer'e yazıldı

AYBAŞI

Her aybaşı bir matem yanlış dedim bin matem

Yapa yapa usandım ne sağlamış bu Âdem

Yaklaşmadan aybaşı, yüklenir türlü tasa

Ezildikçe ezildim, ister öl ister yaşa

Yalan bilmez dilim şimdi oldum hiylekâr

Derûnum feryad eder, hey sahtekâr sahtekâr

Mukaddesken yüzuyu döküldü birçok kerre

Her döküşte eriyip küçüldüm tıpkı zerre

Battı gemi deryâya yok kurtaran simidi

İmdada koşan nerde, kim verecek ümidi

Deniz korkunç ve azgın fırlatıyor dalgası

Ah Ya Rabbi bulsam halâs halkası

Gün değil, aylar yıllar geçer hep böyle

Kangren azdı gitti, çaresi nedir söyle

Ne bir kaptan ne doktor vurmadılar neşteri

Verdim dellala canı, çıkmadı bir müşteri

Kırk yaşımda bunadım düşünceden kederden

İkram olur gel, olsa Rahmetullah pederden

Şimdi gördüm, mimlemiş yakın ahibâm dostum

Satıps silsem lekeyi, mangır etmiyor postum

Hûda hakkı, Mustafa, kurtar nâs-ı ümmeti

Yıllardır arzuladık bolluk denen nimeti

ERBİL, gerçi günahkâr bağışla cümle suçu

Havf u haşyetle yanar, durmayıp daim içi

28 Ağustos 1948 Saat: 11.30 Mustafa ERBİL İmza

BORÇ

*İki bin beş yüz olunca borç tamam
Kıl namazı çün musallâda imam
Ger kaçırısam aklımı bundan geru
Yar u ağyâr kılmasınlar serfuru
Çok düşündüm çaresizim olmadı
Bir yed-i beyzâ umardım gelmedi
Arzuhâlim sunmaya yok bir makâm
Sen bilirsin dertlerim ey Zü'ntikam
Hâlimi çok kerre yazdım yaş ile
Öyle yaş ki benzedi tıpkı şeyle
Ol Habibin (s. a.)hürmetine vey Kerim
Borçlarımdan ver halâsı ya Rahim
Senden özge kimlere el açayım
Bir gedâyım bay değil ne paşayım
ERBİL'i kurtar Resulün (a. s.)hürmeti
Matlub ile ver necâtı, zimmeti*

24.4.1947

Musalla: Cenaze namazının kılındığı yer Serfuru: Başı eğik

LEYLÂ

*Leylâ leylâ diyerek mecnûn gibi dolaştım
Ferhat'leyn bir nice aşılmaz dağlar aştım
Kerem' in aşkı gibi bendeki aşka şaştım
Ne ağladım ne yandım, anladım katı taştım*

*Çok aradım Leyla'yı ovalarda çöllerde
Nâmına Mecnûn denip destan oldum dillerde
Biricik Leylâ seni terk edip yâd illerinde
Sefit sergerdân olup gezdim gurbet illerde*

*Arslanlar karşı gelip oldular bana
Bir tenhada buluşup dökmedim derdim sana
Kokunu almak için koştum rüzgârdan yana
Kokladım her çiçeği benzemiyolar sana*

*Hep aradım Leylâ'yı uzaklarda çöllerde
Ovalarda, kırlarda, çayırlarda evlerde
Hayaliyle uğraştım bilinmedik yerlerde
Meğer Leylâ gizlenmiş can evimde kalbimde*

*Can içinde can imiş uzaklardaki Leylâ
Damarlarda kan imiş uzaklardaki Leyla
Senin aşkınla yansın, hemen erbika
Nîm nazarında gelir ölmüş kalplere cilâ*

10.04.

YETİŞ İMDÂDA EY RABBİM

*Şu dehre geldiğim gündür serâpâ mahz-ı isyanım
Tükendi nakd-i sermâyem demâdem kâr-ı nisyanımız
Gerek dünya gerek ukba yıkıldım gayri, virânım
Olunmaz böylece tarif şaşırdım pek perişânım*

*Yetiş imdada ey Pirim yetiş Allah için olsun
Cihânı Fahr-i Sultanı RASULULLAH (s. a.) için olsun*

*Baharı çiğnedim geçtim hazen rüzgârını duydum
Kaçırdım fırsatı elden, yazık nefsimle bir oldum
Günahım yüz karasıyla yine dergâhına geldim
Devâ senden olur ancak, neden sonra bunu bildim*

*Yetiş imdada ey Pirim, yetiş Allah (c. c.) için olsun
Cihanın Fahr-i Sultanı Rasulullah(s. a.) için olsun*

*Bir nazarla şu sinemi saf edersin kasevetten
Halâs olmak muhakkaktır bütün mihnet dalâletten
Teveccüh özlüyor ERBÎL, usandım çün cehâletten
Uyandır kalbimi bir kez, uyansın bunca gafletten*

*Yetiş imdada ey Pirim yetiş Allah (c. c.) için olsun
Cihanın Fahr-i Sultanı Resulullah (s. a.) için olsun*

1-1.03.1947

FERHAT

Türlü fitne hem fesadıattılar çarşımıza
Suret-i Hak'dan görünüp çıkdılar karşımıza
Hangi Hak'dır hangi bâtil bir ilim yok bilmeye
Milletin şevki kırıldı parti parti girmeye
İtlihat yok, vahdeti attık, şahısla iftihar
Söz olunsun şöyle, böyle hep yalanla iftihar
Bir takım parti zuhurâ geldi amma çaresiz
Milletin derdine derman olmadı velevki az
Ferd-i millet pek şaşırdı hangiye verse gönül
Cümle parti hür fikirli hiçbir gayri değil
Kardeşi kardeşe düşman ettiler, eyvah bize
Böylece oldu nihâyet gündüzün korkunç gece
Şimdilik devlet ricâl-i tıpkı Bekr-i Mustafa
Çekmeyince içmeyince sanmaki işler kafa
Buldular çünkü saadet işsau işaretle safa
Çekti millet işbu yönden berdevam çille cefa
Sâye olmuş menfaat, fâriğ olmaksı muhal
Eylemez mi mübtezel biz de oldukça bu hal
En muallâ bir makama izzet ile kış koyan
Yolda yoktur ki bâği en kibar millet soyan
Hakimiyyet milletindir âşikâre Hak için
Çok taaccüp eyledim ben bunca istibdad için
Devvrüi Hamid'erahmeti tâ evvelden yolladık
Kim ne söylerse hemen hep kavuklar salladık
Lâik olduk umdemiz, sanmanız asla faik
Ol sebebdan bunca derde olmuşuz bizler lâik
İftihâr etti geçen gün başbakan Recep Peker
Müskirat kaynaklarım saydı hep teker teker

Gençliğı maskara ettik hem siyâset âleti
Keşmekeş bir hâle koyduk âkıbet bu millet
Milletin ahlâkı söndü, din ü iman bir yana
Hangisini söylersem şimdi bilmemki sana
Vahdet-i temin edip, imân şîâr olmazsa
Zulm ile âbâd olup adalet sâye salmazsa
Hangi yönden eyleriz biz terakki, söyleyin
Fırsatı fevt etmeden derde derman eyleyin
Muteber oldu yalancı, doğrunun düşmanı çok
Hasbeten Lillah için yol gösteren ârifân yok
Yok bu parti yok şu parti kavgasından vazgeçin
Vaktimiz yok iş görecekt tertemiz insan seçin
Tehlike gâyet büyüktür, önlemekse pek kolay
Söyleyenler varsın olsun olağanüstü olay
Biz ezelden kardaşız Vahdete gel Vahdete
Pek ayıptır düşmek elbet menfaat için hiddete
Düştü Erbil âkıbet dürlü derde çarnâçar
Korkarımki cennet-âsâ memleket elden kaçır

05.03.1947 M.

ŞEFAAT YA RASULALLAH (s. a.)

Ümidim kesmezem asla, şefaât kânı Ahmed'den
Câvidâni hayatı buldum Rasullullah Muhammed den(s. a.)
Haberdar oldunsa ey dil İbn-i Abdullah Mahmud'dan
Zevkyab oldukça oldum FETERDA nazm-ı ayetten
Bütün esrarı fâşetti ezelde âyet-i Levlak
Nola aşkile şu sinem olur mu bilmem çıkıcak
Kudümiyle secde kıldı bütün varlık ve hatta hâk
Muhabbet gönlüme doldu kiyl ü kâlden olundum pâk
Geçer vaktim günah içre demâdem isyan etmektir
Be gâyet rû-siyahımki huzura böyle gitmektir
Ebel-Kâsım Muhammed'den(s. a.) şefaât imdad etmektir
Alemine rahmet oldu Hûda hakkı saadettir
Namazım yok niyâzım yok günahım haddini aşkın
Huzur-i Rabbü'l izzette olunca çaresiz şaşkın
Yetiş imdada ey şah-ı Risâlet, aşkına Hakk'ın
Feda oldu nice ERBÎL görünce Şule-i aşkın

01.03.1947

HAK DİLİ ALLAH BUYRUĞU KUR'AN

Ayet: "Ey insanlar! Yeyin, için fakat israf etmeyin, çünkü ben azimü's-şan israf edenlere muhabbet etmem"

Hüdaya bin şükür arz u minnetler

Mebzulen göndermiş nice nimeti

Başlıca nimeti, Habib-i Hûda

Kalbimi aşkından etmesin Cûda

İslam devletini kurup saltanat

Refaha kavuştuk, çkildi zulmet

Kur'an parça parça indi semâdan

Kurânla müeyyed oldu Hûda'dan

Hüsrande kıvranan beşer hayatı

Kavuşup refaha attı memâtı

Vasfı yakışmıyor bu âciz dile

Rabbim haşreylesin Peygamberiyle

Ayet-i Kur'an açalım şimdi

Mazlumun feryadı Kur'anla dindi

Yirminci asırda en büyük silah

İktisaddır, verir cümleye felâh

Tayyareden, toptan atomdan üstün

En önemli silah iktisad bugün

Her türlü zaferin sebep âmili

İktisaddır ancak mes'ut hamili

Bir diğer manası tasarruf demek

Tasarruf ahlâktır istemez emek

Medeni milletler eyledi takdir

Bu yönden ettiler haylice tedbir

Serlevhada yazdım Türkçe âyeti

Tasarruf eyleyen bulur devleti

Yeyip içmek helâl israfısa haram
Müsrife muhabbet günah vesselâm
Yüce Mevlâ sevmez müsrifi çünkü
Bugün ekmek topar ağniya dünkü
Har vurup harmanlar savuran kişi
Bugün de yarında berbattır işi
İsrafı hoş gören her hangi adem
Vatana hiyânet eder dembedem
İsraf edenlerin düşmanı Allah
Muhabbet etmiyor müsrife billâh
Muhabbet olmazsa gelir felâket
Mahv ü perişandır akibet evet
İsrafa alışkın aile ferdi
Acıklıdır hali yüklenir derdi
Hele işaretlere dökülen servet
Enseler hâ, ebedi zillet
Barlarda, danslarda israf temeli
Keşke atabilsek süfli emeli
Büyük Peygamber(s. a.)'e bak ne buyurdu
İsrafı zemmedip bize duyurdu
Irmak kenârmda alsanız abdest
İsraf eylemeyin dikkatli bedest
Bundaki irşâdı anladınız mı?
Maksad-ı Nebi'yi kavradınız mı?
İşin öneminden kinayedif bu
Sanmaki gâyedir ırmaktaki su
Bu din-i mübinin attığı temel
Her asırda geçer pırlanta emel
Hazine bizdedir, gezeriz âmâ
Defineyi başkası eder yağma

*Mevlanın buyruğu başların tâcı
Emrini tutmayan kıvrandır acı
Tasarrufa ait yaldızlı sözler
Asılır caddede okusun gözler
Ne söz söylemekle ne göz görmekle
Tasarruf olunmaz lafla demekle
Tatbikat gerektir taklitten uzak
Karışmam kurulur hileli tuzak
Caka, gösterişi hepten atalım
Tasarruf evinde rahat yatalım
Kalkınmanın aslı esası bunda
Bütün nurlu yollar bulunur dinde
Hoş görün ERBİL'İ akl bozuktur
Mazisi tertemiz nesle yazıktır
Emanettir vatan, hiyânet olmaz
Müsrifin cebinde mangırı kalmaz*

15.04.1947

07.01.1947 SALI GÜNÜ YAPILAN 8. GENEL TOPLANTI

Hey toplantı toplantı kalmadı tadım tuzun
Anladım, bir noktada döner dolaşır gözün
Bakmakla doyulmaz ki ihtiyâr elden gider
Uzak kaldıkça canım, gönlümü alır keder
Konuşmaya başlarsa kalırsız lâl ü ebkem
Yeterki söyle, konuş velev hoş velevse kem
Attılar ortaya mefsuh türk ocakları
Saklamıştır masaya can yakan bacakları
Aynı mevzu üstünde durmakta bizim başkan
Baktıkça Fevzi Yütek, bulmakta bir tâze cân
Saatler geçti gitti hallolmadı ihtilaf
Toplantıların sonu hemence bir kuru lâf
Kanaatler muhtelif, ictihadlar bambaşka
Nuh'un oğlu Süleyman gördükçe gelir aşka
Hasan Bayar durmadan mecelleyi çevirir
İhsan Gökçel vurursa çamlar devirir
Komutayda oturur İhsan gökçel süretâ
İçinden kopan feryad hasret âvâ hasretâ
Çok dolaştı Ulus'u bulamadı bir âşinâ
Henüz yaşı küçüktür bastı on üç yaşına
Rıza Toklu sükutta, bakıyor derin derin
Anladımki bu akşam cüzdanı gayet serin
İdris Tınaz seyrekçe konuşur derin bakar
Nutku gelince öz ak korkarım canlar yakar
Kemal Tüzün and içmiş konuşmaz bir söz bile
Eyvahlar olsun bana ümidim gitti yele
Susturmanın imkânı yok Enise Arat'ı
Kızarsam ben geçerim gayet meşhur Fırat'ı

Osman Anıl getirir kucak kucak kanunu
Güzel koku neşredir nâneli diş macunu
Sabit Ulu'ya n'oldu sık sık oturup kalkar
Sesi çıkmasa bile etrafa durmaz bakar
Reisle yardımcının beynine düştü nifâk
Durmadan kaşır başı kalemle bizim özak
Hâlâ devam etmekte Halk Evleri binası
Dikkat edin Erenler vardır anhası minhası
Tahsin Akman geç geldi toplantıya yetişti
Vay canına, yandığın bayanlara yapıştı
Tazelendi bahsimiz kamu mallan elde
Yaza çize bitirdik kalmadı bir şey dilde
Nuh'un oğlu Süleyman Erbil'e bakıp güler
Bir piyango vurursa yaşlı gözleri siler
Karıştırırken kanunu dudak bir metre pürtlek
Kırıştırıp yüzünü gözlükten bakar yütek
Hamdolsun konuşmaya başlamıştır Uluoğlu
Saatler ilerledi tutmak gerektir yolu
Üyeler esnemeye başladılar bu akşam
Toplantıya hitamı vermek elzemdir paşam
Bugünde böyle bitti genel kurul nihâyet
Dilerimki kapansın ebediyyen müebbet

GEÇTİ BAHÂRIM

Geince dehre feryâdı attım
Yılları aşıp kırkına çattım
Bu kadar ömrü mangıra sattım
Geçti baharım hazâna çattım
Nice fırsatlar elimden kaçtı
Şu kahpe devran yâreler açtı
Akla karayı seçtikçe seçti
Geçti baharım hazana çattım
Siyah saçlarım beyâza döndü
Tul-i emeller külliye söndü
Devr-i şebâbım piriye döndü
Geçti baharım hazâna çattım
Ne kâmil olup kemâle erdim
Ne Mecnun olup leylâ'ya erdim
Hebâ'ya gitti verdiğim emek
Geçti bahârım hazana çattım
Derdi mihnetle olunca yoldaş
Gözümde aktı senelerce yaş
Biricik Leylâ'ya fedâ kıldım
Geçti baharım hazâna çattım
Kitaplat hatmedip okudum nice
Ermedim perestij ettiğim hiçe
Demâdem uğraşıp gündüz ve gece
Geçti baharım hazâna çattım
Gelenler gider durmuyor kervan
Tutturur emr-i ilahi ferman
Kalırmı zerre dizimde derman
Geçti baharım hazâna çattım
İmanım çürük bozuk amelim
Âdem olmağı bütün emelim

Çökmekte böyle bina, temelim
Geçti baharım hazâna çattım
Kapanıp gözlerin sönmeden ERBİL
Kendinde gizlenen defineyi bil
Gaflatle geçince eyvâh ki kırk yıl
Geçti baharım hazâna çattım

08.01.1947 cumartesi M.

22.11.1946 CUMA GÜNÜ YAPILAN GENEL TOPLANTI MÜNASEBETİYLE

*Geldi reis açıldı rûznâmenin kapusu
İhtilafa konudur Halk Evleri tapusu
Verdi türlü izâhat bayan Enise Arat
Tasdikle kabul oldu isterse alır berat
Uluğluna intikâl edince konu sözü
İcar isticâr işi gösterdi yine yüzü
Bunda da ittifak var ihtilaf bizden uzak
Zannederim kurulmuş İhsan Gökçel'e tuzak
Toplantı geç başladı, işlerde sür'at buldu
Çıkacak barem ile gönlümüz ferah buldu
Allah, illallah artık dalyanlardan usandık
Söz konusu oldukça zerdeli pilav sandık
Bu mes'ele çok çetin kolaylıkla hallolmaz
Yağmur yağmayan göle dururken sular dolmaz
Ekseriyet sükûtta berdevâmdır uluoğlu
Üyelerin elinde kalem kağıt bir dolu
Özak eli yüzünde gamlı gamlı düşünür
İdris Tınaz el bağlı ay başıdır düşünür
Hükümet konakları mes'elesi başladı
Tahsin Akman, bir nice bağçeleri taşıladı
Hasan Bayar oturmuş İhsan gökçel'e yakın
Rıza toklu dinliyor sanmayınız ki tekin
Reis izah ediyor tapu kayıt işini
Kızlar bırakmıyor Nuhoğlu'nun peşini
Kemal Tüzün yanında, yardımcı Süleyman'ın
Bak bana da gülüver yok mu dinin imanın
Tapu işi uzadı çoğaltı gürültüler
Eslemek göz silmekler ve daha neler neler*

*Elinde kalem, bekler Rıza Toklu er gibi
Gönlüm içre oturur sevgilim bir şiir gibi
Osman Anıl dinliyor tarassutta her yanı
Baklava börek özler ERBİL'İN çoktan canı
Hasan Bayar sükûtu ihtiyar etti gibi
Hamdolsunki toplantı burada sona yetti*

22.11.1946 M.

22.10.1946 SALI GÜNÜ YAPILAN GENEL

TOPLANTI MÜNASEBETİYLE

*Raportörler, müdürler hazırlandı pür telâş
Aralarında vardır pırıl pırıl soyuk baş
İhtar etti hademe şimdi gelecek başkan
Müküller halledilir sâbık veçhile heman
Reis girdi içeri cümlemiz ettik kıyâm
Fevkalâde ahvâlden tuttuk senelik siyam
Arat söze başladı tıpkı benzer bülbüle
Dinleyen mürde gönül, vecd ile gelir dile
Halk evleri işine girildi ama çabuk
Münakaşa hallolup sallandı nice kavuk
Makût kira işine tekrar yine el konu
Hitam bulacak bu iş görüşmemizse sondu
Etrafına bakmır gözlük altından Bayar
Nuh'un oğlu Süleyman kalbinden borcu sayar
Osman Anıl devamlı rûznâmeyi yazmakta
Dilberleri gördükçe İhsan Gökçel azmakta
Yaslandı sandalyeye şube üç'ün müdürü
Yol verecek uyku ya bulsa yumuşak sediri
Oturmuşlar yan yana Buharalı E. Arat
Yargıçtan ilam alıp özak eylemiş berat
Fevzi yürek yüzünü karıştırır durmadan
Girer çıkar evraka hiç kimseye sormadan
İhsan Gökçel'e geldi ruzunâmenin maddesi
Yanık kalplere şifa verir ulus caddesi
Menkûl eşhas işinden usandık hayli bıktık
Ruznâmede çıkarıp başka mevzûa çıktık*

*Bugün pek gamlı gönlüm neden, niçin ne oldu
Aksetti hüznü bana içim fırlatla doldu
Yine mevzû açıldı hararetli söylere
Onarım, inşa işi tazelendi böylece
Konakların bakımı korunması işini
Bir şekline koymakçün bırakmayız peşini
Tahrin Akman tık nefes açıp kapıyı girdi
Maddeler okundukça hayli izâhat verdi
Vaktimiz ilerledi ses gelmekte mideden
Uzaklaştık müebbed etti, yağlı pideden
ERBİL saat yedide toplantıya sen verdik
Verilen bir söz ile göz yaşımızı sildik*

22.10.1946 M.

DÂİRE ARKADAŞIM HÜSEYİN TURGUT YÜCEL'E

*Konuşması pek güzel
İman eylemiş ezel
Çatarak labûd ecel
Hüseyin Turgut Yücel*

*Beklerken aybaşına
Döber gözden yaşını
Yemez oldu aşına
Hüseyin Turgut Yücel*

*Gelirsin hem gidersin
Şunu bunu nidersin
Anladım pür kedersin
Hüseyin Turgut Yücel*

*Çok yerlerde çalıştım
Şu hayata alıştın
Yavrulara karıştın
Hüseyin Turgut Yücel*

*Çok yerlerde çalıştın
Şu hayata alıştın
Yavrulara karıştın
Hüseyin Turgut Yücel*

*Yıl başına erince
Devlet maaş verince
Gönül ferah olunca
Hüseyin Turgut Yücel*

*Ulusdan aşağı in
Meclis bahçesine sin
Düşünme atlara bin
Hüseyin Turgut Yücel*

*ERBİL yine kaçırdı
Günü ayı şaşırdı
Kahbe felek pişirdi
Hüseyin Turgut Yücel*

27.09.1946 M.

DAİRE ARKADAŞIM TRABZONLU SÜLEYMAN NUHOĞLU

*Aman Allah'ım aman
Goç açtırmıyor zaman
Şikayetim bu heman
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Bazen güler tatlıdır
Yaya değil atlıdır
Beşüş yüz suratlıdır
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Olur bazen gadaplı
Yok parası, azaplı
Terbiye bol edepli
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Çok çatarsam darılır
Pek incedir kırılır
Minder üzre serilir
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Sigarası pek seyrek
Kahkahası çok gevrek
İstiyor gönlü çörek
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Çalışır gündüz gece
Ömrü geçmiştir nice
Verir dünyayı hiçe
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Pek sıkıldığı zaman
Bozar yüzünü hemen
Verir kafaya duman
Nuh'un oğlu Süleyman*

*Çok severim çatarım
İşte böyle atarım
ERBİL, atar tutarım
Nuh'un oğlu Süleyman*

26.09.1946 M.

BİR MEZÂR BAŞINDA

*İmam geldi mezâr üzre dikildi bir servi âsâ
Ürperdi bütün tüylerim kurbanlık bir koyun âsâ
Diyor ki Fatıma binti Yâ Aişe Rabbî Allah
Bütün varlık fenâ bulur baki kalan yine Allah
Ne heyecanlar, ne korkular gelip derhal bana çattı
Atınca naşımı kabre, meğer namım yere battı
Hayalimden perde perde geçti bütün mahşer hâli
Derûnumda kalbim ağlar, kurumuş çeşme misali
Evet! Baki kalan hüdâ-yı Lemyezel Mevlâ
Aman rabbim nasib eyle inan evlâ, inan evlâ
Hayatın bir safhasında bekâ yoktur, safâ yoktur
Akibet ürküttü beni şuna, buna gözüm toktur
Rahmet olsun Ayşe Hanım bağışlasın suçun çalap
Niceler geldi ve geçti döner daim koca dolap
Dinledim telkini bir bir yaylmıştım tûrab üzre
O ân geçtim varlığımdan nazar kıldım günah vizre
Felâkettir benim hâlim meğer imdâd ola Hak'dan
Eridi mahvolup gitti fenâ buldum Hüda çokdan
Ne ilmim var, ne âmâlim, arttıkça arttı vebâlim
Şefaât senden olmazsa Haibim ne olacak hâlim
Gönlümün mihmanı gelsin o şâma erdiğim anda
Rû siyehim pür ayıp kaldı ERBİL güm anda*

24.09.1946 / SALI M.

ÂDEM'E KIL HÜRMETİ

Halka zulmetmek kolay amma Hûda

Câhu mansıbdan kılar labûd cüdâ

Halkı hak'dan ayrı görme yek vücûd

Ayrı olsa çün abes bulmak vücûd

Zalimin zulmün bırakmaz gerdikâr

Zalimi bir zâlîme eyler şikâr

Ahir u encâm rezileyler evet

Zalimin tahlisine yok bir cihet

Bak da seyret dehr-i dûnda macerâ

Hep zuhur eyler verir mi hiç ara

Ankara şehrinde câh-ı saltanat

Sürdü nice, bilmedi hiç meskenet

Verdi destile hayatına hitâm

Bir avuç toprak gözün örttü tamam

Kim deme ma'lum müsellemdir kaza

Hak tecellî eyledi gâye sezâ

Dinlemezdi âh ü efgan TANDOĞAN

Kahr u şiddet gösterip Hakkı boğan

Hem düşünmezken hayâtın çevrini

İntihar etti çevirdi seyrini

İbret almak isteyen varsa eğer

Hâdisata dikkât eylesün meğer

Kılmasın revâ zulmü kimseye

Sille-i Hak bir iner enseye

Zulmü yine zemmetti yine kim ERBİLÂ

Zalime Allah (c.c.) verir dürlü belâ

Âdem isen Âdeme kıl hürmeti

At gururu zeynet eyle minneti

Not: Bu şiir, o zamanların, halka ve inançlarına ters düşen valisi Nevzat Tandoğan'ın intiharı üzerine yazılmıştır. Türkçe ezan okumayan Çubuk Alveren'li İmam Hüseyin Efendinin sakalından tutup makam odasında çok ağır hakaretler edip ağzının içine tüküren bu vali, adı geçen yaşlı hoca efendiyi ağlatarak bedduasına uğramış ve ertesi gün makam odasında geçirdiği ruhsal bunalımla ağzına bir mermi sıkarak intihar etmiştir. Bu şiir, onun zulmünü anlatmak için kaleme alınmıştır.

HÂRİCİYE BAKANLIĞI MUHASEBE MEMURLARINDAN
MUHTEREM NURHAN ALTINDAĞ BEYEFENDİYE

GÖRMEDİM

*Geçti bayram, oldu seyran hasretim dinmez neden
Aktı çeşmim söyleyecektim su zebâni lüleden
Ben de korktum dem çekerken attığım bir na'leden
Aşkına kurban edildi varlığım cümle beden
Nur-i aynım çok üzüldüm mehcemali görmedim
Gel bağışla her kusuru ay doğarmış bilmedim
İyd-i Fıtr'ı kuylarken çekti gönlüm zâtını
Bâbınızdan döndü cânım seyredip mir'âtını
Çok düşündüm pek sıkıldım, çalmamıştım kapını
Can gözüyle hem ziyâret eyledim âyâtını
Nur-i aynım çok üzüldüm meh cemali görmedim
Gel bağışla her kusuru, ay doğarmış bilmedim
Bazı bazı uğrasan eylesen arz-ı cemal
Her huyundan iktibas eyleyip bulsam kemâl
Yılda bir kerecik olsun uğramazsın bu ne hal
ERBÎL'in çoktur günahı, topladım vizr ü vebâl
Nur-i aynım çok üzüldüm mah cemali görmedim
Gel bağışla her kusuru ay doğarmış bilmedin*

16.09.1946 / Fakiriniz M.

AREFE VE RAMAZAN BAYRAMI

Kayser-i Rum'da canların canı

İnsan-ı kâmil, hamiyet kanı

Yerde semada söylenir şanı

Sabaha bayram, müjde uşşığa

Veca-i enleri göster, göreyim

Nefsime öldür, kendim bileyim

Can lâzım ise hemen vereyim

Sabaha bayram, müjde uşşığa

Yanan Şem'ine var dönemleri

Eylemez mahrum, hiç gelenleri

İye-i Ekler fehmedenleri

Sabaha bayram, müjde uşşığa

Behçet'le kemler bir yetim asa

Surette mahrum bâtında hâşâ

Dem-i devrânla binlerce yaşa

Sabaha bayram, müjde uşşaka

Bayramı yaptım Şâm ü seherde

Şemsin tuluû olmuş meğerde

Nemlenmez bile şu bedbaht dide

Şahaba bayram müjde uşşaka

Hakiki dâvet olsaydı câna

Düşerdi yola ağlaya, yana

Gamlıyım gamlı tokunman bana

Sabaha bayram müjde uşşâka

Ufak bahar deşir ERBİL'i

Himmet-i mürşid söyletir dili

Olunca tufan aşkımın seli

Sabaha bayram, müjde uşşaka

29/Ramazan/1365 27/Ağustos/1946

Daktilo yazılış tarihi 13.09.1946 M.

TALİH'İM KARA

*Yâr u ağıyâra düşmene dosta
Verir feyzini, gül deste deste
Aşktan nağmeler olurken beste
Kaçırdım demi tali'im kara*

*Anladım meğer yok liyâkatim
Sabr u tahammül dizde takatim
Deva ve şifâ her ifâkatım
Kaçırdım demi, tali'im kara*

*Giymedim kara, açmadım yara
Kazara gelsem ansızın dara
Denedim şans, baktım ki zara
Kaçırdım demi, tali'im kara*

*Sürsür zevkini ihvân-ı safa
Tecellî, nasip üst üste cefâ
İrmedim aşkla yazıklar, hayfâ
Kaçırdım demi, tali'im kara*

*ERBİL'in derdi başından aşkın
Dar-ı dünyada şaşkın mı şaşkın
Erenler pire, denizden taşkın
Kaçırdım demi, tali'im kara*

28/08/1946 1 Şevval 1365

Daktilo yazılış tarihi: 13.09.1946

GELDİLER

*Canandan gelmiş gördüm iki cân
Bulunmaz fırsat kâm alacak ân
Kurulur sofrâ, parmakların ban
Terk-i mâsivâ, otur edeple*

*Biri cemâldir birisi Nûrî
Bunlara misal olmaz Huri
Cananâ eren, bulur surûru
Terk-i mâsivâ otur edeple*

*Hâne Behçet'in, Kâmi'den sohbet
Yüce ma'buda hesapsız minnet
Her ân teşekkür vecibe zimmet
Terk-i mâsivâ otur edeple*

*Arif den gelen elmalar yendi
Nice menkıbe kelimalar din(len)di
Belki semâdan melekler indi
Terk-i mâsivâ otur edeple*

*Lokmalar yendi, muhabbet sargın
Gönlüm feleğe gâyetle dargın
Ruhum ezelden şeyhine algın
Terk-i mâsivâ otur edeple*

*Söylendi nice zikr-icemili
Lutfeyle Huda kalb-i selimi
AŞK ile doldur senin ERBİL'i
Terk-i mâsivâ otur edeple*

6 Şevval 1365 02.09.1946

Daktilo: 13.09.1946 M.

BİR TECELLİ

*Himmet olsun nakledeyim zâhiri
Hak Teâlâ âlim ancak bâtını
Bir teselli pek düşürdü hayrete
Lutf-ı Hak'dır mazhar olmak izzete
Kutb-i ârif gavs-ı vâsıl Er'adâ
Yerde gökte şöhreti var mürşidâ
Kaddesallaha kaddesallah her zaman
Şeyhim himmet, Pir'im himmet el-emân
Bay Mavaffak, feth-i bâb-ı saâdet
Oldu Zinnûr verdi cânını diyet
Sami Bey'e oldu zinnur, öz kiraz
Cümle düşmüşler el-Hak çaresâz
Mahrem-i esrâra layık iki can
Neylesünler bundan özge nâm u şan
Aşr-ı Şevval Cum'a günü akşamı
Mikrofonla gördüm Esen paşamı
Söyledi kim Bay Muvaffak özkiraz
Karşılaştı gel istasyona biraz
Vuslat edip gördü aynım, canları
Eyvah olsun boş değildi yanları
Bu tecelli Hak'dan erdi aşikâr
Rind u rüsvâ namım olsa ne? Şiar
Çün tanışmış ruhları bezm-i elest
Geldi sıra cisme oldular bedest
Hep huzurda yâd edin cânlar bizi
Göz görünce iftihâr eyler sizi
Hakk'a yarar işlemedim bir amel
Zenb ü isyân kal'ada oldu temel*

*Geçmedim hiçbir hevesten böylece
Hangi birin nakledeyim ben nice
Rû siyâhım arz edin her hâlimi
Nefs ü şeytan kırmaları dalımı
Hem seleften hem haleften dil cüdâ
N'ola layık eylesin bezme Hûda
ERBİL'in dönmez dili elde kalem
Dehr-i dunda hiç bırakmaz dert elem
Şâm u seher himmet olsun da dile
Cümle varlık serfuru kılsın yele*

06/09/1946 CUMA

NEY DİLİNDEN

*Aşk-ı Hak'la Ney dilinden dembedem ki inleyen
Bezm-i uşşâk hasret-i yâr her zeman âh eyleyen
ERBİL'dir himmet-i Es'ad'la mısra söyleyen
On sekiz bin âlemi binâ olur âlem bu ya*

22/07/1946 M.

Not: Konya'da Hazret-i Mevlânâ Efendimizin (k.s.) türbe-i saâdetlerinde Müze Müdürlüğü'nde çalışan Bay Zeki VURAL'a yazılmıştır.

19/07/1946 DAİREDE VUKU BULAN TOPLANTI MÜNASEBETİYLE

*Muavin ve müdirân, bütün emlak ricâli
Birer birer toplanıp yüklenirler vebâli
Genel başkan oturdu, zannım celse açacak
Kanun, karar, içtihat vızır vızır kaçacak
Feyzi Yütek ütüyor maddelerin şerhinde
Toplantı gâyet mühim elbet işin farkınd
Bay muâvin çok dinler, gerçi seyrek konuşur
Mevzûâta âşinâ çapçı ile vuruşur
Yazarken mısraları Toklu bakıyor yandan
Mangırsızlık yüzünden geçmiştir tatlı candan
Gönlümde bir boşluk var, aramakda irini
Heyhat kimse doldurmaz Enise'nin yerini
Süleyman Nuh telaşta, düşünüyor derinden
Şu tazminat mektubu, devrediyor serinden
Sait Ulu ateşli, kaşır daim başını
İnsanoğlu bir sırdır, kimse bilmez içini
Artırma ve eksiltme, istimplâk ve inşâât
Karıştı bir birine, çıkmazda işler berbat*

*Dört bin küsur kanunu karıştırdık bir anda
Bırakın kanunları dursunlar câmekanda
Özak söze karışmaz, dinliyor derin derin
İhsan Gökçel terliyor, Meclis bağçesi serin
Tahsin Akman dikkatle dinliyor fikirleri
Gözle tedkik ediyor raftaki kitapları
Hasan Bayar çok sevdi, İstanbul'u özlüyor
Avans va'deden emri iştiyâkla gözlüyor
Kemal Tüzün dinliyor şu keşmekeş işleri
Bir piyango vurursa altın yapar dişleri
Bu istimlâk işinde bütün başlar çatladı
Hamdolsun sayın kâtip bu mevzûdan atladı
Paradan söz açıldı parladı hepten gözler
Hiç durmadan zikredin, hoşâ gidiyor sözler
Vay kahrolası para, bezme neş'eler saçtı
Aşkımızı görünce fırlayıp cepten kaçtı
Gruplara ayrıldı, parçalandı içtihat
Her kafadan ses gelir, koptu cümleden feryat
Rûznâmede işleri gösterdik madde madde
Açlıktan midem sızlar, nerede bizim cadde
ERBİL yine yazıyor, bütün milli emlâki
Gönül çoktan özledi şirin, güzel bir saki*

19/07/1946 / CUMA.M.

HAYAT

*Hayat bir emânettir
Gaflet etmek hiyanettir
Hilkat-i Âdem'den beri (?)
Hemen Hakkı sıyanettir 15.06.1946*

HAK BUYRUĞU, ŞANI BÜYÜK KUR'ÂN

Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor. NAHL S.90

"haberiniz olsun ki Allah size;

- 1 - Adli,
- 2- İhsanı ve
- 3- Yakını olana âtâyı emrediyor ve
- 4- Fuhşiyattan,
- 5- Münkerden
- 6- Bağyden menediyor
- 7- Va'z ediyor ki dinleyip, anlayıp tutasınız."

On dört asır evvel semâdan indi
Zâlimin hâinin güneşi söndü
Zerrece insâfı iz'ânı olan
Tapınır Mevlâ'ya, söylemez yalan
Okuyup Kur'ân'ı etmeden tefsir
Yazıklar kim olduk inkâra esir
Zulm ile kıvranan beşer hayatı
Kur'ân'a kavuşup buldu necâtı
Bu bir hakikattir, güneşten açık
Güneşi de münkir bir takım kaçık
Bir bir açıklayım âyeti şimdi
Beşerin feryâdı Kur'ân'la dindi
Sen de anlayasın Hakk'm emrini
Tanır ve bilirsin belki dinini
Allâhü Zülcelâl gör ne emreder
Tanıyıp tutmayan mustağrak keder

*Mekke, Medine'den intişâr etti
Doğuya, Batıya fermanı yetti
Adâletten eser dünyâda yoktu
Zulm ile inleyen mahvolan çokdu
Şarkında garbında bilinmezdi
Hak İnsan hayatını inceleyip bak
Hayvanca bir hayat yaşarken beşer
Zuhur etti heman ki Hayrül beşer
Zâtına semâdan inen Kur'ân'ın
Ahkâmı ne güzel, yüce Kur'ân'ın
Baş tacıdır Kur'an bugün yarın
Hakkı tanımayan en büyük hâin*

1-EL-ADL (ADALET)

*Haksızlık çirkindir adâlet gerek
Adli terk eylemek, zulüm bilerek
Adâlette olmaz fark u iltimas
Müsavidir bunda elbet cümle nâs
Adâleti seven hakiki insan
Zararda eylese, eylemez nisyan
Adaletin başı Allah hakkıdır
Mevlâ'ya inanmak akıl kârıdır
Ulûhiyet hakkı yüceden yüce
Zatına delildir gündüz ve gece
Fakire, muhtaca hem ye, yedir
Mevlânın hukuku düşüncü nedir
Hukuk çeşitlidir bilirsin sen de
Hepsinin yeri var, Kur'an'da dinde
Evlâdın hakkını vermeye çalış
Hak ve adalete durmadan alış
Komşuya hürmetkâr, emniyetli ol
Dünyadan gitmez mi ahrete yol
Vatanın hakkını çıkartma dilden
Bırakma geleni dâima elden
Hayatını vakfet aziz vatana
Emânet eyledi ecdâdm sana
Hükümete muti, önderleri sev
Münâfık fesâdı her taraftan kov
Kimsenin hakkını haksızca yeme
Korkup da haklıya haksızdır deme
Haksızca kazandın farzet ki para
Bir gün açılacak sinende yara*

*Her şeyin hesabı vardır kitabı
Dökersin gözünden bir nice âbı
Haksızlığı şîâr edinme sakın
Hakperestlik nâmın boynuna takın
Hakkı setretmeye eyleme heves
Haksızlık felâket, durma neyli kes
Allah (c.c.) birdir asla şeriki olmaz
Haksızın ettiği yanma kalmaz
Elçisi Muhammed (s. a..v.) Hakk'a nebîdir
Bütün mahlûkâtın en eşrefidir*

2- EL-İHSAN (İhsan)

Uhdene verilen işleri temiz
Yap yaptır dâima Sultanım azîz
Şöylece bilesin daima seni
Görüp seyreyliyor Mevlâ-yı Ganî
Gerek ibadette şâir ödevde
Kırlarda, bayırda velevki evde
Çarşıda, pazarda hatta dâire
Kesrette vahdette hem de saire
Hak seni görüyor, sen göremezsın
Bu sırra kolayca hiç eremezsın
Beğendir Mevlâ'ya bütün işini
Sökerler sonra ağzından dişini
Sanırsın, kandırdın bir vatandaşı
Toplarsın elinle kafana taşı
İşi temiz yapmak ne güzel ihsan
Âyetin manası böyledir inan
Mangırın var ise muhtacı ara
Kimseyi getirme alçakça dâra
Fakiri sevindir, dulları besle
Yetiştir kalbini, bu güzel hisle
Kazanmak mârifet, sarfetmek hüner
Hasisler her türlü hayırdan döner
Gördünli bir ferdi yardıma muhtaç
Şahsından bellidir bir diğeri aç
Yetiştir yardımı sil gözlerini
N'olur güldürürsen hem yüzlerini
Yardım hem nakdidir, hem bedenîdir
Yardımdan kaçınan alçak denîdir

*Memleket ferdine şefkatle koşan
Bu korkunç günlerde hemen çalışsan
Türlü teşekküller, cemiyetler var
Yardımla sen de olmalısın yâr
Hem-cinsine göster güler yüzünü
Neden kör eyledin acep gözünü
İhsanda herkesin ödevi vardır
İhsan'dan çekinmek insana ardır
Malinle, canınla tatlı dilinle
İhsana azmeyle hatta elinle
Gördüğün insanlar kendi soyundur
Ne ki eyler isen artık huyundur*

3- ATÂ (Vermek)

İhsanda dâhildir atâ hasleti
Mevlâm göstermesin bize zilleti
Akraba şânına mahzâ işâret
Bu âyetle vardır türlü beşâret
Anneni babanı ihmâl eyleme
Bunlara kat'iyen acı söyleme
Rızaların ara gönüllerin yap
Böylece cennette kâşâneler kap
Anneni kucakla, babana sarıl
Yan bakan olursa durmayıp darıl
Dünya ve ahret devleti bunlar
Deme ki başımın belâsı şunlar
Şayetki gurbette uzakta isen
Ne olur mektupla özür dilesen
Kudretin var ise gönder parayı
Sık gönder mektubu kesme arayı
Ufak bir mektuptur kıymeti aşkın
Evlat hasretiyle olurlar şaşkın
Mevlâyâ duayı ulaştırırlar
Yüzlerin yaslara bulaştırırlar
Çünkü duaları gizli hazine
Gücenip darılma hiçbir sözüne
Yesinler meyvayı diktiği daldan
Anlamak gerektir her türlü halden
Akrabaya ihsan boynuyun borcu
Kiseni vurmada zemheri kırcı
Akrabayı ara eyle irtibat
Fırsatı kaçırıp olmadan berbat
Paraya kudretin belki de yoktur
Çarşıda zarf kağıt bulunur çoktur
Böylece sorarsın hatırı, hali
Edersin elbette bedava karı

*Yakınına ikram, atıyye ihsan
Sevabı pek çoktur sözüme inan
Boş yere harcayıp durma parayı
Seninle etmeden kimse alayı
Sayısız parayı verirsin yele
Kaptırdan biçare gönlünü sele
Anayı babayı düşünmez oldun
Nefsini azdırıp meydana saldın
Unuttun akraba ve ahlâbmı
Korkarım ki kimse açmaz kapını
Kardaş kardaşını arayıp sormaz
Atıyyeyi bırak ödünç de vermez
Amcaya dayıya minneti yoktur
Kendini beğenir, aklı da çoktur
Halayı, teyzeyi attı bir yana
Ehemmiyet vermez nesebe kana
Unutma bunları dâimâ ara
Talin olsa da vелеvki kâra
Yakını sevmeyen cemiyet ferdi
Yüklenir sırtına belâyı derdi
Görünce akraba eyle hürmeti
Ufak görme sakın böyle nimeti
Okşa yüzlerini öp ellerini
Ziyârete alış hem evlerini
Sanmaki atıyye ancak parada
Alaka tatlı dil mühim arada
Bu ahlâkı eyle nesline telkin
En mühim temeldir akraba, yakîn*

4-FUHUŞ

*Fuhşun mânâsını sen de bilirsin
Gönlün kimi ister onu alırsın
Gözüne görünsün eşin yuvada
Gönlünü gezdirme kuzum havada
Namusuna düşkün ve kıskanç isen
Namusuna kimse bakmasın dersin
Gayrin namûsuna etmeli hürmet
Namussuzluk cidden pek büyük zillet
Fuhş ile zinaya alışma asla
Getirir başına katmerli bela
Bütün çirkinlikler çıkar zinâdan
Otur helâlınla çıkma binadan
Ne kıtaller olur evler yıkılır
İnsan olan elbet bundan sıkılır
Şuna buna dikme eğri gözünü
Düzeltmeye çalış bozuk özünü
Kurarsın durmadan hiyleli tuzak
Öyleyse insanlık sana çok uzak
Tuzağa düşecek sanma yabancı
Yabancı yoktur, cümlesi bacı
Uğraş, mağlup etme nefsin şehvete
Hem de mağrûr olma câha servete
Şehvet bir âteştür azgın kuvveti
Mahveder elinden cah u serveti
Zani ve zâniye olunmaz itibar
Bunların vücûdu cemiyete bar
Mahpushânelerde eyle tahkikat
Gâyeler şehvet, emeller berbat*

Bütün felâketler doğar şehvetten
Mahrum eder lâbüd temiz şöhetten
Bu bir hastalıktır korkunç tehlike
Aşlanır kanıma frengi leke
Bütün mikropların kaynağı zina
Duymak gerek bundan ebedî gına
Cemiyete müfid, Hakk'a itâat
Bu suretle başlar hakîkî tâat
Türlü planlarla toplar serveti
Hakikatte alır nice zilleti
Serveti zehirdir girer kanına
Kimse selâm verip gelmez yanına
Hak, pençesin takıp sürükler anı
Cem'iyette kalmaz şerefi şanı
Topladığı servet dağılır uçar
Ahababı yakını kendinden kaçır
Dünyada sefildir, uhrâda rezil
Olamaz kimseler haine kefil
Yıkılır yuvası, söner ocağı
Dolacak ateşle elbet kucağı
Zulmünden korkmalı dikkat etmeli
Hak ve adâletle yola gitmeli
Herkesin hakkına kılmalı hürmet
Çünkü cümlemize vecîbe zimmet

ÖMER RIZA DOĞRULA'A YAZILMIŞ BİR MEKTUP

10/6/1946 ANKARA

Rahmetli amcamız şâir-i a'zam Akif Bey'in bir gecesini tahmis yapmak cesâreti gönülden gelen bir arzu ise de kıymetsiz cümlelerimi, olgun ve dolgun kelime ve cümlelere komşu yapmayı bir türlü uygun göremediğim gibi katiyen beğenemiyorum.

Bu hususta fikirlerinizden istifade etmek ve noksanlarımı işâret ve irşâd buyurmanız temennisiyle bir nüsha takdîm ettim.

Canım kadar sevdiğim amcam şiirlerinde makta kullanmamıştır. Görüldüğü veçhile 'Akif kelimesi esas metne muhâlif olarak tarafımdan ilave edilmiştir. Bu cihetin de muvafık olup olmadığı...

'Bir hamlede kayserleri, kisraları serdi' mısrama matbaada unutulmuş zanıyla bir de yere kelimesi ilâve ettim. Bu hususunda lütfen incelenmesini rica ve istirham eder kıymetli cevabınızı bekler, ellerinizden hürmet ve sevgi ile öperim.

Mustafa Erbil Adres: Ankara- Altındağ Mah. Telsiz Cad. No: 666 evde

BİR GECE

*O ne fıtrattı ki, zulmünden başı göğe değdi
Na'le vü giryân ile mazlum seri yere eğdi
Dipdiri kızlar mezara atılırken sağdı
On dört asır evvel yine bir böyle geceydi
Kumdan ayın on dördü bir öksüz çıkıverdi
Batha'da duyulmaya başladı ferah veren sesler
Asırlarca evvel kürede ölmüş idi ulvî hisler
İntizar eden gönüller emeli ruhunda gizler
Lâkin o ne hüsrandı ki hissetmedi gözler
Kaç bin senedir halbuki bekleşmedelerdi
Beşerin hâfızasından Hakkın yâdı silindi
Haksızlığı şiar edinip ideal edindi
Mecûsinin ateşi utanıp aşk ile söndü
Nerden göreceklerdi, göremezlerdi tabii
Bir kerre zuhur ettiği çöl, en sapa yerdi
Enderdi Hakk'ın varlığına aklen inananlar
Yaptıkları putlara ilah diye tapanlar
Kurtuluştan ümidi kesip şaşırانlar
Bir kerre de ma'mûre-i dünya o zamanlar
Buhranlar içindeydi, bugünden de beterdi
Ol Hâlik-i lem yezele binlerle minnet
Emrine ta'zîm u tekrîm vecîbe-i zimmet
ERBİL bırak isyanı da Hakka şükret
Medyundur o ma'suma AKİF bütün bir beşeriyet
Ya Rab, mahşerde bizi bu ikrâr ile haşret*

KUDRET

*Kudretinle âsumân buldı vücûd
Cümle ervah zâtına kıldı sücûd
Benzerin yok, ruhlu ruhsuz yeryüzü
Halkı icâd eyledin çünkü vedûd
Her ne denli arz-ı şükran eyleyim
Kudretinden hangi birin söyleyim
Aşkını doldur İlâhî gönlüme
Her nefeste hasretinle inleyim
Kudretindir nutfeye veren hayat
Her tekâmül erişir sonra memât
Gafletim var ru-siyahım, Rabbenâ
Hâlikisin külli şey'in kâinat
Ademi kıldın halife rû zemin
Hürmetine Ahmed-i Muhtar,
Emîn Eylesen bir kez tecelli yâ Kerîm
Mürde diller can bulur ol dem hemîn
Sur-ı mahşerden nümûne yeryüzü
Kâffe eşcâr u nebât açtı gözü
Aç gözüm lutf u kerem kıl ya
Basîr Sen bilirsin âşikâre her özü
Emr ü ferman olmayınca bir nefes
Almaz asla, kim verir dünyada ses
Hikmetin bildir alîlim ya
Gafur Şem'ine yandır bu cânı pür heves
Her çiçek ızhâr-ı kudret âşikâr
Zikre girmiş Hû çeker kim ruzigâr
Bir Hazal kıl ERBÎL'e Rabbu'l- felak
Ah şu gönlüm aşkını etsin şiâr* 4/6/1946

DIŞIŞLERİNDEN SAYIN AHMET YÜMNİ AYBERK'E

Nurhan Bey'e uğra selâmet et senin Erbil'den

Cevher görülmez asla böylesi kemter dilden

Sümer'i de unutma rû siyahtır zâhiri

Yüce Mevlâ çok sever derunundan Tahir'i

Tevfik'e de boş verme tatlı güzeldir yüzü

Dualarımdan eksik etmem temizdir özü

Mesâfeler çok uzak öpemem gözlerimden

Vekîlimsin, vekilim ol hemen öp gözünden

Şu mısraları oku, âşikâre gülsünler

Erbil yine kaçırmış deli olmuş desinler 30/5/1946 M.

ŞİİR

Gece gündüz durmadan usanmadan çalışır
Milli Emlak işinde herkes ile yarışır
Mevzuâtı yutmuştur, cidden var ihtisâsı
Çıplaklığına bakma, çok işlektir kafası
İltifatı pek boldur, arkadaşları sever
Meslekine düşkündür, fırsat buldukça över
İyiliği hem sever kötülükten sakınır
Tevâzu, güler yüzü muska gibi takınır
Tahsin Akman hiddetli, ekseriya şiddetli
Sıhhatinden müşteki derunundan pek dertli
Bütün inşâ tamirat geçer her gün elinden
Ekseriyet nâ hoşnut görünüyor dilinden
Kendin tamir edemez tahsisâtı bulsa da
Doyuramaz gözünü harem ağa olsa da
Şube İki müdür hayret iki tanedir
İşlerin çok olması yerinde bahanedir
Bakar tahsis işine müdür Ahmet Hamdi İnanç
Yetişmiyor maaşı, gezer dâim kesik saç
Konuşurken korkup kavga edecek sanma
Harâreti çok yüksek, sokulup sen de yanma
Yaşı gâyet küçüktür bıyıkları terliyor
Biraz öfkelenince gürül gürül gürlüyor
Şube Üç'ün müdürü Malatyalı Kamil Erk
Birlik riyasetini bu yıl kendi etti terk
Gözündedir genelin teveccühü kazandı
Düştüğü gün gözünden aman Allah'ım yandı
Bir zamanlar olmuştu daktiloların şefi
Sanırım ki o zaman yerinde idi keyfi

Şube Dört'te müdürdür bay Sait Uluoğlu
Dalyan işinde meşhur, kızınca tutar yolu
Bir zaman dilemişti Erbil'in berâtını
O zamandan anarım hürmette hem zâtını
Yapmış yüksek tahsili düşmemiş gurûra
Güler yüz ile düşer konuşanlar surûra
Ailesi temizdir babasını bilirim
Cennete lââyık insan pasosunu veririm
Ayetin sırrı etmiş nâsiyesinde zuhur
Böylesi melek sima gezmeli ferah fahûr
Dilerim ki duadan bizleri unutmasın
Tebâreke suresin okumadan yatmasın
İdris Tınaz bakıyor idarî davalara
Mütekâmil insandır, görürüm ara sıra
Kağıt üstünde yapar savunma Danıştay'a
Otobüse binmek güç, gelmesi müşkil yaya
Tınazları tanırım şahsen değil rivâyet
Hakikatle uğraşan âile imiş evet
Diktiği fidan büyür, meyvasını yiyecek
Verdiği emeklerin mukabilin görececek
Üstad Sinan Erdemli, olmuştur kontrolör
Yüklendiği işlerin hacmi büyük gâyet zor
Sık çeker sigarayı kıvrım kıvrım dumanı
Şarkı hayli meşhurdur: 'Yoktur yarin imanı'
İkinci kontrolör dayı, Sabah Tönüm'dür
Tasarrufu pek sever israfa hep sönüktür
Çoluk çocuk fazlaca sarmıştır etrafını
Bir piyango vurursa evlenecek yepyeni
Üçüncü kontrolör Seyhanlı Sait Sayın
Güzel bir kız bulursa kardeşi olsun kayın

Muvzuâta âşinâ vızır vızır teftişte
Zannederim maksadı daima üçte beşte
Sofu gibi görünür içi hepten bozuktur
Şahsına ki inanır, acırım pek yazıktır
Sadırada çalışır faal, Zeki Kasırga
Bekar yaşar dâima bu yüzden kalmış yaya
Asaleti temizdir nâsiyesi bambaşka
İstidâdı müsait, girer ilâhi aşka
Terbiyeyi, edebi şîâr etmiş kendine
Öyle sanırım, düşmez avcıların fendine
Vâride memurudur sessiz Celâl Atılğan
Evlenmek arzu eder dizlerinde yokmuş cân
Geçmek çün uğraşıyor Tarım Bakanlığına
Para gerek azizim nişan gerdanlığına
İşine çok dikkatli, âmirlere pek muti
Mangırsızlık yüzünden neşesiz, gayet batî
Henüz geldi askerden arşivci Nüzhet Tamur
Tevzîe gitmek ister, arazîler çok çamur
Düşer türlü hülyaya paraları toplansın
Şirin bir yuva kurup, neş'esinden hoplasın
Cezmi Gökkaya yazar makinada te'kidi
Pahalılık yüzünden bütün nakdini yedi
Yakında bu da geçer toprak tevziatına
Muhakkak binecekler köylünün kır atına
Yazık yeni evlendi gönlü dolu aşk ile
Nâmeleri yollasın seher rüzgarıyla
Bakar dosya işine Akpınar Mehmet Ali
Oldukça ağır başlıdır, bir gün olacak velî
Dikmiş gözü kapıya beklemekte postacı
Erdoğan'a hasrettir, bu yüzden çeker acı

Göndermiyor annesi, diyor ki bilsin bizi
Evlattan ayrı olmak nasıl verirmiş sızı
Kütüphane memuru Boyabat Hasan Şeker
Parasızlık yüzünden zavallı içini çeker
Zannedersem borçlandı, güçleşmiştir geçimi
Dört gün sonra olacak belediye seçimi
Tevfik Altay konuşur müdür yerine müdür
Giritten gelmiş ama Türkiye uyrukludur
Şayet biraz kızarsa şişer ağzında dili
Odacıyı sık arar hemen bastırır zili
İkinci şube şefi Nuh'un oğlu Süleyman
Darılması pek tezdir, bıktım artık el-aman
Masasında iş koymaz usanmadan çalışır
Dünyanın sitemine göğüs gerip alıştır
Memduk Koksall bakıyor binbir türlü işlere
Yakında geçirecek parlak altın dişlere
Simasına bakınca otuz yıllık sanırsın
Konuşmaya başlarsa şüphesiz inanırsın
Kadastrodan mezun Düzceli Mehmet
Alta Akşamları olunca güzel hayale dalsa
Hem de hocazâdedir gönül Mevla'ya akıyor
Her gördüğüne Allah ayeti diye bakıyor
Nevzat Seyhan çalışır gürültüsüz masada
Tarıma geçmek için gece gündüz tasada
Hektarlarca toprağı bir kağıtta gösterir
Evlenecek mangır yok, düşünceden hep erir
Askerden henüz geldi gözlüklü Nafiz Okay
Gececektir tarıma zannımca gelecek ay
Terbiyesi edebi görünüşte çok güzel
Gitmek istiyor amma çıkmıyor işi tezel

Üçüncü şube şefi Hafız Feyzi Yütek'tir
Bir benzeri bulunmaz şu kürrede tek erdir
Üç ayda bir raporu gönderiyor başkente
Ben kısaca söyleyim anla uzunca sen de
Ahmed Yümnü Ayberk'di âşina-yı ezeli
Hariciyeden esen bir yel düştü gazeli
Cisimler ayrı yerde, hamdolsun gönüller bir
Gıyâbına yüzüne, ruhum dâim Yümnî'dir
Nice ahlak dersini Behçet Uğur'dan aldık
Şahsında ayrılınca adeta öksüz kaldık
Cidden etmiş tekâmül ahlâkta fazilette
Bu ayrılıktan nâşi kaldı gönül mihnette
Derûnumdan sel gider hangisine yanayım
Ruhum Orhan Altındağ şimdi seni anayım
Nur fıskıran vechini kaybetmiyor gözlerim
İncitirse bağışla, şu kıymetsiz sözlerim
Yunus Sümer de uçtu Dış İşlerine konu
Bütün tûl-i emeller uçmasıyla hem söndü
Çıkmak güzel kurye, pek câziptir papeller
Ancak böyle açılır, açık duran hep eller
Bir gün olur açılır gitsin Şam u Irak'a
Giderse binecektir çift kanatlı Burak'a
Nüzhet Bilen, adeta mütehasıs daktilo
Yazdığı kağıtlarla dolar bir koca silo
Yavruları büyüyor yavaş yavaş yuvada
Harflere vurur amma gönlü merbût sılada
Kalbi ma'lûl çalışır, kim Necmiye Bekemer
Yorulunca sık gelir alnından su gibi ter
Ayrılmıştır eşinden bulsun bir can yoldaşı
Kavga nizâ etmeden yesinler pişmiş aşı

*Seher Sevim çalışır, vaktinde gelir gider
Bir kararı çok yanlış duydum samimi keder
İime dūřtı korku bu sebepten tūrū
Bu yıl benim mezarı alırlar mı gtūrū
Bir hatıra kasdiye söze āgāz eyledik
ERBİL'in tercemesini daha evvel söyledik
Ahbablar kusur görmez dilerim ki affeder
Yolculuk yaklařmakta, gnlūmū aldı keder
Kaleme alındıēı tarih: 21/5/1946
Daktilo tarihi: 28/5/1946*

Doymak bilmez asla hainin gözü
Şahsî menfaate satmıştır özü
Milleti düşünen fertler azaldı
Alimi, câhili gaflete daldı
Hayvandan beterdir doyurması güç
Dürüst yaşamaksa fıkrince bir suç
İstikâmet ehli perim perişan
Kâide ve düstur budur her zaman
Dolabını çevir, yüzdür gemiyi
Kim takdir edecek şimdi iyiyi
Hayat bu hayatız nihâyet, harâp
Gözlerini yumup olursun türâp
Gâyeleri budur maksatları sülû
Silinmiş îmânı, rıhları küflü
Vicdanı yaşatan mânevî inanç
İnancı olmayan behâyimden kaç
Bunların Ma'budu maddi menfaat
Müstakim olmaksı delilik, evet
Pervasızca geçer bütün varından
Mahrum etmesinler âmân kârından
Dünyayı bir pula satar ve yakar
Menfaat görünce su gibi akar
Ahlâkı anlamaz hamîyyet bilmez
Ömründe bir kere gözyaşı silmez
01 kadar haris ki, şerefi ârı
Mahvolsun, haleldâr olmasın kârı
Teessüfler olsun şu azîz vatan
Böyle denîlere oluyor mekân

*Ulvî hislerini bir pula satan
Ne hayır görecek bunlardan vatan*

*Bahar geldi çiçekler
Ötüşüyor böcekler*

*Davul zurna çalıyor
Çingeneler köçekler*

*Ağaçlar çiçek açtı
Türlü kokular saçtı*

*Endişe keder kaçtı
Neş'e yüzünü açtı*

*Uçuşuyor bülbüller
Yapraklandı hep güller*

*İçin için gülüyor
Bütün peşmurde diller*

*Bahar vermiş hayatı
Def eylemiş mematı*

*Çark eylemiş surûra
Koskoca kâinatı*

*Derelerin suyu bol
Gönüllere gider yol*

*Güzeller seyran eder
Sallayarak el ve kol*

*Gözleri çiçeklerde
Bal veren peteklerde*

*Kuzuların sürüsü
Karşıkı eteklerde*

*Gülüyor bütün varlık
Sanki çekilmiş darlık*

*Anlaşmış bütün diller
Kalmamış hiç ağyarlık*

Kâinâtı güldürmüş

Meğer beni öldürmüş

Gam, keder deryasına

Şu gönlümü daldırmış

Neden çilem bitmedi

Buna aklım yetmedi

Şu dünya karanlığı

Sıyrılıp ta gitmedi

NÂMIMIZA ŞEF DENDİ

*Kasandan kaldırmıştım on lira, yirmi lira
Önceden de almıştım oldu tam kırk lira
Feyzi Yütek kapatır, şayet gelirsen dara
Hey zavallı akılsız derdine çare ara
Mâliyede memuruz nâmımıza dindi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan davul def
Senelerdir çekerim bozuk düzen hesabı
Düşünmekten şöylekim yandı ciğer kebabı
Çünkü gemi denizde intihâb etmiş sapı
Böylelikle yutarız, aklım kesmiştir hapı
Mâliyede memuruz nâmımıza dindi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan davul def
Masrafı dolduranın yoktur ki ihtimâli
Şapka tamam on yıllık elbiseler yamalı
Anlamaz oldu kimse ne maksadı ne hâli
Yüklendik sırtımıza çoluk çocuk vebali
Mâliyede memuruz nâmımıza dindi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan davul def
Kimi iskarpın ister, kalem kağıt parası
Açıldıkça açıldı şu darlığın yarası
Böylelikle çıkacak bir gün yüzüm karası
Samimîdir sözlerim yok düşecek darası
Mâliyede memuruz nâmımıza dindi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan davul def
Delikler pek çeşitli kapayacak yama yok
Bir ben değilim böyle, ben gibi zavallı çok
Her lokmayı yutanın işkembesi zaten tok
Kalbimi gene deldi borçlulardan gelen ok
Mâliyede memuruz nâmımıza dindi şef
Bu gidişle çalarlar arkamızdan davul def*

GÜZEL İNCESU

Cıvarı, manzarı, âb u havâsı

Çepçevre her yanı bülbül yuvası

Gel gidelim gönül şimdi seninle

Küstahlıkla alay etme benimle

Trenle gidersen istasyonda in

Bırak vesaiti dizlerine bin

Temâşâ eylersin yemin yesarı

Sözlerin kâfidir, hilaftan ârî

Ekilmiş bostanlar çiçekler çeşit

Benzeri bulunmaz cennete eşit

Bağçeler altından çay kenarından

Ervâhı ecdâdı gör mezârından

Merkad-i pâkinden dikilmiş baban

Fatiha, salavat olacak çaban

Belki yanda bekliyor şefkatli ana

Besleyip, büyütüp süt veren sana

Tevâzu'le sokul harîm-i pâke

Sen de gireceksin değil mi hâke

Basiretle seyran eyle ahvâli

Bilirsin nasıldır bunların hali

Afv ü merhameti Mevlâ'dan dilen

Akıbet insandır mezara giren

Alem-i şuhûda dönmeli geri

Yolculuğa devam etmenin yeri

Sağlı sollu yatar ecdâd-i pakin

Belki de orası istirahatgâhın

Sabreyle bu gönül olursun dahil

Mezar İncesu'ya olmuştur sâhil

Avlusunda çeşme hem şadırvanı
Konuklar binlerle gelen kervanı
Bir yandan hamamı yapılmaz eşi
Hakkı teslim eder akıllı kişi
Bilgiye kaynakmış nurlu medrese
Şimdilik haraptır bilmem ne ise
Suyu âb-ı hayat akar demâ dem
Bânîye saygılar duymalı âdem
Her semti ziyaret edip gezmeli
Kayısı bulunca şerbet ezmeli
Hala oğlu Memiş'den demlice bir çay
Bezmi geniş isner temizlemez çay
Süleyman Savran'ın kahvesi hoştur
Ömrü geçip gider kahvesi boştur
Karaveli oğlu aklın kaçırdı
Dâima gafletle ömrün geçirdi
Hacı İmamzâde'dir nüfus kâtibi
Okur yazar amma yok mekâtibi
Mübaşir Sadık'tan vermedin haber
Lazımdır kendine bir keşkül teber
Sofudur, imanı kuvvetli boldur
Bahçesinde su var testini doldur
Başkâtip Mehmet'e dokunma, ateş
Şimdilik işleri bütün keşmekeş
Pederi bay Osman yüzünde nuru
Meclisine giren duyar surûru
Gâyetle ihtiyar bir pir-i fânî
Zamanı gelince verimiz canı
Dolan gönül dolan meydan önüne
Dokunma kimsenin zevk-i demine

*Karakoyunlular tarihte meşhur
Memleket eylemiş bunlardan nuşûr*

*İkinci kabile derler ki Sinan
Ecdaddan nakildir sözüme inan*

*Bu beldenin aslı madeni temiz
Ayrı değil asla menbadan biriz*

*Hüseyin Kahraman çıkmaz karşıya
Belki de inmiştir bugün çarşıya*

*Dolaşı dolaşı çay değirmeni
Her taraf câziptir bırakmaz seni*

*Buradan çıkarsın Ürgüp yoluna
Hesapsız manzara gelir önüne*

*Bir yanda çay akar civârı bağlar
Örtülmüş bağlarla etrafı dağlar*

*Gelir kulağına türlü kuş sesi
Aldırdım vatana bütün hevesi*

*Saatlerce gezsene ne mümkün bitmek
Aylara mal olur her yana gitmek*

*Her nefeste gelir bin türlü koku
Türk soyunda hepsi tarihi oku*

*Dahili hârici zümrüde dönmüş
Cennetten numûne buraya konmuş*

*Dağlara şehinşah Erciyes dağı
Doya doya şimdi görmenin çağı*

*İşitir duyarım bazı cühela
VATANı ta'n eder mağrur ukalâ*

*Yumurtadan çıkar beğenmez kabuk
Sanki adam olmuş zavallı çabuk*

*Öyle bir vatan ki cennet misâli
Mis gibi kokuyor toprağı dalı*

Yirmi yedi parça bağlan saydım
Garibu'd-diyarım bıktım ve caydım
Şimdi nakledeyim üzüm cinsini
Yenilmez mi olsa bir koca sini
Kara Gevrek malum siyahtır yüzü
Şekerpare gibi parmak üzümü
Şam üzümü alır akik rengini
Çok gezdim, görmedim bunun dengini
Gül üzümü tıpkı gül gibi kokar
En sağlam gönüller kendine akar
Şöhreti yüksektir çavuş üzümü
Yiyince edersin tasdik sözümü
Kurt Kuyruğu, küt küt ah kara burcu
Kokuyor burnuma hem burcu burcu
Keten Gömelk, Dirmit dizlere derman
Verir hiç şüphesiz ilâhî ferman
Dökürgen, Şireder hastaya şifa
Zikrini yaptıkça duyarım cefa
Tütünü bulgarla, Keçi Memegi
Kim sevmez buludu bulup yemeyi
Gök buludu hoşdur asla bıkılmaz
Gönlü kimselere küsüp yıkılmaz
Göcek yeşil renktir şerbeti keskin
Göstermez kendini gönlüm pek küskün
Kokulu göcekle hoştur aramız
İldeş üzüm ile sardık yaramız
Mevlâ'nın kudreti lutf u keremi
Övmeye lâyıkdır fadl ü niamı
Aklıma geleni naklettim amma
Tamamını ikmal eyledim sanma

Devam eyle yola eğlenip durma
İnceden inceye suâller sorma
Mestav'ın dükkânı câmiye karşı
Dolaşır ekseri hep çarşı çarşı
Serveti artmıştır emlâki taşkın
Mahveder kendini durmadan şaşkın
Ömrünü geçirir dağda bayırda
Hevesi kalmamış zerre hayırda
Halbuki imanı vardır ameli
Aklı da başında, diyemem deli
Reis-i beldedir Mustafa Orçan
Evlerine civâr, çalınırdı çan
Devr-i Cumhuriyyet kökünden söktü
Elen milletini denize döktü
Amucam Abbas var Kuyu Başında
Kemâle erişti altmış yaşında
Uğraşır, çabalar, ömrünü yele
Mevlâ'yı nedense getirmez dile
Külü bozuk ile akraba olmuş
Bu yüzden mihnetten mihnete dalmış
Sandı ki zengindir, olur faydası
Söyleyim burada geldi sırası
Acıklı hali var, safların safı
Bıraktım Allah'a (c. c.) bu kadarı kâfi
Külü bozuklardan var amme oğlu
Kibri gurur ile midesi dolu
Burnu gâyet şişkin başı semâda
Enginlere bakmaz gözü Hümada
Ortağı emekli belde-i reis
Nargileye düşkün, oldukça hasis

Sultandır görüp de bildim hâlini
Ehl-i diller bilir onun namını
Evcioğlu emekli, mekanı kahve
Düşürür kendini bin türlü rehve
Orucunu tutar, kılar namazı
Mahkemeye gider hem bazı bazı
Karavelioğlu'na durmayıp atar
Aklı hafiflere sessizce çatar
Kızdırıp güldürmek bahsine düşkün
Bu günah kendine kâfi ve aşkın
Caminin imamı Hüseyin Satır
Makamı güzeldir cennette yatır
Kanaati fazla sükûttur hâli
Bulursa uçurur kaymaklı balı
Kıldırır namazı feyizler saçar
Misâfirperverdir sofralar açar
Severim kendini eski ve şimdi
Namına, muttaki bir hoca dendi
Müezzin Arifi çok kıskanırım
Fakiri duada anar sanırım
Allah'ın (c. c.) aşkından uyumaz uyku
Kalbinde kökleşmiş mânevi duygu
Hakk'a davet eder bilcümle nası
Siler gönüllerden çeşitli pası
Muhrik sadasıyla uyuyan şehri
Uyandırır her gün coşturur dehri
Sevgiye layıktır güzel mi güzel
Hak nasîb eylemiş imanı ezel
Cümlesi güzeldir hepsin sevdim
Sanma ki boş yere özenip övdüm

*İki kız bir oğlan, can yoldaşını
Yedirir herkese ekmek aşını
Ulus'ta mürettip kardaşı Hamdi
İltifatı vardır söylerim şimdi
Memleketi sever hemşeri bilir
Bayramdan bayrama evime gelir
Refikası Nimet, gayet hürmetli
Kardeşine ağlar, hayli mihnetli
Büyük kardeşleri Kemal Öneri
Kısaca kesmenin burada yeri
Çay ve kahve içmeye gayet düşkün
Göğsü imanla dopdolu aşkın
Havı Esen boyar çerçeve tahta
Ümidi fırçada bakar mı bahta
Düşkündür namaza içmez sigara
Hu Allah deyip durmaz atar nara
Uzunyol'da bakkal ki Mevlüt Özmen
Kardaşlar tezgahda kendisi gezmen
Mehmetle, Mustafa iki kardaşı
Kaynar bir kazanda hepsinin aşu
Mevlûd'ün imânı ameli taşkın
Açık gözdür amma dolaşır şaşkın
Hafızı hocayı derundan sever
Dini diyâneti hıfzedip över
Vaktini geçirmez hevai heves
Halinden anlamaz, sanırım herkes
Maliyede müdür Mustafa Vural
Hesap uzmanında biricik kral
Annesini sever hürmeti baki
Gelen misafire oluyor saki*

Kardeşi Bilâl'in ağardı başı
Sanırım bir hayli büyüdü yaşı
Yapar kalorifer hem Hacı Usta
İltifatı boldur hep eşe dosta
Şeref ve namusla durmaz çalışır
Dünya hayatına böyle alışır
Bahçevan başıdır kardeşi Kemal
Ahlâkı güzeldir ki siyâh cemal
Binbir çiçeklerle bahçeyi süsler
Türlü gıda ile bunları besler
Mesleği güzeldir kendini sevdim
Müstehaktır buna yerinde övdüm
Selahattin Ünal Şef Tren oldu
Mesleki pek güçtür, mihneti bulda
Ganimet neş'eli gâyet şen şatır
Yerinde söz söyler dinlemez hatır
Postada müvezzi Turan Kuyucu
İşi kolay değil hayli yorucu
Yakında evlendi uğramaz bize
Şikayet eyleyim burada size
Demiryollarında Nuri Saygılı
Edepli, iz'ânlı cidden saygılı
Hocadır irfanı vardır kemali
Kalbe ferah verir nurlu cemali
Nuri'miz çiftedir biri postacı
Belki sözün gelir nefsine acı
Ağarmış saçları ömrü ilerde
Sokulmaz mescide bilmem nerede
Demiryollarında Ahmet Ocaklı
Yavrusu çoktur irili ufaklı

Sorsan inkâr eder memleketini
Bu yüzden artırmış dert mihnetini
Şimdi çöpçülere çavuşluk yapar
Akibet kafayı taşlara çarpar
Duduş'un kardeşi Ormancı Ömer
Askerken belinde taşırdı kemer
Bekir Arar dâim aramaktadır
Her yanı taharri taramaktadır
Çeşitli renklere vurur kendini
Kendinden haberdar birli özünü
Bağlanmaz bir yere, bağlı her yere
Dümdüzdür zatına dağlarla dere
Fakiri muhtacı şahsından bilir
Varını yoğunu korkmadan verir
Yalancılık bilmez riyadan kaçır
Taşımaz mangırı bulunca saçır
Nazarında yoktur paranın yeri
Sever mecid gibi bilcümle diri
Bakma zâhirine bâtını olgun
Hak ve hakikate ezelden vurgun
İç işlerde almış vazife ağır
Sıkıştın mı gönül Hû deyip çağır
Mehmet Erbil gider ıstık şirkete
Söz tutmayan girer nice mihnete
Babamın oğludur severim candan
Nazarımda üstün paradan maldan
Ahlakı pek güzel açıktır eli
Biraz tehlikeli konuşur dili
Saklamaz parayı verir muhtaca
Yüz çevirmez koşar fakire aç

KUR'ÂN-I KERİM: SÛRE-İ MÂİDE

- 1- Rakı ve emsalini kullanmak
- 2- Kumar oynamak
- 3- Heykel ve putlara tapmak
- 4- Vakti isrâf eden şeylerle uğraşmak
- 5- Aklın tiksindiği şeyleri yapmak, iman eden inana bir insana yakışmaz. (Bunlar) ancak şeytan amelidir. Sizler refah, saâdet ve ferâha erişmek isterseniz, bu saydığım çirkin amellerden ictinâb edip uzaklaşınız.

BAŞLANGIÇ

Münkirlerin sözüne inandın ve aldandın
Ne ki söz söylediler, hepsini doğru sandın
Hak'dan gelen Kur'ân'ı mezarlara üfürdün
Hafızana almadın, varsa sildin, süpürdün
Okuyup anlamadan sapıverdін inkâra
Bu sebeple açıldı sinemizde bin yara
Bin üç yüz altmış beş yıl önce nâzil olmuştu
O zaman bu dünyaya ilm-i tıp gelmemişti
Ne mikrop, ne mikroskop, hastalık bilinmezdi
Beşerin dertlerine kimse deva vermezdi
Yeni dünya tarihi bilirsın ki pek yeni
Burada birkaç sözle ikna edeyim seni
Avrupa telakkisi son asırlarda oldu
Terakkinin sebebi Kur'ân'ı mübîn oldu
İslâmlar yaymışlardı Endülüs'te irfânî
Kemâle ermiştir bu yönden Avrupalı
Kur'ân'dan bir ayeti şerh edeyim ben sana
Mutaassıp ümmetçi damgası vurdun bana

*Her türlü terakkinin fennin menşei Kur'ân
Güneş gibi hakikat, tahkik et sen de inan
İki kadeh rakıya birkaç yuva yıkılır
Felâketi yapanlar, ne utanır ne sıkılır
Cinâyetin sebebi olmasa bile rakı
Alkole düşkün olan gezdirmese de çakı
Akıbet ciğerini kutlar delip deşerler
Ömrün taze çağında mezarını eşerler
Celp ettiği mikrobu belki de başkasına
Aş(ı)lasa da gam yemez o da ölsün nesine
Kazandığı üç kuruş zıkkımına yetmez
Belki de yuvasında bir çorba bile pişmez
Merhameti, duygusu ölmüştür bütün hissi
Dizlerinde derman yok, dolaşır sinsi sinsi
Sözlerim asla değil ilâve ve uydurma
Tevbe et içmemeye haydi kardeşim durma
Hayatın lezzetini bundan sonra bilirsin
Seni bekleyen eve erken erken gelirsin
Konuşur ve dinlersin insan gibi her hâlin
Evinde, cüzdanında kalır bilcümle kârin
Çok nedamet edersin keşki evvelce şunu
Terk edeydim, yok imiş meğer bu işin sonu
Rakıyı terk eyle de ortağım zararına
Kazandıkların senin karışmam ben kârına*

2- MEYSİR (KUMAR)

Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. (Maide S.90)

Kur'ân bize diyor ki yaklaşmayın kumara

Bu hastalık pek korkunç, atma dübeş dubara

Ömrün geldi geçiyor anlamadın Kur'ân'ı

Her zümreden aşağı kumarbazların şânı

Cebinde kaç kuruşu varsa verir kumara

Cüzdanında bitince, ararsın ödünç para

Dünya ve âhirette yerin yoktur hiç, dinde

3- ENSAB (PUTLAR)

Yeri göğü yaradan Yüce Mevlâ buyurdu
Heykellere putlara tapmak günah, duyurdu
Ne insandan ne taşdan , Allah olmaz bilirisin
Aklın varsa başında, ibretleri alırsın
Senin gibi bir insan olabilir mi Tanrı
Bu mefkûre sahibi doğru değil, hep eğri
Bir fotoğraf, makine, otomobil, teyyare
Bir ustanın âsârı, ara derdine çare
Bir tabloyu görünce düşünürsün yapanı
Aramazsın bir kerre, kim çattı şu tavanı
Ne tavadır azîzim bin bir türlü âvize
Güneş, ay, yıldızları seyreder geze geze
Tepemizde dolaşır süzgeçli bulutları
Mevsiminde yağdırır yağmurları, karları
Dünyayı örten karı bir rüzgârla eritir
Semâlara baş çeken dağ tepeyi yürütür
Gündüzleri yürütür, geceleri getirir
Rengârenk çiçekleri her mevsimde bitirir
Bilirsin ki, hesapsız, çeşitli meyva yapar
Aklı başında olan zerreden hisse kapar
Irmaklar akıp gider, dökülür denizlere
Düşünüp Hakk'ı bulmak gerek daim bizlere
Başkasını hiç görme düşün ancak kendini
Bir damladan yaratmış, eşsiz bir Allah seni
Gözlerine dikkat et kulaklarına hem bak
Göğsünde bir parça et, çarpıyor dâim tak tak
Kütüphânedenden iste, verirler her kitabı
Hiç değilse anlarsın böylece kâinâtı
Ömrünü verdin ye.le geçti hevaî heves
Pek yazıktır kardeşim, kötülükten meyli kes

5- RİCS (PİSLİK)

Akla uygun gelmeyen bütün haller ricistir
Mantık kabul etmezse, işlerin kirli pistir
Büyükleri saymalı, küçükleri sevmeli
Hak'la batılı daim fark eyleyip seçmeli
Tiksinip sevilmeyen işleri sakın yapma
Hiç kimsenin hakkını haksızca alıp kapma
Terbiyeyi edebi şîâr eyle kendine
Hayasızlığı terk et, bağlanıp hemen dinine
Münafıklık, fesatlık gâyet çirkin ameldir
Adâlete baş eğmek cemiyette temeldir
Vatan kıymeti bilip Peygamber'i (s. a.) sevmeli
Milletini, dinini hıfz eyleyip övmeli
Hamr u meysir manası rakı ile kumardır
Ensâb, putla heykele câhilâne tapmaktır
Ezlâm kumar âleti, kahvelerde var nice
Ricsin (pislik) manasını verdim okudun bir haylice
Yüce Mevla diyor ki bunlar şeytan ameli
Bunlar mühim felâket bozar bütün emeli
Her kim ki bu yaramaz işlerle uğraşırsa
Rakı, kumar, pisliğe durmadan alışırsa
Aldanmayın sûrete, sîreti tıpkı şeytan
İşinden hayır gelmez kârı, kisbi hep nisyan
Şimdi sana söylerim bu ayetin sonunu
Ömür hitâm bulunca şeytan yapar düğünü
Askerden kurtul maçün bulursun çok hiyleyi
Bil ki sana vuracak Mevlâ, bir gün silleyi
Vatana hiyle yapan her kim olursa olsun
Dilerim ki Allah'tan bin türlü bela bulsun

Vatanına âşık ol, herkesten kıskan onu
Doğurdu vatan için annen zavallı seni
Vazifen çeşitlidir, büyük borç cemiyete
Dürlü evlat getirip hizmet etmek millete
Terbiye tahsil gerek ihmal etme evlad
Gitmiyor hafızandan rakı, kumarın yâdı
Aşiyanda gerçi var eşin birkaç evladın
Unuttun sen bunları, meyhanedir hep yadın
Poker masalarında eyledikçe hep sabah
Yakalar verem seni koparırsın ahû vâh
Senden hayır gelir mi vatan evlâdına
Çünkü gelmez bunların hiçbirisi yâdına
En mühim ödev ise Hak buyruğun tutmaktır
Şu dünyadan göçünce cennetlerde yatmaktır
Ne güzel bir teşekkül, Allah (c. c.) bizi yaratmış
Akıl fikir vererek köhne dünyaya atmış
Evlat alır örneği anne ile babadan
Bilmem akıl kârı mı, ömür çekmek cabadan
İsrâfın her türlü dinde haramdır haram
Hayatı israf etmek deliliktir vesselâm
Hayata kıymet vermek farz kılınmıştır dinde
Aman canım deyip de geçersin şimdi sen de
Hasta zayıf insandan kimse fayda bulur mu
Paranla dert kazanmak akıl kârı olur mu
Kapanma pis kahveye, girme hiç meyhaneye
Bağlan sadakat göster, aşıyanına eve

İSLÂM DİNİNİN TEMELİ

*Hicret ettikten sonra Bedir'de bir harp oldu
İslâm'ın kuvvetine bu harp bir temel saldı
Müslümanlar Bedir'de zaferi kazandılar
Bir hayli esir alıp Medine'ye döndüler
Peygamber (s. a.) verdi karar esirlerin hakkında
Fidye veren serbesttir fidye verdi anda
Esirlerin içinde vardı amcası Abbâs
Peygamberimiz (s. a.) mey'us, amcasına tuttu yas
Ensâr ile muhacir, ittifak edip dedi
Abbas'ı affedelim fidyeden, Yüce Nebî
Kabul etmedi bunu dedi asla olamaz
Fidyeyi vermedikçe amca serbest kalamaz
Şeriatta müsâvî hakka sahiptir herkes
Hiç kimsenin kimseye hakkı yoktur, iltimas
Mekke'den geldi para, Abbas verdi fidyeyi
Ne muazzam adalet, anlayışınız pek iyi
Fidyeyi vermedikçe esareti çözmedi
Ne de olsa amcası, gözü uyku görmedi
Adalette olur mu akraba, ahbap ve dost
Adaleti bilmeyen verir bir gün kelle post
Haklı haksız herkese iltimas ne demektir
Elinle idamına gizli ferman vermektir
Haksız kardaş da olsa merhamet etmeyelim
Yargıcın huzuruna haksızca gitmeyelim
Hürmet etmeyen Hakk'a velev ki baban olsa
Adaletle razı ol, yıllarca hapis kalsa
Erbil'in artık gönlü tapıyor dâim Hakk'a
Perim perişan olur hürmet etmeyen Hakk'a
Hak bir nurlu ışıktır, bu ışığı görelim
Bu sebeple, her yönde selâmete erelim*

13.3.1946 M.

BAKIN ALLAH AŞKINA

*Bakın Allah aşkına, boyuna endamına
Düştüm ama, düşmesin kimse ateş suzanına
Gah varırım işverkârdır, bazı bazı yanına
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Bir kaşı var yay gibi hep sineye saplanır
Bir gülüş var, can yakar, gönüller gıcıklanır
Ahuya benzer o gözler sinelerde toplanır
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Ah tebessüm eyledikçe inci dişler hem beyaz
Aşıkı gördükçe eyler cevrü cefa, hayli naz
Zevk ile bir kez gülerse zemheri çün olur yaz
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Gül yanakta elması bulunmaz meyve halinde
Güzeller kânı bir danem, görsünler yürü salın da
Dediler meyli var sana göründü fincan falında
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Gerdeni gerdandır haza, kimselerde yok benzeri
Bakmaya doymaz ki insan yıkılır bir yana seri
Dalgın idim hayaliyle, fısıldadı bir gün biri
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Servi boylum serfuru kıl, ben temâşâ eyleyim
Dem bu demdir dertlerimi dinle şimdi söyleyim
Düştü gönlüm, sanma hâşâ gayriye meyleyim
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Erbilî şeydâya bakma sen bağışla aybını
İltifatın diriğ etme gül, gülistân eyle beni
Razıyem kahrı celâle özlerim her zaman seni
Ademin cânlar katar bir bakışı hem cânına

Duçe makamında hükmeden firavun âsâ
Mezellete mahkum tebasınca alkışlanırdı, yaşa*

Tatlı ve zengin bir hülyaya daldı Yunan,
Bulgar topraklarını ülkesine aldı
Bir taraftan Türk topraklarını etti ilhak
Akıbetini görüp düşünmedi sersem ahmak
Fransa'nın yarısını işgal-ederek
Tâ Mısır ve Irak'a sandı ki gidecek
Hülya ve emel ilerledi geniş bir saha
Akıbet italyan milleti de düştü âh u vâha
Düçâr oldukları âkıbet pek büyük
Dün alkışladıkları ricâl bugün yük
Halaskârımız diye tapındıkları Duçe'yi
Öyle bir âkıbete uğrattılar pek eyi
Lâşe-i muradını çiğneyip tepelediler
Görülmedik işkence neler ve neler
Nihâyet bunlar da kölelik esâretini
Kabul edip çektiler nice nice mihneti
Hak intikamını alır, alacak her zaman
Bu düstûra inan, etme zerre kadar güman
Beşer zulümden kurtulmanın çâresine bakmalı
Kalbinde Hak lambasını durmayıp yakmalı
Hitler ve Duçe'nin zavallı uşağı
Hiç sormayın Rumen, Macar, Bulgari
Rezil rüsvây olu perişan oldular
Efendileri esir olunca yalnız kaldılar
Maddi mânevî şeref ve haysiyetleri
Mahvoldu, bir daha döner mi geri
Her türlü felâket ve tehlikeye rağmen
İttifak ve dostluğuna hâlel getirmeyen
Hakk'ın bunlara bahşettiği yardıma şaşılar

Bunlar da Hakk'ı inkâra sapmadılar
Hakk'a tapıp gayriye tapmadılar
Bu kadar kuvvet, şevket ve servete mağrûr
Olmayıp gaflette içlerini almadı surûr
Her ân Cenâb-ı Hakk'a yalvarıp ricâ ettiler
Hakk'a boyun büküp Hak yolda gittiler
Allah bütün beşerin ma'bud-i hakîkisidir
Hak-perest olup ilticâ eden her ferdin hâmîsidir
Gerçi bir takım nice âciz milletleri
Müstemleke edinip çektirirler nice zilleti
Ümid ederim ki Hakk'a tamamen teslim olurlar
Böylelikle bu masûm insanlar istikbal bulurlar
Hürriyete mâni olan fert ve fertlerin
Hürriyetini elinden alır Mevlâ, cemiyetlerin
Alman orduları karşısında hezimet
Eyleyen Ruslar, çekilmekte buldu devlet
Hatta başkenti tehlikeye düşürdüler
Ruslarsa bu felâket karşısında şaşırdılar
Şeref ve haysiyet hırsıyla durakladılar
Alman ordusuna yeniden saldırdılar
Bir yandan Anglo Sakson fabrikaları
Yağdırdı Ruslara, silah ve teyyâreleri
Yalnız teyyâre değil, para, gıda maddesi
Böylelikle doldu ve şişti Rusların midesi
Nihâyet ma'kûs tâli'leri uyandı
Münhezim ve mağlup Ruslar, Berlin'e dayandı
Gurura düşürdü bunları müşterek zafer
Aldılar intikâmı, Almanlardan birer birer
Himmetle kazandığı zafere mağrur komünist dünya
Bütün efkârı karıştırmak için oturmuş pusuya

Bütün Fransa'yı Alman orduları çiğnedi
Şeref ve haysiyetten mahrum olarak inledi
Gerçi Vişi hükümeti namında bir hükümet
Kuruldu amma tebasına çekti türlü mihnet
Çünkü bu hükümet Hitler'in emriyle
Hareket ederdi, böyle değil mi sen söyle
Almanların mağlubiyeti kurtardı bunları
Az kalsın tarihten silinecekti namları
Dûçar oldukları bunca felâketten ibret
Almayıp çektirirlerse mâsum, zayıflara zillet
Felâket ve belâ her zaman kendilerini takip eder
Bu millet ebediyen mahv u perişan olup gider
Zavallı Japonya'yı görmedim bilmem amma
Coğrafyada gördüm pek çok câhil sanma
Bu millet ne kadar miterakki ve mütefennin ise
Yakışır hepsine, ahmak ve sersem dense
Düşünmediler ki insan ilâh olur mu
Bu itikâdı taşıyan millet necat bulur mu
Pis ve murdar bir maddeden halk olan
Tanrı olur mu âciz fâni bir insan
Mukadderât ve âkibetini bilmeyen yalancı mabud
İnsan kandırmakta mâhir, zavallı yâhut
Hitler gibi bir câhil ve sarhoşa inandı
Harbe girmekle milleti yaktı ve yandı
Bütün ülkesini teslim etti düşmanına
Mahluklarından kimse gitmez oldu yanına
Aşikâre dedi ve etti ilân
'Ben Allah'ın oğlu değilim, imânınız yalan!'
Böylelikle kabul etti ve ettirdi esâreti
Tâ ömürlerinin sonuna kadar çeksinler zilleti

*Bu sebepten çektiler lââyık oldukları cezâyı
Esâret bilmeyen müterakkî milletler
Hürriyet, istiklal gibi mukaddes nimetler
Ellerinde çıktı aç, açık, çıplak
Açlığa da razı, gıdası şamar dayak
İşte bütün bu felâketleri doğuran
Gurur ve benlik kurşunudur, beşeri vuran
Kendisinde azıcık üstün kuvvet gören
Sanki bunlardır beşere hayat memat veren
Ne Hak tanıyor ve ne de Hakk'a hürmet
Zaif bir millete revâ gördüğü zillet
Bir takım emel ve hırs ile gözleri
Görmüyor yeryüzünde, bir benim sözleri
Tekrarlanarak dehşet ve şiddet saçılırsa
Acıyıp merhamet etmemeli, böylesi millet sefil kalırsa
Çünkü beşeri bir köle, bildi bu gâye
Fikir ve dimağında yapmış idi sâye
Önümüzden geçen türlü türlü perde
Milyonlarca insan düştü çekilmez derde
Yeryüzünde ancak ve ancak Hakk'a hürmet etmeli
Haksızca ve merhametsizce güdülen cebri, şiddeti neylemeli
Hak ve hakîkate hürmet edilmedikçe
Olur olacak gündüzümüz zifîrî gece
Fert ve fertler Hakk'ı görünce tapmalı
Cemiyet ve cemiyetler bunu ideal yapmalı
Hakk'a hürmet kılmayan gaddâr bir zâlimi
Kim olursa olsun berbâdı rüsvây eylemeli
Okudum, anladım, dinledim netice
Hakk'ı tanımayan halef selef milletler bir nice*

Esaret, zillet, mahkum-ı sefâlet
Ya kahr u helâke dûçar, ya salgın bir illet
Bütün beşer inandı, dinsizlik sonu hüsrân
Dine ahlâka sarıl, eyle insanca seyran
Vatanına ırkına, devlete bütün ferde
Nafı olmaya çalış, düşme devâsız derde
Bunları sarmıştı gizli bir merak
Dediler 'Ya Emîr, bizleri bırak!
İmtihan edelim dağda çobanı
İmanı, inancı nasıldır yani'
Müsaade oldu kalkıp gittiler
Dağdaki çobana varıp yettiler
Verdiler çobana Allah selâmı
İçlerinden biri açtı kelâmı
Dediler: 'Kardaşlık, yolcuyuz bizler,
Şu anda açlıktan midemiz sızlar
Bir kısmımız geldik, bir kısmı yolda
Bir lokma yok torbada elde
Bizlere çare bul, bu halden kurtar
Aç insan ne yürür, ne uyur, ne yatar!"
Çoban dedi: 'Sizler safa geldiniz
Cidden şu hal ile bağrım deldiniz,
Dağarcıkta vardır birkaç parça ekmek
Dağ başında olmaz başkaca yemek'
Dediler: 'Bu ekmek sizin hakkınız
Bizler kaç kişiyiz biraz bakınız
Bir koyun kesersen belki doyarız
Cebine bir miktar para koyarız!'
Çoban dedi: 'Evet güzeldir amma
Sürüye çobanım mal benim sanma!'

*Dediler ki: 'Senin gönlün olursa
Koyunun derisi sana kalırsa
Kurt yedi, kuş yedi dursin koyunu
Hiç kimse bilemez gizli oyunu'
Çoban cevap verdi: 'Fikriniz hoştur
Hakk'ın nazarında bu oyun boştur
Koyun sahibini kandırmak kolay
Hangisini saysam bilmem sizlere
Bakınız hem parlayan yıldızlara
Varlığına delil ufak bir zerre
Âmâlara yetmez koca bir kürre!'
Çobanı dinleyip memnun ve mesrur
İçlerini aldı derin bir surur
Dediler ki: 'Affet, maksatlar oldu
Gönlümüz mânevî zevk ile doldu!'
Geldiler Hazret-i Ömer'e (r.a) selâm
Nakl-i hâl ettiler ne ise kelâm
Cümlesi kıldılar Hakk'a şükrânı
Keyf ve zevklerinin yoktur pââyânı
Hakk'ın varlığına inan insan
Her işi hayırdır eylemez nisyan
Hûdâ'nın korkusu düşerse kalbe
Bu kalp zarar vermez insana kelbe
Allah (c. c.) korkusunu bilmeyen bir can
Duygusuz, korkusuz sözlerime kan
Ne korkar hâkimden, ne dinler polis
Merhamet taşımaz ve olur hasîs
İnsana her türlü fazîlet hissi
Bütün mahlûkata rahmet duygusu
Allah'a (c. c.) inanan kalplerde olur*

*Böylesi insan da refah bulur
Bu kalbin sâhibi neredede olsa
Yapamaz hırsızlık, acından ölse
Erbil de inandı dedi âmenna
Bağışla suçunu yüce Rabbena
Cem'iyet isterse bulmak felâhı
Tanısın ve bilsin yüce Allah'ı (c. c.)*

1.3.1946

*Adalette yoktur zengin ve fakir
Hakk'ın nazarında yoktur bir hakir
Hakk'a razı olmak büyük saâdet
Haksızken, hak gütmek alçaklık evet
Huzur-i hâkimde fark olmaz asla
Olursa cem'iyet bulur tiz belâ
Bir kısa numune verdim sizlere
İnsan der mi acep bilmeme sizlere
Okuyup, düşünüp ibret alalım
Gafleti bırakıp Hakk'a dalalım
Hakîkî ADALET böyle olacak
Zâlimin ettiği sanma kalacak
Haksız, kuvvetliyle haklı olursa
Haklı da haksızca ceza bulursa
Cem'iyetten hayır, fayda olamaz
Kimseler bu derde çâre bulamaz
Erbil'e bakmayın bilemez sözü
Dışı düzgündür amma bozuktur özü
Peygamebr (s. a.v) yolunu tutmaktır gözüm
HAK ve ADÂLET olsun hep sözüm*

*Toplanan insanı çok takdir etti
Arz-ı şükrân edip kendi de gitti
Herkesi dinlerdi, red eylemezdi
Hakikatten başka söz söylemezdi
Ülkesi genişti nüfûsu aşkın
Ömer'in (r.a) devrine insanlık şaşkın
Sınıfın farkı yoktu hiç nazarında
Zâlim, mevki almaz asla yanında
Adâlet ederdi her umurunda
Zulüm gâyet çirkin çünkü dininde
En kavî bir adam ezse zaîfi
Kavîyi ezmese gelmezdi keyfi
Birisi birisine vursa bir tokat
Komaz, intikâmı alır kat be kat
Halkı düşünmekten uyku görmezdi
Nefsini düşünmek, çünkü bilmezdi
İdeal olmuştu, adâletle hak
Sözlerim pek kısa, tarihine bak
Bir memur toplarsa ufak bir servet
Dinlemez hesaba çekerdi evet
Aldığı maaştan arttırmadıysa
Atar hazineye hem vâli ise
Velhâsıl haksızın, zulmün düşmanı
Biraz olsun tanı Faruk'u yani
Erbil de girişti vasfın eylesin
Yakışmıyor dili bilmem neylesin
Himmeti, şefkati bizlere olsun
Aşk muhabbeti gönlüme dolsun*

SÖYLETEN BAŞKA

Söyletir beni, söyleyen başka

Cesâret eyleyip girince aşka

Ne haller gördüm hem başka başka

Ârı namusu verdim bambaşka

Ne ilmim vardır, ne de kemâlim

Gâyetle çirkin siyah cemâlim

Oldukça büyük günah vebâlim

Ârı namusu verdim ben aşka

Tahsil görmedim, kendim bilmedim.

Mihneti çektim, zevke ermedim

Herkesi sevdim, sevgi görmedim

Ârı namusu verdim ben aşka

Verseler dehrin sîm ü zerini

Vemâ fîhâ'nın bütün varını

Geçmem aşkımdan bilmem yarini

Ârı namusu verdim ben aşka

Aşk bir âteştir, şu teni yaksın

Erbil âteşe seyredip baksın

Gönül dâima dostuna aksın

Ârı namusu verdim ben aşka

5.2.1946 M.

BEŞER HAYATI

*Yeryüzü keşmekeş perim perişan
Zâlimler alırdı her sahada şan
Dâimi karanlık kopkoyu zulmet
Hırsızlık şakilik baş tacı nimet
Kadınlar satılır hayvan misali
Hiç kimse bilmezdi şerri vebâli
Şehirde emniyet yok ki yollarda
Menfaat ma'büddur bütün dillerde
Bütün dünya tıpkı canavar gibi
Hayvanca yaşamak hayatın dibi
Kuvvetli zayıfı tepeler ezer
Şehirde apaçık câniler gezer
Ağaçlardan taştan mabud yapmışlar
Elleriyle yapıp dönüp tapmışlar
Zaîfin derdini dinleyen olmaz
Muhakkak ki bu hal böyle kalmaz
Beşer şaşırması büsbütün yolu
Akıllısı azdır ekseri deli
Ne düşünen oldu ne de bir kâmil
Hepsi de olmuştu serseri câhil
Ne bir hukuk vardı ne de intizam
Kuvvetli olanlar alırlardı kâm
Böylece bin türlü maskaralıklar
Dünyayı kaplamış hep karanlıklar
Amerika yoktu Çin'i Maçin'i
Batıldan batıldı beşerin dini
İngiliz, Fransız hatta İtalya
Kağrı bilmezlerdi kâffesi yaya*

Şarkında garbında yaşayan insan
Soyguncu vurguncu işeri nisyân
Silinmiş kalplerden korku merhamet
Merhametli olmak adâlete zillet
Hâsılı fıtrattı o günkü hayat
Peterden beterdi Didim âmanna
O zamanda ıstık arayan vardı
İstikbal elbette bunlara yardı
Sabr u tahammülle çektiler cefa
Zâlimler bir yanda sürdüler safa
İşte bu zamanda Mekke Reisi
AbdülmütTâlib idi insanın hası
On bir oğlu vardı biri Abdullah
Tecellîye mazhar kılmıştı Allah
Abdullah güzledi gâyet edebli
Ahlâkı, kemâli şahsından belli
Mekke'nin kızları can atıyordu
Abdullah huyuna huy katıyordu
Haram yememiştir, söylemez yalan
İlticâ ederdi sıkışıp kalan
Herkesi severdi hem sevilirdi
Bütün kabilelerce hep övülürdü
Evlenmek çağına basmıştı elbet
Çünkü gelecekti beklenen devlet
Amine, Abdullah birleşti düğün
Yapıldı sanırım belki birkaç gün
Birbirinden memnun, gönüller mesut
Sevişmiş, canları gâyetle hoşnut
Bilindi, Âmine olmuş hâmile
Yaşı on beş amma olgun kâmile

Abdullah neş'eli, keyfine pâyân
Olur mu dersiniz acabâ o ân
Doğum yaklaşmıştı, hazırlık lâzım
Kâbe'deki putlar düşüp devrildi
Bahta mahallesi nura çevrildi
Hikmeti esrârı gördü Âmine
Dolmuştu serâpâ bir nur evine
Göklerde melekler müjdecî gezdi
Âmine bunları gördü ve sezdi
Zevci Abdullah'ı unutamadı
Ye'sü kederinden südü akmadı
Biricik oğlunu bir süt nineye
Verdi ricâ edip hem Halîme'ye
Halîme fakirdi hem şerefli
Namuslu, akıllı gâyet edebli
Aldı Muhammed'i (s. a.) gitti köyüne
Dolmuştu bereket yoksul evine
Öz kızından fazla severdi onu
Kirlenmezdi üstü pis olmaz donu
Halîme bakardı gerçi bir çocuk
Mûcizesi belli âşikâr açık
Dört yaşına kadar kaldı burada
Halîme dertlere kaldı arada
Çünkü terkeyledi öz annesine
Ağlayarak geldi çün yuvasına
Altı yaşındaydı sevgili oldu
Âmine tutmuştu Medine yolu
Medine'de kaldı bir hayli müddet
Abdullah'ı etti her gün ziyaret

Annesiyle gider ziyaret eder
Duygulu Muhammed (s. a.) kim bilir nider
Bir günde ettiler Mekke'ye sefer
Başa yazılanı insanlar çeker
İki gönül birleşip bu iş sonuna yetti
Hatice (r.a) çok seviyor, aşkı gayetle taşkın
Muhammed'de (s. a.) kemâü gördükçe oldu şaşkın
Uğruna fedâ etti, nakdini ve mülkünü
İsterse derhal eder, hatta azîz canını
Çocukları oluyor yavaş yavaş büyüyor
Gözbebeği Fatıma (r.a) mışıl mışıl uyuyor
İki cihânın fahri kırk yaşına basmıştı
Beşerin ahlâkına, hem hâline şaşmıştı
Bütün gün düşünüyor, insanlara acıyor
Zâlimleri gördükçe görmemekçün kaçıyor
Güzel ahlâkı ile istiyor örnek olmak
O vahşi insanlarca mümkün mi ibret almak
İçin için ağlıyor gidilen yol bozuktu
Yollarını şaşırmış insanlara yazıktı
Tâ küçükten sezmişti varlığını Mevlâ'nın
Hiç tasvip etmiyordu yaptığı eğrinin
Kâbe'de putlar dolu bir defacık tapmadı
Câhillerle bir olup yaptıkların yapmadı
Düşmedi midesine bir zerre olsun haram
Hakîkati bulmaktı, esâsen gâye, meram
Lüzûmsuz konuşmazdı, tefekkürü severdi
Doğruyu öğer amma zâlimleri koğardı
Fakirleri çok sever, yetimlerin hâmisi
Hak ve hakikat Nur'u, yüce dinin Bânî'si

*Saklı saklı ederdi Mabuduna ibadet
Çok zamanlar kıldırı her sûretle riyâzet
Tecellîler, rüyâlar başladı günden güne
Hıra'da sabahlardı, gelmez oldu evine
Bu Nur Dağ'ında vardı tenhâca bir mağara
Muhammed (s. a.) Rasûl oldu deyu geldi nağara
Göklere bir bakınız kim çattı şu tavanı
Şaddâd, Nemrud, Firavun neredeler şimdi hani
Üstünüzdeki güneş nasıl durur bakınız
Geceyi aydınlatan aydan ibret alınız
Pırıl pırıl yıldızlar geceye ışıık verir
Sular akıp gidiyor, dâimâ hayat verir
Allah (c. c.) birdir, şerîki yoktur, hatta benzeri
Elçisidir Muhammed (s. a.) tasdîk eyleyin beni
Zayıfları ezmeyin, kirli paslı gezmeyin
Terk eyleyin bâtilı sakın Hakk'ı ezmeyin
Birbiriniz sevin, her yerde Hakk'ı övün
Hakkı tanımayanı görünce derhal dövün
Bir kimsenin hakkı yok birini incitmeye
Neden razı olmazsınız doğru yola gitmeye
Anne baba hukuku gâyet yüksek ve âlî
Hürmet edin bunlara az görmeyin vebâli
Anne baba hukuku cemiyetin esası
Kâtili yakalayıp yapın hemen kisası
Red eyleyin haramı, fark eyleyin halâlî
Boynunuzda bir yüktür fakirlerin vebâli
Yoksulları doyurun yüzlerini güldürün
Her kim olursa zâlim, tepeleyip öldürün
Allah (c. c.) Bir'dir, şerîki ve benzeri olamaz
Alçakların ettiğı yanlarına kalamaz*

Daha birçok nasâhat eyledi zâlimlere
Hakîkati görmeyen bir sürü gafillere
Terk etmeyiz dediler bu kadar mabudları
Kız çocuğu doğarsa gömeriz diri diri
Kin besleyip kızdılar yalanları düzdüler
İstikbâldeki hâli tâ o zaman sezdiler
Dürlü çare arayıp düşündüler epice
İzci dedi; burada Muhammed'le yoldaşı
Sıddîk bunları görüp döktü gözünden yaşı
Muhammed (s. a.) teskîn etti, korku endişe yoktur
Hak bunları tepeler, zamanımız pek çoktur
Sıddîk dedi; ya Rasûl (s. a.) kapuda görünürler
Ah kaçırdık kaçırdık deyup da vurunurlar
Çünkü mağara ağzını örümcekler örmüşdü
Bir taraftan güvercin yumurtalar sermişti
Kahkahalar atarak gülmüşlerdi izciye
Buraya insan girse örümcek olmaz diye
Dönüp geri gittiler Ebu Cehl'e yettiler
Atlarına atlayıp her yolları kestiler
Saklandıkları yerden bir gece ayrıldılar
Hâinlerin elinden kurtulup sıyrıldılar
Ensâr ile muhâcir almışlardı haberi
Gelecek Medine'ye iki cihân güneşi
Küba'da toplandılar ve istikbal ettiler
İki sırdaş mahbubu alıp şehre gittiler
Ensar çok hürmet etti Hazret-i Muhammed'e (s. a.)
Mal mülkelrin verdi Mekkeli muhâcire
Etrafını çevirdi bütün ashap vefâkâr
Medine'de ettiler dini ilân aşikâr

Şehirlisi köylüsü akın akın gelirdi
Uğrunda can baş feda, ahd ü peyman verirdi
Müslümanlar çoğaldı her tarafta şanı var
Mekkeli kâfirlerin yürekleri gâyet dar
Bütün halkı toplayıp ordu teşkil ettiler
Günlerce yol çiğneyip Medine'ye gittiler
Günlerce çağrıştılar bir avuç Müslümanla
Akıbet mağlub olup kaçtılar müthiş yele
Hak bâtili çiğnedi pırasa çiğner gibi
Kâbe temizlenmişti sayısız mabûdlardan
Yerleşti gönüllere eşsiz yüce Yaradan
Allah'a, meleklerle iman ediyor herkes
Kıymet bulmuyor artık sıkı cimri ve nekes
Kur'ân'a inandılar, Rasûllere âmennâ
Tasdik edip dediler: İğfir lenâ Rabbenâ
Her nerede olursa Allah (c. c.) görür ve bilir
Bildiler ki Yaradan bir gün intikam alır
Nihâyet dönüp geldi Peygamber (s. a.)
Medine'ye Ensarı muhâciri hep sevine sevine
Îlahî kanun kurdu, herkese hakkın verdi
Karanlıkta şaşırان dünya felâha erdi
Öyle temel kurdu ki ne sarsılır yıkılır
Baş tâcı olur elbet sanmayınız bıkılır
Her kim olursa olsun kanun takar pençeyi
Ben kısaca söyledim sen anla artık eyi
Şehirde, köyde, çölde hatta berr ü yabanda
Kanun-ı Îlâhî'nin hükmü vardır her yanda
Az zamanda nurunu saçtı, yerin yüzüne
Ölülere verdi can, âmâların gözüne

Nurunu serpeledi şarkına ve garbına
Denizleri geçerek dünyanın her dibine
Her nereye gittiyse, tazimle hürmet gördü
Hürmet eden cemiyet, derhâl necâta erdi
Peygamber (s. a.) hayâtı baştan başa mucize
Bildiklerim anlattım, kese ve kısa size
Ne öğretmen görmüştür, ne okula girmiştir
Öğretmeni, hocası Yüce Mevlâ olmuştur
Okulu ve hocası ancak ve ancak Allah (c. c.)
Yalan değil hakikat yemin ederim billah
Yapıldı mescit, câmi ezânlar okunuyor
Allah birdir sadası kalplere dokunuyor
Nihâyet ilerledi mahvetti Rum Kayseri
Buraları fethetti şerefli İslâm eri
Hem putları kırdılar, nice canlar verdiler
Netice-i memâtta cennetlere girdiler
Muhammed (s. a.)'in güneşi yeryüzünü tutmuştu
Konstantin devleti zîr ü zeber batmıştı
Çünkü Hak vâdetmişti, dini hâkim kılacak
Revâ mıdır yeryüzü putperestle dolacak
Muhammed (s. a.) nasıl bir zât anlayıp bildiniz mi?
Hakîkati bir nurdur, o nura yandınız mı?
Mekke'de tek başına zuhûr etti güneşi
Ne eski ve ne yeni gelmemiştir bir eşi
Evet, hayatın sonu gözlerini kapamak
En kötü talihsizlik Yardana tapmamak
Allah (c. c.) bir, Rasû haktır inandım iman ettim
Ne çâre böyle deyip dönüp günahlar ettim
Ahmed, Mahmud, Muhammed (s. a.) Sıddîk-i Ekber aşkına ,
Yâ İlâhî rahmet et asî Erbil şaşkına

KUR'ÂN-I KERİM'DEN “HER NEFİS ÖLÜMÜ TADACAKTIR!”

HAYATIN SONU

*Ecel yastığına bir gün koruz baş
Akıtır gözünden dostlarımız yaş
Kafaya vurmakçün bulunmaz ki taş
Uyan be gözlerim uykudan uyan
Çekerler çeneyi örterler yüzü
Görmek istemezler o âhû gözü
Tutmazdın söylenen o faydalı sözü
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Korlar teneşire o nazlı teni
Alırlardı bir gün emânet canı
Senden evvel gelip geçenler hani
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Sarar sırtına beyaz kefeni
Ölmez mi sanırdın acep sen seni
Aldattı elbet dünya-yı denî
Uyan be gözlerim uykudan uyan
Atıp salacaya çün götürürler
Musallâ taşına hem yatırırklar
Ruhuna Fatiha, hep getirirler ,
Uyan ey gözlerim gafletten uyan
Götürürler seni karanlık yere
Altına döşegi kim gelip sere
Sandın ki avukat akıl mı vere
Uyan gel gözlerim uykudan uyan
Atarlar mezara dökerler toprak
Aklın başa gelip ederse de tak*

Bundan sonra artık ameline bak
Uyan be gözlerim gafletten uyan
Tekrar verilerek o anda canın
Çoluk çocuk yoktur pek تنها yanın
Unutulur gayri adın ve sanın
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Sorgu melekleri sual sorarlar
Korkular dehşetli hem başka başka
Uyan gel gözlerim uykudan uyan
Davaya düşerdin şu mülk benimdir
Her şeyden kıymetli azîz benimdir
Buldun felâketi dem bu demindir
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Hak nidâ edecek, nerde noldular
Mülkün sahipleri toprak oldular
Tefekkür edenler ibret aldılar
Uyan be gözlerim uykudan uyan
Hakk'dan gayri yoktur bir canlı mevcut
İsrâfil sûriyle bulacak vucut
Şeytana uyup da etmezdin sücûd
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Uykudan uyanır bilcümle beşer
Görüp akibeti korkarak şaşar
İmânı çok olan her yeri aşar
Uyan be gözlerim gafletten uyan
Fırka fırka olur evlâd-ı Âdem
Feryâdı figânı atar demâdem
Çünkü fırsat geçti kalmadı bir dem
Uyan hey gözlerim uykudan uyan

*Mü'minler izzetle gider mahşere
Nurlar dolduracak girdiği yere
Huriler altına sergiler sere
Uyan gel gözlerim gafletten uyan
Münafık, müşrikin yamandır hali
Yürümeye kalmaz dizde mecâli
Omzunda yükür bütün vebâli
Uyan hey gözlerim gafletten uyan
Mahşere cem olur evlâd-ı insan
Vay haline gönül işlerin nisyan
Sen mi idin Hakk'a eyleyen isyan
Uyan be gözlerim uykudan uyan
Muhasara eder mahşeri melek
Yorulma beyhude dinlemez dilek
Vururlar sırtına günahın şelek*

NE GÜNLER GÖRDÜK

Ne günler gördük, ne günler gördük

Acep bu günler geçer mi derdik

Her şeyin fiyatı arttıkça arttı

Yoksulu fakiri mahvolup battı

Nihayet sulh denen hülyaya irdik

Ne çâre betterden betere girdik

Harp yılında beter bahalı hayat

Böylelikle kalmaz kimsede memet

Memûrda fakirde tâkat kalmadı

Kimseler bu halden ibret almadı

Nice âileler kaldı aç açık

Tam yirmi kuruşa bir tahta kaşık

Memurlar sattılar yorganı çulu

Alçaklar görmüyor yoksulu dolu

Çıktı yüz elliye bir kilo pirinç

Zaifler dermansız, zenginlerse dinç

Havucu bulursan al kırk kuruşa

Yazılanlar gelir bu garip başa

Yüz seksen kuruşa etin kilosu

Altınlarla doldu hırsız silosu

Bir kilo ıspanak tam elli kuruş

Maktu fiyat oldu hep alış veriş

Bir kilo ciğeri seksen kuruşa

Aldın mı, o akşam rahat yaşa

Sekiz yüz kuruşa bir kilo bamya

Görmeyiz yüzünü aramız, Yanya

Sapsarı asılmış canları yakar

Mangırır bilmeyen kenardan bakar

*Bal ile kaymağı görürüz camda
Baklava börekse fırlamış damda
Tavuk dört liraya hindi sekiz yüz
Ateş bastı bana, bulmalıdır buz
Portakal, mandalin, meyva hâlinde
Görürüz rüyada hülyâ dalında
Vazgeçtik bunlardan bir kuru ekmek
Bulursak, bocumuz çok şükür demek
Ne çâre insanda duygu kalmadı
Namusa, şerefe hürmet kılmadı
Maddi menfaate sattı hepsini
Sattık evimizden tencere sini
Ne halımız kaldı, olur mu kilim
Yaralandı kalbim hem dilim dilim
Bakarım memûra benzi sararmış
Gözleri çukurda etraf karamış
Yüzünde kan yok dizinde derman
Neş'e bahşedecek bekliyor ferman
Elbise yırtılmış, ceket yamalı
Satacaktır amma kalmadı hali
Beş sene sürükler bir iskarpini
Esnafsa değişir, taze yepyeni
Çoluk çocuğunun hâlini sorma
Hâline ağlarsın evine varma
Memur böyle ise ne halde fakir
Evinde sergi yok her taraf tıklar
Alamaz kaputu geziyor donsuz
Memleket zengini, şerefsiz, dinsiz
Neresinden baksan görünür eti
Sararıp solmuştur hem benzi beti*

AĞLADIM GÜLMEDİM

Ağladım hep, gülmedim, inim inim inledim
Gıyâbıma, yüzüme ne sitemler dinledim
Baba yetim kaldım, çektim dürlü mihneti
Ömrümde hiç görmedim rahat denen devleti
Hevâ-yı aşka düşüp dürlü mâcera çektim
Şu hayatın bitmeyen devr-i çevrinden bıktım
Bir zamanlar bekârdım, endişem anne, kardaş
Bunların hâtırına olmaz işe koydum baş
Küçük yaşta gurbeti ihtiyar edip gittim
Bilmem ki ben feleğe n'eyleyip acep nittim
Senelerce dolaştım vatandan uzak yerde
Rahmetli annem hasret, çekmekten kalır derde
Dediler ki evlen de bul artık sen rahatı
Ufak tefek zannetme nikah dinin nimeti
Söz tuttuk, karar verdik, aldık bir can yoldaşı
O günden zehir yaptı tali(h), ekmek ve aş
Bir defa sehveyleyip güldüğüm vâki ise
On kerre ağlamak var gafletteyim ne ise
Erciyes pek yücedir eksik olmaz dumanı
Biz alçaktan alçağız duman eksilmez hanı
Kaldı köhne hayatta beş çocuktan ikisi
Güldürmüyor gönlümü bunların da birisi
Yüzlerine baktıkça gözüm kalbim ağlıyor
Hastalık, dermansızlık, ırmak gibi çağlıyor
Biri on beş yaşında kanı yoktur dermansız
Diğeri on yaşında tâkatı yoktur kansız
Anneleri on sekiz yıldan beri çekiyor
Hasta zayıf vücutla işlerine bakıyor
Bunların çektikleri anladım ki günahım

Kaleme alındığı tarih: 12.2.1946 Daktilo tarihi: 13.2.1946

HAYAT CİLVELERİ

*Polatlı ilçesinde biricik Müslüm Köyü
Bildiklerim söylerim dinleyin beni dayı
Bolu'dan hicret edip Müslüm Köye yerleşmiş
Satı Aba hanımla düğün yapıp birleşmiş
Adı gâyetle meşhur Ankara ülkesinde
Her gün türlü müsafir bulunur sofrasında
Yedirir hem yatırır güle güle gönderir
Müsafir odasını lokantaya çevirir
Merak etmen adını söylerim şimdi size
Bir selâm gönderirse Müslüm Köy'ünden bize
İsmi Hasan, soyadı sordum dediler Aksoy
Nâsiyesinden belli cidden gâyet temiz soy
Çalışmış çabalamış servetini artırmış
Ol kadar uğraşmış ki ne uyur, ne yatırmış
Dirken dünyaya gelmiş birer birer çocuklar
Koyun kuzu çoğalmış tarla sapan tavukla
Kök salmaya başlamış ilk kızı gelin olmuş
Ağba Köyün zengini Esât, Zehrâ'yı almış
Sıra gelmiş küçüğe onu da Ahmet almış
Hasan Aksoy bu yüzden dürlü mihnete dalmış
Kardaşı ismail'le otururlar bir evde
Mal milkleri topludur cem' etmişler bir yerde
İsmail'in bir kızı yetişmiş ceylan gibi
Ne çâre felâketle doludur işin dibi
Dirken bir dünür gelmiş ismail'in kızına
Ağam bilir bu işi karışmam ben kızıma
Dünürler baskın etmişler almışlar hem sözünü
Tekke Köy'lü Satılmış alacaktır kızını*

*Hazırlıklar başlamış her taraf gâyet kifli
Köyde düğün başlamış davullu zurna defli
Döküldü Hasan Ağa çok paralar harcadı
Davul, zurna çalınır geldi ağızlar tadı
Günlerce düğün oldu dürlü müsâfir geldi
Gizli gizli İsmail sinesin kırdı deldi
Düğün hitâma erdi, gelin gerdeğe girdi
Böylelikle Ayşe kız sanki murada erdi
Ayşe gâyet akıllı hatta ince fikirli
Gezdirmez Satılmış'ı çamaşırları kirli
Hasan Ağa, İsmail çok severler bu kızı
Boğazında beşliler sayılmaz dizi dizi
Hâkim olmuş hâneye, naz geçirir babaya
Tutturur sözlerini anneye ve amcaya
Almış artık eline bilcümle idareyi
Keyfine pââyân var mı neşeli Hasan Dayı
Böylelikle geçiyor ömürler ve seneler
Ayşe'yi selâmlıyor, köy kızları, nineler
İçin için küsüyor taline Ayşe Kız
Maksadı çocuk yapmak velev oğlan velev kız
Gizli gizli ilaçlar kullanır arar çâre
Bu sebepten açıyor canında binbir yâre
Nihâyet hastalandı hastalık ilerledi
Polatlı doktorları bundaki sıtma dedi
Aylarca iğne yedi türlü tedavi gördü
Nihâyet bir trenle Ankaramıza geldi
Ahmet Çavuş amcası etti müsafir onu
Kimse bilmez nedir ki acep bu işin sonu
Ayşe'nin hastalığı Hasan Dayı'yı üzmüş
Meğerse âkibeti daha evvelden sezmiş*

Yatırdılar nihâyet Ayşe'yi Numune'ye
İş güç zamanı idi döndü kendisi köye
Satılmış her gün yoklar hastanede Ayşe'yi
Açıldı büyük yara, tahammüldür çâresi
Unutulmaz yaradır çünkü ciğer pâresi
Ayşe'nin boşluğunu doldurmaz yüzbin
Ayşe Gözyaşı doldu eve nerede kalır neş'e
Çileli Hasan Dayı baş yazgısın çekecek
Öyle binbir felâket kendisi de göçecek
Bu-dünyaya gelip de zevk alan bulunur mu?
Mihnet çekmeyenlere bilmem insan denir mi?
Bu dünyanın işi gücü cevru cefâ etmektir
Zevk ü safa beklemek belki saflık demektir
Neler geldi bu dehre hükmettiler sertâser
Dürlü felâketleri hoş görene derim er
Tarla, bağ, bahçe hatta servet çoğalmış
Koyun kuzu sürüsü Müslüm Dağı'nı sarmış
Belki daha artacak farzet ki milyonerdir
Buna gönül vermeyip Hakk'a tapanlar erdir
Dünya malı oyuncak, geçiyor elden ele
Bülbül dikene konmaz, uçuşur gülden güle
Malın helâli hesap, haramı azap imiş
Bu söz benim değil, server-i enbiyâ demiş
Kırkta bir zekatı var, vermezse mezârı dar
İnsana vefa verip oğlu, kızı olmaz yar
Darılıp gücenmeyin, çıkdım saded harici
Âhiretin azabı cümle acıdan acı
Ayşe kızı gömdüler ufacık bir çukura
Üstünde biten otlar inek dana doyura

*Bir müddet geçti böyle, Satılmış ta şaşırdı
Baldızı Latif kıza dünürleri aşırđı
Bu yarayı da örtmek zamanıdır elbette
Bu karışık işlerden Hasan Ağa mihnette
Secdelere yüz sürüp şu gafleti atalım
Yarin ölüm gelince cennetlerde yatalım
Hakk'ın cemalin görüp lezzetini tadalım
Sözlerim baş ağrısı belki de verdi size
Hiçbir şey lâzım değil gönderin dua bize
Hasan Aksoy'u sevdim çünkü gâyetle metin
Mevlâm felâket verme bundan sonrası âmîn
Dertliyim derdi çoklar gelsin benim yanıma
Günde bin bela gelir, konar gider başıma
Mehmed Bozkoyun dedi, Mustafa Erbil yazdı
Gâfil gönlüm, dünyada gâyetle yaman azdı
Ey Müslüm Köy, Müslüm Köy, emânet Hasan Dayı
Ömrümüz sonsuz değil muayyen birer sayı
Çıktı bir gün kısmeti sattık onu da ucuz
Hem fakir, hem hakîriz hatta zaifu'l-gücüz
Mehmet biraz büyüdü Kiraz gayetle küçük
Mustafa da Mehmet'ten üç yaş büyükçe çocuk
Bizde inkişâf gören bedbaht anneyi düşün
Seyahata başladım zanneyleirim ki güzün
Annem artık ağlıyor oğlum gitme yâd ile
Uğraşıp çabalayıp getirdim seni ele
Henüz yaşın küçüktür katlanamaz gurbete
Boyun eğmek gerektir hesapsız meşakkate
Taliin zaten küskün kısmetin derd ü elem
Kudretim yok ki seni arayıp bulup gelem*

Babanın yokluğunu dindirdim senin ile
Gitme beşleyim sizi, olam illere köle
Der ü elem yıprattı vücudum zedelendi
Senin şu hasret lafın kalbimi kökten deldi
Omzumda bir yorgan ayağımda çarığım
Anne evlat sarmaştı açılsın ki talim
Bir gece yarısıydı uyumuştı kâinat
Annemim gözyaşları okuyordu türlü na't
Semâ gâyetle berrak pırıl pırıl yıldızlar
Anne oğlu yan yana durmayıp ağlar sızlar
Ayrılık mukadderdi anneme ki sarıldım
Ağlayıp hıçkırıktan korkarım ki bayıldım
Bu hâle şâhit oldu leyi ü nücûm u semâ
Kimseler söz açmasın anne köyümden yana
Seyahatim uzadı, perişanlıksa arttı
Gönül, ne külhanlarda varup katlanıp yattı
Bir zamanlar çalıştık bir lokmacık nân için
Bu hâle ağlamaz mı yüreğim için için
Gördüğüm erenlere sorup derhal danıştım
Bana bir gün bir eren dedi ki, oğlum dinle
Aynı kabiledeniz gidelim seninle
'Mecnûn bizim dedemiz, kabîlemiz oradan
Bu kabîleye gülmek yasak etmiş Yaradan
Derd ü eleme nasîbi hemm ü gamdır kismet
Hoş geçin be evlâdım hor görme bu nimeti
Derd ü gamın sonu yok, çâresi ise vuslat '
Sıra sıra dizilmiş, bekliyor seni illet
Sadece illet değil ki killet, hatta zillet
Alışkınlık hâsıl et gözle sen Ma'sûkunu
Mâ'suk pek sever, böyle çilekeş âşıkını

*Bu dünyada kim güldü, kimler ber murâd oldu
Kâm almadı kimse sâde gözyaşı sildi
Rahatı aşkta ara, lezzeti aşkta ara
Gel gönlünü kaptırma, velev ki gelsen dara!
Evet bildim illeti tedâvisine çâre
Bulmak zamanı geldi açılsa binbir yâre
Dehre gelmekten garaz noktayı fehmetmektir
Kalb-i selîmin ile ma'sukuna gitmektir
Ben müşteri değilim, dünya bulsun müşteri
Kendini sevenlere çok nâz eder ekseri
Bildim gayri matlûbum ancak ve ancak Ma'bûd
Hamd ü senâya lâyık yegâne O'dur Mescûd
Kapunda edna kulum, dönder gönlümü sana
Asla meyi eylemeyim Mevlâm dünyadan yana
Erbil söyledi sözü, ma'nâ ve mefhumu yok
Sen tâlib değil isen, tâlib olanları çok*

MUHTEREM MEHMET BOZKOYUN (BAYRAMI)

*Kayseri'den çıkar insanın hası
Gönüllerden siler kiri ve pası
Görmezsem hemşehri, tutarım yası
Söyleyim birini Mehmet Bozkoyun*

*Açmış dükkanını meyve halinde
Bulunur ne varsa Arz'ın dalında
Kavga bilmez aslâ, kendi hâlinde
Eli öpülecek Mehmet Bozkoyun*

*Günün Bayrâmîsi gâyet sabırlı
Hakikat eridir ki berkçe sırlı
Fark etmez işinde yabancı yerli
Ziyarete lâıyk Mehmet Bozkoyun*

*Tanımadım ben de, sonradan bildim
Nice kavun karpuz bıçakla dildim
En sıkı zamanda gözyaşı sildim
Hürmete lâıktır Mehmet Bozkoyun*

*Ustası kalfası kendini sever
Şahsını tanıyan her yerde över
Birâderim Şerif duymasın döver
Sevmeye lâıyk Mehmet Bozkoyun*

*Gâyet edepli terbiyesi çok
Sanki milyonerdir, gönlü zâten tok
Bozkoyun neslinde bir benzeri yok
Övülmeye lâıyk Mehmet Bozkoyun*

*Allah (c. c.) için sevdim çünkü ERBÎL'im
Arkamdan atana sarsılmaz kılım
Yalan değil asla, doğrudur dilim
Takdîre lâıktır Mehmet Bozkoyun*

*Hak tecelli ederse âsârı eder her işi
Teslim ol Hakk'a ERBÎL idrâk et zuhuratı*

*Akıl erdirmez buna ne erkek ne dişi
Düşün var tefekkür et konuğun şu nimeti*

Evin alındığı tarih: 15.6.1944

Kaleme alındığı tarih: 20.6.1944

Daktiloda yazıldığı tarih: 24.12.195 M.

Not: ilk üç kıtanın başlarındaki harflere bakılırsa borç verenlerin 1000 lira veren; Pervin ER hanım, 500 lira veren; Mehmet BOZKOYUN, 650 lira veren; Müyesser ÖZGEN oldukları görülür.

**MEYVE HOŞ'DA (ULUS HALİNDE) MEHMET BOZKOYUN VE İSMAİL ER
DÜKKANINDA TEZGAHTAR KIZILCAHAMAMLI MEHMET ALİ'YE**

*Elmayı armudu dizip satarsın
Ali'ye Latife durmaz çatarsın
Bir gün olur topraklarda yatarsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Çürük armut verip mana ararsın
Muharrem'in çıbanını sararsın
Bir gün gelir bizleri de ararsın
Uykulardan uyan hey Mehmet Ali*

*Deniz demez, derya demez dalarsın
Arılardan bal arayıp yalarsın
Kuş misâli daldan dala konarsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Hayat böyle kalmaz moruk olursun
Ne ki ettin âhirette bulursun
Korkarım ki karanlıkta kalırsın
Uyan uykulardan hey Mehmet Ali*

*Yasak bilmez parmağınla oynarsın
Haddini bil kazanlarda kaynarsın
Cehennemîn tâ dibinde yanarsın
Gâfil olma uyan ey Mehmet Ali*

*Elmadan armuttan ibret alırsan
İster isen sen de makbül olursun
Değil ise keyfin üzre kalırsın
Uykulardan uyan hey Mehmet Ali*

*Tevbe edip Hakk'a makbul olursun
Sanma ki dünyada dâim kalırsın
Sadece sırtına kefen alırsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Aklın varsa sözlerime kanarsın
ERBİL'i de rahmet ile anarsın
Şimdilik dünyayı böyle sanarsın
Uyan uykulardan hey Mehmet Ali*

14.12.1945 Kayserili Mustafa Erbil İmza

**MEYVE HOŞ'DA (ULUS HALİNDE) MEHMET BOZKOYUN VE İSMAİL ER
DÜKKANINDA TEZGAHTAR KIZILCAHAMAML! MEHMET ALİ'YE**

*Elmayı armudu dizip satarsın
Ali'ye Latife durmaz çatarsın
Bir gün olur topraklarda yatarsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Çürük armut verip mana ararsın
Muharrem'in çıbanını sararsın
Bir gün gelir bizleri de ararsın
Uykulardan uyan hey Mehmet Ali*

*Deniz demez, derya demez dalarsın
Arılardan bal arayıp yalarsın
Kuş misâli daldan dala konarsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Hayat böyle kalmaz moruk olursun
Ne ki ettin âhirette bulursun
Korkarım ki karanlıkta kalırsın
Uyan uykulardan hey Mehmet Ali*

*Yasak bilmez parmağınla oynarsın
Haddini bil kazanlarda kaynarsın
Cehennemîn tâ dibinde yanarsın
Gâfil olma uyan ey Mehmet Ali*

*Elmadan armuttan ibret alırsan
İster isen sen de makbül olursun
Değil ise keyfin üzre kalırsın
Uykulardan uyan hey Mehmet Ali*

*Tevbe edip Hakk'a makbul olursun
Sanma ki dünyada dâim kalırsın
Sadece sırtına kefen alırsın
Gâfil olma uyan hey Mehmet Ali*

*Aklın varsa sözlerime kanarsın
ERBİL'i de rahmet ile anarsın
Şimdilik dünyayı böyle sanarsın
Uyan uykulardan hey Mehmet Ali*

14.12.1945 Kayserili Mustafa Erbil İmza

HZ. MUHAMMED

*Din ile imanım, vatanım ÷lk÷m
Evlâd ü lyâlim hem malım m÷lk÷m
G÷mleğim, elbisem sırtımda kürk÷m
Her yerde söyleyip çaldığım türk÷m
Yâ Muhammed (s. a.) sensin, her nefes senden
Bana hayat gelir, benliğim senden
Aldığım nefesler sendenmiş senden
Bütün nimetlerim, mansıbım senden
Gördüğ÷m ikrâmlar, iltifât senden
Kâhırlar, sitemler, töhmetler senden
Yâ Muhammed (s. a.) sensin hükmeden benden
Benliğim kayboldu, al beni benden
Gördüğ÷m, duyduğ÷m her şeyde sensin
Seni bilenlere, kıblesin dinsin
Senden bana dâim, ilhâmlar gelsin
Aşk u muhabbetin aklımı çelsin
Yâ Muhammed (s. a.) sensin kiblem kitâbım
Seninle gör÷lsün bütün hesabım
Dinledim sesleri ve kâinâtı
Gör÷p seyreyledim hayat memâtı
Yerde gökte mevcût bütün zerrâtı
Diyorlar ki O'dur Hakk'ın mir'atı
Yâ Muhammed (s. a.)
Sen'den âyân oluyor Hûd
beni senden kılmasın cüdâ
Semâda parlayan yıldızlar
Sensin Güneşten dök÷len ziyâlar
Sensin Kamerden akseden akisler
Sensin Geceler, gündüzler, baharlar Sensin*

*Ya Muhammed (s. a.)
bütün mevsimler Senden
Varlığınla doldur kalbimi hepten
Bülbülün feryadı, figan u zikri
Seni söylemektir evrad u fikri
Geştü güzâr ettim haylice dehri
Gezip dolaştığım beldeler şehri*

ALLAH'A (c. c.) DAYAN

*Uyuyanlar bir gün uyanırsa da, heyhat
Pişmanlık faide vermez, mazileri berbat
Bu alemler fanîde nefsine açmazsa cihat
Ef'aline âmeline feryat yine feryat*

*Allah'a dayan, gayene tevkifini versin
Kur'an'a sarılmazsan eğer ye'se düşersin*

*Hakk'ın emrine muhatap olan insan
Hacil etti seni işlediğin nisyan
Faide vermez ba'si badel mevtteki iman
Acırım haline sende var ızan*

*Allah'a dayan, gayene tevkifini versin
Kur'an'a sarılmazsan eğer ye'se düşersin*

*Dünyaya çalış ukbanı da eyleme ihmal
Uhrada faide vermez cah, mansip, mal
Gelup gidenlere bakup da ibret al
Terki firaş etti kim, erbabı kemal*

*Allah'a dayan, gayene tevkifini versin
Kur'an'a sarılmazsan eğer ye'se düşersin*

*Ölmeden evvel yapmazsan Hakk'a urucu
Elbette kopar habli metnin bir ucu
Sayeyle de ERBİL yıkılmasın iman burcu
Bak ne demiş üstâd Ali Ulvi Kurucu*

*Allah'a dayan, gayene tevkifini versin
Kur'an'a sarılmazsan eğer ye'se düşersin*

9.5.1958 Dairede: Cuma Mustafa Erbil

Not: Sayın Dr. Ali Kemal Belviranlı üstadımızın Ali Ulvi Kurucu ağabeyimizin şiirlerinden intihap ederek yazıp fakire göndermek lutfunda bulunduğu 18 beytin en son mısraı bent olarak alınmak suretiyle yukarıdaki müseddes yazılmıştır. Erbab-ı kemalin fakir gibi nakısın kusur ve cesaretini hoş göreceklerinden ümit varım. Huda cümlemizi affı mağfiret buyursun.

MUSTAFA CAN

Muhabbet iştirak bilmez, götürmez

Değil mürşidler, mü'minler dahi ölmez

Bu sırrı a'mâlar, câhiller bilmez

Ölüm cisme ârız, ruh lâ yemûttur.

Şiirinde tenâkuz, teadlar celi

Hakk'm feyzi âşikâren münceli

Nakl-i mekân eder mü'minler velî

Bu sırrı câhiller âmâlar bilmez

Bırak gayri, sarıl dergâh-ı Pîr'e

Emsâli, benzeri gelmemiş dehre

Şahidimdir Kamer, Utarit, Zühre

Bu sırrı âmâlar, câhiller bilmez

Hızır'a peyrev olsam imdâd istemem

Hangi sultân olsa himmet gözlemem

Kim ne derse desin, duymam dinlemem

Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez

Çünkü var benim de Mürşid-i Pâk'im

Yolunda, emrinde, fedâyım hakim

Anam, babam, Hızır'ım, o şehin şâhım

Bu sırrı âmâla, câhiller bilmez

*Neden düştün bir Efe'nin peşine
Sarıl üştâdına, sen bak işine
Düşürme kimseyi sakın peşine
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez*

*Efe'den gördüğün teveccüh nereden
Bilmem gerekirdi, kimden nereden
Dem urma bâdemâ dağdan dereden
Bu sırrı câhiller âmâlar bilmez*

*Güneşi gör, yıldızları terk eyle
Görüşün o, düşüncen o, onu söyle
Sanırımki makbul olursun böyle
Bu sırrı câhiller, âmâlar bilmez*

*Hikâye-i Haydar söylerim sana
Bir gün vâsıl olsan hatırlat bana
Efendim, efendim, efendim, illâ
Bu sırrı âmâlar, câhiller bilmez.*

*ERBİL saçmaladı affet kusurun
Merhametle setret hatta kusûrun
Kurbanıyım lüzûmsuz bir gururun
Bu sırrı câhiller âmalar bilmez*

13. Şevvâl-i Mükerrerem 1376

ÖZET

HELVACI, Lokman, *Son Devir Sufilerinden Mutasavvıf Mustafa Erbil (1908-1972) Hayatı, Şiirleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüksek Lisan Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 534 s.

Tezimizde, 1972 yılında vefat eden son devir sufilerinden biri olan Mustafa Erbil'in hayatı, şiirleri ve tasavvufi görüşlerini inceledik. Erbil, Osmanlı'nın son döneminde dünyaya gelen ve Cumhuriyet döneminde de en sıkıntılı yılları yaşayan, çilekeş, hassas ve narin tabiatlı şair bir mutasavvıftır.

Erbil de veliliğe ulaşan diğer şairler gibi zahiren şiir veya musiki parçaları gibi görünen, gerçekte ise ayrı bir planın deyişleri olan eserler vermiştir. Şiirleri vatan sevgisini, Hak, hakikat, Kur'an, hadis, siyer ilimlerini konu edinmiştir. Dervişlik, zikir ile ilim arasındaki duruşu tespit edilerek tasavvufî tandansı ortaya çıkarılmış, yaşadığı muhit ve döneme yaptığı katkı tespit edilmiştir.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Birinci bölümde Erbil'in çocukluk dönemi ve yetişmesindeki çevresel faktörler, tasavvufî yönü, bağlı bulunduğu tarikat ve yaşamı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Hayatı hakkındaki malzemenin mahdut olması sebebiyle aile efradıyla yapılan röportajlar ve kendi yazdığı şiirler esas alınarak, bir kurgulama yöntemiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci Bölümde Şiirlerindeki tasavvuf çizgisi, kullandığı tasavvufî kavramlar, bu doğrultuda yazmış olduğu şiirler ve tasavvufî görüşleri, bakış açısı, istinad ettiği âyetler üzerinde durulmuş, sonra da muasır akademisyenlerin eserleri ve yapılmış akademik çalışmalar referans alınarak Erbil'in şiirlerinde ifadesini bulan beyitlerle konu bütünleştirilmiştir.

Ek -1'de ise yaptığı tahmis çalışmaları ve müseddesler de dâhil olmak üzere bütün şiirleri ilave edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, araştırmamızda elde edilen sonuçlar zikredilmiş, Mustafa Erbil'in, hem tasavvuf tarihine hem de şiirsel yönü itibarıyla edebiyatımıza katkısını tespit ederek bütün bunları akademik bir çalışma olarak arz etmiş olduk.

ABSTRACT

HELVACI, Lokman, One of the *last period Sufis Mystic Mustafa Erbil (1908-1972) His Life, Poems and Mystical Point of View, Master's Thesis*, Advisor : Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu, 534 p.

In this thesis, we have analyzed the life, poems and mystical views of Mustafa Erbil, one of the last period sufis, who passed away in 1972 . Erbil, born in the last period of Ottomans and also lived his most distressed years in republican period, is a long-suffering, sensitive and delicate natured sufi poet

Erbil, like other poets who reached waliness,also introduced works seeming outwardly as poems or music pieces, but in reality senses of a different world. He sometimes felt metafyz, he also told things which are difficult for us to understand. He took as a subject love of country, Allah The Almighty, The Truth, Qur'an, Hadiths, Life of The Prophet Sciences in his poems. By determining his position between asceticism, dhikr and science we have found out his mystical tendency and we have determined his contributions to the period and environment.

This work is made up of an introduction, two parts and conclusion.

In the first part of the research Erbil's childhood environmental factors on his growing , his era, his mystical side and the tariqa which he bounded to and its affects on his life have been discussed. Because of the fact that limited materials about his life, we have tried to reach a conclusion with a method of abstract thought by taking into consideration the interview with his family members and his own poems.

In the second part we have emphasized the mystic line in his poems, mystic concepts that he used, his poems that he wrote in this point, mystic point of view and the verses that he referred to, then we have begun to complete by referring to the works of contemporary academics and academical works and by making the topic complete with the couplets that expressed in Erbil's poems.

In appendix-1 All of his poems have been added including his tahmis works (quintuple style in poetry) and museddes (sextuple style in poetry)

In the conclusion, we have mentioned the result of our research and we have offered these all as an academical work by determining Mustafa Erbil's contributions to both sufism history and our literature with poetical side.